

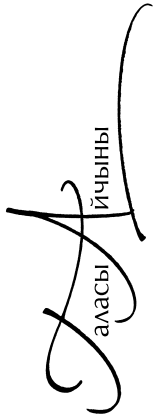
Уладзімір
Дубоўка

1

А
гласы
ічыны

А
аласы йчыны

Уладзімір Дубоўка

ЗБОР ТВОРАЎ У 2 ТАМАХ

ТОМ 1

Вершы

Паэмы

Пераклады

Мінск «Лімарыус» 2017

УДК 821.161.3

ББК 84(4Бей)

Д79

ISBN 978-985-6968-58-0

ISBN 978-985-6968-59-7

© Дубоўка Уладзімір, 2017

© Давідоўскі Д., укладанне,
каментары, прадмова, 2017

© Багдановіч І., прадмова, 2017

© ТАА «Лімарыус», 2017

Укладальнік і выдавецтва шчыра дзякуюць тым, хто паспрыяў выданню Збора твораў Уладзіміра Дубоўкі ў 2 тамах:

- *Беларускай фундацыі Крачэўскага*
- *Belarusian Democracy Institute Inc.*
- *Доктару Янку Запрудніку*
- *Лізе Літаровіч*
- *Валянціне і Сержу Трыгубовічам*

А таксама прыхільнікам творчасці Уладзіміра Дубоўкі:

- *Святлане Алексіевіч*
- *Зоі Барташ*
- *Антону Францішку Брылю*
- *Андрэю Гайко*
- *Наталлі Гардзіенцы*
- *Паўлу Данэйку*
- *Зміцеру і Насці Дашкевічам*
- *Веры Запруднік*
- *Вользе Карач*
- *Вітаўту Кіпелю*
- *Антосю Крыжанскаму*
- *Віктару Мірончыку*
- *Таццяне Навасельскай*
- *Вользе і Уладзіміру Някляевым*
- *Паўлу Падкарытаву*
- *Інэсе Плескачэўскай*
- *Паліне Прысмаковай*
- *Алёне і Пятру Рыжы*
- *Ігару Стальчынскаму*
- *Алене Стральцовай*
- *Артурасу Ханасу*
- *Вользе Чакулавай*
- *Вацлаву Чэрнаму*
- *Лявону Юрэвічу*

«НА ДЗІДЫ СЭРЦА НАКАЛЮ...»

Постаць Уладзіміра Дубоўкі ў беларускай літаратуры авеяна легендамі і ўквечана славай паэта-наватара і паэта-грамадзяніна, чый бліскучы талент стварыў новы, кранальны і ўзвышаны, вобраз Беларусі шматспадзеўных 1920-х гг. «О Беларусь, мая шыпшына, // Зялёны ліст, чырвоны цвет! // У ветры дзікім не загінеш, // Чарнобылем не зарасцеш...» — гэтыя сімвалічныя радкі паэта, напісаныя ў 1925 г., сталі прарочымі для роднага краю, можна сказаць, на ўсё XX стагоддзе.

Творы Уладзіміра Дубоўкі дагэтуль вабяць нас хараством і да-сканаласцю мастацкай формы, нечаканасцю вобразных асацыяцый, глыбіннай сувяззю з традыцыяй і здольнасцю да смелых авангардных эксперыментаў. Яны маюць свой эстэтычны код і, з гледзішча сённяшняга гістарычнага і культурнага досведу, выяўляюць няпросты — палемічны і сімвалічны — дыялог паэта са сваёй эпохай. Гэты дыялог Дубоўка вёў усёй сістэмай паэтычных вобразаў, вызначаючы такім чынам уласны мастацкі феномен, які, у сваю чаргу, уплываў на агульную культурна-эстэтычную сітуацыю таго часу. Менавіта паэтычны свет Уладзіміра Дубоўкі ў многім вызначыў стыль і творчы кірунак літаратурнага аб'яднання «Узвышша»; ён наогул утвараў вакол сябе адмысловую культурную прастору, задаваў тон і службыў узорам для многіх іншых пісьменнікаў, прычым не толькі ўзвышаўцаў, але і тых, хто лічыў сябе іх апанентамі.

Жыццяпіс Уладзіміра Дубоўкі складаецца са слаўных і трагічных старонак, а ў яго біяграфіі выразна прасочваюцца тры лёсавызначальныя кругабегі. Першы — зорны, у якім ён — арганізатар «Маладняка» і «Узвышша», паэт-лідар свайго пакалення, які нязменна ў цэнтры ўвагі чытачоў і крытыкі. Другі — пакутніцкі, у якім ён зазнае долю рэпрэсаванага: зняволенага і ссыльнага, вязня сталінскага канцлагера і ўрэшце адпраўленага на вечнае пасяленне ў Краснаярскі край. Трэці перыяд — пасля рэабілітацыі, які можна назваць мудра-цярплівым, калі паэт, вярнуўшыся пасля дваццаці сямі гадоў зняслаўлення і выгнання, зноў улучыўся ў літаратурнае жыццё 1960–1970-х гг., напісаў нямала новых твораў, у тым ліку казак і аповесцяў, а за цыкл вершаў «Палеская рапсодыя» ў 1962 г. стаў лаўрэатам Літаратурнай прэміі імя Янкі Купалы.

Дваццаць сем шматпакутных гадоў правёў Уладзімір Дубоўка ў выгнанні, у абсалютнай творчай ізаляцыі. Пасля адбыцця ссылак ў Яранску Дубоўку чакала дзесяць гадоў канцлагера, якія ён здолеў вытрымаць, выжыць і не зламацца. Але і гэта было яшчэ не апошняе кола пакут па сталінскім пекле. У 1948 г. ён мусіў пакінуць Грузію, якую выбраў сабе за месца жыхарства, бо пасля лагера быў ізноў пазбаўлены права вярнуцца на радзіму. Яго як чалавека «заплямленага» перад уладай, чакала так званае вечнае пясяленне ў Краснаярскім краі... «І не бойцеся, калі забіваюць цела, а душы не могуць забіць», — сказаны прарочыя словы ў Новым Запавеце. Сапраўды, бязмежнымі былі пакуты таго, Дубоўкавага, літаратурнага пакалення! Амаль кожны з пісьменнікаў 1920-х гг. панёс свой крыж пакут і цярдзенняў: хто прыняўшы гвалтоўную смерць ад кулі ў патыліцу, як Максім Гарэцкі, Міхась Чарот, Алесь Дудар, Міхась Зарэцкі і дзясяткі іхніх сяброў і паплечнікаў, а таксама сотні іншых пісьменнікаў, расстраляных у 1937 г.; хто цудам ацалеўшы пасля ссылак і лагераў, як Уладзімір Дубоўка, Язэп Пушча, Алесь Звонак, Сяргей Грахоўскі, Ларыса Геніюш і яшчэ шматлікія іншыя, хоць многія з іх не дажылі да вяртання і рэабілітацыі. Але, сапраўды, забойцы целаў былі няўладнымі над душама і духам сваіх ахвяр.

Пасля рэабілітацыі ў 1958 г. Дубоўка жыве ў Маскве. Часта прыязджае ў Беларусь, займаючыся тут выданнем сваіх кніг, дзе былі папраўленыя многія вершы 1920-х гг. Ён пісае новыя творы, шмат перакладае, напісае казкі і апавесці для дзяцей. Вяршыняй яго перакладчыцкай дзейнасці сталі пераклады санетаў Шэкспіра і паэм «Бронзавы век», «Каін» і «Шыльёнскі вязень» Байрана. Сам выбар тэкстаў для перакладу быў сімвалічны і многае падказвае у стаўленні пісьменніка да рэчаіснасці 1960–1970-х гг.

Няпростым было ўрастанне паэта ў новую рэчаіснасць, вяртанне да любімай літаратурнай справы пасля пакутнага вымушанага перапынку. Гэта быў трэці кругабег яго жыцця, напоўнены мудрай цярдлівасцю. Імідж Уладзіміра Дубоўкі ў 1960–1970-я гг. меў адценне легендарнасці і таямніцы. Калі ён, сівабароды волат, ізноў з’явіўся на літаратурным небасхіле, пачаў друкавацца, прымаць удзел у жывых літаратурных дыскусіях, удзельнічаць у сяброўскіх вечарынах і імпрэзах, ён ізноў працягвае заставацца загадкавым чалавекам-легендай. У пісьмовых і вусных успамінах пра Дубоўку вельмі часта сустракаецца адно агульнае месца: як прыхаваны дакор паэту гу-

чыць, што ён, прайшоўшы ўсе колы сталінскага рэпрэсіўнага пекла і вярнуўшыся да грамадскага жыцця, быў фактычна зламаным чалавекам — занадта асцярожным, баяўся сказаць што-небудзь лішняе (бо і сцены маюць вушы); на пісьменніцкіх вечарынах неадменна прамаўляў тост «за кампартыю», асцерагаўся браць у бібліятэцы кнігі палітычнай тэматыкі, перарабляў на «патрэбу дня» свае ранейшыя вершы.

Няўжо ён і сапраўды стаўся такім палахлівым чалавекам? Нам падаецца, што гэты міф не адпавядае праўдзе. Раздумваючы над Дубоўкавай «асцярожнасцю», няцяжка заўважыць пэўную неадпаведнасць знешняга іміджу паэта і ўнутранага глыбока іранічнага разумення ім сітуацыі. Думаецца, што сучаснікі Дубоўкі ў трэцім кругабегу яго жыцця нечага патаемнага не зразумелі і не адчулі ў самім паэце. Менавіта ён сам накінуў усім гэты свой імідж: знешне перабольшана палахлівы, знутры глыбока іранічны, бо, прайшоўшы праз усе пакуты, паэт без фальшу ілюзій разумеў сутнасць рэчаіснасці, у якой апынуўся. Галоўным і патаемным у гэтай яго новай ролі была глыбока схаваная іронія — усё, чым «зламаны» паэт мог аддзячыць постсталінскаму, але ўсё роўна таталітарызму. Толькі як пастаянную іронію, прычым так адмыслова схаваную, каб ніхто не разгадаў (бо ён і не жадаў, каб яе разгадалі, а яго западозрылі ў няшчырасці!), можна вытлумачыць Дубоўкавы хваласпевы кампартыі. Менавіта залішня падкрэсленасць, з якой ён гэта заўсёды рабіў, як згадваюць відавочцы, настройвае на падазрэнне: а ці не быў то свядомы гратэск, іранічная маска, вымушаны «валенрадызм» у новай гістарычнай сітуацыі!? Бо якую праўду ад яго жадалі пачуць? Тую, якую апісала яго жонка Марыя Пятроўна ва ўспамінах пад назвай «Мае санаторыі і курорты»¹, — праўду пра ўсё, што яны перажылі падчас рэпрэсій?.. Але быў яшчэ не той час, каб гэтая праўда сталася адэкватна ўспрынятай, а яе прапагандыст не апынуўся б зноў за турэмнымі кратамі.

Што датычыць «залішняй асцярожнасці» паэта ў выказваннях, дык яна не была, відавочна, сведчаннем палахлівасці. Дубоўка выдатна разумеў, у якім грамадстве ён жыў, у якое грамадства вярнуўся пасля рэпрэсій: гэта не было грамадства вольных людзей, дзе чакалі яго споведзь для яшчэ больш глыбокага грамадскага ачышчэння пасля публічнага дзяржаўнага пакаяння. Ды і пакаяння як такога не было: дзяржава не прасіла публічнага прабачэння ў народа за зробленыя ёю

¹ Успаміны М. П. Дубоўкі апублікаваныя ў час. «Маладосць», 1994, № 2.

злачынствы, а проста аб'явіла людзям аб іх невіноўнасці, як быццам яны маглі паўстаць з магіл альбо пражыць новае, нелагернае жыццё. Ацалеўшы пасля сваіх «курортаў», Дубоўка мог дазволіць сабе быць асцярожным, ведаючы, якой цаной можа быць акупленае нават бяскрыўднае слова. У такой сітуацыі *духоўнай апазіцыяй* і адначасова *самаабаронай* магла быць толькі яўна перабольшаная на людзях «пашана» да кампартыі, хоць ад яго чакалі, напэўна, абвінавачванняў у яе адрас, чакалі іншага іміджу героя-пакутніка або выкрывальніка рэжыму, як гэта бачылася ўжо з перспектывы 1990-х гг. А ён не хацеў быць выкрывальнікам, бо гэта проста прэрэчыла яго ўнутранай сутнасці — кагосьці выкрываць. Ён вярнуўся, зведаўшы звыш магчымага тых пякельных бязлітасных жорнаў, якія ператрушчвалі людскія лёсы на жоўты пясок. Вярнуўся, калі было пад шэсцьдзесят, калі два жыцці ўжо былі пражытыя: адно на літаратурным беларускім Парнасе-ўзвышшы, а другое на сталінскіх «курортах» і ў такіх жа «санаторыях». Дык хто ж, як не ён, ведаў цану Жыцця і цану Слова? Дзе і за якую праўду, і дзеля чаго ён павінен быў яшчэ змагацца, калі хто і хацеў бачыць у ім змагара? Ён мог толькі выкарыстаць «этыкет», абраўшы для гэтага шлях іроніі — свядомай, перабольшанай, падкрэсленай. Менавіта такім быў яго пратэст, калі ён узнімаў свой славуты келіх «за кампартыю», які кагосьці бянтэжыў. У гэтым была мудрасць і цяжкі паэта, які ведаў Праўду жыцця, і яго ўчынкі былі адпаведныя гэтай Праўдзе.

У трэцім кругабегу жыцця кнігу сваіх успамінаў Уладзімір Дубоўка назваў «Пялёсткі» (1973), нібыта вяртаючыся да ўлюбёных вобразаў сваёй маладосці, да кветкі-шыпыны, праз якую яшчэ ў 1925 г. апаэтызаваў родную Беларусь і ў якой убачыў сутнасць уласнага служэння айчыне: *«Пялёсткамі тваімі стану, // На дзіды сэрца накалю...»*. Гэтаму самаахварнаму служэнню з праколатым дзідаю сэрцам паэт заставаўся верным да канца свайго жыцця, ва ўсе яго зорныя і пякельныя часіны, спавядаючы ідэалы вечнага характа, сумленнасці і праўды. І яшчэ адзін вобраз быў улюбёным для паэта — гэта вобраз *узвышша*. Перш чым гэтае сімвалічнае слова стала назвай літаратурнага згуртавання, яно аб'явілася як вобраз у многіх вершах ранняга Дубоўкі. Ён і сам нязменна чуўся на ўзвышшы — на ўзвышшы жыцця і літаратуры. Гэтае пачэснае месца было наканаванае яму і прыроджанай моцай яркага таленту, і здольнасцю прымаць на сябе найбольшую адказнасць. Бо той, хто на ўзвышшы, — не толькі арыенцір-маяк для сяброў і прыхільнікаў, але і адкрытая мішэнь для ворагаў

і нядобразычліўцаў. Ён вызначае шлях, бо бачыць далей за іншых, і ён жа прымае на сябе першы ўдар, бо ён — чалавек на ўзвышшы!

Вытокам паэтыкі «ўзвышаўцаў» можна назваць паэзію «чыстай красы» М. Багдановіча, якога крытык таго часу У. Дзяржынскі назваў «першым спамяж беларускіх паэтаў і адзіным, хто спецыяльна заняўся беларускім вершам як гэткім, яго стылізацыяй, гэта знача — выпусканнем тых паэтычных нормаў, якія ўласцівы і могуць быць застасаваны ў беларускім вершы»¹. Калі мы звернемся да «тэзісаў» «Узвышша», то ўбачым у аснове яго эстэтычнай канцэпцыі тую ж устаноўку на дасканалую форму твораў: «Мастацтва павінна быць узвышшам»². Узвышша тут — сінонім-метафара дасканаласці. «Магчымасць утварэння ўзвышша беларускай мастацкай літаратуры» бачылася ў наступных параметрах: «культура беларускай мовы; жыццёвая сімволіка мастацкага твора; яго канцэнтрацыйная вобразнасць; дынамічнасць кампазіцыі; беларуская жанравасць; адзінства творча-мастацкай ідэі; разнастайнасць фармальных рэальнасцяў і — аквітызм, як тая імклінасць, якою прасякаецца мастацкі твор у сваім ідэале»³. Такім чынам, заўважаем, што дамінуе тут нацыянальная аснова творчасці, устаноўка на вобразнасць і сімволіку як галоўныя сродкі паэтызацыі, а таксама «аквітызм», або жыватворчую адухоўленасць тэксту, яго прыўзнятаць над рэальнасцю. Бясспрэчна, гэтыя мастацкія прынцыпы ўзнаўлялі ў многім «нашаніўскія» традыцыі, а значыць, эстэтыку мадэрнізму (найперш тэндэнцыі сімвалізму і імажнізму, якія былі ўласцівыя беларускай паэзіі 1910–1920-х гг.). Узвышаўцы сцвярджалі, што «Беларусі як крыніцы творчасці новых формаў культуры яшчэ не ведаюць, а каб іх ствараць, неабходна шмат ведаць і ўмець па-мастацку выражаць»⁴. Што гэта, як не свядомая ўстаноўка на наватарства, на памкненне стварыць нацыянальна адметнае авангарднае мастацтва? Не толькі абноўленая канцэпцыя «чыстай красы» ў выглядзе «аквітызму» мела сваю актуальнасць, але і фарматворчы нацыянальны эксперымент, што ў прыватнасці ўзнаўляў вопыт багдановічаўскіх фальклорных стылізацый. У творчасці Уладзіміра Дубоўкі гэта, напрыклад,

¹ Дзяржынскі У. Максім Багдановіч як стылізатар беларускага верша // Адраджэнне. Літаратурна-навуковы веснік Інстытута беларускай культуры. Сп. 1. Менск., 1922. С. 205.

² Тэзісы да пытання аб утварэнні «Узвышша» // Узвышша. 1927. № 1. С. 168.

³ Тамсама.

⁴ Тамсама. С. 169.

выразна праявілася ў тым, што ён уключыў у кампазіцыю сваёй паэмы «І пурпуровых ветраў узвівы...» некалькі вершаваных народных паданняў, уклаўшы ў іх шматзначны алегарычны сэнс.

Аб творчай школе М. Багдановіча канкрэтна гаворыць і паэзія прадстаўнікоў аб'яднання. Услед за Уладзімірам Дубоўкам тут можна назваць імёны Язэпа Пушчы, Уладзіміра Жылкі, Тодара Кляшторнага, Сяргея Дарожнага. Апрача акалічнасцяў выдання першых кніжак Дубоўку з Багдановічам злучаў, да прыкладу, і такі асабісты фактар, як адарванасць ад бацькаўшчыны. Трагічныя матывы падабенства асабістага лёсу да лёсу Багдановіча ёсць і ў Жылкі. Я. Пушчу літаратурныя апаненты абвінавачвалі ва «ўпадніцтве» як ідэалагічнай хібе ўсяго «Узвышша»¹. Згадаем, што вершы Багдановіча напачатку таксама называліся «дэкадэнцкімі» (што значыць «упадніцкімі»). Сімвалічна, што сама назва паэтычнага зборніка Багдановіча «Вянок», дадзеная, як вядома, В. Ластоўскім, азначала «вянок на магілу С. Палуяна» — аднаго з першых прыхільнікаў і цаніцеляў паэзіі М. Багдановіча.

Зборнік вершаў Уладзіміра Дубоўкі «Строма» (Вільня, 1923) быў таксама вянком-прысвячэннем трагічна загінулай сястры М. Гарэцкага: «Светлай памяці Ганулі Гарэцкай, як вяночак на магілку ў чужыне, — прысвячаю». Ганна Гарэцкая, нядаўна стаўшы студэнткай Заатэхнічнага інстытута, смяротна пакалечылася, трапіўшы пад колы трамвая ў Маскве, калі несла перадачу ў турму арыштаванаму ДПУ брату Гаўрылу². Яе смерць узрушыла ўсе нацыянальна свядомыя сілы беларускага грамадства, і У. Дубоўка, ушанаваўшы яе памяць сваім прысвячэннем, тым самым дакладна вызначыў свой арыенцір на нацыянальна-патрыятычнае рэчышча беларускай паэзіі.

Аб наследаванні У. Дубоўкам паэтыкі М. Багдановіча гаворыць і яго верш «Ты ляжыш на руцэ маёй, верас...», дзе развіваецца матыв сціплай кветкі-верасу як сімвала роднага краю. Адчуваецца выразная арыентацыя на багдановічаўскую топіку — на яго вобраз сціплага васілька з такой жа сімвалічнай семантыкай. Верш, датаваны 1928 г., прыводзіцца намі па архіўным уласнаручным аўтарскім асобніку:

Ты ляжыш на руцэ маёй, верас,
найдрабнейшая з кветак.

¹ *Глыбоцкі Т.* Літаратурнае балота. // Польша. 1928. № 1. С. 187.

² *Гарэцкі Р.* Ахвярую сваім «я»... (Максім і Гаўрыла Гарэцкія). Мінск, 1998. С. 94–100.

Я пытаўся, пытаю яшчэ раз:
чым ты вабіш нас гэтак?
Ледзь прыкметны для нашага вока,
быццам зернейка маку.
ад зямлі не расцеш ты высока,
цябе топча усякі.
А калі расцвіцеш на узлесці,
закрасуеш у пушчы, —
хараством ты тады апранешся
сапраўды неўмірушчым.
Найдрабнейшыя кветкі складаюць
хараство у кілімы.
Наша доля хіба не такая?
Скажы,
верас любімы!
Ты ляжыш у мяне на далоні,
найдрабнейшая з кветак.
Я пытаю, пытаю сягоння:
чым ты вабіш нас гэтак?¹.

У паэтыцы М. Багдановіча, як мы ўжо згадвалі, сціплы васілёк (вершы «На чужыне», «Слуцкія ткачыхі») быў сімвалам радзімы; маленькая няяркая высёлка ўкруг месяца — сімвалам паэта. Багдановічаўская эстэтыка «найдрабнейшага», нібыта неістотнага і не заўважнага на першы погляд, але насамрэч якраз самага важнага, істотнага, вызначальнага, як бачым, аказалася арганічнай і даспадобнай Дубоўку як прадстаўніку «Узвышша». Немагчыма лічыць выпадковымі яго паэтычныя сцверджанні: «Найдрабнейшыя кветкі складаюць // хараство у кілімы» і «Наша доля хіба не такая? // Скажы, верас любімы!». Відавочна, што гэта невыпадковая асацыяцыя з багдановічаўскім вобразам сціплай, няяркай кветкі, якая паэтызуецца як найвышэйшая сапраўдная краса і дасканаласць і пры гэтым звязваецца з пачуццём любові да радзімы, лёс якой усведамляецца таксама як незайздросны і «найдрабнейшы».

Багдановічаўскую эстэтыку някідкага хараства Дубоўка ў сваёй творчасці развівае нязмушана і паслядоўна: яна арганічная і шматзначная, шматабяцальная для яго. Але ён на грунце яе ўжо вырашае ўласныя творчыя задачы, шліфуе сваё майстэрства, стварае сваю вобразную сімваліку. З гледзішча акрэсленай традыцыі можна аценьваць і знакаміты верш У. Дубоўкі «О Беларусь, мая шпышына»:

¹ Аддзел рэдкіх кніг і рукапісаў ЦНБ. Ф. 14. Воп. 1. Адз. зах. 25. Арк. 1–2.

О Беларусь, мая шыпшына,
зялёны ліст, чырвоны цвет!
У ветры дзікім не загінеш,
чарнобылем не зарасцеш.

Пялёсткамі тваімі стану,
на дзіды сэрца накало¹.

Так, менавіта сціплая кветка шыпшыны, якая традыцыйна ўпрыгожвала беларускія вясковыя і прыгарадныя сядзібы, стала ў паэтыцы Дубоўкі сімвалам айчыны. Не пышная прыгожая ружа або экзатычная архідэя, а сціплая шыпшына з сэрцам адданага паэта, наколатым на яе дзіды, як знак і прадбачанне ўласнага ахвярнага лёсу. У стылі гэтай жа багдановічаўскай паэтыкі з'явіўся крыху пазней і вобраз сціплага, але дарагога сэрцу вераса.

Творчы прыклад аўтара «Вянка» быў плённым для ўзвышаўцаў і ў плане адносін да кампазіцыі зборнікаў, якая мусіць складацца з нізак і раздзелаў, каб выглядаць стройна і завершана. Менавіта так паставіўся Уладзімір Дубоўка да кампануюкі свайго першага зборніка «Строма». Ён складаецца з трох раздзелаў са змястоўнымі сімвалічнымі назвамі: 1) «На чужыне»; 2) «Летуценні»; 3) «Адраджэнцам». Кожны цыкл мае скразны матыў, сімвалічна праяўлены праз назву і адбіты праз вобразныя асацыяцыі ў вершах.

Галоўны матыў першага цыкла — адарванасць ад радзімы і любоў да яе. Ужо ў тоне першага верша чуецца палеміка з тымі, хто кажа пра родны край, што ён бедны, з балогамі ды каменнем, і што там жывуць нешчаслівыя людзі. Малады і ўзнёслы лірычны герой верша звяртаецца да ветру па крылле, каб ляцець на радзіму: «Дам тым вадзіцы, што б'юцца за шчасце, // тых пракляну, што нам Юдамі сталі»². Самае галоўнае, што ён верыць — «прыйдзе наш час!». Вызначальны сэнс мае верш «Не трэба мне пяць на Беларусі...», дзе таксама адчуваецца палемічны выклік тым, хто хоча адвесці паэта ад служэння роднаму краю, прапаноўваючы спакусы «руху, пякнюткага жыцця»:

Не трэба мне пяць на Беларусі? —
Нас кліча рух, пякнюткае жыццё!
У песнях я — на Беларусь малюся,
Як моліцца ля возера трысцё.
Матулі спеў, шматмілая старонка,
Купалы край, край чараўніц-дзяўчат!

¹ Дубоўка У. Credo: вершы. Менск, 1926. С. 25.

² Дубоўка У. Строма. Вільня, 1923. С. 7.

Люблю цябе, бы татачку старога,
Як дзеваньку люблю, як брата брат!¹

Патрыятычны пафас верша паглыбляецца і ўзмацняецца ўканцы верша, калі аўтар сцвярджае, што толькі праз усведамленне сваёй нацыянальнай сутнасці можна выйсці да агульналюдскай супольнасці, захоўваючы ў ёй сваю адметнасць і вартасць:

О, Беларусь! Я на цябе малюся,
Тваім шляхам — прыйду ў шырокі свет,
Паміж людзей, народаў разліюся,
Як вецер-зых у жыцце, у аўсе...².

Такім чынам, бацькаўшчына і будаванне адносін з ёю былі ў цэнтры паэтавай увагі ўжо на самым пачатку творчага шляху. Тады, у 1922 г., Беларусь бачылася Дубоўку не ў чырвоных рэвалюцыйных сцягах, а ў традыцыйных нацыянальных краявідах. Беларусь для яго была купалаўскай, была каханай «дзеванькай», паплечнікам-«братам», мудрым адвечнай народнай мудрасцю «татачкам». Гэта былі не выпадковыя паэтычныя асацыяцыі — гэта была прынцыповая пазіцыя, сцверджаная так шчыра і натуральна праз кола блізкіх, правяраных традыцый вобразаў.

Другі цыкл «Летуценні» працягваў размову пра айчыну і паэтаву душу, але яна грунтавалася на іншым вызначальным матыве. Ён падкрэслены ўжо ў самой назве цыкла. У гэтым быў таксама свой прынцыповы момант. Пралеткультгаўская эстэтыка адмаўляла ўсякія выяўленні ўнутранага стану душы — «настроі», «парывы», «летуценні», крытыкуючы іх як «дробнабуржуазныя» выяўленні душэўных слабасцяў, што адводзяць у бок ад мэтанакіраванай рэвалюцыйнай перабудовы жыцця. Усё тое, што традыцыйна з'яўлялася прадметам лірыкі: лірычныя пачуцці, туга, смутак, сумненні, — абвяшчалася не толькі непатрэбным, але нават шкодным. За такія настроі паэтаў крытыкавалі, навешвалі ярлыкі. Дубоўка, побач з нацыянальна акрэсленым матывам «айчыны», ставіць матыў «летуценняў», падкрэсліваючы права паэта мець свае ўласныя пачуцці. У кантэксте гісторыі 1920-х гг. гэта была смелая заяўка на адстойванне правоў асобы і нацыянальнага самавызначэння.

Сярод вершаў-летуценняў — «Здані», «Пацеркі», «Не жальбую, тых дзянькоў я не шкадую...», «Над ставам дым...», «Ноч наплакала

¹ Дубоўка У. Строма. С. 9.

² Тамсама.

бярозы...», «Імжа і склізота, і прыкрая золь...». Верш «Здані» прэтэндуе на авангардную паэтыку: яму ўласцівая абрывістая размоўнасць інтанацыі, што дадаткова ўзмацняецца шчодрым ужываннем шматкроп'яў, чацвёрты радок кожнага катрэна ўкарочаны, вылучаны графічна, адчуваецца прэтэнзія на знарочыстую эпатажнасць. Тэматычна ж верш малюе начны травеньскі пейзаж, перадае смутак няспраўджанага спаткання. Другі верш цыкла «Пацеркі» ўяўляе з сябе трыпціх трыялетаў, што выдае падкрэсленую багдановічаўскую традыцыю. Скрызны матыў «Пацерак» — туга, скруха, маркота.

Тугой спавіта вышыня,
Істужкамі лююцца слёзы...
Галосіць недзе моцна Я...
Тугой спавіта вышыня?
Няхай! Надзея вось мая:
«Ўсё вецер звее ў ніцы лозы!»
Дык вйіся жалем, вышыня,
Дык лій істужкамі ты слёзы!!

Гэты верш паэт перапрацаваў для выдання 1960-х гг., і там ён гучыць наступным чынам:

Тугой спавіты небакрай,
наземяцца няспынна слёзы...
За імі восені адчай...
Тугой спавіты небакрай? —
Надзея родзіцца: няхай!
Бо вецер звее ў ніцы лозы
тугу, што йдзе за небакрай,
і неспыняныя ўсе слёзы...².

Пад вершам у гэтым выданні стаіць дата — 1922 год, але ж ён розніцца ад першага варыянта, як падробка ад арыгінала, няхай сабе і зробленая самім майстрам. Але гэта ўжо іншы верш — парафраза на ранейшы матыў. Можна сказаць, няўлоўным жэстам сцёртыя рысы, што выдавалі ў вершы водар 1920-х гг.: яго выдавалі заўжды нейкая каструбаватая парадаксальнасць, алагічнасць вобразных асацыяцый, ва ўсім — устаноўка на арыгінальнасць, на «мадэрн». У новым варыянце верша, як бачна, разбураны каркас ключавых слоў: слова «небакрай» замест «вышыня», «істужкі» зніклі, «Я», якое галосіць, зусім прапала ў банальным «восеньскім адчаі», засталася толькі двойчы

¹ Дубоўка У. Строма. С. 14.

² Дубоўка У. Выбраныя творы: у 2 т. Т. 1. Мінск, 1965. С. 31.

паўторанае слова «туга», якая «ідзе за небакрай». Гэты таленавіты лірычны эцюд, тым не менш, пазбаўлены той таемнай энергетыкі, дынамікі, якія ёсць у першапачатковым тэксце.

Калі ў «Пацерках» выразна бачны багдановічаўскі ўплыў, то верш «Не жальбую...» паказвае на відавочны ясенінскі ўплыў — выдае блізкасць з яго вершам «Не жалею, не зову, не плачу...». Дарэчы, такі ўплыў адпавядаў Дубоўкавай пазіцыі і ўстаноўцы на свабоду творчасці, бо Ясенін быў з тых аўтараў, да якіх непрыхільна адносілася афіцыйная крытыка, абвінавчваючы яго самога і яго прыхільнікаў у «імажынізме» і «багемнасці». Дубоўка ж не хаваў сваёй прыязнасці да гэтага расійскага паэта, стварыў верш, натхнёны яго матывамі:

Не жальбую, тых дзянькоў я не шкадую,
Што жыццё даўно развеела, як дым, —
Пачакаю, пашукаю пільна тую,
Ад якой я буду зноўку маладым.
З сенажацяў, гацяў роднае старонкі,
З-па-над лесу, з-пад тых чорных замстай хмар,
Яна прыйдзе вольным гоманам сасонкі,
Яна прыйдзе, бы вяночак дзіўных мар.
Загарацца, разжурацца, запалаюць
Мае думкі, думкі-кветанькі мае.
Паліюцца песні з краю і да краю:
Той шчаслівы й нешчаслівы ў іх пье¹.

Дубоўка ўжо ў першым зборніку праявіўся і як творца новых слоў на аснове іх метафарызацыі. Словатворчую стыхію Дубоўкі заўважалі многія даследчыкі, яна з'яўляецца неад'емнай рысай яго як паэтычнага, так і агульнафілалагічнага таленту. А таксама гэта адзнака авангарднага творчага мыслення, якое заўжды скіравана да эксперыменту. Так, Антон Луцкевіч у крытычным водгуку на першую кнігу Дубоўкі адзначыў як ключавое слова «*віхрыстасць*», маючы пры гэтым на ўвазе бадзёрасць, абноўленасць яе тону ў параўнанні з папярэдняй слязліва-наракальнай традыцыяй. Тут і слёз, як мы пераканаліся, таксама не бракуе вершам і гэтай Дубоўкавай кнігі, хоць яны і ўпісаны ў новую авангардную — «віхрыстую» — стылёвую мадэль. Наваслоўі Дубоўкі, як правіла, мелі метафарычную афарбоўку, часта гэта дзеясловы з мнагаслойнай асацыятыўнай семантыкай, як, напрыклад, слова «ўскоўдрыць» з верша «Над ставам дым...»:

¹ Дубоўка У. Строма. С. 17.

Між зёлак пахлых і пад ліпай
Ускоўдрыць нас з табой туман...¹.

Гэта верш любоўна-пейзажнай тэматыкі, з адценнем «багемнасці» ў канцы, малое яркую вобразную карціну менавіта дзякуючы нязвыклым словам і багаццю метафар. Тут сустракаецца загадкавае слова «*цымбалеі*», якое адразу можна зблытаць з цымбаламі або падумаць, што гэта людзі — музыкі, якія граюць на гэтым інструменце і прылеглі адпачыць на прыродзе. Але з кантэксту вынікае, што гэта зусім не музычны інструмент і што слова мае дачыненне да расліннага свету — азначае кветку. Але якую? У «Батанічным слоўніку» Зоські Верас ёсць падобная па гучанні назва: *цанцылея* (па-расійску «*чистотел*») — досыць распаўсюджаная ў Беларусі як лекавая зёлка. Пацверджанне здагадцы знаходзім у даведніку «Раслінны свет: тэматычны слоўнік» (Мінск: Беларуская навука, 2001), дзе ў артыкуле «Падтыннік, чыстацел» прыводзіцца шмат дыялектных назваў гэтай расліны. Сярод іх і *цанцылея* як варыянт, характэрны для Гарадзеншчыны, і *цымбалеі* — назва, якую ўжываюць менавіта на Пастаўшчыне, радзіме Дубоўкі. Можа быць, гэта зусім не паэтычная кветка, але ж і «дым з балеі» — зніжана-бытавы вобраз, так што можна меркаваць, што паэт свядома адбіраў вобразы, якія здзівяць сваёй нечаканай праявічнасцю. У гэтым была і свая «імажыністыка» — пошук спосабу ўразіць вобразам. І гэта — мастацкі прыём з авангарднага паэтычнага арсенала, што ў поўнай меры характарызуе эксперыментальную паэтыку 1920-х гг.:

Над ставам дым, бы дым з балеі,
У вербалозе спяць дубцы,
Свае галоўкі цымбалеі
Пад сон схілілі на капцы.
На небе мітусяцца хмары:
Вятры з іх штучны ткуць дыван,
Начы клубком спляліся мары:
Каханне, віры, гасу ган².

У выданні 1965 г. ад ранейшай яркай вобразнасці верша не засталося і следу: зніклі і «цымбалеі» і «ўскоўдрыць», таксама як і параўнанне туману-дыму над ставам з парай, якая ідзе з *балеі*, калі ў гэтую праявічную бытавую пасудзіну наліваюць ваду для прання

¹ Тамсама. С. 18.

² *Дубоўка* У. Строма. С. 18.

бялізны або для купання дзіцяці. Параўнанне і вобраз, створаны на яго аснове, вельмі адметныя, арганічныя для тагачаснай паэтыкі. Тут можна адчуць і некаторы ўплыў паэтыкі акмеізму — вядомага кірунку ў расійскім мадэрнізме, прадстаўнікі якога (Г. Ахматава, М. Гумілёў, С. Гарадзецкі, М. Кузьмін, В. Мандэльштам) непрымальна ставіліся да сімвалістаў, крытыкуючы іх за ўхіл у неспазнавальнае, невытлумачальнае, у цьмяную сугестыўнасць. Галоўным прычыпам акмеістаў быў так званы клярызм, або яснасць, зразумеласць, таму яны абіралі зямную, рэчаісную і нават біялагічную аснову для сваіх мастацкіх вобразаў. Для акмеістаў была характэрная ўвага да канкрэтных дэталей рэчаіснасці, побыту і фізіялогіі чалавека. Вобразы, створаныя на аснове ўвагі да такіх дэталей, тым не менш, былі прыўзнятыя і над побытам, і над фізіялогіяй, і над грамадскім жыццём. Створаны Дубоўкам вобраз сведчыў пра творчую ўвагу паэта не толькі да імажыністаў, але і да акмеістаў, што пазней таксама арганічна ўватчэцца ў паэтыку ўзвышаўскага «аквітызму».

Скразны матыў туті, уласцівы раздзелу «Летуценні», завяршаецца ў апошнім вершы «Імжа і склізота, і прыкрая золь...», дзе пачуццё сканцэнтравалася як бы ў агульнае паэтычнае рэзюмэ ўсяго цыкла:

Імжа і склізота, і прыкрая золь
За скрогатам ветру — наваляй.
У чмарнасць убралася светная столь,
Блакiт ад зямлі адарвала.

Кудлатай лазой расплялася журба,
Цярушыцца шэранню ў сэрца.
Душа — ў падарожы жаклівы жабрак,
Наўкол — непакойныя гэрцы.

І скогат, і скарга, — не скеміць, што скуль:
Вялізманны восенны вераск.
Угрунь і угрунь, не для мэты пакуль,
Праз стромы, амшары, праз верас...¹.

А ў гэтым вершы паэта якраз палоніць стыхія сугестыўнага, невытлумачальнага: яго памкненні, парыванні выпраменьваюцца самі па сабе ад перапоўненасці душы і шукаюць выйсце ў неспакойным і небяспечным руху. Гэтаму «бязмэтнаму» руху падпарадкавана ўсё ў вершы, а ён — як прадчуванне пагрозы наступных катастроф, расплаты за адданасць вольнасці. Верш як бы завяршае развіццё

¹ Дубоўка У. Строма. С. 20.

лірычнага дзеяння ўсяго цыкла — так, як міцкевічаўскі санет «Аюдаг» завяршаў кампазіцыю «Крымскіх санетаў» і сімвалізаваў уваскрашэнне паэта з бяздоння смутку і разгубленасці да новых творчых вышыняў. «Не для мэты пакуль», бягом і бягом («угрунь і угрунь») спяшаецца дух паэта «Летуценняў» — «праз стромы, амшары, праз верас». Гэтая стыхія, вір пачуццяў, не абазначаныя вектарам кірунку, нікому не падпарадкаваныя, менавіта і прачытваюцца як сфера мрояў, на якія мае права паэт і якім не абавязкова трэба мець «рэвалюцыйную» афарбоўку.

І ўсё ж Дубоўка згледзеў таксама свой Аюдаг праз «імжу і склізоту». Вектар яго ідэйна-эстэтычных разваг, абазначаны ў першым цыкле, раствараны ў «летуценнях» другога, вельмі выразна праяўляецца ў трэцім, які паэт назваў «Адраджэнцам».

Першы верш цыкла «Спагадае хто?» быў прысвечаны Габрыэлю Г. — Гаўрылу Гарэцкаму, што яскрава паказвала на кола бліжэйшых тагачасных сяброў паэта і вывяляла кола тых ідэй і спраў, у цэнтры якіх ён знаходзіўся. 1921–1922 гады ў Маскве былі надзвычай інтэнсіўныя, плённыя для развіцця грамадскіх спраў і навуковых заняткаў. Гаўрыла Гарэцкі, малодшы брат Максіма Гарэцкага, быў тады студэнтам Пятроўскай сельскагаспадарчай акадэміі, актыўна ўдзельнічаў у студэнцкім руху. Вылучаючыся сярод студэнцтва як таленавіты эканаміст-аграрнік, ён быў і самаадданым патрыётам, марачы ў будучыні прыкласці свае веды і энтузіязм да эканамічнага адраджэння бацькаўшчыны. Гаўрыла Гарэцкі быў адным з ініцыятараў стварэння Беларускай культурна-навуковай асацыяцыі студэнтаў акадэміі¹, выступаў з прамовамі і артыкуламі на старонках нефармальнага выданняў, прапаведваў ідэю стварэння новай маладой беларускай інтэлігенцыі, якая здзейсніць свой гістарычны абавязак па адраджэнні роднай краіны. Адраджэнскія ідэі Гаўрылы Гарэцкага, з якім Уладзімір Дубоўка быў добра знаёмы, удзельнічаючы ў адных і тых імпрэзах і акцыях беларускага студэнцкага згуртавання ў Маскве, знайшлі адлюстраванне ў названым вышэй вершы паэта:

Ты, хто сын працоўнай вёскі,
Ты, Рагнедзіна дачка, —
Бач: з бель-беленькай бярозкі
Разлілася слёз рака.
Спагадае хто бяздольнай?
Запылае ў кім агонь?

¹ *Гарэцкі Р.* Ахвярую сваім «я»... С. 81–108.

Хто рукою цнотнай, здольнай
Закілае жыццё-гонь? —
Маладое пакаленне,
Прачынайся, час прыйшоў.
Залатое Адраджэнне
Кліча ўсіх пад родны сцоў¹.

Вялікая ідэя нацыянальнага адраджэння «бяздольнай» Беларусі на пачатку 1920-х гг., як бачна, набывала новае дыханне. Сапраўды, нарадзілася новае пакаленне, гатовае самааддана і самаахвярна працаваць дзеля вольнай і расквітнелай Бацькаўшчыны. На жаль, верш «Спагадае хто?» быў да непазнавальнасці перароблены паэтам у 1960-я гг.

У названым цыкле яшчэ два вершы мелі прысвячэнні адданым справе адраджэння бацькаўшчыны людзям. Адзін з іх прысвячаўся Міхасю Лойку, імя якога цяпер мала згадваецца, але гэта быў досыць дзейны ў свой час на хвалі беларусізацыі чалавек — прадстаўнік Наркамасветы Беларусі. 14 лістапада 1921 г. ён быў сярод іншых паважаных дзяржаўных і культурных дзеячаў Беларусі на ўрачыстым сходзе ўжо згаданай намі тут Беларускай культурна-навуковай асацыяцыі студэнтаў. Сход прысвячаўся першаму году працы асацыяцыі і ўважаўся за вялікую і ўрачыстую падзею, якая вельмі акрыліла моладзь дзеля далейшай чыннай адраджэнскай працы, узняла нацыянальна-патрыятычны стваральны дух досыць шматлікага беларускага студэнцтва ў Маскве². Па ўсёй верагоднасці, У. Дубоўка таксама прысутнічаў на гэтым сходзе, бо ў вершы, прысвечаным Міхасю Лойку, адбіўся дух і энтузіязм таго сходу (невывадкова ж паэт згадвае ў ім «грамаду агністую»), апрача таго, распачынаецца верш з апісання позняга восеньскага пейзажу, што таксама настроівае на звязанасць гэтых падзей:

Прыпыніла свой голас жалейка:
Музіць, слёз ужо болей няма.
Адгулялі на скрынцы батлейкі,
Адцвіцеў кармазынавы мак.

Журавы паляцелі далёка —
З імі жальба, бядота мая.
І шукае навокала вока:
Дзе прыпынак і дзе мой маяк? —

¹ Дубоўка У. Строма. С. 23.

² Гл. аб гэтым сходзе ў кн.: *Гарэцкі Р.* Ахвярую сваім «я»... С. 91–92.

Там, дзе нізка схіліліся хаты,
Ля ракі, дзе гамоніць аір!
Там, дзе ў пушчы па хвалях кудлатых
Мігацяць Беларусі страі!¹

Звяртае на сябе ўвагу менавіта дакладна вызначаная арыентацыя: маяк і прыпынак усіх думак і памкненняў ёсць Беларусь, якая чакае на стваральны энтузіязм захопленых яе адраджэннем людзей. Восень, паэтычна апетая ў пачатку, прыносіць плён новых адчуванняў: знікае меланхалічная туга і прыходзіць ясная акрэсленасць мэтай, разуменне неабходнасці шчыра і аддана ўзяцца за працу. Гэтая новая хваля вызначыла дакладна свой шлях і намер ісці па ім да канца: да ахвяры або да перамогі — «на шчыце ці з шчытом»:

З грамадою агністаю раптам
Я туды накірую свой крок,
Я да мэты жыццёвай патраплю! —
«На шчыце ці з шчытом» — вось зорак!².

Дубоўка здолеў паэтычна выявіць пачуцці сонняў прадстаўнікоў свайго пакалення (акадэмік Радзім Гарэцкі згадвае, што студэнцкая беларуская асацыяцыя ў Маскве налічвала да 200 сяброў), якія адкрылі для сябе сваю краіну Беларусь і для якіх справа служэння ёй стала мэтай і сэнсам жыцця. Гэта быў лёсавызначальны крок, бо невыпадкова заканчвае свой верш Дубоўка вядомым даўнім рыцарскім афарызмам: «На шчыце ці з шчытом», які азначае быць пераможцам або быць пераможаным.

Яшчэ адзін верш цыкла прысвячаўся Алесю Гаруну — з нагоды ўшанавання яго памяці ў Маскве 2 красавіка 1922 г.:

Ад Крывіцкіх балотаў да тундраў Сібіру,
Ад аковаў душы да цяжкіх ланцугоў, —
Ты паяў неупынна, званіў сваёй лірай,
Заклікаў нас на родныя гоні, дамоў.
«Беларус, схамянися»... «Хутчэй прачынайся», —
Вось што чулася мне ў пекных вершах тваіх, —
«Родны край свой кахай»... «Мовы ты не зракайся». —
Так паяў наш Гаротны, будзіў нас і... сціх...³.

¹ Дубоўка У. Строма. С. 25.

² Тамсама.

³ Дубоўка У. Строма. С. 26.

Імя Алесь Гаруна звязваецца Дубоўкам у вершы з пачаткамі адраджэнскай справы ў Беларусі. Паэт параўноўвае папярэдніка — аўгара легендарнага зборніка вершаў «Матчын дар» — з адзінокім дрэвам, пасля якога вырас цэлы лес, і з ручайнай, якая ператварылася ў шырокае рэчышча магутнай ракі. Гэта былі красамоўныя вобразы, што сімвалізавалі шлях нацыянальнага адраджэння, якое тварылася асобнымі людзьмі (такімі, як Гарун і іншыя), а ўрэшце, на новым этапе, стала шырокім народным рухам. Гарун быў для беларускай моладзі пачатку 20-х гг. XX ст. легендарнай і самаахвярнай постацю: ён зведаў астрог, сібірскую ссылку, напісаў змагарныя палымяныя вершы, у якіх адбілася гарачае сэрца патрыёта-адраджэнца, быў актыўным удзельнікам беларускага грамадска-палітычнага і культурна-асветніцкага руху ў 1917–1920 гг., і так, на хвалі гэтай актыўнасці, адданасці беларускай справе, пайшоў з жыцця. Такім чынам, Дубоўка меў рацыю, калі падкрэсліваў у сваім вершы вялікую абуджальную місію, якую выканаў Алесь Гарун для Беларусі сваёй паэтычнай і грамадскай дзейнасцю:

Раўнаваўшы сябе да зялёнага дубу,
Што па смерці кідае дубоў маладых,
Цэлы лес абудзіў ты, але ж тваю згубу
Помніць ён і сумуе да дзён аж да тых.

Раўнаваўшы сябе да ручайкі малой,
Што звініць па карэнні, цячэ цёмным борам,
Ты папраўдзе быў слаўнай, вялікай ракой,
І яна ў гэты час разліваецца морам¹.

Такім чынам, «новы беларускі рэнесанс», як потым назаве гэты перыяд узвышаўскі крытык Антон Адамовіч, на пачатку 1920-х гг. выразна вымалёўваў сваё дзейснае жыццесцвярдзальнае аблічча. Як ідэйна-эстэтычная плынь гэта асабліва адлюстравалася ў ранніх вершах Уладзіміра Дубоўкі.

У 1925 г. у паэта выйшлі дзве асобныя паэтычныя кніжкі: паэма «Там, дзе кіпарысы» і зборнік лірыкі «Трысцё».

Паэма «Там, дзе кіпарысы» сведчыла пра пошук паэтам новых тэм, новых вобразна-асацыятыўных сродкаў, новай арыгінальнасці. Яўна праглядвалася ўстаноўка на нязвыклае, экзатычнае. Гэта быў вядомы рамантычны прыём, калі дзеянне сведама пераносілася ў далёкія экзатычныя краіны дзеля таго, каб паставіць героя ў нязвычайную

¹ Дубоўка У. Строма. С. 26.

экстрэмальную сітуацыю. Да таго ж паўднёвы крымскі паэтычны краявід выклікае міцкевічаўскія асацыяцыі. Але калі «Крымскія санеты» мелі ўнутраную драматургію, а развіццё лірычнага «дзеяння» там адбывалася ў душы героя-пілігрыма, то твор Дубоўкі мае ўпарадкаваны знешні сюжэт, на які нанізваюцца аўтарскія развагі і лірычныя адступленні. Трэба адзначыць яшчэ, што ў творы літаральна струменіць моватворчая стыхія аўтара, вельмі часта сустракаюцца аўтарскія адмысловыя наваслоўі як прыклады эксперыменту, пашырэння межаў асацыятыўнасці не толькі вершаванага радка, але і асобнага слова, якое само заклікана стаць вобразам (*дайлідзіць, кармазыніць, упаветраны* і інш.). Дубоўка дае класічную кампазіцыйную распрацоўку тэмы. Невялічкі лірычны ўступ звернуты да адрасата, пазначанага ў прысвячэнні, — паэма прысвечана Кастусю Станкевічу, аднаму з сяброў маладосці паэта. Успамінаючы супольнае мінулае, калі «галадамірылі» разам і калі «змаганне за сутоку выйсця // штандарыла над галавой», аўтар задае і сваё сакрамэнтальнае пытанне, на якое сам жа дае адказ. Гэтае пытанне-адказ як быццам вяртае нас у вобразны свет папярэдняга зборніка паэта «Строма», але далейшыя развагі ўжо непасрэдна звязаны з развіццём скразнага матыву паэмы — Заходняя Беларусь як зона несвабоды і прага барацьбы:

Аб чым яшчэ тады мы дбалі?
Каб вызваліць свой родны кут!
Як быццам моцна клалі палі,
А Захад — і цяпер таўкуць.

Няхай! Націснем на кардоны,
Яшчэ не стыне ў сэрцы кроў.
Сабе яны кладуць прадонне
Ў Заходняй Беларусі, скрозь...¹.

Антон Адамовіч, у свой час узвышаўскі крытык, блізка далучаны да Дубоўкі і астатніх сяброў арганізацыі, які пазней апынуўся на эміграцыі, аналізуючы літаратурны працэс на Беларусі ў 20-я гг. XX ст. (гэма добра знавая ім знутры), бачыў у паэме Дубоўкі «Там, дзе кіпарысы» развіццё і ўзмацненне лініі нацыянальнай апазіцыі з выкарыстаннем метаду «перапранання». У паэме, як ён лічыў, паэт «крытыкаваў іміграцыю з Заходняй Беларусі ў Савецкі Саюз, “дзе гора таксама ходзіць”, нават у такім райскім куточку, як “той, дзе

¹ *Дубоўка* У. Там, дзе кіпарысы. Менск, 1925. С. 5–6.

кіпарысы”. Дубоўка заклікае свайго земляка шукаць і тварыць характэрнае, “змагацца за сутокі выйсця” і за тое, “каб вызваліць свой родны кут”. Іншымі словамі, ён выказвае неабходнасць змагання за свабоду сваёй роднай зямлі шляхам беларускага палітычнага паўстання, у якое ўсё яшчэ верылі ў той час і якое, як Дубоўка адчуваў, прынясе падзенне савецкай улады. “Няхай! Націснем на кардоны. Яшчэ не стыне ў сэрцы кроў. Сабе яны кладуць прадонне ў Заходняй Беларусі, скрозь...” Пад “яны” Дубоўка мае на ўвазе бальшавікоў (часта іх так называлі ў беларускіх нацыянальных групах), якія хацелі выкарыстаць нацыянальны рэвалюцыйны рух для іх уласных мэтай¹. З такой інтэрпрэтацыяй алегарычнага зместу паэмы цяжка не пагадзіцца, тым больш А. Адамовічу знакі і сімвалы таго часу былі больш даступнымі для расшыфроўкі. Такім чынам, гэта твор мнагаслойны, сімвалічны і алегарычны. Ён выкананы ў авангардным стылі з выкарыстаннем тэхнікі змяшання — мазаікі стыляў.

Зборнік «Трысцё» быў яшчэ адным праграмным паэтычным выяўленнем ідэалаў новага беларускага рэнесансу. Як лічыць А. Адамовіч, ужо ў першым вершы зборніка «Не дзівіся» паэт «фармулюе і развівае базісную ідэю “адраджэння”. Ідэю жыцця і жыццяздольнасці як руху Дубоўка тут паглыбляе ўключэннем у яе канцэптаў змагання і прагрэсу². Далей крытык прыводзіць цытату з тэксту верша:

Не дзівіся: ніколі на свеце
без змагання жыццё не дынаміць³.

Дубоўка сапраўды ўнутрана наскрозь палемічны і, як сцвярджаў А. Адамовіч, апазіцыйны. Гэтую палеміку і апазіцыйнасць часам цяжка заўважыць пры спробах сённяшняй інтэрпрэтацыі яго тэкстаў, настолькі ўмела яна закадавана шматзначна-абагульняльнымі вобразамі. Так, «канцэпты змагання і барацьбы за прагрэс» у вершы ўгадваюцца ў вобразах, дастаткова адцягненых. Аднак ізноў тут нас чакае сімвалічная згадка «ўзвышша», якое, бясспрэчна, абазначае не проста ландшафтны пагорак:

Прыпусціся ў даліну з узвышша,
каб узняцца ізноў, і — вышай!

¹ *Adamovich A. Opposition to Sovietization in Belorussian literature. (1917–1957). New York, 1958. S. 82.*

² *Adamovich A. Opposition to Sovietization... S. 81.*

³ *Дубоўка У. Трысцё. С. 3.*

Гэта лёс на спатканне выйшаў!
І пярэстасцю сцэжку вышыў.

Хай спружыняцца мускулаў пасмы,
апранаецца зірк твой сталлю.
Не спыняй свайго лёту бячасна:
яшчэ ногі ў шляхах не прысталі¹.

Якія, напрыклад, тэкставыя знакі нам падкажуць, што гэта выражэнне ідэі змагання за нацыянальнае адраджэнне, а не, скажам, за ідэалы пралетарскай рэвалюцыі? Такіх яўных тэкставых знакаў у вершы няма, хоць мы, па-першае, інтуітыўна адчуваем, што гэтая змагарная паэтычная мадэль істотна адрозніваецца ад мадэлі, напрыклад, чаротаўскай ці гартнаўскай, а па-другое, ідэйна-вобразная змястоўнасць усёй кнігі выводзіць канцэпт змагання менавіта ў адраджэнскае рэчышча. Трэцім фактарам з'яўляюцца сведчанні сучаснікаў — думка таго ж Антона Адамовіча, а таксама веданне намі рэалій жыцця паэта, яго творчых прынцыпаў. На палеміку з тым жа авангардна-пралетарскім Міхасём Чаротам настройвае сама назва кнігі «Трысцё». Як падаў у сваім слоўнічку да кнігі сам аўтар, гэта «трыснік», што розніца ад «чарот» — «камыш». Ці выпадкова паэт спецыяльна падкрэсліў гэтую розніцу? Як мы штораз пераконваемся, у Дубоўкі ў творчасці не было нічога выпадковага. «Я шумлівы чарот, я мяцежны бунтар. // Я балота буджу гучным шумам...» — так досыць фанабэрыста і гучна аб'яўляў сваё бунтарнае крэда М. Чарот, абраўшы сабе адпаведны псеўданім. Ён замацаваў за сабою такім чынам імідж рэвалюцыйнага песняра, што было ўжо выразна засведчана ім у творчасці сярэдзіны 1920-х гг. Таму лагічна было б меркаваць, што «Трысцё» Дубоўкі з'явілася як палемічны водгук-выклік гэтаму наскрозь рэвалюцыйнаму «Чароту», што адышоў ад нацыянальна-адраджэнскай праблематыкі. Дубоўкава «трысцё» — гэта вобраз нацыянальнага змагання, гэта вернасць таму шляху, які пракладвалі папярэднікі-адраджэнцы, такія як А. Гарун, Я. Купала, М. Багдановіч.

У паэтычным цыкле Уладзіміра Дубоўкі «З вандраванняў» прываблівае ўвагу верш «пантэоннага» шэрагу, прысвечаны Максіму Багдановічу, — «Нават мора змяніла свой колер (На магілцы Максіма Багдановіча)». Апрача натуральнага тут матыву тугі, жалобы па рана памерлым таленавітым паэце, у вершы прысутнічае водгук ранейшага міцкевічаўскага знаходжання ў Крыме. Ён праўляецца ў арыен-

¹ Дубоўка У. Трысцё. С. 4.

тальных штрыхах, якія Дубоўка ўводзіць у твор, у падкрэсленай экзотыцы, якая для яго канцэнтруецца ўжо нават у адной назве, уласцівай паўднёваму пейзажу расліны: кіпарысы. Адаптацыя гэтага слова ў беларускай паэзіі звязана менавіта з Дубоўкам, і яно з'яўляецца адным з ключавых слоў-топасаў яго паэтыкі, так, як, да прыкладу, словы «ўзвышша», «акорды».

Плача сэрца, сціскаюцца грудзі,
дзесь празрыста свіргочуць цыкады.
Горы Крымскія неба хлудзяць
і ў блакіце хмарамі кадзяць.

Там, унізе, — крыжы, мінарэты,
несціханы гораду клёкат,
на узвышшы — пагурачак гэты;
ён паклікаў мяне здалёку...

Навакола — карункі з камення
падарункам апошнім завіліся.
Свечы зялёныя высока прамяняць;
людзі кажучь, што гэта кіпарысы...¹.

Як бачым, ізноў невыпадкова з'яўляецца тут матыў «узвышша», цяпер звязаны з Максімам Багдановічам, з яго магілай — святым месцам паломніцтва для беларусаў. У гэтым вершы ўзвышша яшчэ абазначае канкрэтны «пагорчак» — магілу паэта, але якой сімвалікай яно напоўнена! Так паступова выспявала метафара «ўзвышша», што стане неўзабаве сістэмай ідэйна-мастацкіх поглядаў цэлай творчай групы, якая возьме сабе гэтую назву. А гісторыя назвы, як бачым, складалася ў вершах Дубоўкі задоўга да гэтага. Праз гісторыю вобраза мы яшчэ раз выразна пераконваемся ў багдановічаўскай традыцыі, на якой будзе грунтавацца эстэтыка «Узвышша». Яго паслядоўнікі не толькі імкнуліся як найдакладней увасобіць «народны дух» і «красу» ў сваёй паэзіі, але і мэтанакіравана вывучалі і збіралі творчую спадчыну паэта. Менавіта «Узвышша» разам з Інбелкультам займалася навуковай падрыхтоўкай спадчыны Багдановіча да друку, публікавала праблемныя артыкулы пра паэта і яго невядомыя творы.

Наступная кніга паэзіі Уладзіміра Дубоўкі «Credo» выйшла ў свет у 1926 г. у серыі выданняў Цэнтральнага бюро «Маладняка» і стала таксама этапнай для паэта, абагульніўшы вершы 1924–1925 гг. Ужо сама назва кнігі абавязвала да выкладання сваёй творчай праграмы

¹ Дубоўка У. Трысцё. С. 19.

не проста ў адным з канцэптуальных вершаў, якім магла б пачынацца кніга, а наогул ва ўсёй яе ідэйна-мастацкай цэласнасці. Назва «Credo» паходзіць ад лацінскага дзеяслова «верыць». Па якіх жа ключавых вобразах мы можам рэканструяваць тэма канцэпты, што вызначаюць паэтаву веру, і ў цэлым — у што верыць паэт? Які яго сімвал веры?

Адкрываецца кніга вершам «Сцежка», які першапачаткова настрайвае на досыць празрыстую і прывычную сімваліку: сцежка як пуцявіна жыцця. І насамрэч гэта так. Аднак верш закранае сэнсавызначальную сутнасць паэтавага жыцця, ён напоўнены не толькі вобразна-сімвалічным, але і прарочым сэнсам. «Віешся ты істужкай каляровай...» — так пачынае паэт размову пра свой лёс. «Сціскаеш пальцамі лістоў кляновых, // а часам — навалніцай скалатнеш...» Ніякія выпрабаванні не страшныя лірычнаму герою верша, які «без хлеба — жыў, і хлеб з крапівы — еў». Прыканцы верша думка паэта арганічна пераходзіць да Беларусі — яе лёс і лёс паэта неразрывныя:

І не прашу я ад жыцця замнога:
хай Беларусь, мой занядбаны край,
напорным крокам йдзе сваёй дарогай:
на ўсходзе ясныя агні гараць¹.

Узнікае зразумелае пытанне: ці Дубоўка прызнае ўжо слушнасць «усходняй» канцэпцыі геапалітычнага развіцця Беларусі, адмовіўшыся ад свайго ранейшага «ўсходне-заходняга» нейтралітэту, ці тут нешта іншае? На нашу думку, акцэнт зроблены паэтам на трэцім радку гэтае страфы: «Напорным крокам йдзе *сваёй дарогай*» (вылучана намі. — *І. Б.*). Відавочна, што «свая дарога» Беларусі пралягае так ці інакш праз выпрабаванне і магчымасць «спакусы» «яснымі агнямі ўсходу» — такая была гістарычная рэальнасць, якую немагчыма было не ўлічваць. Што ж абірае грамадзянская і паэтычная думка паэта, якая ягоная лірычная версія? Услухаемся ў канцоўку верша:

А там — вядзі хоць на зламнанне шыі,
а не — цябе самое павяду.
У песнях пабудую свой трыкліні
на лозах ніцых кіну сум-жуду².

¹ Дубоўка *У. Credo*. 1926. С. 6.

² Дубоўка *У. Credo*. С. 6.

Такім чынам, «сум-жуда» паэта будзе пакінутая тады, калі ён пабудуе ў песнях «свой трыкліні». Як разумець гэты вобраз паэта? Лексіка Дубоўкі на працягу ўсёй творчасці вылучалася, як мы ўжо падкрэслівалі, адметнасцю. Слова «трыкліні» — яшчэ адзін скразны, вызначальны вобраз-сімвал паэта, сустракаецца ў многіх вершах. Чаму прыдатным аказаўся гэты лексічны гістарызм для Дубоўкі? Слова паходзіць ад лацінскага «triclinium» і азначала ў старажытных рымлянаў стол з трыма ложкамі для ляжання ў час яды. Чаму важна было скарыстаць такое слова для стварэння мастацкага вобраза, бо не проста ж дзеля арыгінальнасці і бляску эрудыцыі рабіў тое Дубоўка? Думаецца, ключ да разгадкі ў тым, што ў старадаўнія рымскія часы такая бяседа-баляванне за сталом-трыклініем азначала ўдзел у ёй трох раўнапраўных патрыцыяў высакароднага паходжання. У Дубоўкавай ідэйна-мастацкай канцэпцыі геапалітычнага становішча Беларусі такі вобраз мог азначаць толькі тое, што паэт бачыў сваю родную краіну Беларусь раўнапраўнай удзельніцай гістарычнага «балю» паміж Польшчай і Расіяй. Такім чынам, нягледзячы на тое што «на ўсходзе ясныя агні гараць», усё ж Беларусь павінна крочыць сваёй гістарычнай пуцявінай, якая прывядзе яе за бяседны стол-трыкліні роўнаю сярод роўных. Гэтая мастацкая ідэя была блізкая, тоесная Купалавай, і яна развіваецца Дубоўкам паслядоўна і мэтанакіравана. Трэба сказаць, што вызначальную ролю, якую надаваў Дубоўка вобразу трыклініа, падкрэслівае і тое, што ён меўся так назваць цэлы зборнік сваіх вершаў. Так, двойчы, у канцы кнігі «Там, дзе кіпарысы» ў 1925 г. і ў канцы кнігі «Credo» ў 1926 г., згадваецца чарговы зборнік вершаў Дубоўкі «Трыкліні», які «рыхтуецца да друку». Як вядома, зборнік з такой назвай паэту выдаць не ўдалося.

У зборніку «Credo» набірае моцы матыў трагічнай наканаванасці, скону ў распчатым няроўным змаганні (вершы «Часіна ды з сокам рабіны», «Паляжам мы»). У вершы «Часіна ды з сокам рабіны» паэт выразна падкрэслівае, што не нейкі абстрактны суб'ект ёсць лірычным героем яго верша, а менавіта ён сам — Уладзімір Дубоўка. Ён закранае матывы літаратурнай і ідэалагічнай палемікі, якія непасрэдна адбіваліся на яго лёсе, вымушалі дакладна вызначыць сваю пазіцыю:

Часіна ды з сокам рабіны
качаеш мяне ў чарнабыллі.
На дзіды, на востры шывшыннік
ці сэрца, ці дух мой узбілі.

Кальшуцца скаргі і моўкнучь,
разносяцца разам пялёсткі.
Не хоча Ёўладзімер Дубоўка
спяваць пад зазубраны лёскат.

Пачаў — хай канчаюць другія,
шляхі — адшукаю сабе я.
Загіну — няхай і загіну,
мне гімнамі будуць завеі¹.

Такім чынам, апазіцыйнасць паэта была выразна акрэсленая, збочыць з гэтай дарогі, здрадзіўшы самому сабе, паэт не мог, а таму ўжо загадзя прадчуваў, што яго шлях — гэта яго галгофа («загіну — няхай і загіну»). Па гэтай жа прычыне з'яўляецца ў яго вершы вобраз «шыпшынніка», яго вострых дзідаў, на якія «ці сэрца, ці дух мой узбілі». Архетыпам гэтага вобраза, бяспрэчна, стаў цярновы вянец Хрыста — сімвал пакуты і цярнення. Для беларускага паэта важна было адшукаць у беларускіх традыцыйных рэаліях адэкватны вобраз: ён абраў менавіта шыпшыну — традыцыйную кветку-куст, характэрную для нацыянальнага пейзажу, распаўсюджаную на ўзлесках і каля сядзібных гаспадарак. Гэты беларускі «цярновы вянец» паэт будзе несці да наканаваанай яму мяжы. Семантыка вобраза шыпшыны, тым не менш, не замыкаецца толькі такім прачытаннем. Адразу можна адчуць, што вобразы і настрой верша перагукаюцца з шырокавядомым Дубоўкавым вершам, які стаў яго своеасаблівай візітнай карткай, — «О Беларусь, мая шыпшына». Гэта натуральна, бо вершы былі напісаны адначасова, з розніцай у два дні: 3 траўня 1925 г. — верш «О Беларусь, мая шыпшына» і 5 траўня — «Часіна ды з сокам рабіны», дзе развіваецца і ўзмацняецца вобразна выяўленчае значэнне сімвала шыпшыны як церняў, на якія наколата сэрца паэта. Такім чынам, сімвал радзімы зліты з сімвалам церняў у адным вобразе шыпшыны. Гэтыя два сімвалы злучаюцца і праз асобу самога паэта — суб'екта лірызацыі. Таму нядзіўна, што гэты вобраз набыў такое гучанне: стаў вызначальным для паэта, стаў асацыявацца нязменна з ім і з Беларуссю 1920-х гг., а таксама ж ён стаў улюбёным вершам шматлікай публікі, заваяваў папулярнасць на ўсе часы. Паказальная гісторыя стварэння, перастварэння і друкавання гэтага знакамітага верша. Першы варыянт яго, які потым дапаўняў і перапісваў сам аўтар, гучыць наступным чынам:

¹ *Дубоўка У. Credo*. С. 9.

О Беларусь, мая шыпшына,
зялёны ліст, чырвоны цвет!
У ветры дзікім не загінеш,
чарнобылем не зарасцеш.

Пялёсткамі тваімі стану,
на дзіды сэрца накалю.
Тваіх вачэй — пад колер сталі —
праменне яснае люблю.

Ніколі пройме з дзікім ветрам
не развіваць дзявочых кос.
Імкнешся да Камуны Свету,
каб радасць красавала скрозь.

Варожасць шляху не зачыніць:
у перашкодах дух расце.
О Беларусь, мая шыпшына,
зялёны ліст, чырвоны цвет!¹.

Менавіта гэты варыянт верша з'яўляецца яго першай рэдакцыяй. У такім выглядзе тэкст з пазнакаю 1925 г. захаваўся ў архіўных зборах паэта (адкуль намі і друкуецца), а таксама быў апублікаваны ў зборніку «Наля» (М., 1927) — наступным пасля зборніка «Credo». Затым гэты ж варыянт тэксту быў перадрукаваны ў першым томе выбраных твораў паэта 1965 г., куды яго ўключыў сам Дубоўка, — у цыкл «3 часоў маладосці». У далейшым верш неаднаразова перапісваўся самім паэтам. Існуе як мінімум чатыры варыянты, зробленыя ў канцы 1950-х гг. (пад усімі архіўнымі тэкстамі дата — 1958 г.). Два з іх маюць назву па першым радку «О Беларусь, лясная ружа», а два іншых — «О Беларусь, мая айчына». Існуюць таксама розначытанні строф. Можна было б не акцэнтаваць на гэтым асаблівай увагі, калі б не некалькі істотных рэчаў, звязаных з разуменнем творчай індывідуальнасці самога паэта і той эвалюцыі, якая з ім адбывалася і якая і да сёння ўсё яшчэ застаецца шмат у чым загадкай. Звяртае на сябе ўвагу ў гэтай сувязі той факт, што паэт нібыта ўвесь час жыў у палоне вобразаў гэтага верша, што тэкст верша як бы вабіў яго да сябе зноў і зноў. Відавочна, што гэта быў вельмі важны для Дубоўкі тэкст. Сам паэт згадваў аб «выпадковым» збегу акалічнасцяў, што прывялі яго да перагляду верша. Але ж перапрацоўка адбылася радыкальная! І што тут важна: Дубоўка запісаў гісторыю стварэння

¹ Аддзел рэдкіх кніг і рукапісаў ЦНБ. Ф. 14. Воп. 1. Адз. зах. 23. Арк. 2.

новай рэдакцыі падрабязна — як павучальнае апавяданне пра шляхі нараджэння твора «на парадак дня». Выказваем тут меркаванне, што запісаў невыпадкова: меў на мэце даць ключ да праўды — да разумення таго, як у савецкай рэчаіснасці адбывалася дэфармаванне творцы. Такім чынам, на нашу думку, архіўны нарыс Дубоўкі «Пра з’яўленне аднаго верша» з’яўляецца красамоўным фактам з літаратурнага жыцця канца 1950-х гг. і адначасна паз’яўляе пратэстам супраць паноўных тады літаратурных нормаў і густаў.

Звернемся да гэтага ўнікальнага дакумента. «Я ніколі не задумваўся над такім пытаннем: як часам выпадковая з’ява дае пачатак новаму твору, дапамагае яму з’явіцца на свет і як часам якая-небудзь нечаканасць знішчае ў тваёй памяці і тваім уяўленні ўжо зусім гатовы, выспелены тваім сэрцам твор, калі заставалася толькі ўзяць у рукі пяро і запісаць яго на паперу. Прыйшла гэтая нечаканасць, перабіла твае думкі, настроі, і як ты ні старайся прыгадаць тое, што было ўжо сфармавана ў нейкую цэльнасць, — няма яе і ніколі не будзе. <...> А пачалося так. Рукапіс маёй кнігі быў у тав. З. П. Матусева (Матузава. — *І. Б.*) як у самага адказнага за выданне ўсяго што б там ні было, у самым канцы 1958 года. Узяўшы гэты рукапіс дадому, я звярнуў увагу на тое, што да верша “О, Беларусь, мая шывшына”, напісанага мною ў 1925 г., зроблена зусім трапная заўвага наконт таго, што слова “пройма” з’яўляецца малапашыраным і што для паляпшэння гучання ўсяго верша варта было б падумаць наконт падшукання нейкага іншага слова замест гэтага. Узяўшы слова “пройма”, я пачаў думаць, чым яго лепш замяніць. Якія словы мне ні прыходзілі на памяць, яны пачалі цягнуць за сабой у радок новыя. А паколькі так, перабудоўвалася ўся строфа. А паколькі перабудоўвалася адна строфа, яна прымушала мяне пераглядаць і суседнія строфы, каб даць пэўную цэльнасць. Адным словам, зусім натуральна паўстала пытанне наконт перагляду ўсяго твора. Мінула 33 гады, калі ён быў напісаны і надрукаваны. Мінула цэлая вялікая эпоха. Беларусь з лапатнай і сярмяжнай, якой яна была тады, вырасла ў індустрыяльную. На яе прасторах з’явіліся волаты-заводы: аўтазавод, трактарны завод і многа, многа іншых, не менш вялікіх і важных.

Мне і падумалася, што на фоне ўсяго сучаснага жыцця, на фоне гэтых заводаў, на фоне панарамы і яшчэ больш чараўнічай перспектывы — мой гэты верш, няхай сабе і ў кнізе выбраных твораў, з’яўляўся б нечым падобным да той пастушковай дудкі-жалейкі, на якой і я іграў у сваім малецці. Патрабцеца нешта іншае, нешта

больш суцэльнае, што ў якой-небудзь меры было б у гармоніі з Беларуссю сённяшняй.

Мяне ўсё ж вабіў яшчэ вобраз той Беларусі, якой яна ўяўлялася мне ў 1925 г. пасля разрухі і руін Грамадзянскай вайны — вобразу прыгожай, цудоўнай кветкі нашых лясоў — шыпшыны»¹...

Апошняя заўвага паэта вельмі істотная, яна як бы зводзіць да нуля ўсе папярэднія пафасныя развагі аб новай актуальнасці верша. Эпапея ж з пераробкай разгортвалася далей сваім шляхам. Заўвага, кінутая нібы незнарок, так і заставалася маленькім, але значным штрыхом. А перабудова ішла поўным ходам: мяняць дык мяняць! Не толькі малаўжывальная «пройма» знойдзе сваю замену. Але чаму б не замяніць і саму «шыпшыну» — вобраз-ключ? Хацелі вы гульні ў сінонімы — наце, калі ласка! А вершаваным майстэрствам Дубоўка, бяспрэчна, мог уразіць. І вось з'явілася «лясная ружа». А што — якая розніца, як назваць адну і тую кветку? Якая розніца глухому — нота до гучыць ці до-дыез? Няхай сабе будзе «Беларусь — лясная ружа», гэта ўсё роўна тая самая краіна. Але Дубоўка гэтай зменаю падкрэсліў, што не — ужо не тая! Гэта Беларусь канца 1950-х гг., якая не праецыруецца на 1920-я. Зрэшты, менавіта гэта і было паэтавай мэтай: адлюстраваць новую Беларусь у яе новых рэаліях. Самі ж рэаліі, дзяжурныя, казённыя, нагадвалі стыль напышлівых рэчытатываў, якія былі распаўсюджаныя на тагачасных піянерскіх імпрэзах:

О Беларусь, лясная ружа!
Зялёны ліст, чырвоны цвет!
Хадой упэўненай і дужай
Ідзеш ты у шырокі свет.
Над шляхам ясна свецяць зоры
З муроў спрадвечнага Крамля...

Напісаўшы свой артыкул пра тое, як ён перапісаў верш, Дубоўка тым самым паказаў нам, як мастак, праўду аб тым, што ў той час значыла эстэтычная вартасць радка. Ён даў зразумець, што яна не значыла абсалютна нічога, апрача адпаведнасці патрэбным палітычным ідэалагэмам, за чысцінёй увасаблення якіх у мастацтве паранейшаму сачыў немалы штат цэнзараў, крытыкаў і рэдактараў. Уласна кажучы, для Дубоўкі мала што змянілася: ён правіў у 1925 г. верш для беларускага друку, правіў і ў 1958 г. І паэт не абураўся, фонкава не пратэставаў: ён рабіў так, як яму раілі-загадвалі, нібыта

¹ Аддзел рэдкіх кніг і рукапісаў ЦНБ. Ф. 14. Воп. 1. Адз. зах. 322. Арк. 2–3.

выконваючы адзін са святых хрысціянскіх заветаў: «А Я кажу вам: не праціўцеся злomu, але, хто ўдарыць цябе ў правую шчаку, павярні да яго і другую, і хто захоча судзіцца з табою і ўзяць у цябе сарочку, аддай яму і вопратку; і хто прымусіць цябе ісці з ім мілю, ідзі з ім дзве» (Мацвея, 5, 39–41). Мабыць, гэтыя ісціны былі спазнанняя Дубоўкам на ўласным лёсе, бо ў яго паводзінах адчувальная глыбіня разумення сутнасці Божых прыказанняў: не як пакорлівасць больш моцнаму і ўплывомаму спадужніку, не як пасіўнае змірэнне, а як хрысціянская мудрасць, што дае чалавеку сілы выжыць, напаўняючы яго акавітай Духу. Толькі так ён мог заставацца недасягальным для мітуслівых прыслужнікаў улады, якія ніколі не маглі знішчыць яго святла. Менавіта так, у кантэксце хрысціянскай этыкі, можна зразумець Дубоўку — тое, што ён правіў верш, тое, што ён узнімаў тост «за кампартыю». Дубоўка быў нібыта той вучань на гары, што чуў словы Хрыста: «Вы чулі, што сказана: любі блізкага твайго і ненавідзь ворага твайго» (Лявіт, 19, 17–18). «А Я кажу вам: любеце ворагаў вашых, слаўце праклінаючых вас, рабеце дабро ненавідзячым вас і малецца за крыўдзячых вас і пераследуючых вас» (Мацвея, 5, 43–44). У атэістычным грамадстве 1950–1960-х гг. такі тып паводзін быў незразумелым, бо дасягнуць сэрцам гэтых духоўных вышыняў было не так проста. Для гэтага патрабавалася вялікая работа духу — духу, які вызнаў пакуты, несправядлівасць і жорсткасць лёсу. Дубоўка быў адзін з тых у тагачаснай савецкай імперыі, каму гэтыя хрысціянскія ісціны былі адкрытыя і вызначылі яго этыку.

Паэт шукаў новыя спосабы выказаць сваю пазіцыю ў той рэальнасці, у якой яму трэба было жыць пасля рэабілітацыі. Крэда паэта — яго вера ў Беларусь — заставалася нязменным, хоць, як і прадчуваў, ён прайшоў свой шлях з наколастым «на дзіды, на востры шыпшыннік» сэрцам. Прадчуванне такога цярновага шляху было вельмі моцным у паэта і трывожнымі нотамі выявілася ў многіх вершах зборніка «Credo». Адбілася яно і ў заключным шырокапанарамным творы — публіцыстычнай паэме «Калініншчына», прысвечанай яшчэ аднаму з актывістаў беларусізацыі, паплечніку па адраджэнскай справе — Алесю Адамовічу, вядомаму ў тыя часы дзяржаўнаму і партыйнаму дзеячу, які быў таксама і земляком Дубоўкі. Паэт буйнымі штрыхамі малюе этапы гістарычнага развіцця Беларусі, але найцікавейшымі нам падаюцца лірычныя ўступ і фінал твора, дзе найболей праяўлена пазіцыя самога аўтара. Ва ўступе ён звяртаецца да адрасата як да вельмі блізкага чалавека, якому можна даверыць усё, што хвалюе душу:

Мой любы браце, блізкі і далёкі,
няма сталёвасці і арфазвоннасці.
Такая сцюжа на душы, навокал,
як дзень з дажджамі быццам сённяшні.

Ці ж я не ведаю, ці ж я не знаю,
ці я не сын сваёй сучаснасці, —
жыццё крынічыць і музыкі граюць,
на лад папасці ўсё няшчасціцца.

Часінай — весела, часінай — сумна,
ідуць шляхі — ў балотах трацяцца.
А недзе злоснікі бразгочуць бубнамі...
Даруй, даруй, мой любы браце, мне...¹.

У прыведзеных радках выразна праяўляецца дыскамфортны душэўны стан самога аўтара, які не адчувае сябе ўтульна ў тагачаснай рэчаіснасці, бо — не можа «ў лад папасці». Ён з усім імпэтам маладосці і незвычайнага таленту імкнуўся ўдзельнічаць у будаўніцтве новай Беларусі, але ж тыя сілы, якія кіравалі краінай, у сваіх практычных дзеяннях адышлі вельмі далёка ад уяўленага ідэалу. Знешне нібыта ўсё заставалася яшчэ тое: «Жыццё крынічыць, і музыкі граюць» — нібыта ўсё яшчэ дэкларавалася будаўніцтва новага шчаслівага грамадства. Але формы, у якіх яно працякала, выклікалі ў паэта тугу і трывогу. У «Калініншчыне» паэт паказвае этапы гістарычнага шляху Беларусі. Дарэвалюцыйнае мінулае паказана ім на прыкладзе мэтанакіраванай русіфікацыі і бяспраўя Беларусі ў XIX ст.:

Такая песня — думкі падарожныя.
Значыцца —

блакнот і нататкі.

Калісьці сіла наезджыя і варожая
з Беларусі збірала падаткі.
З падаткаў будавала...

Рознае, адным словам.

А галоўным чынам — цэрквы і турмы.
Зразумела, не любіла беларускую мову,
бо чула у ёй па сабе звон хаўтурны...².

Паэма заканчваецца зноў жа элегічным эпілогам, дзе паэт без «сталёвасці і арфазвоннасці» заглябляецца ў сваю душу і перадае тую трывогу і неспакой, якія яе агортваюць, нягледзячы на ўсе апісаньыя

¹ Дубоўка У. Credo. С. 37.

² Тамсама. С. 38.

перад тым поспехі і дасягненні. Эпілог напоўнены прадчуваннем сцэжы, матыў якой гучаў ужо ва ўступе. А тут ён малое восеньскі пейзаж, згадвае аб днях адышоўшай вясны і імкнецца адчуць подых будучыні. Але ж гэты подых вястуге трывогу:

А я! Благаслаўляю дні, што зніклі,
вітаю дні наступнага ў трывозе.
Няўжо і вы, як гэты камень дзікі,
на шыю заніззю мне ляжаце увосень?

З трывогай гэтай аб адным маюся:
каб дні жыцця майго па вітай сцежцы
вялі мяне па любай Беларусі,
дзе кожны з дрэва ліст мне сэрца цешыць¹.

Такім чынам замыкалася вобразнае кола кампазіцыі кнігі: яе замыкаў вобраз сцежкі, што вядзе «па любай Беларусі», вера ў адраджэнне якой і складала непераможнае крэда паэта («Шляхі да мэты як вялі — вядуць!»). Пачатак развіццю гэтай мастацкай думкі быў пакладзены ў першым вершы кнігі, які так і называўся «Сцежка» і дзе паэт у новай вобразнай форме сцвердзіў свой паэтычны маніфест: «У песнях пабудую свой трыкліні». Гэта значыць — тую геапалітычную мадэль, у якой становішча Беларусі паміж Усходам і Захадам вызначыцца як становішча раўнапраўнай дзяржавы. Але ж гістарычны «трыкліні», за якім бачыў новую Беларусь Дубоўка, не спяшаўся стаць месцам «трапезы» для роўных высакародных патрыцыяў. Таму крэда паэта, яго вера ў Беларусь неразрыўна спалучаліся з думкаю аб цяжкім цяжару пакуты, увасобленым у вобразе шыпшынавых дзідаў. Кветка шыпшыны як вобраз Беларусі і яе вострыя дзіды як сімвал пакут паэта, які церпіць за сваю краіну, прадчуваючы свой крыжовы шлях разам з ёю, з’яўляюцца вызначальнымі вобразамі паэзіі Уладзіміра Дубоўкі і выразна пацвярджаюць яго патрыятычную грамадзянскую пазіцыю.

Ірына БАГДАНОВІЧ

¹ *Дубоўка У. Credo*. С. 45–46.

УЗВЫШШЫ І ПРОРВЫ: ШЛЯХ УЛАДЗІМІРА ДУБОЎКІ

Уладзімір Дубоўка нарадзіўся 2 (15) ліпеня 1900 г. у вёсцы Агароднікі Манькавіцкай воласці Вілейскага павета Віленскай губерні (цяпер — Пастаўскі раён).

У няпоўных шэсць гадоў будучы паэт пайшоў у Манькавіцкую сярэдную школу, дзе навучаўся да 1912 г. А восенню 1912-га паступіў у Мядзельскую двухкласную вучэльню, дзе паскорана праходзілася праграма сямігодкі. Там акрамя сярэдняй адукацыі Уладзімір Дубоўка атрымаў і дзве спецыяльнасці — каваля і цесляра. Навучанне ў Мядзелі доўжылася з 1912 да 1914 г. А ў тым жа 1914-м Дубоўка паступіў у Нова-Вілейскую настаўніцкую семінарыю.

У гэты час сям'я Дубоўкаў пераехала ў Маскву, дзе бацька паэта ўладкаваўся працаваць слесарам-інструментальшчыкам на чыгунцы. Уладзімір далучыўся да сям'і толькі пасля заканчэння семінарыі ў 1918 г. — стаўшы студэнтам гісторыка-філалагічнага факультэта Маскоўскага дзяржаўнага ўніверсітэта. Але правучыўся ён там усяго два месяцы. Паэт вымушаны быў пакінуць навучанне і паехаць настаўнічаць у Тульскую губерню — трэба было ратаваць сямейнікаў ад галоднай смерці.

У 1919 г. паэт быў прызваны ў Чырвоную армію, а пасля дэмабілізацыі ў 1921-м паступіў у Вышэйшы літаратурна-мастацкі інстытут імя В. Брусава, рэктарам якога быў сам Валерый Якаўлевіч. З першых дзён навучання пачалося цеснае сяброўства двух паэтаў — будучага і агульнапрызнанага, Дубоўкі і Брусава. Узнікла гэтае сяброўства на падставе агульнай любові да творчасці Янкі Купалы.

Навучанне ў інстытуце доўжылася да 1925 г. Уладзімір Дубоўка адначасова працаваў школьным інспектарам пры Наркамасветы РСФСР, рэдактарам беларускіх выпускаў «Весніка СНК, ЦВК, СПА Саюза ССР» (1922–1925), адказным сакратаром Паўнамоцнага прадстаўніцтва БССР пры ўрадзе СССР (1923–1924), рэдактарам «Збору законаў і загадаў Рабоча-сялянскага ўрада Саюза ССР» (1926–1930), першым рэдактарам часопіса «Беларускі піянер» (будучая «Бярозка»).

20 ліпеня 1930 г. Уладзімір Дубоўка быў арыштаваны і прабыў у турмах, лагерах і на высылцы да лістапада 1957-га. Пастанова на арышт была падпісаная сумнавядомым намеснікам старшыні АДПУ Гіршам Ягодам 19 ліпеня 1930 г., але оперупаўнаважаны Салаўеў чамусьці не паспеў яе выканаць менавіта ў той дзень. Прычым арыштавалі паэта не на ягонай маскоўскай кватэры па адрасе Малая Грузінская, 34–13, а проста ў Крамлі, дзе Дубоўка працаваў

перакладчыкам заканадаўчых і нарматыўных актаў ЦВК і СНК СССР. Пасля выканання неабходнай працэдуры паэт апынуўся ў Бутырках.

Што з'явілася падставай для арышту? У кастрычніку 1926 г. у асяродку нацыянальнай інтэлігенцыі распаўсюджваўся верш пад назвай «На ўшанаванне новага падзелу беларускай зямлі». Ён меў эпіграфы з вершаў Янкі Купалы і Якуба Коласа. Асаблівым выклікам тагачасным уладам гучалі Коласавы словы з верша «Беларускаму люду»:

Нас падзялілі — хто? Чужаніцы,
Цёмных дарог махляры.
К чорту іх межы! К д'яблу граніцы!
Нашы тут гоні, бары!

Перад тэкстам верша «На ўшанаванне...» (ён быў апублікаваны ў віленскім часопісе «Беларуская культура») была змешчаная рэдактарская прадмова. Вось яна: «Ненадрукаваны ў Менску верш. Ніжэй падаем верш невядомага паэты, прысланы нам з Менску, верш надзвычайнай дынамікі. У Менску ён не мог быць выдрукаваны, бо востра выступае проціў бальшавікоў, крытыкуючы іх акупанцкую палітыку. Не прыдворная савецкая паэзія, а гэты верш адбівае праўдзівыя настроі беларускага народа, у нетрах якога накіпае пратэст проціў камісарскіх гвалтаў. Грамадскае значэнне верша сягоння цяжка яшчэ ацаніць — так далёка ў будучыню сягае думка і імкненне паэты»¹.

Пад вершам стаяў подпіс — Янка Крывічанін. Усе, хто чытаў верш, разумелі: гэта псеўданім. Спецыялісты з ДПУ БССР пачалі пошукі невядомага аўтара і ў хуткім часе выйшлі на ягоны след. Справа ў тым, што верш быў надрукаваны на машынцы, у якой была надломленая літара «р». Улічваючы тое, што ўсе машынкі на той час праходзілі абавязковую рэгістрацыю ў ДПУ, палітычнаму вышуку было няцяжка вызначыць аўтарства. Машынка з надломленай літарай «р» належала Пастаяннаму прадстаўніцтву БССР у Маскве, дзе працаваў паэт Уладзімір Дубоўка...

Тое, што аўтарам крамольнага верша з'яўляўся У. Дубоўка, пацвердзілася і іншымі дадзенымі. У сакавіку 1929 г. быў арыштаваны паэт Алесь Дудар — таксама за антысавецкі верш «Пасеклі Край наш папалам». Ён і даў наступныя паказанні следчым: «Аб вершы, прысвечаным падзелу беларускай зямлі, які друкаваўся ў нейкай замежнай часопісі, я чуў, але вельмі павярхоўна, чуў паасобныя радкі, але ўсяго верша ніколі не бачыў. Гутаркі аб гэтым вершы былі, і ў іх выказвалася думка, што верш, калі судзіць па стылі, належыць Дубоўку, які знаходзіцца ў Маскве. У час партнарады пры ЦК была кінута рэпліка,

¹ Беларуская культура. 1927. № 1. С. 25.

што ўзвышаўцы пасылаюць антысавецкія вершы за мяжу, але прадстаўнікі “Узвышша”, заявілі, што нічога пра гэта не ведаюць...»¹.

Трэба сказаць, што сам Уладзімір Дубоўка пасля вяртання з ГУЛАГа ніколі не згадваў пра верш «На ўшанаванне новага падзелу беларускай зямлі». Чаму — невядома. Магчыма, асцерагаўся новых рэпрэсій.

Таямніцу псеўданіма Янка Крывічанін раскрыў спецслужбам Міхась Мароз, які працаваў разам з Дубоўкам у адным пакоі і якому паэт прысвяціў сваю паэму «Студэнт». Дарэчы, даведаўшыся пра ўчынак М. Мароза, паэт зняў прысвячэнне...

Такім чынам, 30 ліпеня 1930 г. (праз дзесяць дзён пасля арышту) у справе Уладзіміра Дубоўкі з’явіўся новы дакумент². Вось выпіска з пратакола паседжання калегіі АДПУ:

«Слушали: дело № 102129 по обвинению гр. гр. Красковского Ивана Игнатьевича, Тремповича Павла Викторовича, Мядёлка Павлины Викентьевны, Дубовко Владимира Николаевича и Лёсика Иосифа Юрьевича по 58/11 ст. УК... <...>

Арестованные содержатся: первые двое — во внутренней тюрьме, последние трое — в Бутырской тюрьме.

Пом. секретаря коллегии ОГПУ» [подпис неразборливы].

Так трыццацігадовы паэт Уладзімір Дубоўка вярнуўся на радзіму — вязнем. 30 ліпеня 1930 г. яго перавезлі з Бутырскай турмы ва ўнутраную турму ДПУ Беларусі. Дарэчы, там паэт знаходзіўся ў адной камеры са сваім сябрам і паплечнікам Адамам Бабарэкам. Падчас допытаў следчыя змаглі дамагчыся ад Дубоўкі толькі аднаго — уласна-наручнага паказання. У тым паказанні няма аніводнага прозвішча. Дакумент датаваны 3 лістапада 1931 г., калі следства ўжо скончылася і ў кабінетах ДПУ рыхтавалі абвінаваўчы акт. Следчыя падлічвалі, колькі «членаў СВБ» («Саюза вызвалення Беларусі») прызналі сябе «вінаватымі ў прыналежнасці да контррэвалюцыйнай, нацдэмаўскай антысавецкай арганізацыі». Уладзімір Дубоўка ў сваім паказанні рашуча заявіў: «Ніколі ні ў якіх антысавецкіх партыях ці групках я не знаходзіўся і не знаходжуся. Як у сваёй літаратурнай, так і ў грамадскай дзейнасці, праводзіў цвёрдую пралетарскую лінію».

Тут трэба адзначыць, што ў часопісе «Узвышша» (№ 9–10 за 1930 г.) была надрукаваная рэзалюцыя агульнага сходу «Узвышша» пад назвай «Паграбуем жорсткай кары агентам міжнароднай буржуазіі ў Савецкай Беларусі — беларускім контррэвалюцыйным нацыянал-дэмакратам». Там У. Дубоўка, Я. Пушча і А. Бабарэка фігуравалі як

¹ Міхнюк У. «Вязень сумлення» // Польша. 1996. № 2. С. 216.

² Усе прыведзеныя дакументы цытуюцца паводле артыкула У. Міхнюка «Вязень сумлення» (Польша. 1996. № 2. С. 215–271).

галоўныя ворагі савецкай улады. Падыпісалі тую рэзалюцыю нібыта дзевяць чалавек: Максім Лужанін, Тодар Кляшторны, Сяргей Дарожны, Кузьма Чорны, Кандрат Крапіва, Змітрок Бядуля, Пятро Глебка, Лукаш Калюга, Андрэй Мрый. Але ў аўтара гэтых радкоў на руках ёсць дакументальнае сведчанне таго, што за ўсіх падпісаўся адзін чалавек — Аляксандр Каратай (Максім Лужанін).

Вернемся да крымінальнай справы Уладзіміра Дубоўкі. Паэт абвінавачваўся ў тым, што з 1927 г. уваходзіў у літаратурную групу СВБ і па даручэнні аднаго з ягоных кіраўнікоў Івана Краскоўскага ўзначальваў маскоўскую філію саюза. Паводле пастановы АДПУ СССР ад 10 красавіка 1931 г. Дубоўка быў высланы на 5 гадоў у горад Яранск былой Вяцкай губерні.

У лістападзе 1934 г. Уладзіміра Дубоўку перавялі ў Чэбаксары, дзе ён працаваў сакратаром ведамаснага арбітражу. У ліпені 1935-га, калі скончыўся тэрмін высылкі, яму, як і іншым выгнаннікам, нечакана паведамлілі рашэнне Асобнай нарады НКУС СССР аб падаўжэнні высылкі яшчэ на 2 гады. Але і праз два гады ўлады не пакінулі Уладзіміра Дубоўку ў спакоі. У ліпені 1937-га яго зноў арыштавалі. На гэты раз — супрацоўнікі НКУС Чувашскай АССР. Паэту было прад'яўленае абвінавачанне ў тым, што, знаходзячыся ў высылцы, ён наладзіў сувязі са ссыльнымі Мікалаем Мамчыцам, Паўлам Каравайчыкам, Ігнатам Савічам і праводзіў сярод іх антысавецкую агітацыю, «накіраваную на дыскрэдытацыю партыі і савецкага ўрада».

І на гэты раз Дубоўка не прызнаў сябе вінаватым. Але, як таго патрабаваў пратакол, «ізоблічался» паказаннямі трох знаёмых, якіх было дастаткова для таго, каб вынесці пазасудовы прыгавор. Спецтройкай НКУС ЧАССР ад 16 лістапада 1937 г. Дубоўка разам з М. Мамчыцам і І. Савічам быў асуджаны на 10 гадоў папраўча-працоўных лагераў, а П. Каравайчык — да расстрэлу. Пасля абвяшчэння новага прысуду Дубоўку перавялі на Далёкі Усход, у так званы Дальлаг. І тут неабходна згадаць адзін факт. Калі паэта разам з іншымі палітвязнямі (прыкладна 120 чалавек) даставілі ў лагер, то адразу ўсіх новапрыбылых замуравалі ў шахце і ўзарвалі. Загінулі ўсе, а Дубоўку выбуховай хваляй выкінула наверх. Абышлося лёгкай кантузіяй і пашкоджаннем нагі. Да канца жыцця паэт на яе накульгваў.

Разам з палітвязнямі адбывалі пакаранне і сапраўдныя злачынцы — забойцы, злодзеі, хабарнікі і іншыя крымінальныя элементы. Гэта былі пераважна прадстаўнікі паўночных народаў тагачаснай неабсяжнай краіны. Крымінальнікі часцяком біліся між сабой. Прычым гэта былі не групавыя пабоішчы, а бойкі сам-насам. Як правіла, прадстаўнікі паўночных народаў вельмі малога росту, у параўнанні

з якімі Уладзімір Дубоўка выглядаў волатам (ягоны рост — 1 метр 85 сантыметраў). Падчас тых боек паэт браў «байцоў» за каўняры і падымаў над зямлёй. Можна ўявіць такі малюнак: стаіць волат і ў раскінутых ушыркі руках трымае двух задзіракаў, якія месяц павегра кулакамі і брыдкасловяць. Доўжылася такая працэдура колькі хвілінаў, калі ж і яна не дапамагала, паэт стукаў іх у павегры ілбамі і раскідваў у розныя бакі, як сляпых кацянят. А сам спакойна ішоў на працу. Пасля гэтага «байцы» атрымлівалі яшчэ пару гадоў дадаткова — за парушэнне лагернага рэжыму. Трэба зазначыць, што за ўвесь тэрмін зняволення лагерная адміністрацыя ад Дубоўкі так і не дачакалася аніводнага даносу, аніводнага агавору ні сябе, ні іншых.

Пасля заканчэння тэрміну высылкі паэт пераехаў жыць у Грузію. Але і там яго адшукалі нядрэмныя спецслужбы: 16 лютага 1949 г. ён зноў быў арыштаваны і праз два месяцы накіраваны ў лагер у пасёлку Пачот, што ў Абаканскім раёне Краснаярскага краю. Улада не была цалкам упэўненая ў тым, што грамадзянін Дубоўка канчаткова «раззброіўся», перастаў быць нацдэмам. На гэты раз паэт атрымаў 25 гадоў — фактычна пажыццёвае зняволенне...

Пасля вяртання з ГУЛАГа Уладзімір Дубоўка да апошніх сваіх дзён трымаў дома рабочыя інструменты, быццам чакаючы чарговай змены месцажыхарства і працы.

Рэабілітаваны паэт — па ўсіх артыкулах — быў толькі ў 1957 г. вярхоўнымі судамі тых рэспублік, дзе яму выносілі прысуды. А ў 1958-м атрымаў права на сталае пражыванне ў Маскве.

Немагчыма абмінуць і той факт, што Уладзіміру Мікалаевічу давялося перажыць найгоршае — здраду роднага брата. Мы лічым неабходным апублікаваць тут наступны ліст Вячаслава Дубоўкі:

«Уважаемый тов. Голодец! Обращаюсь к Вам по нижеследующему вопросу. Мой брат Владимир Николаевич Дубовко числа 20 июля 1930 г. был арестован ОГПУ и препровождён в г. Минск, где находится до настоящего времени, т. е. около трёх месяцев.

Не зная причин ареста брата, не зная сущности обвинения, предъявленного ему, но хорошо зная, что наши органы ОГПУ содержат под арестом лиц, замешанных в контрреволюционной деятельности, я не обращаюсь к Вам с ходатайством за брата.

Моё к Вам обращение вызвано следующими соображениями:

1. До сего времени брат содержится под стражей на особо строгом положении, первое время запрещали передачи, а последнее время, хотя и разрешили таковые, но ни описи передаваемых вещей не принимают, ни расписок в получении им передач не передают.

2. Запрещають передачи и, по-видимому, снабжение письменными принадлежностями, и, предполагаю, не дают литературы для чтения. Следовательно, это даёт мне возможность сделать вывод, что он на особом положении, а следовательно, в чём-то очень тяжёлом обвиняется.

Я нахожусь в рядах РККА, по роду своей деятельности связь с семьёй поддерживаю редкими приездами в Москву, на несколько часов заходил к отцу, где встречал и брата.

В 1928 году в связи с поступлением моим в Военную академию РККА им. Фрунзе я приехал в Москву и имел возможность в течении этого времени несколько раз довольно подробно беседовать с братом.

Во время этих бесед он мне высказывал свои переживания и жаловался, что на него в белорусской печати пишут много “ругательного”, что обвиняют в мелкобуржуазной идеологии, якобы протаскиваемой им в своих стихах, поэмах и т. п. Жаловался на тормоза и задержку в напечатании некоторых своих стихов и поэм, приводя ряд доводов, в свою очередь, что, в основном, это не совсем верно, что его просто не понимают и т. д.

На это я ему посоветовал обратиться в ЦК или ЦКК с просьбой назначить авторитетную комиссию или незаинтересованного и компетентного члена ЦКК с задачей, изучив все произведения или только основные, сделать вполне авторитетное заключение.

Брат обращался к члену ЦКК тов. Керженцеву, но результатов я, к сожалению, не помню, но смысл слов Керженцева: “продолжайте свою работу и поддерживайте связь со мной”.

Очень хорошо помню, когда мой брат, характеризуя отношение к себе некоторых белорусских деятелей, привёл такой факт: некто Жилунович, зав. Госиздатом, заявил: “Пока я зав. Госиздатом, ни одного стихотворения Дубовки напечатано не будет”.

Когда вопрос встал о снятии с редакторской должности в Совнаркоме СССР, и он (Уладзімір. — *Д. Д.*) рассказал мне о методах этого снятия, я ему посоветовал обратиться к секретарю своей парторганизации и изложить ему суть дела.

Всех фактов, приведённых им в беседах, я не помню, но должен сказать, что подобное отношение меня возмущало и вызывало недоумённый вопрос: неужели возможны и допустимы такие факты — вместо поддержки, помощи, направления в правильное русло с пользой для нашего дела, творческой мысли талантливого человека, абсолютно не чуждого нашей советской общественности голая травля и преследование вплоть до снятия с чисто технической работы, довольно плодотворной по отзывам учреждения?

Между прочим, должен оговориться, что хотя и являюсь белорусом по происхождению, я языка белорусского не знаю, так как вся моя самостоятельная жизнь и работа с 15-летнего возраста протекала на территории РСФСР, — поэтому я сам лично ознакомиться с творчеством брата не мог, да кроме того, стихов (по своей натуре) не люблю, поэтому каких-либо выводов делать или что-либо доказывать не собираюсь.

Допуская, что в стихах, поэмах брат сделал ту или иную ошибку, никогда не могу согласиться с тем, чтобы он проповедовал что-либо контрреволюционное, направленное против мероприятий нашей партии и соввласти.

Это моё глубокое внутреннее убеждение, потому что в беседах я уловил бы предубеждённость, неприязнь его к соввласти и политике партии.

Кроме того, брат происходит из действительно трудовой семьи, рос, учился на “медные гроши”, так что “базы”, которая необходима для развития чуждого нам человека, не было.

Кроме того, было бы странным даже такого рода положение, когда бы он один очутился “по ту сторону баррикад”, против всей нашей семьи.

Я — член партии большевиков, к которой пришёл ещё будучи юношей, но со сложившейся идеологией в 1918 году, младшие братья — комсомольцы. Так что один против трёх нас плюс старик отец, который кое-что нам помог бы. Всё это даёт мне основания высказать предположение, что брат — не контрреволюционер.

Считая его вполне преданным соввласти и нашей партии, думаю, что никогда на путь организационной борьбы против партии, против соввласти, против диктатуры пролетариата он не становился и не встанет.

Вся кампания, поднятая в белорусской печати против брата, его жалобы на это и на отношение к себе некоторых работников, заставляют меня высказать опасение, как бы ни случилось тут какой-либо ошибки.

Поэтому я обращаюсь к Вам с этим письмом, прошу Вас, если это не затруднит, поставить меня в известность — в чём обвиняется мой брат. Если эти обвинения обоснованы, этим самым вполне определяется моё отношение ко всему делу.

Я — член партии большевиков, и враги партии и Советской власти — мои враги.

Никаким родственным чувствам и связям места нет и быть не может.

С комприветом — В. Дубовка».

Вячаслаў Дубоўка толькі выказаў сваё «опасенне». Зразумела, што ён стараўся вывесці з-пад небяспекі сябе. Але наўрад ці гэты ўчынак можна лічыць сапраўды «браккім». Тым больш што Вячаслаў забараніў сваім дзецям мець любыя зносіны з дзядзькам Уладзімірам. Забягаючы наперад, трэба сказаць, што не ўсе дзеці выканалі распараджэнне

бацькі. Дачка Вячаслава Валянціна дапамагала паэту на працягу ўсяго жыцця. І ёй паэт быў за гэта вельмі ўдзячны. Уладзімір Мікалаевіч так і казаў: «Валя — чалавек, Валя — не генеральша».

Паэт быў таксама ўдзячны Якубу Коласу, які пасля смерці «правадыра народаў» пачаў пісаць ва ўсе неабходныя інстанцыі хадайніцтвы адносна рэабілітацыі паэта. Відаць, толькі ягоны аўтарытэт дапамог Дубоўку вярнуцца з ГУЛАГа ў лістападзе 1957-га і атрымаць маскоўскую прапіску. У 1958 г. ён быў прыняты ў Саюз пісьменнікаў. Але да літаратурнай творчасці Уладзімір Дубоўка вярнуўся значна раней. Першыя паслягулагаўскія вершы датаваныя 1957 г., а ў 1959-м выходзіць першая паслялагерная кніга — «Выбраныя творы» (з прадмовай П. Глебкі). Неабходна адзначыць, што паэт пасля выхаду на волю шмат пісаў у шуфляду. Сярод такіх твораў — паэма «Свінцовы век» і апавяданне «Salus populi» («Шчасце народа»). Апошняе было надрукаванае Георгіем Юрчанкам у часопісе «Полымя» (№ 4 за 1995 г.; прадмова Вячаслава Рагойшы).

Для друку У. Дубоўкам пісаліся вершы, паэмы, дзіцячыя вершаваныя казкі, мастацкая проза для дзяцей і артыкулы. Трэба прызнаць, што ў большасці сваёй гэтыя творыносяць кан'юнктурны характар, але іх аўтара можна зразумець. Паэт хацеў друкавацца, а не зноў сёрбаць баланду па лагерах ды турмах. І толькі гэтым тлумачыцца той факт, што ён заплюшчваў вочы на любы гвалт над сваімі творамі. Так, легенда «Дзяўчына» стала «Камсамолкай Ганнай» і г. д.

Нельга не адзначыць і той факт, што паэт вярнуўся з ГУЛАГа цяжкаворым чалавекам. Медыкі казалі, што яму трэба рыхтавацца да горшага. Але Дубоўка і тут выйшаў пераможцам: ён перанёс інсульт і два інфаркты. І — працаваў, працаваў, працаваў. Паводле ўспамінаў жонкі паэта Марыі Пятроўны, яна баялася, каб ён не памёр проста за пісьмовым сталом...

Вядома, што ў турме паэт пераклаў дзве паэмы Дж. Г. Байрана — «Шыльёнскі вязень» і «Паломніцтва Чайльд Гарольда». Пераклад другой паэмы згінуў недзе ў турэмных архівах. А «Шыльёнскі вязень» быў перакладзены ў двух варыянтах. Першы — з 47-радковай устаўкай (яе следчыя палічылі здзекам з сябе), другі — з 22-радковай. Гэты варыянт быў перапісаны Адамам Бабарэкам у менскай турме-амерыканцы і перададзены ім на волю.

Паводле ўспамінаў Ганны Іванаўны, жонкі Адама Бабарэкі, калі Дубоўка вярнуўся з ГУЛАГа і атрымаў дазвол жыць у Маскве, ён патэлефанаў ёй дадому і пачаў скардзіцца на тое, што яго пераклады загінулі ў турме. Калі ж паэт пачуў, што «Шыльёнскі вязень» захаваўся, то ўжо праз паўгадзіны прыехаў. А калі Ганна Іванаўна вынесла яму

аркушы, перапісаная рукой яго найлепшага сябра і папличніка, паэт выказаў здзіўленне, як Адаму Бабарэку ўдалося пераправіць пераклад на волю, а Ганне Іванаўне — яго захаваць. «Шыльёнскі вязень» у перакладзе Уладзіміра Дубоўкі ўбачыў свет у часопісе «Польмя» (№ 1 за 1961 г.). А вось пераклад паэмы «Паломніцтва Чайльд Гарольда» не знойдзены і да сёння.

Уладзімір Дубоўка памёр 20 сакавіка 1976 г. пасля перанесенай аперацыі. А перад аперацыяй з ім здарыўся няшчасны выпадак. Уладзімір Мікалаевіч з Марыяй Пятроўнай жылі ў маскоўскім мікрараёне Чаромушкі. Прыкладна на пачатку сакавіка Марыя Пятроўна захварэла, і Дубоўка пайшоў у аптэку па лекі. Вяртаючыся, на прыпынку грамадскага транспарту паслізнуўся і зламаў шыйку бядра. Ледзьве дабраўся дахаты, па тэлефоне выклікаў хуткую дапамогу. Праляжаў паэт у Інстытуце імя Скліфасоўскага прыкладна два тыдні і памёр ад заражэння крыві. Прах Уладзіміра Дубоўкі пахаваны ў калумбарыі Нікольскага манастыра.

Першы верш Уладзіміра Дубоўкі «Сонца Беларусі» быў надрукаваны ў газеце «Савецкая Беларусь» за 28 траўня 1921 г. Як пазней прызнаваўся паэт, ён паслаў адну і тую нізку вершаў у розныя выданні. З усіх выданняў прыйшла карэктная адмова, і толькі ў газеце «Савецкая Беларусь» быў надрукаваны адзін верш з усёй нізкі. Рэдакцыя газеты не ўтрымалася ад парады пачаткоўцу паспрабаваць свае сілы ў прозе.

Праўда, талент У. Дубоўкі не застаўся зусім незаўважаным. Скажам, Фёдар Турук у адным са сваіх лістоў да акадэміка Яўхіма Карскага пісаў, што на небасхіле беларускай літаратуры з'явіўся вельмі таленавіты малады чалавек — Уладзімір Дубоўка — і было б вельмі дарэчы, каб славуты навуковец расказаў аб ім у сваёй працы «Беларусы».

Вядома ж, па першай публікацыі цяжка было распазнаць з'яўленне таленавітага паэта. У 1922 г. у газеце «Наша будучыня» былі надрукаваныя нізкі вершаў «На чужыне», «Летуценні» і «Адраджэнцам», якія пазней склалі першы зборнік вершаў «Строма» (Вільня, 1923). У гэтых публікацыях ужо відаць маштаб Дубоўкі-паэта.

У 1923 г. Уладзімір Дубоўка стаў адным з заснавальнікаў літаратурнага згуртавання «Маладняк». У 1925 г. у аднайменным часопісе з'явіўся ўрываек з ягонай паэмы «Там, дзе вазёры». Гэта першы варыянт слаўтай паэмы «Браніслава». Увогуле, «Маладняк» стаў для паэта цудоўнай літаратурнай школай і многа чаго даў яму як будучаму арганізатару літпрацэсу. На базе «Маладняка» Дубоўка практычна замацоўваў веды, атрыманыя ў маскоўскім Літаратурна-мастацкім інстытуце.

Але вельмі хутка згуртаванне падзялілася на дзве супрацьлеглыя плыні — «ажыўленцаў» і «бурапенцаў» (вызначэнне Антона

Адамовіча). Да «бурапенцаў» перайшлі У. Дубоўка, К. Чорны, А. Бабарэка, А. Адамовіч і інш., а да «ажыўленцаў» — усе астатнія маладнякоўцы на чале з Міхасём Чаротам. Цягнулася гэта супрацьстаянне да лістапада 1925 г.

Супрацьстаянне ўзнікла на мовазнаўчым падмурку. Дубоўку раздражнялі дрэннае веданне маладнякоўцамі беларускай мовы і іхні абыякавы падыход да сваёй творчасці. У «Савецкай Беларусі» з’явіўся крытычны артыкул паэта «Фармальна-мастацкія дасягненні маладнякоўцаў». Крытыка была далікатнай, тактоўнай, але і яна зачэпіла за жывое маладзейшых папалчнікаў па арганізацыі. Яны напісалі бесцырымонны адказ і надрукавалі яго ананімна. Відаць, ім самім было сорамна за свой учынак, за неабгрунтаваныя і хамскія напады на Дубоўку. Пасля гэтага паэт канчаткова выйшаў з «Маладняка» і пачаў думаць пра стварэнне новага літаратурна-мастацкага згуртавання.

І яно пад назвай «Узвышша» было створанае Уладзімірам Дубоўкам 26 траўня 1926 г. Маладнякоўцы паспрабавалі перашкодзіць ягонай рэгістрацыі. М. Чарот на паседжанні спецыялізаванай камісіі пры ЦК КП(б)Б дагаварыўся да таго, што Дубоўка хоча «адхапіць сабе партфель». Але калі адказным сакратаром «Узвышша» стаў Кузьма Чорны, а літсакратаром — Адам Бабарэка, то гэта выбіла апошнія козыры з рук маладнякоўцаў. «Узвышша» атрымала рэгістрацыйнае пасведчанне — праўда, толькі 3 снежня 1926 г. Сам У. Дубоўка ўвайшоў толькі ў склад рэдкалегіі. Вось поўны спіс заснавальнікаў «Узвышша»: Кандрат Крапіва, Адам Бабарэка, Пятро Глебка, Уладзімір Дубоўка, Максім Лужанін, Змітрок Бядуля, Язэп Пушча, Кузьма Чорны, Сяргей Серада, Васіль Шашалевіч. Пазней да гэтага спіса далучыліся іншыя пісьменнікі.

З 1927 г. пачаў выходзіць літаратурна-грамадскі часопіс «Узвышша». У ім былі надрукаваныя самыя значныя творы і артыкулы У. Дубоўкі. Найбольшую цікавасць з ягоных тагачасных твораў выклікаюць мовазнаўчыя артыкулы. Навуковая абгрунтаванасць, дакладнасць метадалогіі і глыбіня вывучэння прадмета — вось рысы, характэрныя для Дубоўкі-мовазнаўца. А яму ў той час не было і 30 гадоў.

«Узвышаўскі» перыяд творчасці Дубоўкі найадметнейшы ва ўсім ягоным творчым жыцці. Амаль усе паэмы 1920-х гг. былі надрукаваныя ва «Узвышшы»: «Кругі», «І пурпуровых ветразяў узвівы» (першая частка), «Браніслава» (па яе матывах Міколам Равенскім была створаная опера, якая так і не атрымала сцэнічнага жыцця).

Дзве паэмы У. Дубоўкі — «Штурмуецца будучыні аванпосты» і «І пурпуровых ветразяў узвівы» (другая частка) так і не былі надру-

каванья ў свой час. Першая з названых паэмаў з аўтарскімі праўкамі была апублікаваная ў двухтомніку «Выбраныя творы» (1965), а частка другой згінула падчас арышту.

У 1929 г. пошта пачала «губляць» лісты падазроных пісьменнікаў. Як высветлілася пазней, ДПУ разаслала па паштовых аддзяленнях сваіх прадстаўнікоў — каб не прапусціць антысавецчыны ў прыватнай перапісцы. Тыя прадстаўнікі былі надзеленыя найвялікшымі паўнамоцтвамі. Ім у выяўленні «ворагаў народа» актыўна дапамагаў Галоўліт. Паэт, відаць, ведаў пра гэта, і таму стаў перадаваць свае творы з Масквы з аказіяй. І тут трэба добрым словам успомніць тагачаснага старшыню ЦВК Беларусі Мікалая Галадзёда, які паспрыяў таму, каб Дубоўкаву карэспандэнцыю цэнзура абмінала.

Паэмы Уладзіміра Дубоўкі — гэта арыгінальнае спалучэнне беларускага фальклору з арыгінальным аўтарскім тэкстам. «І пурпуровых ветразяў узвівы» — дыялог Лірыка, Матэматыка і самога Уладзіміра Дубоўкі. У сваіх паказаннях на следстве паэт пісаў аб тым, што першапачаткова дзейнымі асобамі былі Развага і Пачуцці. І толькі перад адпраўкай рукапісу паэмы ў Мінск яны былі замененыя на Лірыка і Матэматыка. У дыялогу-спрэчцы Лірыка і Матэматыка творча выкарыстаныя беларускія народныя казкі ў запісах А. Сержпутоўскага.

Паэма «Браніслава» (першапачатковая назва — «Там, дзе вазёры») спачатку як шкодніцкая была забароненая Галоўлітам. Яе выхад у свет паспрыяў той жа М. Галадзед.

Але самым цікавым па сваёй структуры творам стала паэма-камбайн «Штурмуец будучыні аванпосты» — дыялог Кандуктара і Пасажыра. У гэтым творы таксама выкарыстаныя казкі, але, апрача іх — і пераклады твораў Дж. Г. Байрана і А. Пушкіна. На паэму таксама была накладзеная забарона. Яна прыйшла да чытача толькі ў двухтомніку (1965). Цэнзараў у паэме насцярожыла спрэчка Кандуктара з Пасажырам па праблеме калектывізацыі — патрэбная яна ці не? Да таго ж героі паэмы адважыліся абмяркоўваць аграрную праграму партыі, што і вырашыла лёс твора.

Літаратурная спадчына Уладзіміра Дубоўкі цікавая не толькі сваім зместам. Яна дае магчымасць прасачыць эвалюцыю ягонай творчасці. Паэзія 1920–1930-х гг. і паслялагерная творчасць вельмі розныя паміж сабой.

Гулагаўскі перыяд жыцця заўважна адбіўся на творчай манеры паэта. З-пад ягонага пяра пачалі выходзіць бяскрыўдныя на першы погляд казкі, апавяданні і пераклады. Але пісаў паэт і ў шуфляду. Менавіта такімі творамі бачацца нам паэма «Свінцовы век» і драматызаванае апавяданне «Salus populi». «Salus populi», як ужо

гаварылася, прыйшло да чытача толькі ў 1994 г., а «Свінцовы век» у гэтым двухтомніку друкуецца ўпершыню. Нягледзячы на Літаратурную прэмію імя Янкі Купалы, атрыманую паэтам у 1962 г., ён да апошніх сваіх дзён так і не стаў для ўлады добранадзейным. Творы Дубоўкі па-ранейшаму зазнавалі ідэалагічны ўціск, правіліся і цэнзураваліся. Пра «Камсамолку Ганну» мы ўжо згадалі. Але часам і сам паэт перапрабляў свае творы. Напрыклад, яго славуты верш «О, Беларусь, мая шыпшына» вытрымаў каля пяці аўтарскіх рэдакцый.

Пасля 1962 г. для У. Дубоўкі настаў перыяд даволі актыўнага выдання твораў. У гэты час асобнымі выданнямі выйшлі казкі для дзяцей, «Выбраныя творы» у двух тамах, кнігі «Залатыя зярняты», «Пялёсткі» і інш. Аднак з 1976 г. паэт зноў трапляе пад негалосную забарону, якая сыходзіла ад Галоўліта.

Творы паэта зноў не вывучаліся ў школе, не друкаваліся, імя Дубоўкі рэдка дзе ўспаміналася. Толькі ў 2002 г. выйшла ў свет новая Дубоўкава кніга «О Беларусь, мая шыпшына» (серыя «Беларуская паэзія XX стагоддзя»).

Гэты двухтомнік Уладзіміра Дубоўкі істотна адрозніваецца ад двухтомніка 1965 г. У ім упершыню публікуюцца лісты паэта да Адама Бабарэкі, да мовазнаўцы Алены Юрэвіч, да гісторыка літаратуры Янкі Саламевіча. Змешчаныя тут турэмныя вершы 1930–1931 гг. друкаваліся толькі ў перыядычным друку. Асобны раздзел склалі навуковыя артыкулы — мовазнаўчыя, літаратуразнаўчыя і нават адзін музыказнаўчы. Усе яны былі ў свой час надрукаваныя ў часопісе «Узвышша». Такім чынам, гэтае выданне можна назваць найбольш поўным зборам твораў пісьменніка.

Укладальнік выказвае шчырую падзяку ўсім тым, хто дапамагаў у працы над двухтомнікам: дырэктару Дзяржаўнага архіва-музея літаратуры і мастацтва Ганне Запартыцы, супрацоўніцам гэтай установы Таццяне Кекелевай і Ірыне Макарэвіч, светлай памяці народнаму паэту Беларусі Рыгору Барадуліну, Алесі Адамаўне Бабарэцы, Дзмітрыю Бугаёву, светлай памяці Янку Саламевічу, Юрасю Гарбінскаму, супрацоўнікам Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры. Асабліва падзяка — светлай памяці гісторыку Уладзіміру Міхнюку, які пазнаёміў мяне з дакументамі са следчых спраў Уладзіміра Дубоўкі, а таксама з варыянтамі твораў, розначытаннямі і чарнавымі накідамі паэта, якія пазней былі знойдзеныя мной у аддзеле рэдкіх кніг і рукапісаў Цэнтральнай навуковай бібліятэкі НАН Беларусі імя Я. Коласа.

Дзмітрый ДАВІДОЎСКИ

ВЕРШЫ
(1922–1975)

НА ЧУЖЫНЕ

Светлай памяці Ганулі Гарэцкай,
як вяночак на магілку ў чужыне,
прывячаю.

Аўтар

ВЯСНА НА ЧУЖЫНЕ

Снег знікае... Сустракаюць маладу вясну,
сонца грэе, абуджае свет увесь ад сну.
Птушкі ймкнуцца, супраць волі, да сваіх краін.
«Час дахаты, час», —
спеў чуваць адзін.

Кіну смутак я й маркоту аж на ніцы лозы,
ў вечар гэты, вечар траўня, вечар нецвярозы.
Вольны вецер я паклічу, як пяюць наўкола:
«Час дахаты, час —
жыцця майго золак...»

З ветрам, яснай бліскавіцай — ў небе паляцім,
думкі, сэрца, кроў у жылах — ўсё мы адрадзім.
Толькі крылле мне патрэбна, крылле мне хутчэй!
«Час дахаты, час», —
рвецца гук з грудзей...

1922

* * *

Ты дакляруеш мне долю і волю?
Мне на чужой старане трэ палацы?
Ты мне гаворыш, што злёт груганоў
знішчыў мой край, смерць гнездо там звіла?..

Бедны ён? Пушчы? Балоты? Каменне?
Стогне народ пад пятой жыцця-ката? —
Годзе! Чакаю я толькі той дзень,
сталлю калі акуецца рука!

Вецер! Мой вольны браточак ты, вецер!
 Крылле мне!.. Крылле сваё ты пазычыш?! —
 Я паляту, паляту... Хай жыве
 край сасонак, кляноў і лазы!..

Дам тым вадзіцы, што б'юцца за шчасце,
 тых пракляню, што нам юдамі сталі...
 Прыйдзе наш час, веру — прыйдзе наш час!
 Вецер! Мой любы! —

Чакаюць там нас...

1922

ТЫ МНЕ ГАВОРЫШ

Ты мне гаворыш, што долю і волю
 бачыць не суджана нашай айчыне?
 Вецер ганяе тут попел над полем,
 попел у спадчыну вораг пакінуў?

Беднасць пануе ў пясках і каменні,
 стогне народ пад абцасам у пана?
 І да святла ў нас не будзе імкненняў,
 бо найгарчэйшае наканавя?

Годзе і годзе, таварыш пакорны!
 Так жа было, але гэтак не будзе!
 Нас недарэмна малолі у жорнах, —
 з кожнай пракруткай мацнелі ўсё людзі.

Выдзьме ўвесь попел, як ворага, вецер,
 выжане рабскую кроў і пакору.
 Зойме айчына пасад свой у свеце,
 заўтра — не будзе падобна на ўчора.

Шчасце здабудуць мазольныя рукі,
 шчасце мы створым сваімі рукамі.
 Ведаць не будуць пра гора унукі,
 Што панавала адвеку над намі.

1922

* * *

Не трэба мне пяць на Беларусі? —
Нас кліча рух, пякнюткае жыццё!
У песнях я — на Беларусь малюся,
Як моліцца ля возера трысцё.
Матулі спеў, шматмілая старонка,
Купалы край, край чараўніц-дзяўчат!
Люблю цябе, бы татачку старога,
Як дзеваньку люблю, як брата брат!
Далёка я... Я кленчу на маленні,
Калі мне тут гудуць табой бары,
Віхрыцца дух і родзіць летуценні,
Як запяюць мне нават камары...
Хто там вядзе аб нейкіх «ідэалах»,
Шукае ўсё дарожанькі, аж тры? —
Я лепей тых пабачыў бы на лавах...
Згубіў хто шлях — я праклінаю тых...
О Беларусь! Я на цябе малюся,
Тваім шляхам — прыйду ў шырокі свет,
Паміж людзей, народаў разліюся,
Бы вецер-зух у жыце, у аўсе...

1922

ЖЫЦЦЁ НАС ВАБІЦЬ

Не трэба мне спяваць на Беларусі? —
Жыццё нас вабіць, кліча нас жыццё.
І за Радзіму песнямі малюся,
як па-над возерам лясным трысцё.

Не зараслі трыпутнікам дарогі
да родных, любых сэрцу берагоў.
Мінаюць дні, а з імі і трывогі
з павольным рокатам пакоцяцца далоў.

Далёка я... А ты у даляглядзе
з'яўляешся, як непазбыўны сон.
Спакой жаданы, ціхае суладдзе
дае на сэрцы і на думкі ён.

І ў гэты час, узрочысты, узняты,
якіх даўно не адчуваў, не меў,
пад ціхі гоман пушчавае шаты
у сэрцы шчыры выспеліўся спеў.

Краіна працы, вечнага змагання,
надзеі нашы здзейсняцца усе.
Мы дачакаем светлае Світанне:
яно лагоду і спакой нясе.

1922

* * *

Захапіла навальніцаю —
Крок у крок і след у след...
Пазіраюць, бы й не ніцыя,
Хмары чмарыя¹ на свет.

Лямантуе вецер голасна
І віхрыцца па страсе...
Дождж палашча, коле голкамі.
Без турботы спяць усе.

Выбухаюць гукі пошчакам
І знікаюць нібы дым.
А навокал, як нябожчыкі,
Дрэў самотныя рады.

На душы — туга сцюдзёная,
І душа — што мітульга.
Праз прасцяг хада штодзённая
«Нельга» знойдзе. А дзе ж «льга»?

Загалосіць вецер голасна,
Багавінне зварухне
І сканае з сумным гоманам
Дзесь у твані, дзесь на дне...

1922

¹ Чмарыя — чырвона-бурыя. Тут і далей падрадковыя заўвагі належаць У. Дубоўку.

ЛЕТУЦЕННІ

ЗДАНІ

Вецер... П'яны вецер сваволі траўня...
Вецер косы ночы расплёў, дуроннік...
Салавей п'яе над ракой, як слаўна!..
Сны сніць сасоннік...

Гукі тыя, здані той цёмнай ночы
Кроў крынічыць... Млосць захапляе волю...
Спакусіцель-чорт з нас трубой рагочыць:
«Дзе ж твая доля?»

.....
Кветка, выйдзь хутчэй, не трудзі намарна,
Я чакаю, сумны й маркотны, ў гаю,
Час ляціць: на ўсходзе ўжо зоркі зараз
Гасяцца з краю...

Першы гоман... Ранні прачын траўня...
Вецер косы ночы заплёў, дуроннік...
Салавей п'яе над ракой, як слаўна!..
Бомніць сасоннік...

1922

ПАЦЕРКІ

1

Тугой спавіта вышыня,
Істужкамі ліюцца слёзы...
Галосіць недзе моцна Я...
Тугой спавіта вышыня?
Няхай! Надзея вось мая:
«Ўсё вецер звее ў ніцы лозы!»
Дык вйся жалем, вышыня,
Дык лі істужкамі ты слёзы.

2

Час брыльянцісты, залацісты
Імчыцца ў даль, як дзікі конь,

А мы на ім — убор квяцісты.
 Час брыльянцісты, залацісты
 Настрой у сэрцы паліць чысты,
 У нашым поглядзе агонь.
 Час брыльянцісты, залацісты
 Імчыцца ў даль, як дзікі конь.

3

Ну чаму ж не пяць кажаш мне,
 Калі песні ліюцца крыніцай?
 Калі ветразь мой вір страсяне, —
 Дык чаму ж не пяць тады мне?
 Чым Баянам быць дзе ў тумане, —
 Ў Беларусі лепш быці зігзіцай,
 Лепш хай звонам аб новай Вясне
 Разліюцца ў ёй песні крыніцай.

1922

* * *

Ноч наплакалі бярозы,
 нашумеў чарот,
 падышла яна з пагрозай,
 стала за гарой.

Гадам, гужам распаўзліся
 туманы наўкол,
 забялілі беллю лісце
 нібы малаком.

Вецер шэпты распаўсюдзіў,
 спеў, цымбалаў спеў...
 Дзе ты, кветка? Спіць лес, людзі,
 месяц змаладзеў...

Ані слова, ані гуку
 не ляціць ў адказ.
 Толькі недзе «ку-ку, ку-ку»
 чутна раз пад раз...

1922

НЕ ЖАЛЬБУЮ ПРА МІНУЛЫ ЧАС Я

Не жальбую пра мінулы час я,
адкаснецца ад мяне сумота.
Пашукаю і знайду акрасу,
што да новых прывядзе узлётаў.

Цераз гаці, цераз сенажаці,
дзе і багна, дзе і квет нямала,—
яна будзе песняй разлівацца,
абы струн хапала мне трывалых.

З-пад лясоў высокіх і шумлівых,
каля хмар суворых і пахмурных,—
разліюцца хваляй пералівы,
абы толькі вытрывалі струны.

Радасць дасць для сэрца асалоду,
дасць у тых песні-пералівы.
Ці крыніца выбілася з лёду,
ці пье пра шчасце нешчаслівы?..

1922

* * *

Над ставам дым, бы дым з балей,
У вербалозе спяць дубцы,
Свае галоўкі цымбалеі
Пад сон схілілі на капцы.
На небе мітусяцца хмары:
Вятры з іх штучны ткуць дыван.
Начы клубком спляліся мары:
Каханне, віры, гасу¹ ган².
Куды імкнуцца, што паклікаць? —
У квятах ложка наш — дзірван...

¹ Гас — страх.

² Ган — загана, недахоп.

Між золак пахлых і пад ліпай
 Ускоўдрыць нас з табой туман...
 Жышчэ, — гарэлкі пеннай чарка,
 Жышчэ, — атруты чарка, — згінь!..
 Не забывай ты нашай мары:
 У свой час возьмеш ўсе даўгі...

1922

* * *

Не жальбую, тых дзянькоў я не шкадую,
 Што жышчэ даўно развеела, як дым, —
 Пачакаю, пашукаю пільна тую,
 Ад якой я буду зноўку маладым.
 З сенажацяў, гацяў роднае старонкі,
 З-па-над лесу, з-пад тых чорных замстай¹ хмар,
 Яна прыйдзе вольным гоманам сасонкі,
 Яна прыйдзе, бы вяночак дзіўных мар.
 Загарацца, разжурацца, запалаюць
 Мае думкі, думкі-кветанькі мае.
 Паліюцца песні з краю і да краю:
 То шчаслівы й нешчаслівы ў іх пяе.

1922

НАД СТАВАМ ХОДЗІЦЬ

Над ставам ходзіць смутны вечар,
 купаюць зоры ў ім праменне.
 З лазою вольхі ціха шэпчуць,
 на хвалях крышацца іх сцені.

І дываны на тебе цьмяным
 узорам сцелюцца дзівосным.
 Не йнакш як вецер тчэ з туманаў
 свае вялізманья кросны.

¹ Замста — забышчэ, зацьменне.

Звіліся стужкамі імкненні
у гэты час на сінім полі.
Тут і сцюдзёнае каменне,
і квет кунежная патоля.

Табе, юнацтва, зоры ў высі,
табе, юнацтва, ў далях кветы.
Табе узоры завіліся
і разліваюцца над светам.

Жыццё, твой шлях такі цярнёвы,
не разбівай жа нашы мары.
Напэўна дзень надыдзе новы, —
не вечна сонца будзе ў хмары.

1922

* * *

Імжа і склізота, і прыкрая золь
За скрогатам ветру — навалай.
У чмарнасць убралася светлая столь,
Блакiт ад зямлі адарвала.

Кудлатай лазой расплялася журба,
Цярушыцца шэранню ў сэрца.
Душа — ў падарожжы жахлівы жабрак,
Наўкол — неспакойныя гэрцы¹.

І скогат, і скарга — не скеміць, што скуль:
Вялізманы восенскі вераск.
Угрунь² і угрунь, не для мэты пакуль,
Праз стромы, амшары, праз верас...

1922

¹ Гэрц — махляр.

² Угрунь — бягом.

АДРАДЖЭНЦАМ

* * *

Прысвячаю Міхасю Лойку

Прыпыніла свой голас жалейка:
Мусіць, слёз ужо болей няма.
Адгулялі на скрынцы батлейкі,
Адцвіцеў кармазынавы мак.

Журавы паляцелі далёка —
З імі жальба, бядота мая.
І шукае навокала вока:
Дзе прыпынак і дзе мой маяк? —

Там, дзе нізка схіліліся хаты,
Ля ракі, дзе гамоніць аір!
Там, дзе ў пушчы на хвалях кудлатых
Мігацяць Беларусі страі!

З грамадою агністаю раптам
Я туды накірую свой крок
І да мэты жыццёвай патраплю! —
«На шчыце ці з шчытом» — вось зарок!

1922

СПАГАДАЕ ХТО?

Прысвячаю Габрыэлю Г.

Ты, хто сын працоўнай вёскі,
Ты, Рагнедзіна дачка, —
Бач: з бель-беленькай бярозкі
Разлілася слёз рака.
Спагадае хто бяздольнай?
Запылае ў кім агонь?
Хто рукою цнотнай здольнай
Закілзае жыццё-гонь? —

Маладое пакаленне,
Прачынайся, час прыйшоў.
Залатое Адраджэнне
Кліча ўсіх пад родны схоў.

Годзе хмарамі бадзяцца:
Бездарожжа ломіць скронь!
Мусіць дбаць аб роднай хатцы —
Розум, сэрца і — далонь!
Кроў у нас хай закрынічыць,
Завіхрыцца дух віром,
Хай імпэт наш чараўнічы
Бомкне гора перуном!

Маладое пакаленне,
Прачынайся, час прыйшоў.
Залатое Адраджэнне
Кліча ўсіх пад родны схоў.

1922

СПАГАДАЕ ХТО БЯЗДОЛЬНАЙ

Спагадае хто бяздольнай
і каму яна патрэбна?
Слёз глыне, а рэшту вытра
рукавом кашулі зрэбнай.

І па сцежках, па дарожках,
дзе трыпутнік і чарнобыль,
пройдуць босанькія ножкі
ўсё да долі, доля ж — воддаль...

Там, за лесам, там, за пушчай,
за сыпучымі пяскамі
будзеш, дзетка, вочы плюшчыць,
як падзьме пяскі вятрамі.

А як пушча загалосіць
стогалосым дзвенькам-енкам,
голлем будзе шоркаць косы,
шыгаллём пароць сукенку...

Напалохаешся, дзетка,
ты з такога падарожжа.
Кожны шолах кожнай веткі
тваё сэрца натрывожыць...

А ты ўсё ж ідзі наперад
цераз цемру, проці змроку.
Хай цябе бадзёрыць вера,
што да сонца — недалёка.

Сонца выйдзе, шлях асвеціць,
дойдзеш ты да мэты смела.
Знойдзеш тое ў белым свеце,
што пры мачысе не мела...

1922

* * *

Мітусіцца лістота мяцеліцай
Мітульжыная, быццам дзвіна.
Па аселіцы лёнам пасцелецца,
Завіхрыцца квяціста яна.

Супаратная строма асення
Мае грудзі сціскае ў праклён,
Яе стромкая песня вясельная
Не аздобіць стаццё чорных дзён.

Вецер ліст рассыпае прыгоршчамі, —
Гэта замста на мары мае, —
За цяжары валотныя горшую
Сухазлотную шату дае.

Ну дык што! Ну дык што! Пад цяжарамі
Мне не йсці, шчасця там не шукаць:
З-за балота мігціць, за выгарамі
Ўжо праменіць пярэстая гаць.

1922

ЗАЛАТАЯ, АСЕННЯЯ РАЊЦА...

Залатая, асенняя раніца!
Хараством ты на свеце адна.
Сонца ў пушчы глыбока купаецца
і ніяк не дастане да дна...

Мітусіцца лісцё па аселицы,
як дзвіна матылькоў-мітульгі.
І узвее яна, і пасцелецца,
распаветрыцца на берагі.

А яны, берагі беражыстыя,
не стрымаюць асенні напеў.
І ліецца, віецца сукрысты ён,
і разгортваецца каля дрэў.

Прытулі, прыхіні на апошняе
і згадай гэты дзень залаты,
што над пушчай, згалелымі пожнямі
рассыпаў залатыя лісты.

Рассыпаў і раскідваў прыгоршчамі
на акрасу, на жаль, на ўспамін.
Развітальная хвіля найгоршая,
яна можа і сэрца спаліць.

Не бядуй, не гаруй — пад цяжарамі
мне не йсці, шчасця ў іх не шукаць,
з-за балота мігціць, за выгарамі
прамяніцца пярэстая гаць.

Не гаруй! Ты дарэмна заплакала:
я прыйду, я вярнуся ізноў.
Лёс для ўсіх не бывае аднакавы,
як для тых засмучоных лістоў.

Залатая, асенняя раніца!
З характвом, з пекнатаю — бывай!
Ужо сонца за пушчу хаваецца,
кармазынам гарыць небакрай...

1922

* * *

Балаты разлягліся абাপал ракі,
І дрыгва, і гідота, дзе вокам ні кінь.
Да зямлі прытуліліся дрэўцы, кусты.
Разлягліся абাপал ракі балаты.

Ўсё маўчыць, толькі драч затурчыць між травы
Ды плывуць па рацэ ад балота плавы.
Чутны стогны багны, чутны кнігаўкі плач,
Заціхае і гэта, турчыць толькі драч.

Засмактала балота... Кіёўкі адны
Не спужаліся гідаснай цемры, багны:
Да святла заклікае галовак іх лёт,
Не задушыць ніколі іх здрада балот!..

1922

БАЛАТЫ РАЗЛЯГЛІСЯ АБАПАЛ РАКІ

Балаты разлягліся абাপал ракі,
і туман і дрыгва з прадвякоў у вякі.
Ні жыцця, ні шляхоў, ні людзям пекнаты.
Разлягліся абাপал ракі балаты.

І адчайны, надрывісты цягнецца плач:
гэта кнігаўка жаліцца Богу, ныйнач.

Багна стогне надрыўна, а слёзы цякуць
і адна па адной — у ручай, у раку.

А над гэтым усім непрыглядзем балот
з похваў выкінуў шаблі напорны чарот.
Як на варту усталі кіёўкі наўкол,
але сонцаў прамень
і ля варты прайшоў.

1922

* * *

На свята Алеся Гаруна — у Маскве
2 красавіка 1922 г.

Ад крывіцкіх балотаў да тундраў Сібіру,
Ад аковаў душы да цяжкіх ланцугоў, —
Ты пяяў неупынна, званіў сваёй лірай,
Заклікаў нас на родныя гоні, дамоў.

«Беларус, схамяніся»... «Хутчэй прачынайся», —
Вось што чулася мне ў пекных вершах тваіх, —
«Родны край свой кахай»... «Мовы ты не зракайся» —
Так пяяў наш Гаротны, будзіў нас і... сціх...

Раўнаваўшы сябе да зялёнага дубу,
Што на смерці кідае дубкоў маладых,
Цэлы лес абудзіў ты, але ж тваю згубу
Помніць ён і сумуе да дзён аж да тых.

Раўнаваўшы сябе да ручайкі малой,
Што звініць па карэннях, цячэ цёмным борам,
Ты папраўдзе быў слаўнай, вялікай ракой,
І яна ў гэты час разліваецца морам.

Ты хацеў, салавей наш, хацеў хоць калі,
Хоць адзін пачуць спеў свой і — з вуснаў дзяўчыны,
Ўстань, прыйдзі, наш Гаротны, з сцюдзёнай зямлі,
Твае спевы звiняць у твае вечарыны...

Ты не йдзеш? Не чакаў ты, пясняр малады,
 Беларусь каб цябе кожны год памінала?
 Ты маўчыш? — Хай жа ймчыцца ў вякі і гады
 Гэты звычай, і памяць табе, а з ёй — хвала!

1922

ДЗЯЎЧЫНА

(Народная легенда)

Там,
 на Беларусі,
 дзе пачаў жыццё,
 чуў я,
 колькі чуў я!
 як шуміць трысцё.
 Бы цымбалаў струны,
 шчылельны рады
 шапацелі звонам
 ля ракі тады.
 Казкі чуў
 калісьці
 ў шэптах тых радоў,
 песні чуў у звоне...
 Ой даўно,
 даўно...
 Казак тых забыўся —
 на выгнанні дзеў,
 песні разліліся,
 бы туман між дрэў...
 Што ж палаеш,
 сэрца,
 што крынічыш, кроў?
 Чараўнічых песняў
 не вярнуць ізноў...
 Казкі ці легенды?
 Хоць бы аднае?
 Хай трысцё успромняць
 думачкі мае...

I

Астатнімі сталі ля ставу снягі,
пазніклі зімовыя золкія веі,
з вясноваю вопраткай свет стаў другі,
па-новаму вецер павеяў...

Здалёку — Усходняй адзін стараны,
здалёку — другі аж Заходняга боку, —
прыйшлі ў Беларусь маладыя яны:
Дзяўчына вядома навокал.

Красуня Дзяўчына! у вочах блакіт,
а твар бель-ірэдзельнай азёрнай лілеі...
Красуня Дзяўчына! — вянок — васількі;
з іх водарыць дзіўным алеем.

Зірне — нібы косы ад сонца плывуць,
зірне — нібы зоркі над светам праменяць.
Ачмуціць той погляд, той зірк галаву,
каханне захопіць у жменю...

Рабілі залёты свае дзецюкі
ў Зялёнае свята, Купалле, Каляды.
Адказ атрымалі: «Надзею ты кінь,
няхай расквітае на лядах...»

Здалёку — Усходняй адзін стараны,
здалёку — другі аж Заходняга боку, —
прыйшлі ў Беларусь маладыя яны;
Дзяўчына — іх мэтаў сутока.

II

Кальша вецер палын на узгорку,
скаргамі галосіць мяжа.
I, спагадаючы пакрыўджаным, зоркі
мацней над светам дрыжаць.

А пад гарою, не схопіш вокам,
неабсяжны разлёгся абшар.

Заўсёды нечага шукае навокал
і ў самоце хварэе душа.

Няма чагосьці, чагосьці шкода,
бракуе думцы тое, што ёсць.
Цяжка істоце маркоту сходаць,
нельга казаць ёй «досць!..».

І сэрца Дзяўчыны хоць на кавалкі.
Хістайся, палын, гудзі, мяжа!
Дзяўчына моцна засмуткавала:
пая, а слёзы дрыжаць.

III

«Гудзяць лясы, гудзяць лясы над гарою,
пападаю маладая ў непакою, ў непакою.

Шуміць вада, шуміць вада пад лядамі,
што ж мне жыці занядбанай, занядбанай?

Цісне камень, камень цісне, каб не чулі,
цяжка зрэбная кашуля, ой, кашуля!

Птушкі лятуць, птушкі лятуць ды ў вырай,
я ў далёкі край багаты рыну, рыну...

Лятуць лісты, лятуць лісты па лагчыне,
сваю долю пашукаю на чужыне, на чужыне.

Шуміць вада, шуміць вада пад лядамі,
што ж мне жыці занядбанай, занядбанай?..»

IV

Шэрыя хаты апрыкралі,
апрыкралі песні маркотныя,
цягне Дзяўчыну прыхамаць,
каб сцежку знайсці зваротную.

Дзецюкам-чужаземцам гаворыць так:
«Той выбраным будзе маім,
хто прабегчы першы здолее
да узгорку ад хвой баравых...»

Шэрыя хаты апрыкралі,
апрыкралі песні маркотныя,
цягне Дзяўчыну на прыхамаць,
каб сцежку знайсці зваротную...

V

Дзеўка стала на каменне
над чаўном лагчын.
Сціхла вёска. Ёў задуменні
нізкі стрэх-аўчын.

Толькі сонца з высь-блакіту
разлівае ёў свет,
як у казцы, акавіту¹ —
прамяністы след.

Плечы ёў плечы, ветрамётна
дзецюкі лятуць.
Скача сэрца прадсмяротна,
уваччу іх муць.

Вось і мэта... чараўніца...
Толькі локаць... чвэрць...
Не пад хмарай бліскавіца:
то зірнула смерць.

Хлопцы Дзеўцы той дзівоснай
у апошні раз
паглядзелі ёў вочы млосна, —
з тым іх дух і згас...

VI

На каменні сваё і Дзяўчыны жыццё
дзецюкі загубілі тады.
Як туман, навалілася ёў сэрца чуццё
гэтай чорнай, страшэннай бяды.

¹ Акавіта (лац. aqua — вада, vita — жыццё) — вада жыцця.

Застагнала зямля, пушча змоўкла зусім,
 апавіўся тугой небасхіл.
 Больш не трэба нікому нікога прасіць.
 Дар апошні на вочы ускінь.

Ой, пясочкі-пяскі, з дробным жвірам пяскі!
 Жменя адна усцішае навек...
 Адрадзіўся жудасны спеў ля ракі
 і схаваўся ў аірнай траве...

Зграмадзіліся людзі, прыйшлі да гары,
 пахавалі на ёй маладых
 і, як кажа паданне ад даўняй пары,
 палажылі й Дзяўчыну туды.

З тых часін над гарой паўзраслі два дубы,
 з імі попlech бяроза стаіць.
 Дзецюкі гэта ў неба паўзнялі чубы,
 А бяроза — Дзяўчына між іх.

VII

Даўно адцвілі там дзеі,
 дубы ўсё шумяць з бярозай,
 і толькі вятры-зладзеі
 плятуць дакор нецвяроза:

«Жыццю — дай адну ты мэту,
 адну — бо і сам адзіны.
 Аповесць вячыстую гэту
 табе растлумачаць часіны...»

І толькі яны сукамі
 злучаюць тых дрэў верхавіны.
 І камень, нядолі камень,
 на варце стаіць над лагчынай.

А лернік, сівы дзядуля,
 ў паданні сваім чараўнічым,
 як пальцамі струны агуліць,
 гару Дзяўчынаю кліча.

*

Там,
на Беларусі,
дзе пачаў жыццё,
чуў я,
колькі чуў я!
як шуміць трысцё.
Бы цымбалаў струны,
шчыльня рады
шапацелі звонам
ля ракі тады.
Казкі чуў
калісьці
ў шэптах тых радоў,
песні чуў у звоне...
Ой даўно,
даўно...
Казак тых забыўся —
на выгнанні дзеў,
песні разліліся,
бы туман між дрэў.
Што ж палаеш,
сэрца,
што крынічыш, кроў?
Песні-чараўніцы
прылятуць ізноў...
Казкі ці легенды?
Шмат, не аднае?
Зноў пачуеш,
пэўна! —
ў роднае мае.
Зноў на Беларусь я,
дзе пачаў жыццё,
слухаць іх вярнуся...
Зашумі, трысцё!

1922

ТРЫПЦІХ

I

Журавінамі плача восень,
апавіўся тугою абшар.
Я не ведаю, можа, здалося, —
незвычайна баліць душа.

Апавіўся тугою абшар,
а верасень сэрца калечыць.
Незвычайна баліць душа,
быццам цісне нешта на плечы.

А верасень сэрца калечыць
пальцамі жоўтых кляновых лістоў.
Быццам цісне нешта на плечы,
галаву схіляе на дол.

II

Ой туга! Хай ляціць з журавамі,
хай на ніцыя лозы туга ляціць.
Нас жыццё віратлівае вабіць
і спяваць будзе з намі ў трысці.

Хай на ніцыя лозы туга ляціць,
доля наша павінна быць з намі.
І спяваць будзе з намі ў трысці,
між сцюдзёна-ліловых туманаў.

Наша доля павінна быць з намі,
бо дагэтуль яе не было.
Між сцюдзёна-ліловых туманаў
апране нас сваім крылом.

III

Каля возера, пушчы зымшалай
я на пасту калісьці ганяў.
Мне здавалася: жоўкне памалу
і засохне прыбалотны хмызняк.

Я на пасту калісьці ганяў,
дзераза пасцілалася ў ногі.
...І засохне прыбалотны хмызняк,
калі песня журбу не прагоніць...

Дзераза пасцілалася ў ногі,
вецер сыпаў лістоту далоў.
Калі песня журбу не прагоніць, —
яе не адкіне далонь.

1923

Я ШКАДУЮ УСЁ Ж ТКІ СЯБЕ

Я шкадую усё ж ткі сябе,
і мне сорамна сэрца ганіць.
Але ж праўду кажу я цяпер:
я не верыў, што ёсць каханне.

Чуў заўсёды, што гэта жарт,
што і ў попеле золата значна.
А калі запылае ў душы пажар,
трэба песняй лячыць, няйначай.

І пяяў, калі песні былі,
як на дзікім каменні навальніца.
Узрастаў, бы чабор, ля раллі,
І казалі мне ўсе, што я гіцаль.

Ведаў сам, што сапраўды блягі,
што такім і пясок прыгорне.
Не чакаў, што вачэй блакіт
можа быць для мяне прадоннем.

Не чакаў, што кужэльная каса
абвівае залатым павучыннем.
А цяперака, што б ні казаў,
але песні складаю дзяўчыне.

Бо прыгожай такой, як ты,
яшчэ людзі не ведалі, мусіць.
Бо гадуюць трысцё балаты,
безумоўна, ў адной Беларусі.

Ой, дзяўчына з блакітам вачэй,
дзе ты возьмеш для душы маёй цуглі?
Будзе лепш, будзе проста лягчэй,
калі будзеш кахаць валацугу.

Я шкадую, шкадую сябе,
і мне сорамна сэрца ганіць.
Але ж праўду кажу цяпер:
я пазнаў, што бывае каханне...

1923

ТЫ РУКУ СВАЮ ЗАБІНТАВАЛА

Ты руку сваю забінтавала,
маладая... Як цябе і клікаць?
Маё сэрца рвецца на кавалкі
і сціскаецца тугой вялікай.

Вусны пацалую шчыра, моцна,
прытуліся... Хай гавораць людзі:
словы іх, як палыновы воцат,
звінавацяць і мяне у блудзе.

Ці ж я буду скардзіцца на крыўду:
ў душы паэта — чорт зламае карак.
Плач душою, а часіны прыйдуць,
слёзы завіюцца у каралі.

Ты руку сваю забінтавала,
чым я раны сэрца забінтую?
Яно рвецца, рвецца на кавалкі
за сябе, цябе і за другую.

1924

ПАЧЫНАЕЦЦА З-ПАД ХМАР ВАНДРОЎНЫХ

Пачынаецца з-пад хмар вандроўных,
пачынаецца з лясоў шумлівых.
Захадзіла сонца ціха-роўна,
а на захадзе чырвань нехта выліў.

І замоўклі дразды над балотам,
і у лесе сівагракі замоўклі.
Ноч пацягнула бяліць палотны,
развіваючы непразрыстыя столкі.

Паляцелі вятры над далінай,
вышывалі расою сцяжынкі...
Выхадзілі істужкай цвятлівай
маладзіцы й дзяўчаты з дажынкаў...

Ад цямна і да цёмнага ў полі
за сярпом яны беглі гарбатым.
Дык таму ў паясніцы ім коле
і пякельна смыляць іх пяты.

Кажуць словы — жыта яны жалі,
а пяецца іншае у песні:
пабіралі па загонах слёзы жалю,
вырасталі што сёлета ў Палессі.

Песня ймчыцца, а жыцця не хваліць,
песня стогне з пошчакам балюча.
Гэта Прыпяці стромкія хвалі
скардзяцца аж да пяскоў зыбучых.

Сум вялікі, ой, узрос бясконца,
дзе ж і лета, дзе і месяц ліпень?
Вусны пашчапаліся ад сонца,
і да плеч кашулі зрэбныя прыліплі.

Праляцелі вятры над далінай,
пралецелі вятры праз сасоннік.
Серп гарбаты на хмары ускінуць,
хай ускінуць яны сягоння.

Людзі скажуць, што гэта месяц,
што згубілі яго там, дзе зоры.
На яго з зямлі засмяецца
электрычная жнейка сора.

1924

НАВАТ МОРА ЗМЯНІЛА СВОЙ КОЛЕР

На магілцы Максіма Багдановіча

Нават мора змяніла свой колер:
стала не сінім, шэрым.
Пырскі салёныя вусны коляць;
камяніцца ў істоце шэрань.

Плача сэрца, сціскаюцца грудзі,
дзець празрыста свіргочуць цыкады.
Горы Крымскія неба хлудзяць
і ў блакіце хмарамі кадзяць.

Там, унізе, — крыжы, мінарэты,
несціханы гораду клёкат,
на узвышшы — пагурачак гэты;
ён паклікаў мяне здалёку...

Навакола — карункі з камення
падарункам апошнім завіліся.
Свечы зялёныя высока праменяць;
людзі кажуць, што гэта кіпарысы...

Вецер сумна імчыцца кудысьці,
на пяску свае скаргі друкуе.
Ты не знойдзеш, жалоба, выйсця,
нават песню пачуўшы другую.

Ці на полі цябе пакіну,
ці пасею цябе на скалах, —
узысці ты ізноў павінна,
бо душу маю закасала.

Ты не ляжаш на магілцы крыжам,
а ў труну ўгрызешся цвікамі.
І тады у пырніку рыжым
над табою паўстане камень.

Плач жа, сэрца, сціскайцеся, грудзі,
не зязюля — свіргочуць цыкады.
Горы Крымскія неба хлудзяць
і ў блакіце хмарамі кадыяць...

1924

ЗМРОК ІМКЛІВІЎ

Змрок імклівіў наўсцяж даліны,
цені слаліся-біліся долу.
Спахмурнелі сінія вочы дзяўчыны,
бы туману сцюдзёныя столкі.

Заспявай хоць «Вярбу...» над вадою,
бо ўспаміны адны засталіся...
А затое, што там, ля купін лазовых,
ты спявала «Каліну...» калісьці.

Заспявай, хоць жалоба туліцца шчыльна,
бо на слёзы не будзе спагады.
Грудзі твае ніхто не расчыніць:
ашуканству пашлі пагарду.

Ахіні, атулі, спавівай нядолю;
пошчак сцігне — і годзе жалю.
Будуць сінія вочы затое
зноў узрочыстай казкай крышталіць.

1924

НАФАРБАВАЛА НАВОШТА ВУСНЫ

Нафарбавала навошта вусны
і начапіла з пудры маску?
Рыхтык воўк на снягу — завалюся,
буду зубамі з распачы ляскаць.

Што мне гаворыць твая гітара,
словы чужыя песні дзікай?
Буду, як вецер, з варот Байдарскіх¹
водары, песні наскія клікаць.

Раскалыхайся, сіняе мора,
распарасонься, вада-ваданіца!
Можа, мне снішся і ты, і горад,
сніцца адзін раз — прыгожа сніцца!

Дык прытулі мужыцкага сына,
дык ашчапер, каб грудзі смылелі.
Шэнціла ж косы табе рассыпаць
чорна-сіняй, нянаскай кудзелі...

Гэта дзяўчына зусім чужая,
а я — таксама не свой дзяўчыне.
Рукі заломіць, паўзе вужакай,
быццам з марскога дна багавінне...

Раскалыхалася мора ў запале,
пенаю плача, іглініць пырскі.
І напілася салёнаю злосцю
наша варта — шыхт кіпарысаў

Нафарбавала навошта вусны
і начапіла з пудры маску?
Лістом кляновым на жвір пакачуся,
а ты далонямі з радасці пляскай...

1924

АБЯРУЧ ПРЫЦІСНУЎ СКРОНІ

Абяруч прыціснуў скроні
і свідруеш дол вачыма.
Пагалоска дзіка звоніць,
як аб згвалчанай дзяўчыне.

¹ Байдарскія вароты — праход у Крымскіх гарах на паўднёвае ўзбярэжжа.

Што было, што будзе — гэта
кайданы жабрацкай долі.
Беларускага паэта
толькі жвір і супакоіць.

Дык журбу — на вір прадонны,
дык тугу — на ніцы лозы!
Шлях наш бойны, шлях наш торны,
і імпэту засталася.

Спавіём надзеі песняй,
можа, гэта толькі дрвіны...
Будзем думкі рытмам песціць;
што загіне — то загіне...

Будзем слухаць, як гамоняць
каласы ў купальскай хвілі.
Нечаканья пагоні
капытамі жыта збілі...

Прылажы да долу вуха:
аж зямля дрыжыць і стогне.
Скогат, скарга, скелзы скрухі
дасталіся на сягоння...

Дык няхай бразджыць навала,
троп у троп, пакуль не згаснем.
Нас бяда пасынкавала,
гадавала перагаса.

Жыць аднойчы давялося:
налівай атруты корац!
«Калупаць не трэба ў носе»,
бо у вочы пальцам пораць.

1924

«БРА...ГІНЬ»

...Звалі дзяўчыну тую Алеся...
Цяпер у нас не любяць гэта імя...
З народнай легенды

1

Калі неба ускоўдрылі хмары
і месяц твару не мае ў вадзе,
значыцца — з багуністых амшараў
едзе бяда на бядзе.

Спахмурнела і вёска ў лесе:
Ты, васенняя ноч, не пужай!
Дык чаму ж, дык чаму, Алеся,
прыгажэй ты за ўсіх дзяўчат?

Ці ж не ты хадзіла ў брусніцы
пазаўчора адна-аднэй?
Перасталі і хвалі бруіцца,
хаваючы зірк твой на дне...

Ты спявала, а гукі галасілі;
і шумлівы лес галасіў.
Колькі слёз тады жоўтых і сініх
пазлятала з дубоў, асін...

Гэта ж пан з палявання ехаў,
прыпыніў свайго каня:
— Ці не здань? — Але з рэхам
твае песні жышцём звіняць.

То не хмель завіваецца стромка:
Гэта вусы пан закруціў.
Ляжа маці старая на саломку,
будзе моцна паноў клясці...

Спахмурнела і вёска ў лесе:
Ты, васенняя ноч, не пужай!
Дык чаму ж, дык чаму, Алеся,
сцены хагы старэнькай дрыжаць?

Панаехалі сваты нечакана,
Не пыталі у маці, братоў.
Чым сястру даць на здзекі пану, —
лепш яе хай шлюбуе дол...

— Дзе ж мае вы, таварышкі-сёстры?—
Расплятайце косы, вядзіце на пасады...
Зазваніў брат сякуерай вострай —
наўцёкі адзін і другі брат.

Да зямелькі прыгнуліся вольхі,
і звалілася зорка з неба адна...
— Смерць і вам! — пан шалёна загойкаў,
але іх не спыніць, не здагнаць...

2

Шпарка бегаюць панскія коні
праз пагуркі, лясы і пяскі.
Не здагнаць дзецюкоў ім ніколі,
бо помстай гараць дзецюкі.

Праз лясы, і пяскі, і пагуркі
праляцелі ужо яны.
Перагналі і ноч, а грукат
конскі — праглынулі туманы.

Не пярун загрымеў там, дзе зоры:
спатыкнуўся малодшы брат.
— Ой мой родны, на наша гора
лёс маю сілу ўжо забраў...

І слязьмі заліліся вочы,
застагнала цяжка зямля...
Стуль крыніца цяпер плюскоча:
да Дняпра яе хвалі шумяць...

— Нашы слёзы нам сцежку значаць,
ты устань, мой малодшы брат!
Па слядох нашых едуць гарачых;
на вяроўках пацягнуць назад...

І пайшлі да лоняў Дняпровых
праз пагуркі, пяскі і лясы.
На дарозе — палын і чарнобыль,
а ноч — запляла валасы...

3

Цяжка капыты вобземлю звоняць,
даганяюць жыццё не сваё.
За балотам не будзе страшыць пагоня;
на балота брат брата узвёў.

То не сонца хмары пакрышыла
і праменні прыгоршчамі разліло, —
большага брата прыгарнула па шыю
і за шыю сціскае балота далонь.

Не туман папоўз над лясамі,
не на сцежкі раса лягла —
гэта вочы братом завязалі,
завязала журбы імгла...

— Мне не шкода жыцця маладога,
непражытых не шкода гадоў.
Каб яшчэ, каб яшчэ нядоўга, —
прывялі б мы назад цэлы полк...

То не дуб нахіліўся да дуба,
у зямлю каранямі урос:
брат не верыць, што брата згубіць,
ды прадонне багністае скрозь.

Ужо большаму вусны вада замыкае,
ужо меншаму мые калені вада.
На памежку жвірам рассыпаўся камень:
— Не давай... не давай...

Не давай, а балота цалуе пояс,
не давай, а далёка, аж дзе берагі...
Застагнаў у паветры немы голас:
— Бра... гінь...

.....
Раса не зіхацела на сцежках...
Асака не шумела з трысцём...
Толькі адзін узышоў на памежак...
Вецер кругі на магілцы сцёр...

6

Было, адзвінела, а пыл небыцця
зраўняе з зямлёй нават камень.
Адны толькі дрэвы лісцём шамацяць,
ды песня гучыць, не знікае...

У цёмныя ночы галосіць туман,
у ночы асеннія — «Бра... гінь»...
Няма дзецюкоў тых, дзяўчыны няма,
а вырас на беразе Брагін.

Мястэчка наўкол абымае рака,
назвалі Брагінкаю людзі...
Не кіне яна на паноў наракаць:
да помсты і звала, і будзе...

*4 жніўня 1924
На Палессі*

СЦЕЖКА

Віешся ты істужкай каляровай,
куды вядзеш — чаму не ведаць мне?
Сціскаеш пальцамі лістоў кляновых,
а часам — навальніцай скалатнеш...

Вядзі, няхай... куды жыццё ні кіне...
Не страшна ўсё — няма чаго губляць.
Хоць я пайду і скрозь туманаў сініх,
а пад нагамі будзе ўсё ж зямля!

Сапраўды — чым мяне ты пераломіш?
Без хлеба жыў і хлеб з крапівы еў.

А духам быў заўсёды камсамolec,
і толькі зірк сціскаўся і шарэў.

Я не чураўся і патроннай торбы:
Кашулю зрэбную, як будзе трэ, парву.
Ужо гарбаты я, а больш жыццё не згорбіць.
Ды што мужыцкую мне звяжа галаву?

Ці я іду па вуліцах маскоўскіх,
ці па шляхох палескіх я іду, —
нідзе ніколі мне не будзе коўзка,
бо песняй праганяю ўсю жуду.

І не прашу я ад жыцця замнога:
хай Беларусь, мой занядбаны край,
напорным крокам йдзе сваёй дарогай:
на Ўсходзе ясныя агні гараць.

А там — вядзі хоць на зламманне шыі,
а не — цябе самое павяду.
У песнях пабудую свой трыкліні,
на лозах ніцых кіну сум-жуду.

1924

ПАКУЛЬ

Пакуль — не міямі, а на сажонкі
і нават вобмацкам... Ну што ж, пакуль!
Выразна вірны гук вандруе вонках,
істужкай гукавой кладзецца на таку.

А ты, мая шыпшына, дзюбіш дзіды, —
ці шыгаллём аздобіцьме трапы?
Шалёны подых —
вобмацкам ідзі ты...
Сумысля далані свае прабіў.

1924

КЛЯНОВЫЯ ЛІСТЫ

Пазарасталі сцежкі-дарожкі...

Народная песня

Закрынічыў пошчак навокал
ад парванай струны адной.
Пачалі цемрашальцы галёкаць,
спавядацца у цноце сваёй.

Я не лепшы, я і не горшы,
дык не слухай, што казалі яны!
«Пазарасталі сцежкі-дарожкі»,
выязджаю ды з роднай стараны...

Можа, думаеш, хто заплача?
Напэўна, не будзе ніхто!
Адыходжу у свет жабрачыць,
адыходжу, як прыйшоў, — пехатой...

Хай трымаюць сабе супоню,
пажадайце ім хамуты.
А я — цябе буду помніць,
можа, ўспомніш мяне і ты.

І няхай мешчаннё гаворыць,
што быў і ужо няма.
«Пазарасталі мохам-травою»,
дык расцвітай, кармазынавы мак!

Думку маю ніколі не згасяць,
не загіну і сам нідзе.
Хай неласкавая перагаса
падарожжы капой кладзе...

Сум развею, не буду соўкаць,
заістужу Слова сталёвым карэ.
Калі доля дала дыспаноўку,
буду ў песнях жыць і гарэць!..

1

Не кожная быль песняй звоніць.
 Гадочкі-гады, чаму прадонне?
 Я не хачу, каб восень шалела,
 хто там якоча? Якое дзіва?

Навошта крочыць сястра палахліва?!
 Босыя ногі дзяўчыны вясковай
 долю дагоняць, долю знойдуць.
 Ці ж гэта добра, калі у пастцы?

Кужаль і бёрда дзянёчкі пасцяць...
 У звычайнай праяве
 хіжыць сіла вялікая.
 Будзе наступнае кучаравіць
 занізкі стрэх пахілых.
 Не кожная быль песняй звоніць.
 Сасонкі, дубы, лісцё кляновае!

2

І верас ля лесу ужо адцвіцеў
 і папараць адзелянела.
 У полі, на лядах між згорбленых дрэў
 разлілася песня нясмела.

Ляцелі далёка тады журавы,
 курлыккалі скаргаю ціхай.
 І скарга злятала да самай травы,
 казала аб некім ліху.

А песня расла, калыхала прасцяг,
 шчамлёткамі¹ грудзі сціскала.
 І чулі, як хмары трывожна шасцяць,
 бы хвалі на згруджаных скалах.

І чулі, як вецер на гвалт зазваніў,
 бразджаў ува ўсе аканіцы.

¹ Шчамлёткі — ціскі.

Гарэла каліна ў сцюдзёным агні,
лісцё пачало мітусіцца.

А песня расла, сітавала душу,
нурцавала ў вершаліны сосен.
Казала: прыйдзі, так цябе я прашу,
прыйдзі, пурпуровая восень!

А клён галаву нахіліў і застыў
і плакаў слязой нечаканай.
У змроку здаваліся з клёну лісты
вялізманым войскам кажанным.

Развеея раніца лямант начы,
як вецер пясок з каляіны.
Ніхто і не ўспомніць, не будзе сачыць,
дзе дзеліся гэтыя дрвіны.

Ніхто і не ўспомніць, што сніла тады
Гануля, яна маладая...
Ды дзе тая праўда ўсіх сноў маладых
і раніцай хто іх спаткае?

3

Устала матуля, варожыць
і лічыць дзянёчкі на пальцах.
З часінай зімовай, варожай
ці здолее ў хаце змагацца?

Не хопіць ні хлеба, ні бульбы,
сямейкі — як дробнага бобу.
А тут на палях жаўтагрудых
Імгліцца з заходу жалоба.

Як хочаш, а гора дастанем.
Змагацца пачнём усё роўна.
— Ідзі на аселіцу, Ганна,
лістоў назбіраеш кляновых.

У Ганны, ой! сінія вочы,
у Ганны, ой! русыя косы.
Асенні туман іх намочыць
і зложыць, як пасмы на кроснах.

Ядленец за босыя ногі
ласкоча сцюдзёным жалеззем.
Дзяўчына не думае многа:
расла на вядомай вынезе...

Зірнула у хвалі крыніцы:
сама засмяялася раптам.
Палатаная скрозь спадніца,
нібы у нядоллівых кратах.

Лісты калыхала даліна,
лісты шапацелі на клёне.
Спрачаліся з жоўтаю глінай
аб колерах чмарых сягоння.

І сілаю свежай набракла
Гануля, як вохкасцю лозы.
Пакіне і будзе зноў плакаць
забытае ў полі калоссе...

Каб крылле — узняцца над краем,
загойкаць: бары, не сумуйце!
Аб шчасці наступным зайграйце
аздобленай зрэб'ем нажутцы.

Загойкаць — гады маладыя,
хвіліны жыцця маладога!
Нядоляю нас надарылі —
не будзе нядоля больш дзогаць¹...

Расла, як трыпутнік на сцежцы,
на бацькаўшчыне сіратаю.

¹ Дзогаць — непакоіць, лезці ў вочы.

Праходзяць, а след застаецца,
і жоўкне трыпутнік затое.

Нямнога яшчэ перажыта,
няхай не галосіць жалейка.
Аўсы кучаравыя, жыта,
вітаю вас: шолам алейхем!

4

Паны падышлі запалёна,
мяцеліцай віўся пясок.
Да хмар слупавалі праклёны,
і рос ля акопу акоп.

Галовы галоце крышылі,
як пранікі лён на таку.
Такая ўжо, мусіць, прычына:
склікалі ваўкі талаку.

Завыў раптам вецер хаўтурна,
скудлаціў дзяўчат валасы.
На іх, на жалобных на струнах,
туга пачала галасіць.

Не глянуць узрочыста вочы
на захад, на ўсход, небасхіл.
І смех жартаўлівы дзявочы,
і думкі жандар загасіў.

Расла, вырастала трывога:
вясной не расце так трава.
Імкненні завіслі на вольхах,
імкненні ляглі далавах...

.....

Гануля сядзела за лазняй,
надумала думу яна...
Чаборам мяжа завілася,
цвіці, здратаваны дзірван!..

5

Азёры журбы напіліся,
салёнаю стала вада.

— Ай-я!

Казала я ў песнях калісьці,
што долю сваю не аддам.

Бяда непрытульная, гора
ачмарыла нават лясы.

— Ай-я!

Мінае цяжкое няскора,
Не кіну я долю сачыць.

Змагаюцца нашы з панамі,
кладуцца лістом на пясок.

— Ай-я!

Дык хай расквітае змаганне,
даволі быць пад калясом.

Лістоў назбірала даволі
пад хлеб падкладаць праз зіму.

— Ай-я!

Ніхто не казаў, не дазволіў,
самохаць пажар агарнуў.

Загінем усе, безумоўна,
як будзем навалы чакаць.

— Ай-я!

Матуля старая замоўкла,
зірнула на шлях і на гаць.

Дачка адыходзіла цвёрда,
аднойчы зірнула назад.

— Ай-я!

І, быццам праз нейкае бёрда,
вілася ў паветры каса.

6

Што ж, калісьці і жыта жала,
добра слухаў і калаўрот.
Нечаканага — не чакала,
а было яно за гарой.

Ногі босыя — груддзе біла,
і крышылі іх камяні.
Дык якое ж сапраўды дзіва,
што Саветы пайшла бараніць?

А казала маці: «Слухай,
ты паслухай мяне, дачка!
Як было, так і будзе туга;
лепшага нам — не прычакаць...

Ні каня у нас, ні каровы,
без варот і парожні ток.
Збэсцяць там цябе усё роўна,
і не возьме замуж ніхто...»

Але думка лягла глыбока,
так глыбока, як камень на дно.
Шапацела чаго асока
ды з гаркавістым палыном?

Вусны сціснула, вусны сцяла...
Нават бусел над пуняй замоўк.
Што дзяўчыне восень-навала:
залічалася ў камсамол!

.....

Вільня, Горадня і Варшава...
Казначэйства і упрадком...
Здужала сваёй кучаравай
мудрасць друкаваных радкоў.

7

Працуе цяпер у друкарні,
на курсы увечары ходзіць.
Прымусу не чуе над каркам:
было ў дзевятнаццатым годзе.

Забыцца не можа на тое,
як матчыны косці крышылі.
Гамоніць жыццё маладое:
«Не схілім юнацкае шыі!»

Часінаю ўспомніцца вёска:
лісты на аселіцы вянуць...
З асенняга жоўтага воску
саломы на хатах драўляных...

Сакоча з вярбінай бяроза;
старыя ўжо, мусіць, таксама...
На сцежцы істужлівай, роснай
ўспаміны натуюць сукамі...

Ну, што ж, калыхне галавою:
было, а назад не чакаю.
Атруты мінулае волуй¹ —
вятры на памежку качаюць...

Зашпіліць руды паўкажушак:
на сход а палове дзявятай...
Юнацкія шчырыя душы:
мы будзем стагоддзямі кратаць!

1925

¹ Волуй — волава.

ГРАХІ ЧУБАТЫЯ

1

Не было такога здарэння,
каб на Беларусі
не плакалі.
Абцялі усе
збавенне,
а цкавалі ўсе
сабакамі.
Кожны лічыць,
што робіць ласку.
А ты —
дзякуй
і
даланямі пляскай.

Здзекі насілі
ў ранцах.
Капытамі
надзеі тапталі.

Галёкай,
пасцеляць лёнам,
можа, паскавычаш.
Жаба не адна ў траве:
«Ані шум баравы
да галоўкі маёй...»

А я —
не буду туркаць,
каб некаму
сны прыгожыя сніліся.
Хоць жыццё і не хаўтуры,
але чуў я спеў такі
у тумане снім.

Ах ты, мая доля,
ці ў пясках загразла?
Ані жыта ў чыстым полі, адна перагаса.

Дзе ж згубілі долю,
ці гніе ў крапіве?
Слёзы точаць, сэрца крояць, катуюць маўкліва.

Ой, мае браточкі,
лёдам сэрца стыне.
Узрастаю сіратаю у сваёй краіне.

Пайду ў сенажаці,
Пайду на азёры.
Не журыся, мая маці, наша доля — гора.

Або крыжам лягу,
або захлынуся.
Будуць мне тады пасагай слёзы Беларусі.

Прыляці, зязюля,
прыляці вясною.
Мае думкі не заснулі, як і бор сасновы...

2

Пра паходы не буду,
ды і песня мая не такая.
Не таму, што не любя,
каб гісторыя ласкатала.

А ці чуў ты, мой аднамысны,
што ў архівах аб вёсках заснула?
Я свядома, зусім сумысля
успомніў Івана Вашчулу¹.

Пасцілаў паноў на балотах,
Крычаватку прудзіў панамі.

¹ Іван Вашчула (Вашчыла) у 1740 г. арганізаваў паўстанне супраць паноў.

Ну, вядома, хадзіў у ботах
і нічога не чуў аб панаме.

Тысяча семсот сараковы
і цяпер яшчэ помніць Крычаў.
І цяпер яшчэ памяць расколу
ксёндз лагодным поркае лычам.

«Cała ludność żyła pod strachem,
(людносьць такая: пані з цястэчкам!)
doróki nie udało się (чужымі рукамі!)
rozproszyć bandy zbójeckiej...»¹

Што ж забілі цябе, Вашчула,
а жывеш і ныве, і прысна.
Можа, сходзіць хто раны пашчупаць
і спрабуе «Лявоніхай» трызніць?!

А я — заспяваю папросту.
Сумна мне, што не быў з табою.
Спатканне наша і ростань —
гэта толькі туман над ракою.

Толькі бачу — высокі, стройны,
крыху згорбіўся — цяжар нялёгкі.
Падкруціла цябе народная строма,
рызыканта жвір не спалохаў.

Не аб тым шкадаваў атаман,
што сабакі пагрызуцца за косці.
Не будзе сялян каму ратаваць:
Сенажаць хто панскіх галоў пакосіць?

Табе маці качала кашулю,
слёзы матчыны зрэб'е бялілі.
Ах, Вашчула, Іван Вашчула,
не памераў жыцця на мілі...

¹ «Усё насельніцтва жыло пад страхам, пакуль не ўдалося разбіць разбойную банду...» (пол.).

Аксаміт кармазынавы слаўся
над вяршалінай цёмнага бору.
Палажылі цябе на лаўцы,
не пад дубам, не ў Селінскай зборні...

Аксаміт кармазынавы віўся,
і знікаў, і хаваўся за пушчай.
Гэта попел засыпаў вуглі ўсе
І праменні яскравіць не пусціць.

Раскажы, атамане далёкі,
бо цябе, напэўна, пасочым:
як кусала сябе за локці
гэта квола-шляхетная сволач?

Ці казаў, за што іх караеш?
Самі ведаць заўсёды павінны!
Ах ты, сосна мая баравая,
ах вы, ягадкі з горкай рабіны!..

Калі помста — крышы навокал,
а за тое — што гнулі ляшчынай.
Можа, думаеш, гэта лёгка
з распачы зубы сціскаць шчыльна?

3

Як жа мне ды не сумаваць,
лепш не буду складаць і вершы!
Скаланулася дзён вілаводных дрыгва,
Загінуў яшчэ і Пярвушка Шэршань.

Зацягнулі далёка, за самы Урал.
Над тайгой вецер кулдыячыў.
То не лернік ў каменні зайграў:
Гэта гукі песні жабрачай.

— Ну за што, ну нашто, ну чаму?
Адкажыце, высокія горы!
Ці забіў я каго, ці разуў,
ці стан заснаваў ля дарогі?

Не схіліўся перад царскай Масквой...
Шэсцьсот пяцьдзясят чацверты...
Пракалолі сэрца селяніна наскрозь,
звінавацілі ў подлым ізвеце...

Зруйнаваў Панадсожжа Трубецкі-князь,
засталіся адны недасекі.
Паіў у Віхры свайго каня,
а сляды і цяпер аднекуль.

У чужой старане і сонца не там,
дзе на бацькаўшчыне, узыходзіць.
Ніколі вам душу не прадам,
не нагула я, не злодзей.

Як успомню — віецца рака
і кожны кусток знаёмы...
Вось, здаецца, трымаю ў руках
лісцінку з маркотнага клёну...

Нашто таптаў у пушчы сцежкі,
дубовыя кладкі ўсюды паклаў?
Палын на полі і на памежку,
а на дарозе — сівы Урал...

Праз тайгу, праз багну і праз горы
уцякае у край свой родны.
Ноч прытуліць і ноч агорне
Дываном хаўтурным, бо чорным.

Узнасілі на вышкі каменне,
будаваўлі панам палацы.
Так журба не сціскала жменяй
сэрца, што маніцца парвацца...

Захапілі Пярвушку ў дарозе,
з ім сяброў узялі-пахваталі...

— Хто мне смерцю, бязглузды, грозіць?
Наша доля сялянская такая...

.....

Галасіць не будзе матуля
над труною нябожчыка-сына.
Ашчаперыць і моцна прытуліць
да лоняў глухая даліна.

Старасвецкай не будзе лавы,
бо і хаты няма, дзе стаяла.
Беларусам галовы сціналі,
каб арлы сілкавалі арламі...

4

Грахі мае
чубатыя!
Каму ж я грашыў?
Няма ні поля,
ні хаты.
Дакуль будуць душыць?
Самі чужое забралі,
а ў нас —
пытаюць сваё.
Сказаў бы,
што хата з краю,
дык і смяццё
вечер падмёў.

Б'юць са смакам,
нават —
крыжам.
Засталася —
душа ў касцях.
Няўжо ж гэта
ў Парыжы
да крыві такая
смага?

— Прызнавайся!

— Узяў... хоць не браў,
бо трываць не магу больш...

— Пакажы! Дзе?
Хутчэй!..

Дык чаму ж вы не ўзялі
сэрца,
хоць адно яно,
з маіх грудзей?..

.....

Руку на калоду,
сякерай вострай...
Чатыры пальцы —
вам.

Цяпер ужо
не рогань
і думкі не папалам.

*

Хто ведае,
можа, прыйдзеца калі-небудзь
смерць паклікаць,
як душу сваю
ў песнях раздам.

Але,
напэўна,
не агорне мяне
жаль вялікі,
як у Нясвіжы
Станіслава Дразда¹.

1925

¹ Станіслаў Дрозд — селянін з Нясвіжа, нялюдска катаваны польскімі панамі.
Для сцвярджэння сваёй праўды адсек сам сабе чатыры пальцы на руцэ.

НІКНЕ ЎСЁ У НЕЙКАЙ ШЭРАЙ МГЛЕ

Нікне ўсё у нейкай шэрай мгле,
маці, маці... родная матуля...
Кажуць мне, што я інтэлігент,
бо на мне цяпер —
не зрэбная кашуля...

Што сказаць ім, хто гавора так?
Можа, лепш сказаць... Нічога?
Дзед і бацька быў ратай,
а я сам — пастух,
пастух учора...

І за гонар свой лічу цяпер,
што з асветай — шлях свой ясна бачу.
Словы, што злятаюць ад цябе,
лепш чым воцат
і чым... сын сабачы...

Наша мэта, наша думка вось:
будаваць Краіну працы і змагання.
Каб на гонях, занядбаных скрозь,
красавала шчасце
красавала вечна Ранне.

Ўсё жыццё, і думкі, і душу —
на змаганне за краіны долю.
Дык таму спагады не прашу,
што спагады словы —
сэрца колюць.

Сонца косы рве ў той шэрай мгле,
маці, маці... любая матуля...
Я твой сын, цяпер інтэлігент,
і мяне твае палеткі
ласкава прытуляць?!

ЧАСІНА ДЫ З СОКАМ РАБІНЫ

Часіна ды з сокам рабіны,
качаеш мяне ў чарнабыллі.
На дзіды, на востры шыпшыннік
ці сэрца, ці дух мой узбілі.

Кальшуцца скаргі і моўкнуць,
разносяцца разам пялёсткі.
Не хоча Ўладзімер Дубоўка
спяваць пад зазубраны лёскат.

Пачаў — хай канчаюць другія,
шляхі — адшукаю сабе я.
Загіну — няхай і загіну,
мне гімнамі будуць завеі.

1925

ПАЛЯЖАМ МЫ

Паляжам мы, і вецер косці нашы
паточыць, пылам над лясамі разнясе.
Ужо сціскае грудзі цяжкі кашаль
і вусны песень не нясуць кресе.

Такі і лёс, такая перагаса:
маркотна мне, і рады не дасі.
Задумаешся непакойна часам
і закалоцішся лісцём асін.

Чаму не так, як сэрца хоча, просіць:
наадварот і супаратнасць скрозь.
Пайду на сенажаці ды на росы,
каб супакойна адпачыла скронь.

Іграй, іграй, каханы цымбалісты,
каб дні вясны маёй са струн зляталі.
Ішлі яны пад вэлюмам імглістым
І гінулі ў жыцці, як хвалі ў хвалях.

Не шкадаваў, не скардзіўся нікому,
 хоць часам дух звіваўся ў немы лямант.
 І свет увесь, нязнаны і знаёмы,
 мне выдаваўся нейкай чорнай плямай.

Іграй, іграй, каб струны галасілі
 і захапіліся, як я сягоння.
 Загіну з гукамі ў тумане сінім,
 а не схілю ні галаву, ні скроні.

Аддам усё за гукі шчырай песні,
 пакіну гукі ў новым барванні.
 Ад Віленскіх азёр да сумнага Палесся
 я разлію душу і згіну у нірване.

Дык грай жа, грай, каханы цымбалісты,
 каб дні вясны маёй са струн зляталі,
 Ішлі яны пад вэлюмам імглістым
 і сцежкаю ішлі... краіна дарагая!..

1925

ВЫ МЕЛОДЫЙ НЕ СЛУХАЕЦЕ

Вы мелодый не слухаеце,
 а я прыкладаю вуха да долу:
 з Надазер'я, над лугам
 вясна завілася столкамі.

Лясы і бярозы ніцья
 туманамі набраклі вохкімі.
 Вецер з ліловымі спіцамі
 у галлі над амшарай вохкае.

Каўнер адшпіляю шырока,
 каб паветра цалавала грудзі.
 Незвычайны патаемны рокат
 сенажаці думак запрудзіў.

Як сказаць, як знайсці такое
слова, каб было яно кволае?
Не катуе, але ўсё ж ткі коліць,
і ногі быццам у волаве...

Вочы... Ну зірні дзяўчыне
ў вочы. Глыбіня — як жыццё прадоннае.
Нешта ласкоча... Шукай прычыну:
мільгацяць яны вілаводныя...

Прававаў запаліць папяросу,
каб забыцца аб стройным стане.
Тыя цудоўна-русыя косы
завівацца не перасталі.

Так, здаецца, абняў бы аберуч
і жыццё, і лясы, і дзяўчыну.
Вобраз мілы страямі абверуць,
бо у сэрцы нітуецца шчыльна.

1925

ВЫЙДУ, ВЫЙДУ, ДЗЕ ГОРАДУ ГРУКАТ

Выйду, выйду, дзе гораду грукат,
дзе афішы на сценах і тварах.
Не сашчэпяцца вуліцай рукі,
як увосень золкасю — травы.

Мільгане зірк у вочы сінія,
каб усмешкай вусны торгаць.
Не кажы пра ўсякія Сільвы:
не такая мая дарога.

Бо чаруе мяне твая постаць,
паўкажушак, хусцінка чырвоная.
Галаву трымаеш так проста
і сама сабой задаволена.

Ты раскажаш, пра ўсё раскажаш
і пра тое, што заўтра рана
не будзеш больш заўтра кашляць,
як станеш на высокім кургане.

Заспяваеш без слоў мелодыю
і мяне ўспомніш гукамі.
Сэрца не будзе пад лёдам,
А вясна не загразне на бруку.

1925

ДЗІВАВАЎСЯ І ТАК КАХАЎ

Дзіваваўся і так кахаў —
наглядзецца не мог калісьці.
Зубцамі чорных валос — галава
васільком здавалася шалясцістым...

Час імклівіў кудысьці грунём,
а і мы не схілялі калені.
Супакой пагублялі, як восенню клён
Лісцё на узвей вокамгненняў.

Задзівіла, дзяўчынка мая...
Дзе і што? Ці імпэт пахавала?
Сэрца стыне, на вуснах «Ай-я!..»
А дакоры маўклівых валам.

Прысягаліся або, можа, так?
Абцяцалі узвышша, поплеч?
Што пытаць! Чый пульс не сакатаў?
Што згарае — пакіне попел.

І цяпер вось — усмешкі няма...
І вочы бліснуць і гаснуць...
І пялёсткі наземіць мак:
бо і ён перажыў сваё шчасце...

1925

ВОХКІЯ СЦЕЖКІ

Узвіліся страі высокая.
Ну, а далі? — Вохкія сцежкі.
Налілася каліна сокам.
Ну, а далі? — Сэрца цешыць.

Прыплюснула млява скроні.
Ну, а далі? — Жывём аднойчы.
Прастор туманамі агорне.
Ну, а далі? — Купіны змочыць.

Пашчапаліся вусны ад смагі.
Ну, а далі? — Крыніца плюскоча.
Паспляталіся пахі пад пахі.
Ну, а далі? — І вочы на вочы.

Разлілася знямога і слодыч.
Ну, а далі? — Жыццё маладое!
Пад нагамі бачна і слота,
дых вясна у істоце затое.

Узвіліся страі высокая.
Ну, а далі? — Вохкія сцежкі.
Налілася каліна сокам.
Ну, а далі? — Сэрца цешыць.

1925

І ГІНУЛІ ЯНЫ

...І гінулі яны за косы Клеапатры,
за вочы тья, што не сняцца нават.
Да ног яе няслі,
няслі упарта
жыццё, свой лёс і славу...

...І гінулі яны у хваляванні лавы,
якую слаў, радзіў Везувій.

Апошні раз на мурмуровых лавах
лавілі вуснаў лоскат, цень надзеі.
Затым з Пампеяй казкаю заснулі...

...І гінулі яны штодзённа і штогодна
за ласкі шчырыя, хвілінныя, за ласкі...
Дарма што з блудніцай нягоднай,
дарма што многакраць, не першы.
І так ад Рыма да Аляскі...

1925

КАРМАЗЫНАМ АСМУЖАНЫ

Ведаеш добра: ты вельмі прыгожая,
вусны твае кармазынам асмужаны.
Вочы нянацкам жыццё устрывожылі
І агарнулі сукрыстасцю кужалю.

Чуў ды не верыў — спатканне на ростані.
Што ж, будзе сумная песня, мінорная.
Наша каханне звычайнае, простае, —
Гэта туга футаралам агорнута.

Хвалямі ў хвалях, пакуль не загінулі,
нас калыхала шалёная Азія.
Можа, і мы на акрайках дэльфінавых,
быццам хлапчук з Рафаэльвай фантазіі.

1925

ПЕСНЯ, ЎШЧУНЬ!

Край не знаў наш песень чыстага мажору:
поруч з весялосцю смутак і туга.
Гэтыя палеткі, гэтыя разоры:
нельга... льга...

Чуў я навальніцы, чуў я пушчы гоман,
і азёр, і мора гоманы я чуў.

Жалю, крыўды нейкай так было ў іх многа...
Песня, ўшчунь!

А яна ліецца ды праз сенажаці
і з дзявочых вуснаў, і з цымбальных струн.
У шчамлёткі сэрца пачало сціскацца
не ў пару...

Хай міноры песень сэрца болем паяць:
смутак родзіць радасць, родзіць весялосць.
Пунсавеюць хмары над радзімым полем...
Шчасце ёсць!

1925

ДАЛЁКАЕ МЫ ЛЮБІМ НАДТА

Далёкае мы любім надта,
чужыншчыне паклоны ў дол...
А хто успомніць нашы хаты
занізю ціхіх, кволых слоў?

Паэты гімны ўсім складаюць,
а беларусам — пушча, гай...
Мая краіна дарагая,
Ты прабачала — выбачай...

Такі наш лёс, такая доля:
Галовы хілім нізка ... Ой!
Даволі рабства ўжо, даволі,
Таварыш любы, браце мой!

Хай будзе ў кожнага з нас сілы
ісці, змагацца — смерць адна.
...Ці пад ярмом, як у магіле,
ці у магіле без ярма...

Мы загаргуем нашы душы
і ў час, калі апошні бой,

як лунінецкі Янка Глушка¹,
заслонім Беларусь сабой.

А ворагу з пагардай скажам,
як ён, нязнаны наш герой:
«Спагады мы не хочам, вашаць,
жыць без цябе ці смерць з табой».

І літасць такжа мы не хочам
прыняць з паганых ваших рук.
Страляйце, біце: мае вочы
над краем бачаць ўжо зару.

1925

А ТЫ, СІРАЦІНА, ЖЫВІ

А ты, сіраціна, жыві, —
хоць думкі ўсялякія зводзяць.
Тугу-безнадзейку — у вір,
каб кроплі не стала ў заводзе.

Імкніся наперад — угрунь,
ніколі не гніся ў нядолі.
Вітай, што над краем, зару
з-пад цьмянасці золкай і золі.

1925

СІНЯВОКАЯ МАЯ...

Эх, сястрыца сінявокая мая!
Дапрадаеш кужаль, шпульку дапрадаеш?
Ад кастрыцы, пылу грудзі так смыляць...
— Навівайся, нітка, роўнымі радамі!

Напрадзеш на восем, мала! — дзевяць сцен!
А старая маці у ніты укіне.

¹ Янка Глушка — беларускі паўстанец, у 1925 г. асуджаны польскімі панамі на пакаранне смерцю.

Будзе кужаль гэты ў бёрдах шалясцець,
панажы заляскаюць — весялей дзяўчыне...

Вытчаш, вытчаш плацянковыя страі,
ручнікоў таксама у нітоў дванаццаць...
Кросны, ты і нітка — вось і утраіх...
— Будзеш над ставамі нізенька схіляцца...

Не забудзься, зоранька, ясная мая,
на адну-адзіную выткаць на кашулю,
бо і мне балюча грудзі тож смыляць,
толькі я далёка, дык таму не чуеш...

Апрану кашулю новую тады,
да цябе, сястрыца, ў госці я прыеду.
Ты пра вёску скажаш, я пра гарады...
Дык калі ж прыйду я, дык калі ж прыеду?

Ці вясной, ці ўвосень, вечарам ці днём...
Лепш увосень, праўда?

Выйдзеш ты у поле...

Загарацца вочы сінія агнём.

Скажаш мне, сястрыца:

— Я у камсамоле!

Я пазнала добра, — панскі свет замоўк,
галаву не схіліць вораг нам ніколі!
Новае жыццё будзе камсамол,
а жыццё старое, палын, — вон ды з поля!

Гэй, сястрыца, сінявокая мая,
нам шуміць сасоннік і лясы гавораць.
Хай табе ніколі грудзі не баляць,
І не знаць ніколі памжы той і гора...

1925

НАВАЛА МІНУЛА

Навала мінула, навала далёка,
у сонца праменні ўвесь грукат загінуў.
Вяршаліна дуба схілілася толькі,
са жвірам цалуецца; то — успаміны...

Як белыя косці, наўсцяж астрыжонкі
 ў карунках зялёных — туга ў футарале.
 І страціцца зелень, лістота пажоўкне,
 галосяць бязгучныя соку крышталі.

А ліпы красуюць, і з вераску водар,
 расою крышталіць дыван аксамітны.
 Дубы маладыя з бярозамі воддаль
 вясенню смагай суздром апавіты...

1925

МАШЫНА НАПОРНА

Машына напорна па бруку — ўсё далей.
 Сабака застаўся з нагой паламанай.
 І з лямантам немым у сінія далі
 надрыўная боль залунала.

Дзяўчынка спяшалася, крок прыпыніла
 і кінула чорную лусту-скарынку.
 Пакуту чужую ўшчувала маўкліва,
 бо сэрца — яшчэ не на рынку...

І вось мільганулі дзве жоўтыя морды,
 за хлеб — дыбам поўстаць, кроў і зубы на зубы.
 Калецтва забыта... Грукоча ўсё горад
 і вучыць змагацца... Дзе згуба?

1925

АПОШНЯЯ ПЕСНЯ

І было увосень, калі стрыглі поле
 і на полі слалі дываны лістоў.
 Засмылела сэрца ў нечуваным болю:
 вельмі многа крыўды,
 вельмі мала слоў.

І было увосень... Я сказаў аднойчы:
больш не дакрануцца мае пальцы струн.
І пайду да мэты, сцяўшы зубы, моўчкі,
і назад не гляну,
як Ван Чжао-цзюнь¹.

І было увосень... Я сказаў на ростань:
тое, што звінела, — больш няма таго.
І апошняй песні завінела постаць:
жыватворчы праглынуў агонь.

1925

КАЛІНІНШЧЫНА

Прывячаю Алесю Адамовічу

Уступ

Мой любы браце, блізкі і далёкі,
няма сталёвасці і арфазвоннасці.
Такая сцюжа на душы, навокал,
як дзень з дажджамі быццам сённяшні.

Ці ж я не ведаю, ці ж я не знаю,
ці я не сын сваёй сучаснасці, —
жыццё крынічыць і музыкі граюць,
на лад папасці ўсё не шчасціца.

Часінай — весела, часінай — сумна,
ідуць шляхі — ў балотах трацяцца.
А недзе злоснікі бразгочуць бубнамі...
Даруй, даруй, мой любы браце, мне...

1

Пачынаецца з гісторыі

Такая песня — думкі падарожныя.
Значыцца —
блакнот і нататкі.

¹ Ван Чжао-цзюнь — кітаянка, вылучалася незвычайнай прыгажосцю.

Калісьці сіла наезджая і варожая
з Беларусі збірала падаткі.
З падаткаў будавала...

Рознае, адным словам.

А галоўным чынам — цэрквы і турмы.
Зразумела, не любіла беларускую мову,
бо чула у ёй па сабе звон хаўтурны.
Успамінаць, можа, і не варта,
бо было аж за царскім рэжымам.
Але ў той час гэта былі не жарты
і Беларусь стаяла то ніцам, то дыбам.
Часінаю не хапала пакорнасці і церплівосці.
Кроў пачынала віхурыць у жылах.
Тады бралі сяяне ў рукі вілы і восці,
і тады душыў паноў крычаўскі Вашчыла.
Карацей кажучы,

усяго хапала:

і крыві, і слёз, і геройства.
Але спадчына чарнасоценнага цемрашалу
урасла ў беларускія землі глыбока і востра.

2

Падмацоўваецца адпаведнаю цытатай

...Спрактыкаваны ляйпцыгскі друкар,
меўшы ўсе закавырачкі літар ад Японіі
да Арабіі, ад Іудзеі да Гішпаніі, не меў
у сваіх касах ажно дагэтуль гэтае мудрае,
ліха адкуль узятае закавыркі Ў. І ён яшчэ
з недавер'ем якімсь не адлівае яе ўцалку,
а мудра з асцярогаю надстаўляе над про-
стым У... пэўна з думкаю, што Беларусь —
то ж Заходні край у вуснах Мураўёва ці
Каяловіча, а разам і не аднаго фон Карла,
да якога часова надстаўлена кароткае Ў.

А тым часам гэтае Ў — гэта сымбаль
ідучай усё далыш і далыш уперад ужо цвёр-
да ўстаўшай на ногі Беларускай Культуры.

Ці ж трэба казаць, як натужна яе
станавілі? Ці ж павераць з дзеравянымі
заскарузлымі сэрцамі недаверкі, што яна
стала сталёвым поступам, абапёршыся на
магутныя плечы беларускіх працаўнікоў?
Не павераць! пакуль не ўложачь рук... пад
яе поступ...

Ц. Гартны. Урачыстасць. С. 97

3

Пераходзіць да беларусізацыі
Рэвалюцыя страсянула абшары,
рэвалюцыя скалыхнула краіны.
У кастрычніку здзейсніліся мары,
і забыліся мы, што Расія была чужынай.
Тою мовай, з якой згіналі на калені
і якою душылі, сціскалі,
загаварыў вялікі Ленін
і загаварыў таварыш Сталін.
І такою любоа яна стала...
Але, каб лепш разумець думкі вялікія,
смела, паважна і стала
пачалі гаварыць беларусы
сваёю моваю звыклаю.
Назваецца гэта —
беларусізацыя.
Некаторым вельмі не падабаецца.
Ну, што ж — прыйдзеца аблізацца ім,
бо ў нас хутка і робіцца, як баецца.

4

СПЫНЯЕЦЦА НА ГЕАГРАФІІ І ЭТНАГРАФІІ

Абшар

Спавітая Сожам прыгожым,
імкнешся да пэўнае мэты.
Цяпер ты ужо не варожыш
на зорах і розных каметах.

Люблю я цябе, дарагая,
і веру: не спынішся раптам.
Праз пушчы, бярэзнікі, гаі
заўсёды да Менску патрапіш.

Гамоняць з бярозамі хвалі,
і з вольхамі хвалі гамоняць...
Цымбаламі гукі крышталяць,
і іх не заглушыць гармонік.

Пагуркі, даліны, прасторы
у росах і срэбным тумане.
Рабыня нядаўна, учора,
а сёння — сама сабе пані.

Жыхары

Погляд смелы і цвёрды крок,
і такая размахыстасць ў працы.
Што перашкоды і што там рок:
з гэткаю сілай —
з чортам узагрудкі брацца.
Выйдзе у поле — аж крэкча плут,
выйдзе з касою — гудзяць сенажаці.
Камень нагой разатрэ на жарству:
толькі б стаць добра,
толькі б упяцца.
Гэтая сіла — збудуе свет,
новы свет — права рукі мазольнай.
Хочацца гойкнуць — хай жыве
сталёвая працоўная воля!

Маладняк

Помню вечар — вы былі у клубе
і віталі маладых паэтаў.
Моладзь моладасць так моцна любіць...
Помню вечар той дагэтуль...

Вочы вашы моўчкі прысягалі,
што не згубіце шляхоў ніколі.
Мы душу сваю тады вам далі
ў сваіх творах... сваіх песнях волі.

Час ідзе, складаецца ў гадзіны
і у дні складаецца таксама.
Беларусі лёс, сваёй краіны
хутка будзеце тварыць вы самі.

Помню вечар — вы былі у клубе
і віталі маладых паэтаў.
Моладзь моладасць так моцна любіць...
Помню вечар той дагэтуль...

Вы упэўнілі тады усіх нас,
што стаім на правільнай дарозе.
Навальніца калі будзе — сціхне,
не паклонімся ліхой пагрозе.

5

НЕ МОЖА АБЫСЦІСЯ БЕЗ ЛІРЫКІ

І ціхазвонна, і паволі восень
лісцё наземіць, сцеле у даліны.
Хвіліну вецер іх цярушыць, носіць
пакуль зямлі на грудзі не ускіне.

Няма жалобы, не чуваць і скаргі:
тугу жыццё ў лісці пазалаціла.
На Беларусі і ў пясках Сахары
адна уцеха ім і роўная магіла.

А дні вясны маёй? Паволі так жа
і ціхазвонна ў небыццё знікаюць.
У памяці іх след не згіне — ляжа,
і цяжкі часам ён, як дзікі камень.

А я! Благаслаўляю дні, што зніклі,
вітаю дні наступнага ў трывозе.
Няўжо і вы, як гэны камень дзікі,
на шыю занізю мне ляжаце увосень?

З трывогай гэтай аб адным малюся:
каб дні жыцця майго па вітай сцежцы
вялі мяне па любай Беларусі,
дзе кожны з дрэва ліст мне сэрца цешыць.

6

ЛІРЫКАЙ І ЗАКАНЧВАЕЦЦА

Над шляхам — пыл, цярушыцца на вочы,
а коні мкнуцца, не спыняюць крок.
Чагосьці лепшага істота хоча,
а лепшае — мяздрою пад карой.

Зялёныя бярозавыя сцены,
над імі вежы — волаты-дубы.
Імкнемся мы, імкнуцца нашы сцені,
пытаецца душа:

— Куды? Куды?

Заўсёды заўтрашнія наша — рэбус,
чаго тужыць, пытацца больш нашто?
Мы ведаем, што ад жыцця нам трэба,
хоць часам думкі — кроплямі ў рышток...

Няхай і пыл цярушыцца над намі,
не спыніць ён напружную хаду.
Нас перашкоды цягам спатыкалі,
шляхі да мэты, як вялі, вядуць!

Клімавічы — Крычаў — Меціслаў
1925

НЕ КАЖУ — ЗАПЯВАЙЦЕ, ЦЫМБАЛЫ

Не кажу — запявайце, цымбалы,
не кажу — струна да струны.
На нервах сваіх мы іграем
і складаем лады, як страі.

Разліваецца смага па жылах,
як пялёсткі ў павевах вятроў.
Мне калісьці цыганка варажыла,
што загубіць мяне мая кроў.

Хай мяне, а нікога іншага,
хай мяне, а нікога больш.
Вось не ведаю нічога сіншага,
чым вочы дзявочыя і боль.

І нічога не ведаю больш белага,
чым ростань нечаканая і снег.
А сняжынкі ўсё лётаюць-бегаюць,
і здаецца, гэта ўва сне.

Ой, браточкі мае, таварышы,
ды чаму ж гэта ў радасці сум?..
Нечакана возьмеш завалішся,
столькі песень я ў сэрцы нясу.

Вось каб так праспяваць іх, як думаю,
вось каб так, як кладуцца яны...
Аплывае крыніца шумую,
ці адкінуць яе далані?

Але ж песня, ты, песня... ой, песня!
Ты пакрышыш наносную твань!
Калі кажа паэт, што Прадвесне, —
дык пачне зелянець трава.

Не кажу — запявайце, цымбалы,
не кажу — струна да струны.
Калі нерваў нам будзе мала, —
з пачуццёў заснуем мы страі.

ПАЛЫНЫ ПАСІВЕЛІ НА ЎЗГОРКУ

Палыны пасівелі на ўзгорку,
запрыгоршчыць і кіне іх вецер.
Мо таму так на свеце горка,
мо таму часам горка на свеце?

Калі глянуць на тья даліны,
калі глянуць на тья далочкі, —
толькі ліст адвіхнуўся з каліны,
як яго ўжо у гліну топчуць.

А ў каліне, ў шыпшынніку дзікім
начавалі і сонца, і росы.
А ў пялёстках — без меры, без ліку —
з сокам шчасце суздром разлілося.

Адцвітае, усё адцвітае —
і гады, і хвіліны, і кветкі.
Маладосць ты мая залатая,
і цябе панясе так па ветры.

Разліешся пялёсткамі песень
ад мяне ды на тья даліны.
І цябе вецер з глінаю змесіць,
бо да зор ад зямлі не дакіне.

Толькі знаю і веру цвёрда.
як у долю краіны роднай, —
маіх думак не кіне ў бёрда,
не затчэ утокам нягодным.

Вось затым дарую і крыўду, —
што мінула і што надойдзе.
Калі сэрца каханнем спавіта —
яно крыўды ўкальша, загоіць.

Палыны пасівелі на ўзгорку,
а ў далінах — пялёсткі ад кветак.

Мо затым і прыемна і горка,
Калі скрозь распрыгоршчаць іх ветры?

1925

ПАЛЬЦЫ ЖОЎТЫХ КЛЯНОВЫХ ЛІСТОЎ

Пальцы жоўтых кляновых лістоў
мкнуцца восень схапіць за шыю.
Не парушаць яе хараство,
не парушаць лісты залатыя.

Клён у вокны забразгатаў,
адгукнулася каняю рэха.
Месяц рваў арэхі з куста,
раскідаў над сусветам арэхі.

Яны ў воўне блакітнай ляглі,
сумавала ў даліне ляшчына.
Летуценні не змерклі ў галлі,
летуценняў згасіць немагчыма.

Расцярушацца ў далі і ўвысь,
каб нагадваць аб светлым над чорным.
Ці таму, што сумуюць журавы,
ненасытна свіргочуць жорны?..

Ліставея не моўкне, шуміць
ад вясны да вясны на прасторах.
Паверх стрэх і муроў камяніц
Я пабачыў яе учора...

Дзесь далёка галосіць сава,
небакрай апракінуўся жалем.
Людзі любяць душу прасавець,
калі гэта душа чужая.

1925

ДУМКІ ЛЯТУЦЬ

Думкі лятуць, як дэпешы без адраса,
мога, ад смутку, а можа, ад радасці.

З тым размінуцца, а з тым прывітаюцца,
ці гэта вечар, ці мо гэта раніца?

Словамі квольмі, словымі сціплымі
Так пакрысе сваю моладасць выпяю.

Ўсё адцвітае, таксама і моладасць,
вось і трывога з'яўляецца ў голасе.

Цешуся толькі, што марна не згіну я, —
проста і чэсна іду пуцявінаю.

З братам — па-братняму, з ворагам — воража.
Любы мой дружа! — заўсёды так хораша.

Праца — працую з імклівай напорнасцю;
думка у дзях да светлага горнецца.

Вецер галосіць над нашаю сцежкаю,
сілы навальныя нас не пацешылі...

Часам дзяўчына прытуліцца ласкава,
часам ля воч мільгане маіх казкаю.

Вусны на вусны, і серца адчынена...
Ой жа ты сэрца, ты, сэрца дзяўчыніна!

Словамі сціплымі, словамі квольмі
Я і ўшаную жыццёвае полымя.

Думкі лятуць, як дэпешы без адраса,
Многа ў іх смутку, а больш яшчэ радасці.

1925

ХАЙ ЗВОНЯЦЬ ШКЛЯНКАМІ

Хай звоняць шклянкамі, ты не зважай!
У іх душа — на дробныя кавалкі.
Даволі сэрца я ўжо наважаў,
калі жыццё — дык поўнай чаркай!

Спявай... А спеў — «Яшчэ, яшчэ!».
Чаго яшчэ? А можа шчасця?
Забраў яго там неякі Кашчэй,
пакінуў смутак між людзей бадзяца.

Дык трасца з ім! Прыдумаем яго,
тады — прыемна будзе жыць на свеце...
Калі гарыць ва мне агонь,
дык па-над сцежкаю засвеціць...

І ціха так, і ціха так зусім,
чутно: на дах бразгоча дождж сцюдзёны.
Калі дагэтуль ён не загасіў,
дык не загасіць пал мой і сягоння.

Спявай, цыганка любая, затым,
што навяваеш вобраз Інду, мора.
Такі нязвыклы гэты твой матыў,
такі нязвыклы: добры і нядобры.

У нас... Ты ведаеш? — Адна туга!
Як заспяваюць дзе пры сенажці,
здаецца — конь не ўстоіць на нагах,
здаецца — сына пахавала маці.

А ўсё ж ткі я люблю такую рэч:
праўдзіва і жыццёва.
Калі туга, дык у тузе гарэць,
пакуль не ляжа радасць у аснове.

А калі хто не каштаваў тугі,
адкуль ён смак пазнае ў весялосці?

.....
 Ці многа нас, як я з табой, такіх, —
 шукаем, не згубіўшы, ўсё чагосьці?

1925

ЧАСАМ УСПОМНІШСЯ НЕЧАКАНА

Часам успомнішся нечакана,
 знічкай ля воч тады мільганеш.
 Занізь пурпурна-ліловых караляў,
 занізь перлаў на морскім дне...

Помніцца вечар той вельмі доўга:
 палкія вочы, хістанне плеч...
 Ты мне спявала пра сінюю Волгу,
 сэрца не будзе больш смылець.

Згадкі ўзмацняюць нас і гартуюць,
 нават спавітыя горкай травой.
 Толькі успомню цябе, залатую, —
 жоўкне смутак, цвіце супакой...

Хочацца песню табе праспяваць мне
 пра Сож, пра Нарач і пра Дзвіну.
 Такжа пра тое, што сілы не трацім,
 а набываем, каб лёс развінуць...

Толькі далёка ўсё гэта, далёка:
 ў песнях нашых — фермата размах...
 Вечар на ўзвышшы успёрся на локаць,
 рокат ў далінах і далавах...

Зноў ты ўспомнішся нечакана,
 знічкай ля воч зноў мільганеш.
 Занізь пурпурна-ліловых караляў,
 занізь перлаў на морскім дне...

1925

ОЙ! ДЫ ЯК ЖА ЗАГАРЭЛАСЯ НЕБА

Ой! Ды як жа загарэлася неба,
ды расхадзіліся хмары, страх!
Каму ж гэта
ды што ж гэта трэба?
А зоры над хатай, над жорсткаю глебай,
А зоры ляглі далавах.

Калі ж гэта я выйшаў рана-рана,
калі зоры на пацеркі ўздзеў,
дык тады адуюсь:
і з брамы і з-пад брамы,
дзе толькі ні кіну-гляну, —
і людзей, і нелюдзей.

Адзін кажа: «Чаго ты тут ходзіш навокал?»
Другі кажа: «Ты наша забраў».
Трэці кажа: «Прышоў ты здалёку,
мы зачынём і дзверы і вокны».
І адзін толькі:

«Добры дзень, брат!..»

Ой! Ды як жа загарэлася неба,
ды расхадзіліся хмары, страх!
Ды што ж гэта
ды каму ж гэта трэба?
А зоры над хатай, над жорсткаю глебай,
а іх — спавівае краса...

1925

ДАРАГАЯ... КАХАНАЯ...

Дарагая... каханая... залатая...
Ці ты чуеш, як цяжка мне?
Можа, косы твае расплятаюць
там далёка, далёка дзесь...

Не магу расказаць я пра тое,
што ля сэрца і ў сэрцы маім.

Я не знаю даўно супакою,
а ці варта каго маліць?

У адчаі сцюдзёным сціскаю,
ашчаперыўшы рукамі, чало.
Твая постаць маўклівая такая,
быццам вусны працяў замок.

Як лісты вераснёвья, ўпрочкі
разлятаюцца думкі мае.
Толькі здані панікліва крочаць
каля сцен камяніц, каля дрэў.

Вышчараюцца хіжа са шчылін,
мкнуцца думкі мае натаваць...
Што зрабілі мы ім, дзяўчына,
і чаму гэты крык — «не твая»?

Залатая... каханая... дарагая...
Адно знаю: іду і пайду.
Хай і пекла ля воч мільгае —
не супыніць маю хаду.

1925

О БЕЛАРУСЬ, МАЯ ШЫПШЫНА

О Беларусь, мая шыпшына,
зялёны ліст, чырвоны цвет!
У ветры дзікім не загінеш,
чарнобылем не зарасцеш.

Пялёсткамі тваімі стану,
на дзіды сэрца накалю.
Тваіх вачэй — пад колер сталі —
праменне яснае люблю.

Ніколі пройме з дзікім ветрам
не развіваць дзявочых кос.
Імкнешся да Камуны Свету,
каб радасць красавала скрозь.

Варожасць шляху не зачыніць:
у перашкодах дух расце.
О Беларусь, мая шыпшына,
зялёны ліст, чырвоны цвет!

1925

ЦАЛЯ ЗА ЦАЛЯЙ

Г. Г.

Цаля за цаляй і хвіля за хвіляй
мы адыходзім, імкнёмся наперад.
Хто б ён ні быў, а галоў нам не схіліць.
Вось ужо ў гэта дык моцна я веру!

Любый мой браце! Не мы — дык другія,
справа жывая не можа памерці.
Можам і не расцвіўшы загінуць,
але не здрадзім ні думцы, ні сэрцу.

1925

НАЛЯ

Мелодыі

1

Імжа
і склізота,
і прыкрая золь:
нязнанае
стала знаёмым.
Квяцістасць,
барвовасць
сцюдзёнай расой
няхай разліецца
на стромы.
Пурпурнасць
з ліловасцю
вечар саткаў,
размашыста кінуў
сусвету.

Яе разняслі
ў залатых капытах
над ветлымі
хатамі
ветры.
І выплыў над борам
тады
маладзік,
і стаў
над вяршалінай
бору.
Узяўшы з сваёй
сіне-цёмналай ладзі,
рассыпаў
прыгоршчамі
зоры.
І радасць ад зор
палілася
на дол,
праменнем
спавітая
радасць.
З надхмарнага мора,
з надхмарных садоў
някупленае —
не прадасца...
На хвалях азёрных,
з прадонных глыбінь
агні
зіхацелі,
пылалі.
Каб гэтак бясконца
і жыць,
і любіць,
праменнем
пярэстым
крышталіць...

Імжа
і склізота,
і прыкрая золь
у засціле
сцелюцца
чорнай.
Не змыць іх
са свету
сцюдзёнай расой,
затым жа так
крыўдна
і —
горна...

2

Досьць каліне,
досьць маліне
ў лузе стаяці.
Тую каліну,
тую маліну
птушкі склявалі.
Народная песня

Агні гараць, агні гараць над краем,
а дні лятуць, а дні лятуць угрунь.
За што, за што нас доля пакарала,
парэзала на часткі дзве зару?

Адна зара, ой, зорка-зараніца! —
у літарах БССР цвіце.
Другая ночы, ночы-начаніцы
дапамагае крыллем шалясцець.

Агні гараць, гараць агні, не меркнуць,
не верне дзён анічыя рука.
Дык мо таму смяецца месяц зверху,
дык мо таму не варта наракаць?

Спружынім мускулы — расце напорнасць,
і размахнёмся — надыходзіць час.
Што будзе заўтра — не было учора,
зацэплім зоры — хай пакуль свяча...

І зложыць крылле начаніца сціпла,
жыццё адной заільсніца зарой.
Або пясок на грудзі нам уссыпяць,
або да мэты прыйдзем — вось зарок!

Шумі, прасцяг, — у нецвярозым шуме
я нецвярозым так жа стаў даўно.
І кроў мая ў адно з табой пульсуе,
І вусны п'юць спрадвечнасці віно.

Яно з лясоў, яно з глыбінь бяскрайніх —
крыніцай, стромай крышыць берагі.
Пасля — расой звіваецца ў каралі,
звіваецца ў вянкi на дне далін.

На дне далін вянкi цвітуць адвечна,
істоту акрынічылі красой.
І чую — кволасць іх лягла на плечы
і вечар запявае ў верасох:

— Досьць крыніцы
ў хвалях бруіцца
пры сенажаці.

Дні зіхацелі
ў сонца-праменні,
ў срэбранай шаце.

Ляцелі нізенька журавы,
зварухнулі голлейка верхавін.

Зварухнулі голлейка верхавін,
рассявалі скаргі ў цвет калін.

Хто іх паберыць
ды ў гэты вечар,
хто, калі?

Выйдзі на бераг;
стань ля парэчак,
ля калін.

Злятае лісцейка на ваду,
а я ж маё лецейка ці знайду?

Злятае лісцейка ды на мох,
а я ж маё лецейка не ўсцярог.

Досьць крыніцы
ў хвалях бруіцца
пры сенажаці.

Дні зіхацелі
ў сонца-праменні,
ў срэбранай шаце.

Гараць агні, агні гараць над краем,
а дні лятуць, а дні лятуць угрунь.
А мо й мяне ты, доля, пакарала,
і я ў мелодыях жыцця згару...

3

Выхадзіла дзеўчына, выхадзіла раніцай,
выхадзіла дзеўчына з сінімі вачыма.
Восень ціха шастала, лета ў грудзі раніла,
сенажаці восень слязьмі атачыла.

Не палічыць слёзы
аніхто на свеце.
Не ўблагае ніцы лозы
аніводзін вецер.

Заспявала дзеўчына, заспявала раніцай,
заспявала дзеўчына з сінімі вачыма.
«Мяне восень крыўдзіла, мяне ў сэрца раніла,
сенажаці восень слязьмі атачыла.

Ані табе волі,
ані табе часу.
Бы каліна тая ў полі,
адна засталася».

Праляталі гусанькі, праляталі шэрыя,
праляталі гусанькі ды над верасамі.
Слёзы насыпалі ў футаралы з шэрані,
ў футаралы з шэрані, ды не завязалі.

Сэрца не завяжуць
кужельнай тканінай.
Не наткалі гэткай пражы
ды ў нашай краіне.

Праляцелі гусанькі, зніклі за далінамі,
зніклі за далінамі, шэрань зноў згартаецца.
Шэрань растапілася ды ад слёз дзяўчыніных,
красавала раніца і красуе раніца.

Не палічыць слёзы
аніхто на свеце.
Іх развее ў ніцых лозах
сёння-заўтра вецер.

4

Магчыма, другія паходню нясуць,
якая ўсім сэрцы запаліць.
Уславіць яны і жыццё, і красу,
а я — цябе, любая Наля!

Ты помніш той дзень, калі ў нашых палёх
Пасеяла смутак Ніоба.
«Расцём, як расце пры дарозе гарох»,
адгэтуль і тая жалоба.

Ўсё коціцца зерне адно за адным,
нікома не трэба палова.
А вецер разносіць і смутак, і дым,
і зерне віюх палыновых.

Прарокі, прарокі... Дабранач ім даць? —
Сачыўку ніяк не падзеляць.
Якая турбота? Якая наўда?
А сцені звліся, згусцелі.

Сагнуўшыся крукам, свідрую зямлю
і камень — рукамі, памалу...
Спявай: «Васілёчкі у полі люблю,
дзікунскія такжа навалы...»

Сачыўка — сачыўка, вядомая рэч,
адвечна вядомая нават.
А я — ім у дубальт не буду гарэць,
а я — заспяваю ім... «Слава!»

За зернеткам зерне жалобу збярु,
на занізі ў сэрца загруджу.
Дык хто там не бачыць над краем зару —
з пялёсткамі шчаснымі ружу?

.....

Ці гэта я здужаю Словам сваім
падаць, што ірдзіцца ў крышталях?
Абняць неабдымнае, смутак спавіць?
З табою ўсё здужаю, Наля!

5

Наля! Твой голас песняю звініць,
словы — музыкаю тайгі далёкай.
Помніш — у тья дні, у тья дні
ты падышла хадою лёгкай.

Казала — моцны гоман у тайзе,
казала — больш нічога не баюся.
Мяне б народ там так жа зразумеў?
І там кавалак Беларусі?

Скажы ім Наля, любая мая,
што я без бацькаўшчыны гадаваўся:
сусвет гатоў пацалаваць, абняць,
каб не рабіў ён катавасій.

Над працай каб прымусу не было,
каб жыў працоўны там, дзе вокам кіне.
На ўзбярэжжа акіяна ад балот
ішоў з краіны у краіну.

Ты кажаш, беларусаў вельмі шмат
на край — Сібір, на самым сонца-ўсходзе?
З манголам беларус жыве, як брат,
і ў мове розніцца не шкодзіць.

Наля! Твой голас песняю звiнiць,
словы — музыкаю тайгi далёкай.
Помнiш — у тья днi, у тья днi
ты падышла хадою лёгкай.

Скажы ты, Наля, беларусам там,
што я без бацькаўшчыны й застануся.
Пакуль душу у песнях не раздам,
не кiну толькi Беларусi.

Пасля — прыйду у той далёкi край,
дзе песня Захаду цвiце Усходам,
На дзiкiм каменi рассыпiцца кара,
i згiне з сэрца цяжкi холад.

Тады — уклечу на жарству, дзiрван,
на ўсход, на захад пакланюся нiцам.
I палiецца спеў за акiян,
пакоцiцца лясной сунiцай.

Раскажа спеў, што Беларусь жыве,
непераможная у працы сцiпляй.
Што долю гадала на жарстве
не горш каралавых палiпаў.

Крышылi хвалi, бiлi ў берагi
i руйнавалi — цяжка так! — дашчэнт.
А ўсё ж тки зноў схадзiлiся рагi,
хоць выкупалi кроўю мэту.

Набыткi, скарбы — аддавалi ўсё,
душы i сэрца толькi не давалi.
Таму раслi, цяпер таму расцём
i не паклонiмся навалe.

Скажы так, Наля, добранька скажы,
каб словы парадзiлi такжа словы.
Нi выскрабуць нiякiя нажы,
паклаў паэта што ў аснову.

Наля! Твой голас песняю звiнiць,
словы — музыкаю тайгi далёкай.

Помніш — у тья дні, у тья дні
ты адышла хадою лёгкай...

6

Ціха... ціха...

Гэта добра... Так жа лепш...
Не фіялкі, не...
Пад нагамі снег...
Перламутны смутак у імгле...

Спевы... Спевы...

Сэрца боль надрыўная...
Штосьці кагадзе:
ці дзянніца дзе?
То душа, душа гарыць мая...

Хвалі... хвалі...

Не шумі з лазой трава...
Завілася ж так...
А наўкол — слата...
Ліханька, — ўзлятае ўвысь: «Бывай!»

Скаргі... скаргі...

Вусны раніце чаму?
Цяжка так: «Бывай...»
Сцюжа — цераз край...
Не... Не... Толькі мне хай аднаму...

Ціха... Ціха...

Гэта добра... Так жа лепш...
То не крыўда, не...
Палыны на дне...
Завілася постаць у імгле...

7

Дзень.
Стаў і рукі прасцёр.
Небакрай схамянуўся.
Зашалясцела трысцё
на Беларусі.

Сцені звiліся,
 сцені згусцелі,
 струны ўзвiліся...

Сэрца маё!

Нечаканае
 — дзе
 — на
 канула
 — дзень
 — ля...

Стаў і рукі прасцёр.
 Далоні прабіты.
 Ці на касцёр,
 ці у блакіты.

Сцені звiліся,
 сцені згусцелі,
 струны ўзвiліся...

Туга — тужэй!

Нечаканае
 — дзе
 — на
канула
 — дзень
 — ля...

І таму...
 з гэных мук...

Разкалыхайся шывшына, голлейкам,
 не развітайся, шывшына, з сонейкам.
 Расцерушы пялёсткі навокала.
 Шчасце? —

Бывае і сiнявокае.

8

Сняцца сны.
 Я не веру ў іх.
 А жыццё сном здаецца.

Ночы, дні...
А руін, руін...
На світанні дзень смяецца
крозамі...
Толькі зварухні:
на кавалкі дзень і сэрца...
Сняцца сны.
Я не веру ў іх.
А жыццё мне сном здаецца.

9

Як сон, адышла,
і
застылі сляды
ў шатрыстасці
цьямяна-хваёвай.
А месяц вандруе,
на пожны глядзіць
ды з пожны сваёй
васільковай.
Праходзяць стагоддзі
памалу,
угрунь,
змяняюцца думкі,
настроі.
На што прысягаліся,
бы на зару,
сягоння ўжо тое
старое.
Ў адным толькі вечнасць
не зменіць
закон:
у радасці Працы,
ў змаганні.
Не скрышыць іржа іх
на цягу
вякоў,
не скрышыць
і светлага
Рання.

Яно надыходзіць — Прадвесне відаць
 Камуны народаў сусвету.
 Істоту суздром за яго я аддам,
 як дам ў гэты час за Саветы.
 Каб толькі хутчэй зруйнаваць той падзел:
 дзяржаўны і недзяржаўны.
 Тады шавіністаў не будзе нідзе
 і крыўды загояцца раны.
 Дзянёчкі мае, залатыя мае!
 І месяц вяслуе на зоры!
 Не будзе больш сэрца ад крыўды смылець,
 каменне, бадай, загаворыць.

 Як сон, адышла, і застылі сляды
 ў шатрыстасці цьмяна-хваёвай.

А месяц вандруе,
на пожны глядзіць
ды з пожны сваёй
васільковай.

Менск, 1925

ТРЫПЦІХ

1

Жыццё маё — ці васілёк, ці ружа:
вялізаная кветка дыядэмай.
Твае пялёсткі лёс у свет цярушыць:
адзін... другі... І так — як след за следам.

Вялізаная кветка дыядэмай
цвіце у росах, радасці і суме.
Адзін... другі... І так — як след за следам,
гады і дні злятаюць і красуюць.

Цвіце у росах, радасці і суме,
з лісцём зялёным песні запявае.
Гады і дні злятаюць і красуюць,
прасцяг хвалююць, кволяць, кучаравяць.

2

Шукаю ўсё, чым смагу тую знішчыць,
імкнуцца скаргі — кані над вадою.
Пад светам змірсцяцца і гінуць знічкі,
узлёты новыя узлёты родзяць.

Імкнуцца скаргі — кані над вадою,
хто словам прывітання іх спаткае?
Узлёты новыя узлёты родзяць,
каб праляцець над краем зноў жа каняй.

Хто словам прывітання іх спаткае:
хіба вятры, хіба над борам месяц?
Я праляту над краем разам з каняй:
адзін памоліцца, той пасмяецца...

Здаецца, восень грае на цымбалах,
вятры разносяць пошчак у прасторы.
Прачнецеся! — вясна ў душы зайграла,
а восень знікла раніцай учора.

Вятры разносяць пошчак у прасторы,
усіх бадзёраць, заклікаюць: «Варта!»
Хоць восень знікла раніцай учора —
рады гартуйце смеласцю упартай.

Усіх бадзёрыць-заклікаць ці варта:
няма з паловы й не было карысці.
Рады гартуйце смеласцю упартай.
— Ой, вечар, вечар, ды не вячарыся.

1926

ЗАВІЛІСЯ СТРУНЫ

Завіліся струны, струны дзіка звоняць,
навальніца грае:
зацвіцеў мінор.

Ночка-начаніца прымружыла скроні,
і галосіць пушча смуткам у прастор.

У імкненні вечным, у імкненні чыстым
я іду наперад,
мабыць, не адзін.

Мэта свеціць зоркай, зоркай прамяністай,
Дык чаму ж пад змрокам стужкі пуцявін?

Я іду праз пушчу, я іду праз вецер,
навальніца плача,
пошчак не заціх.

Па-над маёй сцежкай той агонь засвеціць,
што у маім сэрцы і ў вачах маіх.

Папараць сплялася з верасам пад ногі,
распасцерла ніцам
пасткі-далані.

Навальніца вокал рассявае скогат,
утапіла зоры ў пацерках суніц.

Я збяру суніцы, я збяру жаданні:
запалю іх песняй
ці згару і сам.
Лепш пагібель вогмірк для красы Світання,
чым на сініх вочах вечная раса.

1926

КАЛІ ВУСНЫ ШАПТАЛІ

Калі вусны шапталі — не трэба! —
дык у вочах свяцілася — любы, імкніся...
І у вочах было вечна палкае мора і неба:
у нязмерных глыбінях нязмерныя высі.

А калі паспляталіся сцені,
зоры ў небе і ў моры вянком завіліся.
Над зямлёю тады летуценні жылі ў летуценнях:
у нязмерных глыбінях нязмерныя высі.

І ў той час, што не знае падобных,
ў захапленні і месяц на хмарах спыніўся.
Векавечныя тайны ў адзін знітаваліся подых:
у нязмерных глыбінях нязмерныя высі.

А калі рассыпаліся зоры,
што зіваліся ў небе і ў моры калісьці,
даляведныя вочы праменілі шчасце і гордасць:
у нязмерных глыбінях нязмерныя высі.

1926

АКОРДЫ, АКОРДЫ

Акорды, акорды... Ў крыніцах мелодый
гавораць прасторы, вякі і народы.
Палын межадольны, а такжа і слодыч
у вашых павевах, акорды, акорды...

Гавораць, гавораць... Далёкае блізка,
з сучасным нітуецца шчыльна істота.
Пярэстай вясёлкай паветрацца пырскі,
ў наступнае мкнуцца узлёты, узлёты.

З сучасным сучаснасць... Сястра і матуля...
У сэрцы каханне затым і не гасне.
Ў мінулым узлётаў нямала заснула,
і ўсе яны мелі ў сучасці сучаснаць...

У сэрцы, на сэрцы... Адвечная тройца:
калыска, труна і між кветак люстэрка.
Пялёсткамі кветак люстэрка ускройце:
не будзе трывогі у сэрцы, на сэрцы...

Акорды, акорды... Пялёсткі злятаюць
у вашых павевах імклівых і гордых.
Той радасцю ўпіўся, той смутак глытае...
Скранеце каменне, акорды, акорды!

1926

ЗУБЦАМІ ЧОРНЫХ, СТРЫЖАНЫХ ВАЛОС

Зубцамі чорных, стрыжаных валос
ты мне нагадвала валошку ў жыцце.
Балюча мне было, да горкіх слёз,
кахаць і памыліцца.

Да горкіх слёз балюча мне было,
мая зямлячка ты, мая Маруся.
Цяпер — адкрасавала, адцвіло,
ў жалобу не ўбяруся...

Адкрасавала, адцвіло цяпер,
і нават смутак прападае, гіне...
Яшчэ успомню, любую, цябе,
ў апошнюю хвіліну...

Цябе успомню, любую, яшчэ,
як ты нагадвала валошку ў жыце.
А можа, стане мне тады лягчэй —
хай важаць, хай і лічаць...

1926

ЦЯГНІК СПЯШАЎСЯ

Цягнік спяшаўся, сакатаў маркотна,
цягнік сумленна мераў кіламетры.
На ўзгорку, бачылі усе праз вокны,
Каліна красавала белым цветам.

Наводля дзеўчына ў кужэльных шатах
маю дарогу шчасцем вышыць выйшла.
І пад шатром, зялёным і бахматым,
застыла ў млявасці на ўзвышшы.

І хараство істоту агарнула,
каліна белая... нявеста маладая...
Праз вокамгненне з гоманам і гулам
далечыня ад воч яе схавала...

І скардзіцца няма каму, і дзе там:
цягнік імкнуўся ў небасхіл, у далі.
Каліна водарыла белым цветам,
каліну звалі тую: Наля... Наля...

1926

ЗАШУМЕЛА ЛЕБЯДА НАДРЫЎНА

Зашумела лебядя надрыўна,
на пяску лістамі штось натуе.
Хай сабе і вельмі сёння крыўдна —
запяваю песню не такую.

Бо у сэрцы маім крыўдзе цесна —
для кахання пакідаю месца.
Лебядя яе наўсцяж разнесла,
каля лесу плача і смяецца.

Маё ж сэрца радасцю набракла,
 ну аж пырскі віхрам адлятаюць.
 Нават тых, што брэшуць, як сабакі,
 я з жыццёвай слодыччу вітаю.

Адамантамі рассыплю Слова,
 што прыняў у спадчыну ад маці.
 ...Адаманты і ў галлі сасновым,
 супакой і сіла ў адаманце...

Дык шумі ж ты, лебядя, надрыўна,
 пасцілайся на пяску лістамі.
 Твае крыўды да мяне не прыйдуць,
 да абцасаў нават не прыстануць.

1926

ЗАГАДАЮ КРОЗАМ, КАБ ЗАЦІХЛІ

Завілі ў пунсовыя каралі
 ці надзвычай шчаснае, ці ліха.
 Як бы там ні клікалі, ні звалі —
 загадаю крозам, каб заціхлі.

Утапіў іх сёння у крыніцы,
 каб пасля і не спаткаць ніколі.
 Людцы добрыя, не лайце, не дзвіце —
 гэта вецер прашумеў над полем.

Гэта песні ды недаспяванай
 пошчак рассыпае словы ў лесе.
 Яно, пэўна, застануцца раны —
 там, глыбока, каля сэрца дзесьці...

Завілі ў каралі, крышаць, кружаць
 ці ў жыцці, ці у якім мажджэры...
 Больш пахмурна трэба бровы мружыць
 над усім, што носіць назву зэро.

1926

ПЛАЧ НАВАЛЬНІЦЫ

Мелодыі

...Ах, розбийся на світлі акорды,
Розрыдайсь — і затыхні, як грім.

Паўло Тычына

1

У снежных далінах, далінах бяскрайніх
гарыць і пылае пад ветрам паходня.
І носяцца іскры над струджаным краем,
наўсцяж Беларусі Заходняй.

І песня не песня, а плач навальніцы,
якая ўзаўеца для помсты праўдзівай.
І слёзы не слёзы — надзея ільсніцца:
ў змаганні народзіцца дзіва.

На дзікім каменні, на дзікім і жорсткім,
шыпшына не звяла, пасцэле цвяцістасць.
І з гэнай цвяцістасці, з гэных пялёсткаў
паўстане спрадвечная існасць.

Даруем усё, што ў стагоддзях крышыла,
той воцат даруем, што вусны паліў нам.
А подласць вам вашу начэпім на шыю,
каб з вамі пайшла і у гліну.

У снежных далінах, далінах бяскрайніх
гарыць і пылае пад ветрам паходня.
І носяцца іскры над струджаным краем,
наўсцяж Беларусі Заходняй.

2

На блакіце — ды шэрыя плямы,
кузлаватаю воўнаю смутак.
Недзе родзіцца рэзаны лямант
і нялюдская родзіцца мука.

Галасіце лілова, цымбалы,
разлятайцеся з гукамі, думкі.

Груганнё тое села-пала,
і дакуль яно будзе крумкаць?

У блакіт кармазынавы пошчак
разам з крыўдай на лёс апантаны.
Дзень мінулы — сцюдзёны нябожчык,—
Сёння, заўтра — ніколі не ўстане.

Расплывуцца, расцягнуцца плямы,
ў іх утопіцца смутак, загіне.
Стане песняю дзікі той лямант,
што завіўся ля любай краіны.

3

А лясы шалясяць, шалясяць,
а азёры гамоняць сярдзіта.
Зварухнецца аір ля трысця
і замоўкне, у млявасць спавіты.

Як з кадзіла туман навакол,
каляровасцю вытканы квалай.
Дзень на смутак сябе накалоў,
і галосяць, галосяць віёлы.

Плачуць дрэвы празрыстай расой,
а раса завіваецца ў дэсань.
Сіні, сіні такі парасон
па-над возерам і па-над лесам.

На палетках пясочкі-пяскі,
можа, жыта, а можа, там бульба...
Край мой, край, над табой лёс накіпў,
а паны у нядолю абулі.

Ці багацця бракуе табе,
ці упартасці сціплае мала?
Тая ўпартасць і камень праб'е,
калі кінула цэлым навала.

Пранясуцца ў барвовасці дзей
аж да Нёмну з-пад Нарачча хвалі.

Вось цяперака цяжка глядзець,
як радзіму маю ўкрыжавалі.

А лясы шалясцяць, шалясцяць,
а азёры гамоняць сярдзіта.
Адкаснецца уціск небыцця,
край нап'ецца яшчэ акавіты.

4

На пясок на жоўты, на пясок стаптаны
я укленчу-стану, галаву схілю.
Ты пашлі, зямелька, для душы бальзамы,
Ты прымі, зямелька, крыўду ўсю маю.

Невыказная

катуе

скруха...

Пурпуровыя

рогаты

духу...

Пасцілаецца-сцелецца лісціна,
а бяроза не можа стагнаць.

Прападай, ліха,
хадзі над барамі,
бо тугі вялікай
кайстра не прымае.

А лісцінка з лісцінкай у вянок,
а на песню-надзею не зробяць замок.

Прападай, ліха,
хадзі над барамі,
бо тугі вялікай
кайстра не прымае.

Раскладаюць-паляць ля азёр касцёр...
Паляціце, песні, да азёр, азёр...

Невыказная
 катуе
 скруха...
 Пурпуровыя
 рогаты
 духу...

На пясок на жоўты, на пясок стаптаны
 я укленчу-стану, галаву схілю.
 Ты пашлі, зямелька, для душы бальзамы,
 ты прымі, зямелька, крыўду ўсю маю.

5

І над лесам так жа, і над пушчай так жа:
 скрозь
 дым.
 Можа, ён не ўстане, можа, ён абляжа...
 Гэта вораг ходзіць у сутане
 і жалобай край ускрыў.

Я не веру ў літасць,
 я не веру словам.
 Нат гавораць пліты...
 А маўчыць жывое...

Ходзіць, ходзіць спрытна гэты новы рыцар:
 што
 трэ?
 А ці доўга будзем моўчкі ўсё карыцца?
 Смутак точыць сэрца, точыць грудзі...
 Кленчым сціпла на жарстве.

Столькі абяцанняў,
 столькі подлых дзеяў.
 Што калі паўстанем, —
 дзе тады вас дзенем?

І над лесам стане, і над пушчай стане:
 скрозь
 дым.

Гэта будзе помста, гэта будзе Ранне.
Закасуем межы, згіне Ростань.
Кон адзін: ці вы, ці мы.

6

Трое іх.

Гаманілі з гаем.
Гаманілі з полем.
Гаманілі з жытам каласістым.

Трое іх.

Працавалі рана.
Працавалі позна.
Працавалі, сілу клалі лістам.

І аруды парожнія

сіратаю
заўсёды,

невыходнаю госцяй

у хлебе
мякіна.

І для панства збіралі —

складалі
слодыч

утраіх,

як і ўся краіна.

Помста йдзе.

Галасіла поле.
Галасілі стрэхі.
Галасіў чарнобыль на памежку.

Помста йдзе.

Напілося болем,
напілося рэха,
напіліся крыўдай тыя сцежкі.

І сціскалася ў вусны

невывказнае
гора,

і тапілася ў вочах

часіна
адплаты.

Каб за тое за ўсё,
што сягоння
і ўчора,
вогнішчамі
абшары палатаць.

Ці затым?
Павязалі рукі,
павязалі ногі,
павязалі цела, — дух звязаць няможна.

Ці затым?
Завязлі на мукі,
завязлі на рогат,
завязлі на здзек паноў вяльможных.

Гаманілі хвалі —
расхадзіўся
Нёман.

Гаманілі хвалі —
неба спахмурнела.

Гэта мы залічым,
гэта —
мы успомнім,
калі словы стануць
агнявейнай дзеяй.

А цяпер —
пакрышыце косці,
пакрышыце гэтым,
пакрышыце новым невядомым.

Трэ цярпець —
вецер помсту носіць,
вецер будзіць нетры,
вецер ад Усходу будзіць міліёны.

І за ўсе за мукі,
і за воцат
горкі,
і за ўкрыжаванне гэтых
і
наступных, —

на Ушэсці скажа
дух нязломны
горда:
Мы пазналі радасць,
вы пазнайце смутак.

Трое іх.
Гаманілі з гаем.
Гаманілі з полем.
Гаманілі з жытам каласістым.

Трое іх.
Працавалі рана.
Працавалі позна.
Працавалі, сілу слалі лістам.

Гэтых трох імёны
святкаваць
прымусім
мы паноў вяльможных:
злосць жа іх —
ад страху.

За братоў маіх
Заходняй
Беларусі
стаўлю ў песні помнік
Ладзімеру Шаху¹.

7

Неба сіняе, сіняе вельмі,
але сіньшая ў вочах туга.
Не сатканы такі йшчэ вэлюм,
каб тугу ад свету схаваць.

Пурпуровасць каліны, пунсовасць,
кармазынавасць дзікіх малін.
Радасць знаюць сычы і совы,
людзі радасць каму аддалі?

¹ Ладзімер Шах — селянін, арыштаваны дэфензівай у Саколцы, якога сурова катавалі.

У ночы цёмнай, у засціле цьмянай
знічкі гінуць на хвалях азёр.
Зіхатлівыя, сумныя плямы
пракладаюць сцежкі ад зор.

Спавіваюцца хмарамі зоры:
сцежкі ёсць — не натрапіць ніяк.
Мне казаў мой таварыш учора,
што рассыпала восень мак.

Топчуць вельмі малое зерне
каму толькі ахвота і час.
Вось назад гэта зерне не збераць:
гэтага — не прычакаць.

Ды малое яно — аж надта,
пад вялікі абчас не йдзе.
Пры вясковай хаце бахматай
узрасце і ў радасці, і ў бядзе.

Пурпуровасць калін, пунсовасць,
кармазынаvasць дзікіх малін.
Радасць знаюць сычы і совы,
людзі радасць каму аддалі?

Пазлятаюць пялёсткі з шыпшыны —
ў дзіды ўпартасць кладзе яна.
Ах вы, сцежкі роднай краіны,
пасля восені — будзе вясна!

8

Непакоем я сёння уккрыты,
кажуць — сумныя песні мае.
...Новыя словы, новыя рытмы
поўняй жменяй жыццё дае...

Сам казаў, дык няўжо забыўся?
Чаму кленчым тузе да ног?
Я пабачыў надхмарныя высі,
я пабачыў марское дно.

І знайшоў гэты смутак з фермато,
пакахаў, калі хочаце чуць.
Мо й загіну каняй заклятай —
краю роднаму доўг заплачу.

Песняры прыйдуць новыя скура
і адкінуць абоймы тугі.
Ушануюць мажорныя акорды
тых, што ў мінорах ляглі.

Скажуць гэныя новыя песняй:
— Смутак моцнае сэрца размыў.
На парозе Вялікай Прадвесні
паніхіды складаў для зімы.

Ой, фермато, шырай і вышай,
ой, акорды, акорды, — ў прастор!
Ужо дзень на дарогу выйшаў,
свае рукі над намі прасцёр.

Я вітаю яго, я вітаю,
Заклікаю — хутчэй, хутчэй...

.....

Ці праклятая, ці святая
мяне раніла прадоннем вачэй...

Масква, 1926

* * *

Ведаю, што і я памру, як і ўсе,
што па смерці нічога не будзе трэба.
Тым мацней люблю ўвесь шырокі свет
і гэта — пярэстае збольшага — неба.

Перачуць усю боль і ўсю слодыч жыцця,
акунуцца ў прадонне жыцця з галавою.
Пераслухаць, як хвалі ў вятрах шалясцяць, —
гэта шчасце! Хай скажуць — малое...

Перайначыць, спыніць, можа, сілы няма,
а плысці супраць плыні магчыма.
На шляху калі хто і залом заламаў, —
падарожжа не зменіць, не спыніць.

Церушыцеся, шаты, лісцём залатым,
вы красою праменілі гордай.
Чаравалі мяне (мо затым, не затым?)
ціхіх шэптаў акорды, акорды...

1926

ЦІ СНЕГ, ЦІ ЗАВЕЯ

Ці снег, ці завея,
ці золкі туман.
Таго не жалею,
таго, што няма.

Гады маладыя,
юнацкая кроў!
Агонь гіне дымам,
не прыйдзе ізноў.

Дык, арфы і цытры, —
гучней і гучней!
Хай вашыя рытмы
абудзяць людзей.

У вочах узрочных
фіялкі з расой.
Нашто укарочваць
спатканні з красой.

Мінула — надызде,
надызде — міне.
Ніколі не скрыўдзіць
прыгожы нас дзень.

Раз келіх наліты, —
жыццё — не віно, —
пакуль не дапіты,
не ўбачыш ты дно.

Ці снег, ці завея,
ці золкі туман.
Таго не жалею,
чаго не стрымаць.

1926

* * *

У Смаленску, над Дняпром шырокім
напаткаў я моладзь агняваю.
Нашу дружбу, нашыя гаворкі
задушэўнай песняй ушаную.
Зацвітай, зара, на небасхіле,
зараніца, закрасуй ты ружай!
Што на свеце роўнага па сіле
знойдзеца да шчырай дружбы?
Злосць людскую — скнара хай збірае,
абыходзім подласць мы здалёку.
А вось радасць, што цвіце над краем,
у юнацкіх сэрцах не замоўкне.
Яна з воч свіціцца светла-сініх,
яна з воч свіціцца светла-шэрых.
І у вочах радасць не застыне,
павадкай размые стромкі бераг.
Зацвітай, зара, ў ліловых сценах —
пунсавеюць і яны паволі.
Калі сёння думкі ў летуценнях, —
значыцца, жыццё ў іх дзеі кволіць.
Закрасуй ты кветкай, зараніца,
роўнай моладасці кветаборнай.
На пялёстках на тваіх ільсніцца
прамяністасць ад зямных сузор'яў.
Прамяністасць цьмянасці не знае:
ці гарэць, ці згаснуць — кон адзіны.

Пашыраецца у росах занізь,
 супакойны я за лёс краіны...
 Над Дняпром і шумным, і маўклівым
 напаткаў я агнявую моладзь.
 Гэта моладзь — дэсань зіхатлівы,
 злататканая пад ім асновець.

1926

* * *

Я на ўзгорак выходжу круты,
 я выходжу сусвет прывітаць.
 Шалясяць у даліне лісты,
 над узгоркам вятры шалясяць.

У празрыстасці краю няма,
 ў супакою трывогі не чуць.
 Хоць на месцы істота мая,
 мае думкі далёка лятуць.

Не спыніць іх зайздроснай рукой,
 не сурочыць іх вокам благім.
 Гнёмся мы пад цяжарам вякоў,
 покуль самі не ляжам пад ім.

Хто развеецца пылам на тло,
 хто адродзіцца ў дзеях ізноў.
 А такое ж навокал святло,
 хараство — от як быццам вясной.

Моцным подыхам, воляй жыцця
 узварушана сёння зямля.
 І цярушацца думкі наўсцяж,
 як зярняты у глебу, маўляў.

Я стаю на узгорку крутым,
 я на стромкім узгорку стаю.
 Шалясяць у даліне лісты,
 дапяваюць там песню маю.

1926

НІКОЛІ НЕ КЛЕНЧЫ НЯДОЛІ

Ніколі не кленчы нядолі,
няласцы літанняў не шлі.
Даволі пакоры, даволі
качацца ў пылу на зямлі!

Са светлым і моцным жаданнем,
упарта, упэўнена, ў час,
спаткаем мы шчаснае Ранне,
яно падыходзіць да нас.

Краіна зруйнае уціскі,
захопнікаў знішчыць датла.
Світанне ўрачыстае блізка:
на ўсходзе зара узышла.

А толькі не кленчы нядолі,
няласцы літанняў не шлі.
Даволі пакоры, даволі
качацца ў пылу на зямлі!

1926

НА ЎШАНАВАННЕ НОВАГА ПАДЗЕЛУ БЕЛАРУСКАЙ ЗЯМЛІ

За ўсе краі, за ўсе народы свету,
І што былі, і прыйдуць што пасля,
Аздобленае горкім, цьмяным цветам,
Зазнаць нам гора лёс блягі паслаў.

Скарыліся і моўчкі ўсё прымалі:
Самахаць, можа, прыйдзе лепшы час.
Як лісцінку на поплаве, качалі
І зневажалі чужаніцы нас.

Калонія праз некалькі сталеццяў,
Наедак ненажорным груганом...

Я прысягаю — праклянучь нас дзеці...
За апяшаласць нашу нам праклён.

На плечы ганьбы мы прынялі многа:
Нявольніцтва, жабрацтва навакол.
Слязьмі сясцёр чужынцам мыем ногі,
Заместа песень — стогны бедакоў.

Прыціх наш край: ад гутарак аскома...
Прыціх наш край: маўчаць, усе маўчаць.
Свабодай карыстаюцца сачкомы,
Каб тых, хто мысліць, у астрог саджаць.

Дакуль чакаць і варажыць павінны?
Пакуль раса не выесць вочы нам...
З усіх бакоў над нашаю краінай
Сплялася несусветная мана.

На нашым карку торг спраўляе смела
Масква з Варшавай, з Рыгай і Літвой,
І наша змучанае катам цела
Штогодна новай кроіцца мяжой.

Масква сусвету вушы прашумела
Пра самавызначэнне аж да зор.
Смаленск дзе? Невель? Гомель дзе падзела?
Стварыла Гомельскі ганебны калідор.

Мы цацкай нейкай для чужынцаў сталі,
Пасмешышчам для свету усяго,
Як быццам мала ў нашай волі сталі,
Як быццам ў сэрцах нашых згас агонь.

Браты мае! Даволі ашуканства.
Гасцей дахаты выправіць пара.
З лазы заплаканай спляцём ім кайстры
Для нарабаванага ў нас дабра.

Сляды іх гідкія пяском пасыпем,
Пясочкам светленькім пасыпем іх,

Каб гэтай шумы, акупантаў-злыдняў,
Апошні водгук прагучаў і сціх.

А не, — дык надарма усё, жыццё надарма,
Лажыся ў яму сам, Народзе мой, —
Пакуль ты сам не будзеш гаспадарыць, —
Не развітаешся з жабрацкай калігой.

Менск, 29 верасня 1926 г.

* * *

Залатымі лёсткамі
зазванілі ключыкі:
кволяя жалейкі
з лютнямі іграюць.
Знікла тая прыкрая,
прыкрасцю балючая,
а цяпер — другая.
Даўкасьць вадаровая
агартае столкамі,
смага нікне ў понырах
неадшкадавана.
Ціхая й шумлівая,
палкая і волкая
ў засціле туману.
Думкі а пачуцці,
любья атожылкі,
падстрыгаць не буду вас,
падстрыгуць другія...
Гойкнуў-крыкнуў радасна —
паляцелі водзыўкі
ды цераз даліны.
Свет такі далёкі,
ах! ды як жа блізка ён! —
Чую — уздрыгаюцца
грудзі яго ў звівах...
Першыя зарніцы
ласкай шчырай бліскаюць,
першым — віват!

Залатымі лёсткамі
звоняць, звоняць ключыкі:
кволя жалейкі
з лютнямі іграюць.
Адышлі кудысьці ўдаль
прыкрасці балючыя,
асалода пеніцца над берагамі...

1927

ВЯДЗІ МЯНЕ

Вядзі мяне, скалечанае сэрца,
пакуль не дойдзем разам да мяжы...
Каб гэта ведаў, дзе яна ляжыць, —
павахтаваўся б знішчыць, сцерці...
Я з кожным днём раблюся больш цвярозым,
хоць з большай смагай чару п'ю жыцця...
Я з кожным днём люблю ўсё больш прасцяг,
гарачыню ўсю гэту і марозы...
Ппульсусе кроў мая, ах, як пульсусе...
То не мая — то пакаленняў кроў...
Яны жылі і будуць жыць ізноў
у гэтай радасці, маўклінасці і шуме...
Схіляюся і слухаю пакорна,
маўклінасць слухаю і гэты шум.
Цяжар вялікі я ў сабе нашу,
а ён жа меншы быў, цяжар, учора...
Урэшце прыйдзе вокамгненне хіжа,
зачыніць вочы, вушы мае, рот...
Вялізманае вечнасці пяро
апошні верш мой на зямлі напіша...
І прыйдуць новыя на свет наш пакаленні,
якія будуць жыць у харакстве камун.
І вось чаму кажу — таму, таму
не шкода згінуць, легчы на каменне.
Бо там, за горами гадоў, падзеі,
якія знаць не будуць нашых мук.
За іх — усе цяжары падыму,
за іх і супраць розных ліхадзеяў.

Наколькі хопіць сілы ў мяне, змогі,
наколькі хопіць дзён жыцця майго, —
мы пойдзем хваляй, палкай, як агонь,
ад перамогі і да перамогі.

.....
А ты, маё скалечанае сэрца,
вядзі мяне да суджанай мяжы.
Каб нават ведаць, дзе яна ляжыць,
Я не паважыўся б яе адсунуць, сцерці...

1927

І ЧАМУ ГЛЯДЗІШ ТАК

І чаму глядзіш так:
з ласкай падазронай,
і чаму у думках:
той ён ці не той?

Гэтае спатканне
хіба падарунак?
Ты пра тую прошласць
не пытай...

Калі хочаш слухаць,
я адно згадаю:
дзяцельнік ля лесу,
пурпуры рабін.

Сцені набягалі
лёгкаю хадою.
Прабягалі — быццам
спуджаны табун...

Ты была другая.
Я — такі, як сёння.
Што ж: была і песня,
быў і звонкі смех.

І прайшло без следу,
знікла ўсё дазвання,

нават адгалосак
 пралунаў і сціх.

Да зямлі я кленчу
 перад успамінам:
 хараства былога
 не натрапіць зноў.

Сёння ты стаіш,
 нібыта за туманам, —
 я такой не ведаў,
 я такой не знаў...

Не глядзі так даўка
 з ласкай падазронай.
 Не адкажа думка:
 той ён ці не той...

Гэтае спатканне
 нам не падарунак —
 ты мяне не катуй,
 прошласць не пытай.

1927

* * *

Васількі збіралі, васількі
 а у жыцце спелым, ля ракі.

Васількі зайстужыла ў вянок,
 любая — аджа ж даўно...

Красаваў вяночак і засох,
 на пяску пялёсткі каля ног.

На пяску пялёсткі ад жыцця
 шалясяцяць, шапочуць, шалясяцяць...

Спахмурнелі вочы, смех замоўк,
 ці то твае вусны сцяў замок?

У люстэрку дзён дзесь погляд твой,
 смех у пошчак стаўся над ракой...

І кусаеш вусны... Васількі
красавалі ў жыцце ля ракі...

1927

* * *

Мінае дзень,
знікае за адхонам.
Як прачытаны ліст,
мінулы дзень...

І толькі сцень ліста
і толькі сцень
паўстане часам
постаццю знаёмай...

Паглянеш-глянеш ты
на гэну постаць:
памылкі, спрэчкі,
радасць ды туга.

А недзе думка
ў памяці лягла:
— Навоштаа ты нагадваеш,
навошта?

Жыццё ідзе
у зменнасці нязменнай,
навокал розныя
кладзе сляды.

А мы, як беларускай казкі сын,
вагу людскога вока
ўпарта
мерым.

І самі ўсе,
і свет увесь таксама
у гэтым воку
і на той вазе.

Спрадвечным словам кажам:
— Балазе!

Яго узважылі
ля мора,
за лясамі...

Ізноў у памяці
паўсталі сцені...
Як прачытаны ліст,
мінае дзень...

Калі на постаць
зноў я паглядзеў:
на ёй уссыпана
пясочку жменя...

1927

ПРЫМРУЖЫЛА БРОВЫ

Прымружыла бровы, упартыя бровы.
У чорныя зрэнькі ўтапіла спачуцце.
І твар, як ніколі, нібы мармуровы...
І хто ж гэта кінуў:

— Забудзьце?

А я, супакойны балючым спакоем,
гляджу на цябе і так шчыра дзіўлюся:
ці гэта яно, наша шчасце, такое?
А вусны... Не здрогнуць яны, мае вусны.

Мы пойдзем... На розныя сцэжкі мы пойдзем.
Пасля, — ты успомні на гэтыя словы, —
хвілінаю сумнай, як страшаны злодзей,
за згадкай пра сёння не раз сябе зловім.

І ты пашкадуеш, і я пашкадую,
і скажам нячутна:

— Былі мы... як дзеці...

А можа, і добра: часіну такую
прыемную бачылі ўсё ж ткі на свеце...

1927

ШУМІЦЬ ШЫГАЛЛЁМ І ЛІСТАМІ

Шуміць шыгаллём і лістамі
адвечная пушча, не моўкне,
адны шапацець перасталі,
другія ўзрастаюць на ўзгорках.

Ні вецер бадзяжны не зможа,
не скрышыць навала ніколі.
Адновіцца зноў-ткі прыгожасць,
не лесам — дык вораным полем.

Забраць можна ўсё ад зямелькі, —
зямлю ад зямлі не забраць.
Вясною пасыпяць амелькі
насенне для новае эры.

Шумі шыгаллём і лістамі,
адвечная пушча, не моўкні!
Адны шалясцець перастануць,
другія ўзрастуць над узгоркам.

1927

ПРАМЕРЫЦЬ ГОНІ ШМАТ РАЗОЎ АРАТЫ

Прамерыць гоні шмат разоў араты,
пакуль даручыць зерне пухкай глебе;
не раз вачыма павартуе ў небе
збытэчнай хмары для засмаглай шаты.

Загоны ў часе пільна будуць жаты;
ў гарпу не трапіць зелле-непатрэб'е.
Спажытак, схованы жыццём у хлебе,
для кліку атрымаем незакляты.

Кіруючыся вечнаю умовай,
і ты, паэта, уладар над мовай,
рыхтуй уважна грунт і працавіта.

Ў люд паспаліты перлам неўмірушчым
яна зайльсніцца, змірсцямі спавіта,
калі ад слова шумавінне злушчым.

1927

НА РОДНЫХ ПРАСТОРАХ

У даліны звіваецца змрок,
па снягу пакаціліся пасмы.
Пазлацістай убраны зарой,
небакрай усміхаецца ясны.

З небакраю істужкі ляглі
на вяршаліны стромкага бору.
Срэбра снегу ільсніцца ў галлі,
срэбра зімняга, чыстага ўбору.

Цішыня... цішыня... цішыня...
быццам сон з гэтай сцюжай сябруе.
Капыты толькі ў звях звіняць,
шалаціць над аглоблямі збруя.

А ўначы галасілі вятры,
абрывалі ў мяцеліцы крылле.
Бор стагнаў у павевах стары,
ды ваўкі за амшараю вылі.

Па-над шляхам спляліся сукі
у бахматым убранні сцюдзёным.
Надзвычайным здаецца такім
гэты лес, хараством атулёны.

Калі глянеш ты раптам услед,
уцякаюць зялёныя хвоі.
І шумяць манатонна усе
з непазбыўным сваім непакоем...

Ягад зімніх вяночкі з рабін
пунсавеюць на фоне срабрыстым.
Ці сумысля іх тут хто завіў,
ці рассыпала восень маністы?

Дрэвы нікнуць, сплываюць назад,
усміхаюцца ветліва вёскі.
Між бярозавых даўніх прысад —
шыза-сіняга дыму палоскі.

Так знаёма усё навакол
быццам быў тут нядаўна, учора.
А здаецца, не выстарчыць слоў,
каб сказаць пра знаёмае добра.

Слоў такіх і на свеце няма:
толькі сэрцам адчуеш ты шчырым.
А калі ў тваім сэрцы зіма,
палятуць ад цябе яны ў вырай.

Карагод непазбыўных часін,
хараство тваё сэрцам вітаю!
Як лісцё ці з бяроз, ці з асін,
дні адзін за адным адлятаюць...

У паветры зімовым лягла
надзвычайная нейкая сіла.
Можа, сілаю гэтай імгла
наваколле усё напайла.

І такая надзея ў грудзях,
і такая бадзёрасць і слодыч!
Не навечна снягі на палях,
а рака — пад скляпеннямі лёду.

Распрастайцеся, плечы мае!
Яшчэ толькі жыццё пачалося!
Падарожнаму вецер пяе
з палазамі у тон сугалосся.

Адпачынку пара не прыйшла,
ў снег сцюдзёны турботы ўсе высып.
У бясконцасці траціцца шлях,
пры шляху незлічоныя выспы.

Пазнаюць тут і радасць і сум,
за свет цэлы хварэе хто-небудзь.
Набываюць і трацяць красу
на спажытак і глебе, і небу.

Новы дзень нас наперад заве, —
не шкадуй сваіх сіл для айчыны!
Пераможа усё чалавек
пры змаганні упартым, няспынным.

У даліны ссуваецца змрок,
быццам кужалем выслана поле.
Пазлацістай убраны зарой,
не зацьміцца штандар наш ніколі.

1928

* * *

Увосень, кажуць, сумныя ўсе дні,
і млявасці, і летуценняў звывы.
Не грэюць сэрца восені агні, —
люструюцца квяцістаю палівай...

Каму што як... А я люблю хаду
пад змроклым, волкасцю цяжкім уборам,
калі бары шасцяць, шумяць, гудуць,
вятры асеннія імклівяць борам.

Здаецца, сіла пырскае з вятроў,
хоць з імі часам сцюжа і трывога.
І супакой адрывісты ізноў
правіс абапал нашае дарогі.

Іду вось я, хоць вецер моцны дзьме,
ігліняць пырскі дожджу у аблічча.
І гэта ўсё ахутвае мяне,
да дзейнасці, і да упартай, кліча.

Мае сябры! З жыццём вітаю вас,
вітаю з характвам зямелькі роднай.
Такі прыгожы незвычайны час
хай гоніць смутак ваш і жаль нягодны.

Адкуль да нас каснуўся гэты сум,
адкуль хвароба панская узятая?
Уславім найвялікшую красу,
якой жыццё айчыны ўсё пранята.

1928

ТВАЕ ВОЧЫ...

Твае вочы не такія,
што не кінуць следу.
Лепш бы глянуў на другія,
каб я гэта ведаў.

Тваё імя не такое,
што забыцца можна.
Адгукаецца вясною
на стакротцы кожнай.

І сама ты не такая,
каб цябе не ўспомніць.
Сэрца ўсё яшчэ чакае,
нават і сягоння...

Маргарытка ты, стакротка,
для цябе — дзве назвы!
Для мяне — адной, кароткай,
не знайшла ні разу...

Я пазнаў цябе, такую,
і пазнаў нядрэнна:
ты сябе, стакротка, чуеш
хрызантэмай, пэўна...

1928

* * *

У зімовы заснежаны дзень
кветку шчасця дахаты я нёс,
прытуліўшы да самых грудзей,
каб яе не знявечыў мароз.

З зеляніны зіхцяць аганькі,
асвятлілі раптоўна пакой.
І з’явіўся прыемны такі,
сапраўды, як святочны, настрой.

Усміхнулася любая мне:
— Гэта цуд, а не кветак вазон!
Хай нагадваюць нам аб вясне,
напрарочаць прыгожых нам дзён.

Калі вечар са змрокам прыйшоў,
я пачуў ад сяброўкі загад:
— Не ўключай электрычных агнёў,
кветкі свецяць на тысячу ват!

Дарагая! Яны не адны —
з імі разам надзея зіхціць.
Для цудоўнай такой сябрыні
не патрэбна вальфрамная ніць...

1928

КОЖНЫ КОЛАС МНЕ КРАНАЕ СЭРЦА

Жыта спее, жыта палавее,
васількі закрасавалі ў жыце.
Што ж ты, вецер, смутку не развеш,
дазваляеш нада мной кружыці?

Пранясі яго над спелым жытам,
пранясі яго над верасамі.
У пясках няхай ляжыць забыты
са сваімі ўсімі галасамі.

Кожны голас мне кранае сэрца
і прыносіць горкія ўспаміны.
Ён і плача, смутак, і смяецца,
быццам сэрцу гаспадар адзіны...

1928

КРЫХУ ВОСЕНІ І ЖМЕНЬКА КЛЯНОВЫХ ЛІСТОЎ¹

Вершы з заўвагамі

1. ЖУРАВЫ КУРЛЫКАЛІ НА ПОЎДЗЕНЬ

Журавы курлыкалі на поўдзень,
даганялі лета паспяхова.
Ну, а мы — куды з табою пойдзем?
Не прыстроіў крылля нам Ягова.²

¹ Нядаўна крытык у мяне пытаў:
— А што вы пішаце цяпер, Дубоўка?
Даўно я вашых вершаў не чытаў,
вію для іх крытычную вярхоўку.
Вясною з той вядомай лабуды,
якую трызніў я на вашы творы,
гарнітур файны справіў, хоць куды,
і з'ездзіў на курорт, не быўшы хворым.
Не шкодзіла б на новы зарабіць...
Дык што вы пішаце цяпер, паэта?
— Цябе такога ў Свіслачы ўтапіць
За лабуду гарнітурную гэту!
Павесся лепш на той вярхоўцы сам,
што мне віеш, вярочных дзел майстар.
Свой твор на бесстаронні суд аддам,
на суд будаўнікоў-энтузіястаў.
Без жаднай крыўды на брыду і злосць*
пытаюся прытым у людцаў мілых:
няўжо і надалей падобны ягамосць
з паэтаў будзе «выганяць ухілы»?!

* Цікава Лермантаў пра гэта
пісаў для «выбранага свету»:
«В чернилах ваших, господа,
И желчи едкой даже нету,
а просто грязная вода...»

² «Не стварай сабе куміра
ні з пагона, ні з мундзіра», —
гаварыў паэта нейкі
ці са Слуцка, ці з Вілейкі.

За палціну купім два білеты,
кіламетраў дваццаць перакінем.
Нават калі і не знойдзем лета,
свет для нас не выдзюбіцца клінам.

Паглядзім на розныя аздобы,
на лясы у вопратках пярэстых.
І настрой развеецца нядобры,
і туга развеецца дарэшты.

Скажам: ходзіць залатая восень,
не пытае плана і маршруту.
Цьміцца ветраямі неба просінь,
водар з верасу і мяты-руты.

2. ВЕРАСЫ ЦЯПЕР АДКРАСАВАЛІ
Верасы цяпер адкрасавалі,
у мільёнах кветак верасы.
Пераходзяць, надыходзяць хвалі
невывязнай восеньскай красы.

Назбірай букет з ліловых кветак,
пазлацістым ахіні лісцём.
Гэта будзе згадкаю пра лета,
што пройдзена тваім жыццём.

Не саромся, прынясі дахаты:
у букеце вывіху няма.
Ўсё падзелена даўно на раты:
неўзабаве выслізне зіма.

Зашуміць у вокны вея злая,
снег шпульне скамечаны ў акно.
Хай на сэрцы радасць заіграе:
будзе сонейка й вясна ізноў.

Не твару яго з Яговы —
Падыходзяць добра словы.
Разумеі жа ў тым кірунку,
што зацяжка лётаць шлунку.
Бо, на жаль не маем крылля
мы з табой, мая Марыля.

Паглядзі з усмешкаю на кветы:
сам стварае радасць чалавек.
І зімою павявае лета,
ціха шастае ў сухой траве.

Будуць зноў лясы ў прыгожых шатах,
радасць і бадзёры супакой.
Ты ізноў, мой дружа, ў тую рагу
Жменьку кветак возьмеш у пакой...

3. Спявай, мой друг, яшчэ, яшчэ...

Спявай, мой друг, яшчэ, яшчэ,
такую песню слухаць любя.
Развей жалобу ўсю ушчэнт,
з чарцямі хай ідзе да шлюбу!¹

Пустэльнай вулкі цішыня
ўзвіваецца і дробным шротам.
Не супыніць і не абняць
маёю струджанай істотай.

Надыдзе гэткая пара,
замоўкнуць вусны назаўсёды.
І друг, і горшы супарат,
і шкода будзе, і не шкода...

Захочаш песню завясці —
не ў твая рукі трапіў, хлопец!

¹ Усе мы знаём, што чарцей
няма наогул у прыродзе.
І тым не менш — усё часцей
на іх пакуты ўсё узводзім.
Дзівіцца тут няма чаго:
такая мода ў нас прынята.
Калі ступіў не той нагой,
не ты, а нехта вінаваты.
Тым лепш на чорта ўсё валіць:
не агрызнецца ён з балота.
Няхай пакутуе, пішчыць
яго міфічная істота...
Каб не застацца ад людзей,
І я спаслаўся на чарцей.

Было датуль цвісці, гусці,
пакуль нябыт у лона хопіць.

...І, як ад чорта дзед даўней,
рысую круг я на падлозе:
згінь, думка злая, ад мяне,
пераканайся ў перамозе.

Ды ўсё ідзе, ды ўсё гудзе,
абцасы ляскаюць па бруку.
І не схаваешся нідзе,
пакуль не возьмеш з ёй разлуку...

Спявай пра гэта ўсё яшчэ,
такую песню слухаць любя.
Развей жалобу ўсю ушчэнт,
з чарцямі хай ідзе да шлюбу...

4. Ізноў шумяць і шастаюць кляновыя лісты...

Ізноў шумяць і шастаюць кляновыя лісты
над галавою,
далавах.

Павевы невыказнае асенняй пекнаты
прывеслі радасць з непакоем,
у адцвітанні маладое.

Кляновыя лісты ізноў трымаю я ў руках¹.

¹ Калісьці... Так пачаць заўвагу
пра сэнс лістоў кляновых варта.
У гэтым слове браў адвагу
для паступовасці упартай.
Калісьці — слова дарагое!
Як многа згадвае «калісьці»!
Жыццё мінулае, другое,
шуканні сонечнага выйсця...
Лісты кляновыя збіралі
старанна кожны год малыя,
калі пунсовыя каралі
гарэлі ў восені на шыі.
Іх пасцілалі гаспадыні
пад хлеб, саджаючы у печы.
Згадаў я гэныя часіны,
І сэрца ластаўкай трапеча.
Затым цяпер з такою ласкай
лісты кляновыя трымаю.

Прыйшла, аздобіла іх восень.

І лятуць яны:

у прыгажосці

прыгажосць.

Маўклівыя і нерухомыя стаяць кляны:

ў сваім жыцці і маладосці

гаспадары яны ці госці?¹

І мне здаецца, што ўсяго ў лістах пакрыху ёсць.

Узвее вецер. Звее скрозь кляновыя лісты:

над галавою,

далавах.

Павевы невыказныя асенняй пекнаты

прыносяць радасць з непакоем

і ў адцвітанні маладое.

Кляновыя лісты ізноў трымаю я ў руках.

5. Лісты, прыгожыя лісты

Лісты, прыгожыя лісты

лятуць над галавой.

Які з кляновай пекнаты

цудоўны будзе гной².

Маленства згадваецца казкай

пад грукаг шаркага трамваю.

Лятуць пад ногі пахаджанам

лісты кляновыя увосень.

І, пазлацістасцю убраны,

мне смутак шэлест іх прыносіць.

¹ Без пантэізму гэты вобраз
прыняць належыць, мой чытальнік.

Калі паслухаеце добра,

туга ў акордах развітальных.

І што сказаць павінен аўтар?

Жадаць вам сонечнага заўтра,

без тых акордаў за плячыма?

Ўсё немагчымае магчыма...

² Ці не пара ужо стварыць
нам тавырыства для таго,
каб не раскідаваць дары,
што восень дорыць кожны год?

Прыблізна толькі падлічыць,

якая колькасць тых лістоў!

Зграбці і крыху памачыць,

Набракнучь вільгаццю яны,
спрасуюцца ў пласты.
Маўчаць суворыя кляны,
чаго шкадуеш ты?

Не трэба, дружа, сумаваць, —
у гэтым прыгажосць.
На тое восень, каб змятаць
усё, што з гніллю ёсць.

1929

З-ЗА КРАТАЎ

...А вясна ідзе на Беларусі,
апранае у страі прасторы,
прамяністасць жменяю цярусіць
і з лясамі ветліва гаворыць.

А вясна спаткае нас прыхільна,
пушча-бор цымбальна прывітае.
Забруіцца ў сінім небасхіле
песня жаўрукова залатая.

Праз дарогу шмат пяройдзе рэчак,
і Дняпро з Бярэзінай праскочаць.
З ласкай ціхай хвалі ўслед зашэпчуць,
з ласкай ціхай лягуць на пясочак.

Я на ростань не скажу нічога,
я вясну за кратамі спаткаю...
Усміхнуся вершам на дарогу —
доля нашая такая...

1931

з іх будзе найвялікшы толк.
Такі шыкарны перагной,
а прападае задарма.
Лятуць лісты над галавой,
гаспадара на іх няма...

* * *

...Забыўся ты. Схіліўся на далоні...
Язда... шляхі — і водблескі пагоні...
Забыўся ты — галубіш свет шырокі,
не чуеш варты неспынянай крокі...
Забыўся ты... Табе ўсё воля сніцца...
Мой брат! Ці ж свет увесь — вязніца?

1931

ЗДРАДНІКАМ

Вы, што звыклі поўзаць ракам
і на задніх танчыць лапках
перад кожным небаракам,
што трымаець з маслам «папку»,
вы, прасякнутыя брудам
ад пяты да самай шыі,
звыклі біць тых, што пад спудам,
ліць на бліжняга памыі, —

дзе ваш сорам чалавечы,
дзе павага да людзіны?
Як ад вас нам асцярэгчы
гонар нашае краіны?

Месца ваша ў ніцалоззі,
ганьба вам наканавана,
бо пры вашай дапамозе
Бацькаўшчына ўкрыжавана.

1931

ПРА ДЗЕДА І ЁНУКА

Недзе далёка ў вёсцы маленькай
век дажываў свой дзедка старэнькі.

Старасць — не радасць. Сядзе абедаць —
ежа ліецца з лыжкі у дзеда.

Пазалівае чысты абрус так
ён і заціркай, ён і капустай.

З гэтай прычыны дзеда старога
есці саджалі каля парога.

Там ён і снедаў, там і абедаў,
там ён з унукам меў і бяседы...

Дзедаў унучак, мамін сыночак,
ножык узяўшы, сеў у куточак.

Нешта майструе, нешта складае.
Будзе, напэўна, цацка якая.

Маці пытае: — Любы сыночак!
Што ж ты майструеш, сеўшы ў куточак?

Што ж гэта будзе, скрыначка быццам?
— Будзе, матуля, гэта — карытца.

Як пастарэце з татам абое,
вас не прыму я есці з сабою.

Каля карытца вас пасаджаю,
поснай заціркі паналіваю...

Тага на маму, мама на тату
глянулі моўчкі: «Хто ж вінаваты?»

З гэтага часу дзеда старога
больш не саджалі каля парога.

Так, як усюды, ў кожнай сямейцы,
разам з сабою далі яму месца...

Казачка гэта вельмі старая,
ходзіць па свеце з краю да краю.

Хто пра яе і забудзецца, можа,
ўнучак маленькі зноў дапаможа.

ЯК ЛІСІЦА ЗБАНОК ТАПЛА

У полі жыта жалі маладзіцы.
Збанкі ўсе, клуначкі іх — ля мяжы.
Падцікавала гэта ўсё Лісіца,
шалох-шалох — і каля іх ляжыць.

Пасля ў збанку адным зняла вяршочак.
— Як смачна! — Мордачку глыбей.
І ўжо залезла аж да самых вочак,
а ўрэшце — не відно ўжо і вушэй...

Пакуль там маладзіцы жалі жыта,
яна: лізь, лізь, лізь, лізь! І так да дна.
Што, можа, для траіх было наліта,
Лісіца выжлукціла ўсё адна.

Цяпер бы дзе паспаць у халадочку.
Ды з галавы не злазіць той збанок!
Яна прасіць: — Пусці мяне, збаночку,
а то ўтаплю!
— Тапі!
Лісіца — скок!

І на ўвесь дух — да рэчкі.
— Утаплю! Паразумнееш пад вадой
— Тапі!
Лісіца акнулася па плечкі
і ў дно збанка штурхнула галавой.

Вады набраўся да краёў збанок
і за сабою Ліску павалок...
Ой Ліска! Як жа, сапраўды,
настрашыла яна збанок тады!

1958

ЯК СІНЯЧОК ДА СОНЦА ЛЁТАЎ

1

Быў час, калі агню нідзе
на свеце не было ў людзей.

І цеплыня ім, і святло —
усё ад сонейка ішло.

Зімой пакутаваў народ:
навокал сцюжа, снег і лёд.

Мароз гуляў, як гаспадар.
Амаль не грэла сонца з хмар.

Нагараваўшыся зімой,
прыйшлі да думкі ўсе такой:

— Ад сонца б іскрачку адну
прывнесці ў нашу старану!

Тады б расклалі мы агонь
і грэліся каля яго.

А як бы гэта хто зрабіў,
калі не маюць людзі крыл?

Пасля надумаліся ўсе:
— Агонь нам птушка прывнесе!

А птушкі дружна на зямлі
у часе тым з людзьмі жылі.

Пайшлі да птушак грамадой
з сваёй вялікаю бядой.

Адказ ад птушак быў такі:
— Занадта шлях для нас цяжкі!

Не паляцім далёка так!
Адзін маленечкі сіняк

ляцець да сонца згоду даў,
чаго ніхто і не чакаў.

Вароны ўсе адразу ў крык:
— Ты прыкусіў бы лепш язык!

Не даляцець табе да хмар! Загінеш ты!
Кар-р!
Кар-р!

Шкадуюць птушачкі усе:
— Маленькі вельмі ты, сусед!

Не ашчаслівіш ты людзей,
асіраціш сваіх дзяцей...

А сіячок дае адказ:
— Бяспрэчна, я слабей за вас!

Але ж агню няма бліжэй,
а ён патрэбен для людзей!

І паляцеў да сонца так
адзін маленечкі сіняк.

2

Ляцеў, ляцеў і прыляцеў.
Вясёлым голасам запеў.

Сваім вясёлым спевам тым
здзівіў ён сонейка зусім.

— Адкуль узяўся ты, сіняк,
не зразумею я ніяк!

За ўсе мінулыя вякі
ў мяне ты першы госць такі!

Маленькі гэты сонцаў госць
і расказаў пра ўсё, як ёсць:

— Нялёгкі людзі маюць лёс.
Мяне прасілі, каб прынёс

адну іскрыначку для іх
з агнёў палаючых тваіх!

— Прыдумаць не магу ніяк,
што і сказаць табе, сіняк!

Калі агню табе я дам,
як занясеш яго людзям?

Пакуль пабачыш ты свой бор,
ці сам згарыш, ці твой убор!

— Ляцець памалу буду я,
Не спаліць іскарка твая!

— Ну што, сіняк, з табой рабіць!
Агонь, як бачыш сам, гарыць!

Вазьмі лучынку, прыпалі.
Нясі, як зможаш, да зямлі!

Лучынку ўзяў ад сонца ён,
заціснуў дзюбкаю цаўё,

пасля лучынку прыпаліў
і паляцеў з ёй да зямлі...

3

Ляцеў, ляцеў і прыляцеў
ён да сваіх палескіх дрэў.

Ляціць над Прыпяццю-ракой,
Палессе бачыць пад сабой.

Яго вітаюць птушкі ўсе:
— Сіняк ляціць! Агонь нясе!

Вітаюць людзі ўсе яго:
— Сіняк ляціць! Нясе агонь!

Пачуўшы спевы, гоман той,
Сіняк пачаў ляцець стралой.

Агонь узяўся, абхапіў
яго ад галавы да крыл.

Увесь убор гарыць на ім,
закрыў яго адразу дым.

Але не выпусціў ніяк
лучыну з дзюбачкі сіняк.

Прынёс агонь, аддаў людзям,
застаўся хоць без пер'я сам.

Пазагараліся кастры,
ад іскры полымя гарыць.

А сінячок, хоць не памёр,
сядзіць галюткі ўвесь, без пёр.

Сумуюць птушкі навакол.
Адзін маленькі пасвіцёл

параду даў такую ўсім:
— Па пёрку мы яму дадзім!

Для нас не будзе страты ў тым,
а ўбор адновіцца на ім!

Адклад нідзе на лад не йдзе, —
адразу ж памаглі ў бядзе.

Здаецца, што — адно пяро!
А колькі пёр з усіх сяброў!

Дапамагчы быў кожны рад,
па пёрку ўсе сабралі шмат.

І аднавіўся зноў убор
на сінячку з сяброўскіх пёр.

У кожнай птушкі колер свой
зімой бывае і вясной.

На той — чырвоны, сіні — ў той,
зялёны, жоўты — на другой...

Багата колераў на іх!
А сінячок сабраў з усіх.

Ён сам калісьці сіні быў,
пакуль агонь не абпаліў.

Не называлі б людзі так,
каб іншы колер меў сіняк!

Цяпер, па памяці старой,
застаўся ўсё ж ён з назвай той,

хоць многа колераў на ім,
хоць стаў стракаты ён зусім...

Адзін пугач не даў пяра,
яшчэ пры гэтым дакараў:

— Яго я лётаць не прасіў!
Узняўся тут страшэнны сквіл.

На грубіянства і дакор
аж загудзеў зялёны бор.

Напалі ўсе на пугача.
Хто дзюбай б'е, хто з-за пляча.

Пачаў даводзіць нешта ён.
Калі ж далі з усіх старон,
схаваўся ціхенька ў карчы,
ад злосці керхае, сычыць.

Сядзеў да цёмнай ночы там,
бо вінаваты быў ён сам.

Ад той пары яго нідзе
не ўбачыш ты у ясны дзень.

Калі на гнёздах птушкі спяць,
тады ён можа вылятаць...

Ад старадаўняй той пары
такі парадак у бары.

А сінячку нядрэнна ў ім.
Ён не баіцца нават зім,

пагрэцца у зімовы час
ляціць у вёску ён да нас.

Яму не страшны тут мароз:
агонь ад сонца ён прынёс.

Пагрэцца мае права ён!
Такі парадак з даўніх дзён

існуе ў нашай старане,
і ён ніколі не міне...

1959

ВЕРАС

Ты ляжыш у мяне на далоні,
найдрабнейшая з кветак.
Я пытаўся, пытаю сягоння:
чым ты вабіш нас гэтак?

Ледзь прыкметны для нашага вока,
быццам зернетка маку.

Ад зямлі не расцеш ты высокая,
і заўважыць не ўсякі.

А калі расцвіцеш на узлессі,
закрасуеш у пушчы, —
хараством ты тады апранешся,
сапраўды, неўмірушчым.

Найдрабнейшыя кветкі ствараюць, —
твае, верас любімы, —
пекнату, што гарыць, не згарае
у цудоўных кілімах.

Як пабачу цябе, так і ўспомню
пералескі, палеткі,
дзе калісьці узяў на далонь я
ўпершыню твае кветкі.

1958

ВОСЕНЬ

Набліжаецца восень да нас
ціхутка.
Уцякала лета ад восені
хутка.

Пагубляла, ўцякаючы, лета
уборы.
А яны — у амшарах, у пушчы, —
як зоры.

Як чырвоныя зоры, каліна,
брусніцы.
У іх пра новае лета надзея
ільсніцца.

1958

ПЯЛЁСТКІ

Узрасла яна на ўзлессі,
узрасла на сенажаці.
Пра яе спявала песню
ў маладосці твая маці.

Сцежкай ты прыйшла таптанай
да прыгожай кветкі гэтай.
Даручаеш ёй таксама
таямніцы ўсе свае ты.

Па адным лятуць пялёсткі,
покуль дойдзеш ты да лёсу.
Так і лёс рукою жорсткай
адкідае нашы вёсны.

І яны злятаюць так жа,
як пялёсткі з кветкі быццам.
А калі апошні ляжа,
дык і нам пара лажыцца...

1958

МНОГА КАЗАК РОЗНЫХ

Многа казак розных нам складалі продкі.
«Шлях да шчасця доўгі, да бяды кароткі», —

Так яны наўчалі, так яны вучылі,
а людская думка — узнімала крылле.

Каб у нас не згасла да шуканняў сіла,
казка і такая праз народ хадзіла, —

як з малога зерня ды узняўся волат
і як ён закінуў аж на неба молат.

Небу заручаўся і прасіў у сведкі,
што тырана-змея знішчыць сілай гэткай.

І на неба кінуў так высока молат,
што на пяты дзень той павярнуўся долу.

З ім, такім надзейным, і пайшоў у пошук
казачны наш волат — Пакацігарошак.

Адшукаў ён Змея. Знішчыў таго Змея,
каб была надзея, каб жыла надзея —

што ніякай сілай, што ніякім путам
нас не скруціць вораг, нават самы люты.

Будзе вечна з намі і да шчасця пошук, —
молат н а м пакінуў Пакацігарошак!

І цяпер мы кажам горда, без трывогі:
шлях да шчасця быў наш і цяжкі і доўгі, —
ды ніхто ніколі нас назад не верне:
сталі з нашай працы я в а й летуценні.

1958

* * *

Чаму вы сумная бываеце такая, —
я разумею, добра разумею!
Хоць з кветак па адным пялёсткі аблятаюць,
але ж затое кветкі не сівеюць.

А нас пакрыўдзіў замаразак ранні,
пасыпаў шэрані на нашы скроні.
Яна, нязваная, напэўна, не растане,
ніякая вясна яе не згоніць...

1958

* * *

Сітнік стаў сцяной зялёнай
каля берагоў.
Сітнік мой стары знаёмы
з маладых гадоў.

Мы яго ў снапы вязалі,
кваліся на іх.
Плаваць ён вучыў на хвалях
нас усіх малых.

Ці ў віры дзе, ці на моры
 ў навальнічны час —
 ён нябачнаю апорай
 быў заўжды для нас.

Вось чаму з такой пашанай
 зноў спаткаўся з ім,
 хоць ля мора-акіяна
 стаў плывец сівым...

1960

ДАРОГА

Шляхі і гасцінцы ў прасторах радзімы.
 Над вамі праходзяць і вёсны, і зімы,
 і лета цвятлівае з сонцам гарачым,
 і восень сцюдзёная з ветрам і плачам.

А людзі шляхамі-гасцінцамі едуць,
 няма тут ніколі завялага следу...

Ні ў песні, ні ў казцы, ні ў кнізе найлепшай
 няма асалоды для сэрца мілейшай,
 якую прыносяць гасцінцы-дарогі
 юнацкаму сэрцу і сэрцу старога.

Навокал бязмежныя нашы прасторы,
 абাপал прысады, палеткі, азёры.

Ад кветак улетку нам водар духмяны,
 увосень віюцца кілімы туману,

зіма свой абрус беласнежны пасцэле
 з найлепшай, са срэбнай, з пушыстай кудзелі.

Калісьці ў малецці шукалі мы, дзеці,
 а дзе ж той канец для дарогі на свеце?

Хадзілі далёка маленькія ножкі.
 Нідзе не канчалася тая дарожка...

У веку дарослым хадзілі нямала.
 У нашых паходах чаго ні бывала!

Чаго не пабачыла вока людское!
Сказаць аніак немагчыма пра тое!

А толькі ў дарозе не бачылі краю,
за прайдзенай — з гакам — пачнецца другая.

А гэтага гаку прайсці немагчыма,
як нельга яго перагледзець вачыма...

[1960-я]

ДОЖДЖ У МАЗЫРЫ

Павольна, ціха над зямлёй,
нібы валы, бліжэюць хмары.
Дзе — чарадой, дзе — грамадой,
дзе — падабраныя да пары.

На небе месяц, як пастыр,
на плечы ўскінуўшы сярмягу,
зганяе хмары ўсе ў Мазыр,
каб паратунак даць на смагу.

Магчыма, там грыміць пярун?
Ці дзе варочаюцца жорны?
Ці, можа, ляскае бізун
за пеляною цьмяна-чорнай?

Туды і месяц наш нырнуў,
сярмягай да вушэй закрыты.
А праз густую пеляну
паліўся дождж, як цераз сіта.

Не спіць ніхто у Мазыры.
Глядзяць усе праз вокны, дзверы,
як неба шле людзям дары
без ліку, без ніякай меры.

Знікае смага тая скрозь,
што панавала тут праз лета.
А дождж — як наймілейшы госць,
вясёлы госць! — ідзе над светам...

З высокіх дрэў знікае пыл,
знікае з вуліц брукаваных.

У Прыпяць пыл увесь паплыў
завулкамі, як рукавамі.

Калі спыніўся дождж зусім,
а ён спыніўся каля золку,
ў праменні ясным, залатым
устала сонца над узгоркам.

Тады Мазыр ва ўсёй красе
раскінуўся перад вачыма.
Тады пазналі мы усе:
быць прыгажэйшым — немагчыма!

[1960-я]

* * *

Сэрца маё гаравала нямала,
ў сэрцы маім толькі смерць не бывала.

Але калі і яна завітае,
будзе зусім для мяне не цяжкая,
калі пры той развітальнай хвіліне
позірк пяшчотны мяне не пакіне.

Я ні душы не шкадую, ні цела,
абы пры мне ты ў тым часе сядзела
і перад брамай ці пекла, ці раю
слова адно мне казалі: «Кахаю!»

Гэтае слова і сілу мне зверне,
гэтае слова труну пераверне,
жвірам засыпле магілу-правалле,
што далакопы мае рыхтавалі.

Я заклікаю да нашай гаворкі
сонца, і месяц, і ясныя зоркі:

хай не дадуць мне ні пекла, ні раю,
калі я слова тваё занядбаю!

Толькі скажы мне: — Кахаю сардэчна!
Буду я жыць, існаваць буду вечна.

[1960-я]

* * *

Я не быў дармажэрцам ніколі —
ані ў зняволенні, ані на волі.

Рукі ніколі мае не гулялі,
быццам былі яны самі са сталі.

Кажучы ж праўду: аж косці рыпелі.
Сны толькі сніў я аб нейкай «нядзелі»...

Што там нядзеля!.. Ўсе дваццаць чатыры
часам іграў я рыдлёўкай на ліры...

Струны на ліры ігралі таксама.
Сталь датрымала! І я — не зламаны.

Што ж мяне ў гэтых паходах вадзіла?
Што мне давала нязломную сілу? —

Вера у праўду, у шчасце людское,
несакрушальная вера у тое,

што і у нашай бязмежнай старонцы
сонца засвеціць усё ж ткі ў аконца...

І засвяціла у ясным праменні,
згаслі і зніклі мінулага цені.

[1960-я]

* * *

Родная мова, цудоўная мова!
Ты нашых думак уток і аснова!

Матчын дарунак ад самай калыскі,
ты самацветаў яскравая нізка.

Кожны з іх барвы дзівосныя мае,
вечным агнём зіхаціць — не згарае.

Ты мне заўсёды была дапамогай,
дзе б і якой ні хадзіў я дарогай.

Чую ў табе перазвоны крыніцы,
чую ў табе і раскат навальніцы,

чую павевы зялёнага бору,
водгулле працы у родным прасторы.

Кожнай драбнічкай ты варта пашаны,
кожнае слова вякамі стварана.

І на вякі яно жыць застанецца,
вечнае так, як народнае сэрца.

1966

* * *

Падобны з твару да машчэй,
а па душы даўно нябожчык,
ты жыў яшчэ, стары кашчэй,
усё мінаеш хату з дошчак.

Жывеш і сохнеш — мільянер!
Адхватчык прэміяў і лаўраў,
абы накалупаўся верш,
адразу ладзіш гром літаўраў.

Да славы рупны чалавек,
гадуеш крытыкаў прысенак:
кубло Пшырковых і Казек,
рой Скрыганоў і Барысенак.

А шмат каго папрыбіраў,
каб на шляху не заміналі,
і выйшаў суха з мокрых спраў
ды выстукаў яшчэ медалі.

Ты страціў бы і зрок і слых,
калі б судзіць цябе з'явіцца
маглі Сымон Баранавых,
Макар Шалай, Сымон Куніцкі.

Іх без віны і без пары
бяды змяла ў апошні вырай.
Ці не дарма твае сябры
былі з табой занадта шчыра.

За крыўды, зробленыя ўсім,
жто не вярнуўся з бездарожжа,

стаўляеш часам, хоць над кім,
слупок з вянком на агароджы.

Наўзрыд над памяццю ахвяр
равеш, як прыпадаюць даты,
і кажаш так: іх меў пажар,
у тым ніхто не вінаваты.

Ты думаеш, згубіўся знак,
забыты словы, сцёрты крокі,
і час мінуў, і сведак брак? —
А я, а Бог, а свет шырокі?

Знацца ў людзей не адбярэш,
як ты ні ўпраўны на справы,
да захлынешся ў рэшце рэшт
сваёю славаю крывавай.

Правін не змесціш на гарбе,
на шыю зві сабе вяроўку.
Без прывітання да цябе,
з труны

Уладзімер Дубоўка.

P. S.

Чаму з труны? Апаскі менш.
Хачу крыху пажыць сягоння,
а то без часу ў жвір сапхнеш,
як гэты верш цябе дагоніць.

Калі ж адвееш ты, як дым,
мой запавет наконт вяроўкі,
свет здзейсніць сам, свет мае чым...
Клянуса барадой Дубоўкі.

Жнівень 1975 г.

**ПАЭМЫ
(1925–1964)**

ТАМ, ДЗЕ КІПАРЫСЫ

Прывячаю Кастусю Станкевічу

Дзяўчыне прывяціць паэму?
Адразу скажучь: «нешта ёсць!»
Правадыру якому? — «пэўна,
падмазваецца, ягамосць!»
Смяешся, Костусь? — Мне казалі
аднойчы «добрыя сябры»...
Дык вось у крымскім футарале
табе звiніць хай гэты рытм.
Успомніш, як галадамірыў
калісьці разам ты са мной.
Я пачынаў іграць на ліры
тады. І гукі піў — нагбом...
Тады й сухоты пачаліся...
А працу мы вялі з табой?
Змаганне за сутоку выйсця
штандарыла над галавой...
Аб чым яшчэ тады мы дбалі?
Каб вызваліць свой родны кут!
Як быццам моцна клалі палі,
а Захад — і цяпер таўкуць...
Няхай! Націснем на кардоны,
яшчэ не стыне ў сэрцы кроў.
Сабе яны кладуць прадонне
ў Заходняй Беларусі, скрозь...
Дык вось. Спяваю сёння Поўднем,
бо ён — імпэт пакуль адзіны, —
каб, можа, песняй лебядзінай,
успомніць Віленшчыну, Нёман...
Пара ўжо распасцерці крылле,
касцёр распаліць моцны прысак;
і ты казаў...

Пачатак быльны:
інося там, дзе кіпарысы...

1

Ўсё звычайна, і ўсё так проста,
нават дзіву даешся часам.
То спатканне, то раптам — ростань.
Бачыш — сцежка ізноў завілася.

Нешта жаліцца: нешта дзесьці...
Ды за словы не хваляць такія.
Калі дванаццаць — мінула дзесяць.
Хто дайлідзіць духу трыкліні?..

2

Хвалі — цёмныя; скрозь — празрыстасць.
Кіпарысамі бераг укрыў
поўдзень. Трапілася ж гэта прыстань
адначасна са словам: Крым!

Жыў сабе ў балотах — годзе.
Пацягнуўся на свету край.
І чаго? — Гора таксама ходзіць
тут, аж да гор, да хмар.

Праўда, хмары іншыя. Нават колер
не падобны. А горы схалілі іх
і ў блакіце кадзяць. Памалу і сора...
Дык таму і горад заціх?

Хвалу шлюць тыя самыя горы
небу сіяму... Сонцу... Усім...
Шастанне хмар на горах агорне
Ці ж так, як трапыханне асін?

Але ж не, то іншае: хвалі,
гэта хвалі на пярысты жвір...
Хай барвуюцца, хай крышталяць,
Як восень занізю журавін...

3

Над хатай хату вынес бераг,
Галоту стрэхі туляць, і
зусім не тое на паперы:
штодзённае змаганне, ці...

Што прыгажосць ім наваколля,
праменне сонца, казка ўся, —
пытанне катаваннем коліць:
каторы будзе дзень ссякаць...

Дзяўчына выйшла перш за сонца:
бялізну вешае сушыць...
Якая проза... на вяроўцы?
Але, але: вучыся жыць!

Павешала, параспінала...
Хай сохне! Залатоўка ёсць
на скумбрыю і на кавалак
хлеба... Вось крымскае жыццё!

Пайшла уніз. Каменне-сходкі.
Паліравалі іх вякі.
Ніжэй — паветра водар вохкі
І жвір, і твань, і спеў марскі.

4

Прыгожая наўздзіў дзяўчына.
Паэт... Казаць, ці, можа, не?
Такая заўсягды прычына
шукае дзіва і ў багне.

Але яна — не выключэнне.
Асмужана ад рук да ног.
Прадонне мора з воч зачэрпнеш
цямней, чым кос тугіх вянок.

Дык распляла тугія косы,
дык села на пясок марскі.

Звіваннем рук пясок той косіць;
на пеляне яго раскінь...

Нядаўна быў зусім сцюдзёны,
бо ноч жадала: так было.
Цяпер — скранула дзеўча скроняй;
у асяродку ночы лёд.

Пылаюць праз паркаль калені,
гарачая крынічыць кроў.
І думкі... і куды імкненні...
Прэч думкі! І той жвір — далоў...

Каменьчыкі лятуць у мора.
Адзін...

другі...

адзін...

другі...

Хвіліну з хваляй пагавораць

і —

толькі на вадзе кругі...

Адзін...

другі...

На мора...

ў хвалі...

Далей...

далей...

яшчэ далей...

І думак развіла каралі.

Ці, можа, стала весялей?

Устала. Узяла апошні.

Апёрлася, аж пальцы ў жвір.

На гэтай цёмна-сіняй пожні

яго слядоў не знойдзе зірк...

5

Дзяўчына! Заўтрака нанова
каменьчыкі, і думкі, ўсё...
Ўжо распранулася і голай
стаіць на шэрых камянёх.

Над пенай белай, пенай пухкай
далёка вока ймклівіць лёт.
Ракочуць хвалі важка, глуха,
як пушчы наскае галлё.

Зірнула — неба з морам сінім
нітуюцца, дзе небасхіл.
Так радасць з горам... (Хто адкіне
ад песні беларускай сквіл?)

Зірнула — хто расчэпіць злую
нітаванасць радасці з тужой?
Незадаволена зірнула
і ў зірку мільгануў агонь.

Ты паплывеш туды, дзе рыса,
дзе цёмна-сіні небасхіл?
Але — ўспаветрыліся пырскі
і стан у вільгаці застыў.

Асмуглая мая дзяўчына,
вось ты лягла, вось ты лягла!
Размах рукі шляхі адчыніць;
прастор бунтарыць галава.

Надводзяцца са свілам чайкі,
а ты —

далей...

далей...

Дэльфіны мітусяць акрайкі.
Яшчэ далей...

далей...

далей...

Чаму спынілася знянацку?
А можа, тут зваліўся той
каменьчык, што пачаў імчацца,
ўспаветраны тваёй рукой?

Ці, можа, больш не хопіць змогі?
Надзеі, можа, больш няма?
Асмугласць рук лягла на ногі
і кармазыніць вуснаў мак...

6

Чакае брат малы на жвіры,
кусае з сонцам памідор.
— Чаго ў такія лезеш віры,
сястра мая? Прасторы досць

ля берагу, ля пены пухкай.
Баюся я плысці туды...
Як ракавіна — поўна вуха
марскога шуму і жуды...

Яна ні слова не сказала,
лягла на вопратку сваю.
І сцені слаліся на скалах;
здавалася, што лёс снуюць...

— Чаго ў такія лезеш нетры,
сястра мая? — Прасторы досць
ля берагу...

Глытаў паветра
і з сонцам нішчыў памідор...

Яна ні слова не сказала,
бо млявасць спавіла суздром.
А сцені слаліся на скалах;
здавалася: знямога скрозь...

Вось апранулася лагодна.
Пашла бялізну паздымаць.
Якая проза... Як вам згодна:
адказ такі...

7

Дачушка, навальніца будзе
вялікая... На сонца глянь:
на захадзе у хмарах блудзіць;
Ай-Петры апавіў туман...

Цераз жыццё разоў нямнога
бачыла захад я такім...
З гор пасуваўся невы рогат:
вечер наземіўся і кпіў...

Маці прыйшла ад цяжкай працы:
хлеб, вінаград — вячэра іх.
Ад хаты адысці баяцца:
селі на ўзвышшы утраіх.

І наступае ноч за стадам,
ахутала прасцяг крылом.
Не змоўклі ў камянэх цыкады:
іх лямант хлудаліць стралой.

Прабіўся месяц па-над морам,
на хвалях сцежку прамасціў.
А горад... Не сціхае горад,
бы вечер у марскім трысці.

Паветра дышыцца спякотай,
як пылам пад страхой ратай.
Не кінуў водарыць ля плоту
паўднёвавейнасю платан.

А маці пачынае правіць,
мінулае успамінаць.
А вечер мора кучаравіць,
на дне віхурыць сенажаць.

— У часе буры мкнецца хіжа
на бераг мора заўсягды.
І скалы крышыць, скалы ліжа;
на скелзы скал кладзе дары.

Ракавіны і багавінне,
каралі ракавін і — твань
ад шчырасці на бераг кіне,
пакуль залева і туман.

У нетры ж цягне ўсё жывое:
адмену трэба даць яму...
Дык вось: сіратамі затое
Пакінула і вас... Чаму?

Збіраў ваш бацька падарункі
у самы навальнічны час.
Звіліся хвалі, бы карункі...
Дык слухай, сын... сумуй, дачка...

Любіў ваш бацька горы, «Дзіву» —
Ай-Петры бацька ваш любіў...
На ўзвышшы ўсё сядзеў маўкліва;
Адтуль відаць і дно глыбінь...

Адтуль глядзеў на ўсход, на захад,
на сухазлоцце Скутары.
І гэта пазбаўляла страху:
прадоннае пазнаў стары.

Але каршун на ноч накрумкаў,
магнолію заваражыў.
Звіліся хмары, бы карункі...
І ў сэрцы матчыным — нажы...

Было. Няма. Дык вось збіраюць
у навальнічны час дары...
Заціхла: спіць ужо старая.
А неба полымем гарыць...

— Сястра мая, —
гаворка брата,
пайду і я на бераг той...
— Кладзіся! Пойдзем, пэўна, заўтра,
бо... трэба есці, мой браток...

Праз мур, праз тын, да стрэх, на хаты
салёныя ўзлятаюць пырскі.
Зялёныя праменяць шаты
з сівізнаю на кіпарысах.

З залевай пацякло каменне
з узвышша. Наваллівіць Крым.
А ноч сціскае скнарнай жменяй.
Ці думае і сон скарыць?

Яшчэ няскора з сонцам ранне:
без сонца раніца прыйшла.
Па берагох буруны гралі
і пеніўся ўзбярэжжа шляк.

Дзяўчына узняла малога.
Хадзем...

хадзем...

бо час...

бо час...

Апёрся той малы на локаць,
а вочы — дрвівасцю блішчаць.

Ён сніў, што з мора на ўзбярэжжа
плылі... ракавіны плылі...
Цюбецейка была на першай
і зорачкі на ёй цвілі...

Другая... вінаград мускатны
ў цвяціста-бурштыновы колер...
Ах! сны снуюцца часам складна;
пазбудуцца яны... Ніколі

не забыцца і... не спаткацца...
— Сястра мая... Твой будзіць крык...
Я сніў... (няўжо й цяпер у хаце?)
і стрэхі бачыў Скутары...

— Хадзем браток...

(пабралі торбы).

— Хадзем на хлеб запрацаваць...

«Манах» ля «Дзівы» плечы згорбіў,
а ракавіны — далавах...

9

На камень — камень. Шумай звіты
ўвесь бераг. Рокат не заціх:
з зямлёю хвалі йшчэ не квіты,
як з-за пасагу дзе зяці...

Дзяўчына увайшла ў нізіну.
Спавіў туман і вохкі пыл
на постаць вэлюмам ускінуў:
і лашчыцца стаганнем кпін.

На ўзвышшы брат парожніць торбы
і вока цешыцца яго.
Такіх цудоўна-стройных, добрых —
не кратала дасюль далонь.

Ракавіны...

Белья...

З кропкамі...

З пасамі...

Сінімі...

Ліловымі...

Чырвонымі...

Дзяўчына — рупна, не марудзіць,
бо мора забірае ўжо:
ў нязмераным тым ізумрудзе
прыгоршчацца дары каўшом.

А гэта? Дзіва? Гэта — дзіва...

Свеціцца ракавіна ўся.

Навошта хвалі гэтай хцівай
нясці яе, праз жвір куляць?

— Чакай...

чакай...

пакінь здабычу...

Нікому не аддасць яе
дзяўчына... Вецер свішча;
наўкол імжою засяе.

Далей...

далей...

— Чакай жа, хваля!

Пакінь мне ракавіну ты.
Ў тваім зялёным футарале
не ўбачаць вочы пекнаты...

Далей...

далей...

І нікне ў хвалі

цудоўны падарунак дна.
Няўжо адтуль за ім паслалі?
А хвалі...
Хваля не адна...

Як толькі рукі за здабычу —
другая хваля ў ногі б'е.
Выконваюць марскі свой звычай:
дзяўчыны косы на вадзе...

А трэцяя — цалуе шыю
і ласкай катуе сваей.
Галовамі скал не крышылі
дагэтуль... Пачынаўся дзень.

Заенчыў на скале, спужаўся
маленькі брат. Не ведаў, што
салёназлосныя вужакі
прыціснулі жыццё ў рышток.

10

Сняданне ты прынесла, маці?
Пачула лямант? Вісне мгла?
Лістом да долу будзеш слацца:
дачка надоўга прылягла...

Як птушка ад рабіны крымскай
на месца, дзе цвіце кізіл, —
маці ускочыла у пырскі,
ускочыла ў салёны пыл...

— Дачушка...
і цалуе ногі, —
— дачушка...
вусны каля рук.

Цябе палохаў гэты скогат?
Глядзіш навошта на гару?

— Дачушка...
і цалуе грудзі, —
— дачушка...
вусны каля воч.

Чаго на свеце гора блудзіць,
як шляхта ля чужых хлявоў?

Укленчыла на твані маці
і вочкі перацалавала...
А вочы — не хочучь сціскацца,
і ў вочах — глыбіні кавалак...

А рукі — ракавіну ціснуць
цудоўную. Шуміць яна;
шуміць і днесь, і прысна
у ракавіне акіян...

Чаму? Пракленства гэтай пройме!
Дзяўчына там, дзе небасхіл...
Радасць і гора у абоймах
імпэт дзявочы прытуліў...

Хто выйдзе раніцай на бераг?
Жвіровы, шэра-жоўты шляк
хадою ўзнепакоіць? І наберыць
каменьчыкаў, каб пеляны шпурляць?

11

Ўзбярэжжа пенай залілося
ізноў. Смяешся, маці, ты?
Пазнала, што рабіць? — Інося...
Выходзіць на адвечны тын.

Смяешся, маці, ты вясёла...
На брыз раптоўна падышла.
— Дабро назад збіраеш, волат?
Вазьмі яго, вазьмі да тла...

І ракавіны раскідала
назад у мора...
— Ўсё вазьмі!..

Іх соўкала хвіліна валам,
пасля... Ў прадонні многа міль...

— Ўсё. Здаволілася, злое?
Аддай цяпер, дачку аддай...
Аб чым буруны дзіказвоны,
віруецца чаго вада?

— Аддай...
віюцца гукаў пасмы.

— Аддай...
загаласіў туман.

— Маю надзею, шчасце...

Гаслі

надзеі. Адказу няма...
Не! Лігасцівае часінай,
пашкадавала бедакоў
мора: пайшло ад чорна-сініх
кос; разаслала на пясок

косы...

Глыбей...

яшчэ глыбей...

Спагадаю ўшчувае сэрца:
на жвіры цела застаецца.
Балюча? — больш не трэ балець.

Пакінула ў руках і тую
ракавіну, на ўспамін.
Радасць і гора ў ёй нітуе
сіні блакітам небасхіл...

Завошта галаву схіліла?
Але — жыццё і смерць у хвалях...
Дзяўчыну звалі ўсе Марыляй,
надзеяй маці такжа звала...

12

Магноліі і кіпарысы,
з паўднёвавейнасцю платан...
У высі думка не парвіся:
не будзе крытык «прыкладаць».

Бо швагра паміж іх не маю.
Дык што! Няхай сабе, няхай...
Свой лёс — вію і развіваю;
хто на паэта ні брахаў?

13

Змагаюцца з жыццём штодзённа,
на мора не кладуць крыжоў.
Пасцеляцца, бы косы, лёнам, —
«Манах» націсне капюшон.

Бразгочуць на руках каменных
каралі жорсткія яго.
Каторы раз шнурок прамерыў,
як сэрца загасіў агонь?

Над хатай хату вынес бераг,
а ў кожнай хаце — непакой.
У той — не зачыняюць дзверы,
У той — даўно няма вакон.

Што прыгажосць ім наваколя,
праменне сонца, казка ўся, —
пытанне катаваннем коліць:
каторы будзе дзень ссякаць...

14

Хвалі цёмныя; скрозь празрыстасць.
Кіпарысамі бераг укрыў
поўдзень. Трапілася ж гэта прыстань
адначасна са словам: Крым!

Жыў сабе ў балотах і — годзе.
Пацягнуўся на свету край.
І чаго? — Гора таксама ходзіць
тут, аж да гор, да хмар.

Праўда, хмары іншыя. Нават колер
не падобны. А горы схапілі іх
і ў блакіце кадзяць. Памалу і сора...
Дык таму і горад заціх?

Хвалу шлюць тыя самыя горы
небу сіняму... Сонцу... Усім...
Шастанне хмар таксама агорне,
як і ў нас трапыханне асін.

На азёрах таксама хвалі,
хвалі і ў нас на пярэсты жвір...
Дык няхай барвуюцца і крышталяць,
можа, ў іх напаткае прыгожае зірк...

19–21 лютага 1925,

Масква

КРУГІ

Прывячэнне

Адаму Бабарэку

Пасылаў свае думкі не раз,
як дэпешы без адрасу, ў далі.
У прасцягу іх след не загас:
яны пошчак заўжды выклікалі.

Я цяпер перагледзеў свой шлях:
вось памылкі, а вось дасягненні.
Хоць і добра быў вышыты шляк —
Для будзённага ўсё ж ткі адзення.

Урачыстыя нашы гады,
пераможнае нашае заўтра
заклікаюць: гартуйце рады
і гартуйце вы дух свой упарты.

Не зракаючыся хараства,
не пад слова біблейскіх прарокаў,
я кажу: не працуе хто сам —
зневажае той працу наогул.

Творчы шлях мой нязменна адзін:
я шукаю для сіл сваіх выйсце.
Ты, Адаме, мне кажаш: ідзі,
з пераломнага часу каб выйсці.

За натхненне табе прывяціў
гэты твор пераходны, ламаны.
У жыцці давялося ісці
да ясных праз імглу і туманы.

Калі сцісне дачасна імгла,
ты скажы: палыхалі зарніцы,
«и рыдала молчанием глаз
далеко залетевшая птица»...

.....
Надышла і восень непрыкметна,
гаспадарыць у маскоўскіх скверах.
На курорты выехала лета,
каб не бачыць гэты самы вэрлах.

Дрэвы ў канфэці гуляюць з ветрам
на нястрыжаных з вясны бульварах.
Часам сонца усміхнецца ветла
засмучоным, малакроўным тварам.

Пагуляць не выйдзеш адвячоркам,
бо надвор'е не упланавана.
І на небе — хоць бы табе зорка,
і на небе — дываны з туману.

Петушыцца месяц асвятліць нас,
ды, відаць, не соладка самому.
Вецер хмару ў нос яму націснуў
і — не рыпайся, крычыць, ягомасць.

Жураўлі на поўдзень мілі мераць,
ад прастуды кашляюць з аддалі.
Ах вы, люмпен-крылыя стварэнні,
аспірыну мабыць і не ўзялі?

Гусі шэрыя спяшаюцца, гавораць:
— У далёкі край з свайго мы краю.
А гудок, так ласкава, над горад:
— Пачакайце, я вас запытаю...

Не спыняюцца яны ў прасторы,
развітальнае пяюць сталіцы.
З ліквідатарскім такім настроем
не магу ніяк я пагадзіцца.

Лепш за ўсё, дамоў прыйшоўшы з працы,
у развазе з кнігамі сябрую.
Творцаў даўніх музыка пульсацый
паўстае, праносіцца, чаруе.

Адчуваеш кволую інтымнасць
да мінулых вечарам асеннім.
Пераходзяць скрозь старонак сцені,
аж на сэрцы адлюстравак зімні.

Раптам — стук у дзверы. Падыходжу.
Госць жаданы: лістаносец.

— Ліст вам!

Незнаёмы почырк і жаночы.
Я чытаю, ўспёршыся на ліштву.

Ліст

*«За вашай творчасцю даўно сачу
(наколькі падыходзіць слова “даўнасць”).
Пишу цяпер, жадаючы пачуць
адказ на некаторыя пытанні.*

*Адказу гэтага бадай няма
у крытыцы, у кругабежнай прэсе.
Канкрэтнага не кажучы, яна
нагадвае туман у цёмным лесе.*

*Напішуць: “добра ўсё, у самы раз”,
а заўтра: “брак настрояў пралетарскіх”.
Не крытыка, а нейкі самавар:
усё залежыць ад старонняй ласкі.*

*І ўражанне ствараецца само:
гуляе крытыка у “лішку-цотку”.
Замкнула аб’ектыўнасць на замок
і задаволена “на сто адсоткаў”.*

*Пра здавальненне нешта не чутна
у чытачоў, ды, пэўна, ў вас самога...
Мяне у вас цікавіла даўно
ідэалогія, кірунак, мова.*

*Ідэалогію, здаецца мне,
акрэсліў у “Звяздзе” Ёладзімер Жылка.*

*Тлумачыць трэба нейкаю памылкай,
што не казалі гэтага раней.*

*Адносна мовы — крыху не люблю
шуканняў, так сказаць, экстравагантных.
Але ж з паэзіяй вы ўзялі шлюб
і вось наконт паэзіі пытаю.*

*Чаму у песнях вашых нестае
адной маленькай справы — чалавека?
Хіба пачуцці ўсе яго, мае
не закранаюць вашыя павекі?*

*Знаходжу ў песнях кветкі, палыны,
рассыпаня скрозь пялёсткі;
любоў да нашай роднай стараны,
да саламяных стрэх і вёскі...*

*І так далей, і так далей — адно,
або штодзённая прысяга Беларусі.
Ёй прысягалі шмат разоў, даўно.
Навошта зноў? — Дзіўлюся я, дзіўлюся!*

*Калі чытаеш песні вашы ўсе,
здаецца, што бязлюддзе у краіне,
што ветры буйныя паэта наш пасе,
або на выспе у самоце гіне.*

*Калі ж людзіна ў песні мільгане,
дык так пададзена, што проста дзіва.
От, не раўнуючы, маўляў, даўней
моладзь на Коляды «казу» вадзіла.*

*Не то жыве, не то рыпіць «каза»,
гаворыць тое, што крычаць над вухам...
І хочацца такое вам сказаць,
што нават сорамна самой мне слухаць...*

*Спытаюся: ці думалі калі
вы пра вагу узятых абавязкаў?
Ці бачыце, куды цяпер зайшлі,
ці бачыце, скажыце, калі ласка?*

*Чаму ўсё так? Ці доўга будзе так?
Жабрацтва духу — невялікі гонар.
Аджа ж літаратура — не тартак,
не пагулянка з клёцкамі за горад...*

*А покуль што — на гэтым і канец.
Ад вас не вымагаю абяцанкі,
што будзеце пісаць адказ вы мне.
Бывайце!*

Наста Нарутавічанка

*P. S. У кожным разе — адрас у лісце.
Ад вас хацела б ліст дастаць я вельмі.
Увосень, можа, веры не дасце,
Такі настрой... як у якой пустэльні...»*

.....

Ну і ну! Прызнацца, прывыкаеш
Слухаць лямант: вывіхі, ухілы...
Тут жа логіка падстаўлена такая,
што жыўцом, здаецца, умагіліць.

Даць адказ? — Перамажы ж віхуру!
А пакрыўдзіцца — няма прычыны.
Шмат гавораць пра літаратуру,
але гэта, гэтая дзяўчына...

Я пакінуў кнігі ў гэны вечар,
і спакой мяне зусім пакінуў.
Толькі крыўда захавана шэпча
і расце няўцямна штохвілінна.

На каго? — Ды на сябе самога!
— Ці ж паэзія вам пагулянка?!
Ах, казалі праўды вельмі многа
вы, таварыш Нарутавічанка!

Адказаць вам думаў пра кірунак,
напісаць амаль трактат пра гэта.
Але ж час такі угойны трунак:
усцішае палкасць і ў паэтаў.

Ліст паклаў у кніжку запісную,
дзень, другі — і гутарка старая.
Вашы словы, як праз сон, я чую,
а часіна вострасць іх сцірае...

.....

Да вакзала пехатой прастую, —
так прыемна ў рокаце няспынным.
Ад Грузін праходжу на Цвярскую:
скрозь жыццё, электрыка, машыны.

Заўтра Менск... Расце ён разам з намі.
Хутка будзе горадам сапраўдным.
Упрыгожаць фабрыкі мурамі
яго выгляд крыху старадаўні.

Па Савецкай прабягуць трамваі
у прадмесці, аж да вёсак бліжніх.
Гэта будзе памятка жывая
ўпартасці прыгнечаных калішніх...

Так іду і разважаю ў думках,
а навокала Масква-красуня.
Ноч пяройдзе цераз горад хутка,
вуліцы ж нямоўчныя пульсуюць.

.....

Шмат гадоў паветра п'ю маскоўскае,
маладосць кунежана Масквой.
Нават пліты, пасля дожджу коўзкія,
ласкава нітуюцца з хадою.

Шум ліецца кволаю атрутай,
кліча-вабіць ён на свой пасад.
Зачаруе, скорыць і ахутае...
Сэрца, ты не глянеш больш назад!

Сотні тысяч з вуснамі гарачымі,
з зыркай палкасцю сваіх вачэй,
камяніцы нават перайначылі, —
неяк дыхаецца ў іх лягчэй.

Рух расце, мацнее, пашыраецца,
 зоры дзівяцца з сваіх вышынь.
 Ах, якое шчасце — гэта раніца
 і размах для творчае душы!

Дзедзічы няўдзячнай самай спадчыны
 і удзельнікі вось гэтых дзён, —
 мы эпоху характвам адзначылі,
 мы адзначылі стагоддзі характвам.

Сотні тысяч з вуснамі гарачымі,
 з зыркай палкасцю сваіх вачэй, —
 мы жыццё дашчэнту перайначваем,
 перайначым жа яго ямчэй!

.....

За кіламетрам ідзе кіламетр,
 грукат хвалюе, ў абоймы бярэ.

З пільнай увагай гляджу праз акно,
 бачу знаёмыя месцы ізноў, —

Вязьма пахмурна глядзіць праз туман,
 руху чамусьці у Вязьме няма...

Бачыш — праносіцца Дарагабуж,
 горда трымае лясы на гарбу...

Вось яно, Ярцава — дугі святла,
 фабрыкі ткальныя — быццам са шкла.

Чорную ноч даканалі агні,
 ператвараюць на светлыя дні.

Будучнасць наша з варштатаў і кол
 кліча загадна: зірні навакол!

Свету старому дарунак мы тчом:
 саван магільны ў дарунак дадзём...

За кіламетрам ідзе кіламетр,
 грукат хвалюе, ў абоймы бярэ.

З гор паглядае прыгожы Смаленск
цераз прысады і вежы свае.

Змак і цэрквы ў даліны глядзяць,
новыя дні ім прыйшлося зазнаць.

Тут адбываліся бойкі не раз,
тут задрамаў, затрымаўшыся, час.

Сённяяшняя бойкі не чулі вякі,
гэтакі моцнай не зналі рукі.

Павадкай грознай прайшлі па зямлі,
новы тастамант сусвету далі...

Сціх і скарыўся магутны Дняпро...
Вось Беларусі савецкай парог.

За кіламетрамі ідзе кіламетр,
грукаць хвалюе, ў абоймы бярэ.

Я прыгадаў сваю вёску, лясы,
возера Доўжа, засценак Язы...

Баяла казкі бабуля мне там,
сон ці не сон — гэта ўся пекната?

Час захаваў вось размову адну,
я ўспамінаю, пакуль не засну. —

.....

«Ідуць гады, лятуць яны,
кладуць адбітак свой навокал.
Няўцямна прыйдзеш да труны,
здавалася б, яна далёка...

Лятуць гады над намі ў даль,
як птушкі ў вырай, у прасторы.
І, непрыкметныя амаль,
крыламі шастаюць, гавораць.

За імі музыку чуваць,
у ёй і радасць, і самота.

У ёй і людзі, і трава,
і багуністае балота...

Як падрасцеш ты, мой унук,
пачуеш пошчак ціхі, ціхі.
Ні адагнаць, ні прагарнуць,
ні на дабро і ні на ліха...

У сталым веку будзеш чуць
ты музыку гадоў выразна.
Прыціхнуць гукі, пацякуць,
як хвалі, ўзветраныя разам...

Вось я, унучак мой, цяпер
старой, нядужай раптам стала.
Ужо дзяцей вось і табе
узгадвала, дачакала...

Сягоння ты жыццё пачаў,
маё ж усё — было учора:
адлюстравалася ў вачах,
і знікне у нябыце скоро...

А сонца будзе зіхацець;
як і раней, над белым светам,
правёўшы сёлетніх гасцей,
чакаючы другіх налета.

Вось мы пытаемся калі:
чаму не так, а гэтак дзеіць?
Заўжды цікавыя былі,
а дзе яны адказы дзелі?

Казалі мне калісь даўней —
любіў адзін вось так пытацца.
Дык ён, каб ведаць сакрэт дзей
хадзіў да сонца у палацы.

Чаго? Ця' байка не міне,
мне ж трэба ўспомніць па парадку.
Яшчэ за паншчынаю мне
казалі гэта на папрадках...»

.....
За кіламетрам ідзе кіламетр,
грукат хвалюе, ў абоймы бярэ.

Час даганяем ці шчасце сваё?
новую песню складаем-снудэм...

З сцягам іскрыстым праз цёмную ноч
мкнецца цягнік і грукоча адно:

«Славу спявайце працоўнай сям’і —
перамагла яна цяжкасці міль...»

Колы ляскочуць, грыміць паравік,
зноў успамін нарадзіўся, узнік.

Байка разгортваецца ў цягніку
думкі, як хвалі, няспынна бягуць.

.....
«...Жыў чалавек адзін у нас,¹
цікавы вельмі і дапытны.
Ён гэтым у зубах навяз,
пытаннямі усім апрыкраў.

— Чаму вось так, чаму не так,—
пытэцца ў людзей вясковых.
Не задаволіцца, дзівак,
на два ці тры якія словы.

Казалі людзі, хто што знаў,
а ўрэшце — дзе ж пра ўсё і ведаць.
— Чаго ты, кажуць, жагадаў?
Каб разумней быць за суседа?

— Як ні старайся, а памрэш
ты дурнем, браце, гэта пэўна.
Не можна ж раскусіць арэх,
не сашчыкнуўшы яго з дрэва...

¹ Казка, падобная на апрацаваную мною ў гэтым творы, ёсць у зборніку А. К. Сержпутоўскага «Казкі і апавяданні беларусаў Слуцкага павета». (1926) — пад назвай «Агонь у сэрцы, а холад у галаве».

Аднойчы гэты дзеньдзівір
пачуў, а мо і сніў знянацку,
што студню князь адзін зрабіў,
ды вельмі ж неяк па-дзівацку.

І зруб звычайны — моцны дуб,
а дны — аж тры, на ліха тое:
адно са спіжу — пад ваду,
ды срэбнае, ды залатое.

Не спіць, не есць Цікаўны той,
пытае у людзей парады.
А тыя круцяць галавой:
былі б і самі ведаць рады.

Пасля адзін старэнькі дзед
парадзіў запытацца ў сонца:
яно над светам шлях вядзе
і многа ведае бясконца.

Дзяцюк усцешыўся тады,
паслухаў розуму старога.
Куды не дойдзе малады?
Збіраецца ісці ў дарогу.

Акраец хлеба ў торбу ўзяў
кавалак сала ўзяў для смаку.
Праводзіла яго радня
вярсту ці дзве, а мо і з гакам.

Далёка адышоўся ён,
няма цікавага нічога.
Аж чуе нейкі дзікі стогн
за хвоямі, каля дарогі.

Бліжэй падходзіць — чалавек
сядзіць на камені, галосіць:
— Няўжо сядзець мне цэлы век,
няўжо цяпер ужо не досыць?

Падходзіць наш дзяцюк яшчэ,
пытаецца ў яго той самы:
— Куды ты, родненькі, ідзеш?
А мо ратунку мне дастанеш?

Сказаў дзяцюк куды, чаго,
дакляраваў, як будзе змога,
спытацца ў сонца для яго,
ці доўга пасядзіць нябога.

Ідзе далей, аж бачыць зноў
яшчэ дзіўнейшую прыгоду.
Стаіць, падпёршы тын плячом,
якісьці дзядзя ля гароду.

Паслухаў скаргу і яго,
паабяцаў зрабіць, што трэба.
А сонца смаліць, як агонь,
бо недалёка і да неба.

Ідзе далей і бачыць там
яшчэ дзіўнейшую падзею.
Сядзіць якісьці важны пан
і піша, мабыць, эпапею.

Засопся ўвесь той небарак,
з ілба ад поту проста рагі.
Атрамант з бочкі набіраў,
быў гэны «каламар» з-пад брагі...

Перад сабой паставіў пан
люстэрак у жалезнай раме.
Ён піша, хваліць сабе сам...
Відаць, таксама пакараны!

Наўкол паперы той гара,
і, пэўна, цымусу ў ёй многа:
уважліва ў яе баран
глядзеў, задраўшы ўгору рогі.

Каля яго, на галаве
стаіць яшчэ другі няздара.
— Усё на свеце, — ён раве, —
не параўнаць вось з гэтым дарам...

Не вытрываў цікавы наш:
— Скажыце, што гэта такое?
— Прашу мяне не турбаваць
і без дакладу не ўваходзіць...

Ну, што парадзіш? — Гей авэк!
Ідзе Цікаўны, з'еўшы мыла,
відаць, той пісар-чалавек,
гарбатым пойдзе у магілу.

Ажно далей яшчэ дзіўней —
ў рацэ глыбокай дзве жанчыны
стаяць адна каля адной.
ваду ліюць, ліюць няспынна.

Зірнуў на іх і нацянькі
да сонца прэцца наш Цікаўны.
За лесам, вокам дзе ні кінь,
праменне, мур стаіць яскравы.

Ужо, лічы, што тут як тут.
Аж на табе, яшчэ здарэнне!
Сядзіць якісьці баламут,
пераграбае смецце жменяй.

Няма калі займацца з ім, —
дайшоў да самага да мейсца.
Падзел тут неба і зямлі,
адсюль да нас і час ліецца...

Дарога — як і не была,
усё бліжэй ідзе Цікаўны.
Глядзіць на сонейкаў палац:
там дзіва-дзіўнага нямала.

Ад бляску зіхаціць, гарыць,
на вежах стромкіх днююць зоры,
каб, дачакаўшыся пары,
плысці на сінія азёры...

Усё на свеце хараство,
што адышло і што ў наступным, —
у гэты гмах чароўны свой
на schoў сабрала сонца рупна.

Адсюль да нас у добры час
паволі пасылае, дорыць.
Каб аквячаць маглі не раз
мы дні і радасці, і гора...

Час не спыняе бегу хваль,
глядзіць Цікаўны — ўжо не рана:
пара палуднаваць амаль.
Ідзе на перламутны ганак.

У дзверы стукнуў ён кійком.
адтуль чуваць жаночы голас:
— Каго там ліха прынясло?
Не бразгай так, бо клямку зломіш!

Цікаўны наш і не чапаў
той клямкі залагой і гладкай.
Аж тут, як пава да курчат,
выходзіць сонейкава матка.

— Чаго прыйшоў ты аж сюды?
Цікаўны кажа:

— За патрэбай.

Дажыўся да такой бяды,
што хочацца пра ўсё мне ведаць.

Я хочу ў сонейка спытаць,
чаму не так, а йнакш падзеі.
Не мог я сэнсу сам дабраць;
схадзіць парадзілі суседзі.

Яна падумала.

— Чакай!

Бо зараз сонце двору будзе.
Пайшло яно за небакрай,
каб не маркоціліся людзі.

— Вось, ты тут крыху пахадзі,
сад паглядзі ды падсілкуйся.
А мне усім трэ дагадзіць:
каровы зараз прыйдуць, гусі...

Тут, маці сонейкава прэч
пайшла, ды толькі пазяхнула.
Цікаўны наш дастаў з-за плеч
З прыпасам свойскім поўны клунак...»

.....

За кіламетрам ідзе кіламетр,
грукат хвалюе, ў абоймы бярэ...

Хвоі пахмурныя бачу праз шкло,
колькі гадоў каля іх працякло..

Шастаюць, шастаюць і шалясцяць,
трункам бадзёрасці пояць прасцяг...

Чую, здаецца, няспынны іх шум,
так ён хвалюе, хвалюе душу...

Думка сягае ў юнацкую даль:
хвоі, азёры, каменне і сталь..

Толькі з туманаў ільсняцца агні,
мкнецца нястрымна наперад цягнік...

.....

«Пакуль абед, пакуль яда —
сядзібу трэба ўсю агледзець,
каб мог пасля апавядаць,
як і наказвалі суседзі.

У садзе гэтым шмат было
прыгожых кветак, дрэў дзівосных.
Адно — якраз як памяло,
а збоку вольхі, вербы, сосны...

На вербах бэры там раслі,
на соснах — гарбузы з асьміну.
На вольхах столькі смачных сліў,
што выстарчыць на ўсю краіну.

Ядловец крыху не такі,
які бывае ў лесе нашым.
На ім вялізныя сукі
і грэцкая ў збаночках каша.

Да кашы птушкі па чарзе
лятуць і дзякуюць авансам.
Аж скачуць на адной назе
ці то кадрыль, ці мо і вальса...

Квіткі дае ім сыч-глушак
і сочыць за парадкам пільна.
— Др... др... ук... эк... — сквярэцца шпак, —
яшчэ каб крыху ты накінуў...

— Яно, папраўдзе, мо і трэ
табе яшчэ было б падбавіць.
Але паскачаш і збярэш
сабе прысмакаў у атаве...

Удод, наставіўшы свой дзюб,
раве, як «громкагаварыцель»:
— Люблю сыча, ой, як люблю!
Струменіць радасць пры карыце...

Пра кветкі — дзе там і казаць! —
І хараство, і погляд стройны.
Цвіце і ніцая лаза,
а краскі — быццам парасоны.

Мядуніц нашых не пазнаць:
вялікія, па кубку добрым.
А пад пялёсткамі, ля дна,
нарыхтавана рэдзька з мёдам.

На папараці ясны цвет,
аж іскры пырскаюць навокал.
вось каб адзін данёс у свет!
Але, няхай яго, далёка...

Ці мала часу так прайшло
пакуль Цікаўны ўсё агледзіў.
Пакаштаваў таго-сяго,
як і наказвалі суседзі.

Пад'есці дык і не пад'еў.
Які з садавіны наедак?
Хоць надаі ты млека з дрэў,
а хлеба трэба напаследак.

Спрадвеку так ужо ідзе:
пры хлебе ласка і патоля...
Але ж пара і на абед:
адклад не йдзе на лад ніколі.

Цікаўны наш набраў галля,
за садам разлажыў агеньчык.
Сядзіць на камені аддаль,
стругае з клянiны ражэнчык.

Дзівосны! Сеў бы ў добры час
бліжэй к агню, як шмат хто ў свеце,
хоць ім і цёпла ў самы раз,
ніколі не мінуць пагрэцца...

Агеньчык весела палаў,
часамі вугалькамі пстрыкаў
(відаць, яловы сук папаў).
Глядзіш — аж на табе і прысак.

Цікаўны прысак той згарнуў,
ражэнчык ёсць — напёк ім сала.
Пад'еў, хоць пояс за спіну:
і не занадта, і не мала.

Тым часам, як ты ні кажы,
а піць засмагла — дыхаць цяжка.
У сонца ж, бач, такі рэжым:
гарэлкі аніводнай пляшкі.

Хацеў і там адзін карчмар
атаўбавацца ды шынкарыць.
Адтуль каціўся ён старчма,
У буталь сеўшы дзеля кары...

Пайшоў Цікаўны па ваду:
за локці тры рака бруіцца.
Паклаў на беразе хатуль,
зачэрпнуў шапкаю вадзіцы.

І толькі сербануць хацеў,
каб смагу ўтаймаваць дашчэнтгу,
аж вокамгненна у вадзе
з'явілася паненка знекуль.

Зірнула толькі на яго,
дык дзе там піць! — забыўся дыхаць.
А ўзрок, як неякі агонь,
выпламяняе сэрца сціху.

Здаецца б, так жыццё глядзеў
на гэта хараство Цікаўны.
Устрапянулася ў вадзе
яна за лісцейкам купаваы.

Праменнем ласкавым такім
душу вымаюць тыя вочы.
— Ваду не трэба піць з ракі
бо спаліць сонца цябе, хлопча...

Ад слоў дзяўчыніных ідзе
аж водар чараўнічы нейкі.
Устрапянулася ў вадзе,
прыплюснула свае павекі.

— Я сцэжку пакажу табе
да чыстае вады сцюдзёнай.
Не давядзецца аслабець:
яна узмоцніць, абароніць...

Дзяўчына выйшла на пясок,
лісцё пад ногі вецер сцеле.

Звілі лілеі паясок
на мамурова-белым целе.

Дзяцюк упадабаўся ёй,
затым яго высцерагае.
Ідзе ўспаветранай хадой,
цвітуць фіялкі пад нагамі.

Узрокам чыстым апрануў
Цікаўны нагую дзяўчыну.
Ледзьве ўсміхнулася яму:
— А рэчы ты каму пакінуў?

Узяў свой клунак на руку,
здэтанавуўся за нагадку.
Цераз маўклівасці раку
гарачы погляд кінуў кладку...

Прыйшлі. Стаіць вялізны дуб,
з-пад каранёў бяжыць крыніца.
Успаў Цікаўны на ваду:
а ні спыніцца, ні напіцца...

Дзяўчына кажа:

— Годзе піць!

Усё у меру толькі добра.
Ты хочаш розумам схапіць,
пра што зара з зарой гаворыць,
а знаеш ты, што шмат лягчэй
ую ваду вось гэту выпіць,
чым ведаць, як жыццё цячэ,
чым незвычайны здзейсніць выпыт.

Напіўся крыху — будзеш жывы,
пабачыў свету на патрэбу...
Глядзяць — аж сонейка з вышынь
да долу коціцца па небу.

Не ведае, куды ісці:
да сонца ці за ёю следам.

Яна ж, як песня у трысці:
— Ідзі да сонца, мусіш ведаць.

Нічога не кажы яму,
што сёння ты пазнаў і бачыў...

Прасцяг ліловасць апрануў
і смуткам гэты час адзначыў...

Відаць ужо, ці дачакаць
дзяўчыну, як ваду з крыніцы:
на неба сонцава дачка
ўзнялася зоркай Мілавіцай...»

.....

За кіламетрам ідзе кіламетр,
грукат хвалюе, ў абоймы бярэ.

Да наканованага ўсё ідзеш:
растаць... спатканне... А дзе іх рубеж?

З дум і надзей завіваем вянок.
А! развітайся: апошні званок...

Плакаць? Смяяцца? Не ведаю, брат!
Гру адыграеш — і кончана гра...

Смешна — дык смейся, туга — галасі,
лёс пераблытае ўсе галасы.

Высуне песню з імкненняў тваіх.
Дык запявай! Няма часу? Заціх?

Рогат ударыць у звівы надзей:
«Пляши, Мариула, и в бубен бей»...

.....

«Прыйшоў, прайшоў, над светам змрок.
Як чэрап, месяц зубы шчэрыць.
Дзень... ён замкнёны на замок.
У сонца... сонцава вячэра...

Праменнем зіхаціць прывён,
бо сонца ў пазлацістай шаце

адпачывае за сталом.
На стол даўно накрыла маці.

Цыбулі накрышыла ў квас,
настроіла і рэдзькі з мёдам.
(Ужо з'яўляецца і ў нас
на гэткія прысмакі мода...)

— Казала, млека прынясу,
дык не давай кілбас і кашы, —
бурчыць матуля. Кілбасу
на лысіне сыновай смажыць.

Не то, каб прымус не гарэў,
ці газы ў хаце не хапіла,
рабіла... каб зрабіць скарэй
ды скараціць залішак сілы...

— Прымае што мая душа,
давай на стол, і будзем квіты...
Якраз Цікаўны ў браму шась!
Ды сонцу — «з добрым апетытам!»

— А, каб ця ўразіла! Ты хто?
Якім парадкам к нам заскочыў?
— Калі казаць — дык пехатой...
Э, тлустасць пацякла на вочы!

— Ты што? Прыйшоў вучыць мяне?..
Як скочыць сонца ад вячэры
ды са стала як шмаргане
і квас, і рэдзьку — дайце веры!

Пасля смаліць як пачало —
аж мур трашчыць у тым палацы.
Цікаўны шапку на чало
націснуў і пачаў збліжацца.

Яно мацней — ён хоць бы што
(крынічная вада трымае!).
Агонь ад сонейкавых шчок
на жызку распаліў і камень.

Пакуль валтузілася так —
дзе бочкі выжлукціла квасу.
А тут яшчэ прыйшла бяда —
на лысіне дайшлі кілбасы.

Сквяруцца скваркі — жах бярэ,
цурком цячэ на вочы страва.
Глядзіць яно — як быццам дрэнь
выходзіць гэта уся справа.

Хоць закрычы тут калавур!
Вячэра прападае прахам.
А гэты ўпарты — ні мур-мур,
стаіць пад шапкай, як пад дахам.

Пашкадавала мо кілбас,
мо ўпартасць крыху астудзіла, —
пытае сонцаў сціплы бас
Цікаўнага з усмешкай мілай:

— Скажы на ласку, дабрадзеі,
Чаго цябе сюды прыгнала?

Цікаўны гутарку вядзе,
апавядае дасканала.

С о н ц а

Дык вось чаго, з якой нуды!
А ведаеш, яно зашкодзіць!
Як будзеш многа знаць — тады
памрэш, браток, пры ўсім народзе.

Ц і к а ў н ы

Табе вялікая бяда
як я памру: ці так, ці гэтак.
Калі прыйшоў — дык ёсць нуда,
не верыш — можаш клікнуць сведак.

С о н ц а

Угаварыў! Ну што ж — няхай!
(Бліснула ў галаву праменнем.)

Збірай і радасць, і адчай,
і здэку жорсткае каменне.

Ты будзеш праўду знаць цяпер:
заўжды яна, як соль у вочы.
Яна закатае цябе,
атруціць дні твае і ночы...

Ц і к а ў н ы

Не страш мяне! Я ведаў страх,
калі ішоў са смерцю поплич.
Ён згінуў з дымам ад кастра,
застаўся толькі попел...

Я сёння атрымаў ключы,
каб адамкнуць яснаты браму.
Мо і загіну, ідучы,
Калі праб'юць у сэрцы рану...

Ідзе Цікаўны, а агонь
у галаве яго палае.
У сэрцы ж зімна да таго,
як быццам лёду там кавалак.

Трывога нейкая расце,
а не было ж яе спачатку...
І вось ля кладак пры рацэ
Спаткаў ён сонейкаву матку.

— Ой, чалавеча, ты памрэш,
калі не адагрэш сэрца.
Бо будзе галава гарэць:
згарыць яна праз сцюжу сэрца...

Цікаўны ўцяміў, як яму
прыгоды цяжкай той пазбыцца:
і лёд, і непазбыўны сум
ушчэнт развее Мілавіца.

Між ясных зор, у вышыні
яна зіхціць над краем сумным.

Ільсніцца ў сіняй вышыні,
ў праменні мяккім, перламутным.

Навокала гараць агні:
дзяўчыніны гараць каралі.
Устрапянецца ў вышыні,
а прамяністасць — у аддалі...

Здаецца, кажа: не смуткуй,
туга на радасць у наступным...
Плыве на сінюю раку
ў праменні мяккім, перламутным.

.....

— Цяжары не страшаць мяне, Мілавіца!
бо сцюжа на сэрцы міне, Мілавіца!

З вышынь сваіх сініх, з далёкага краю
нагадаеш сны аб вясне, Мілавіца!

З табою адзінай у далі-аддалі
пайду я ў сваёй старане, Мілавіца!

Зайграюць музыкі: хвіліны і дзеі,
як песня, жыццё мільгане, Мілавіца!

Надзею — нядужным, натхненне для моцных
З табой прынясём, бы у сне, Мілавіца!

З прасцягаў, дзе зоры і сінія хвалі,
на радасць прыйдзі да мяне, Мілавіца!

Жыццё дам краіне, аддам табе сэрца...
Як сцюжа на сэрцы міне, Мілавіца!

.....

Пачула песню. Дачакаў
ён сваю радасць — Мілавіцу.
Прыйшла з хмар сонцава дачка
у прыгажосці чараўнічай.

У снежнасці кужельных шат,
у кволасці ўсіх наскіх песень

яна, чаканая, прыйшла,
каб наканованае здзейсніць.

Да ног яе ляглі дары:
вянок з каліны пурпуровай.
На вір, на шчырыя бары
ад сэрца згінуў цяжкі холад.

І чуе ён, пакуль зарэць
з ім побач будзе Мілавіца,
датуль не спыніцца гарэць
агонь у сэрцы».

.....

За кіламетрамі ідзе кіламетр,
Грукат хвалюе, ў абоймы бярэ.

Ноч атуліла краіну крылом,
шастае ў вокны пахмурным крылом.

Спяць і ў вагоне, імчыцца цягнік.
Радасць — грыміць, даганяй, дагані...

Радасць і шчасце дагонім сваё,
шторм рэвалюцыі шлях нам размёў!

Чорных стагоддзяў нібы не было,
след іх знішчае краіна балот.

Там, дзе прадонныя «вокны» глядзяць,
скара ўраджайная будзе ралля.

Там, дзе балота скалечаных душ,
меліяратары духу ідуць...

— Здзейснім мы, здзейснім мы, — кажа цягнік, —
росквіт аздобіць наступныя дні...

Радасць мая — Рэвалюцыі час!
Я ж не магу ў гэты час не сказаць:

шчасце маё ужо нават у тым,
што я удзельнік вялікіх часін.

Радасць і гора дзяліў папалам:
радасць усю на змаганне аддам!

За кіліметрам ідзе кіламетр,
грукат хвалюе, ў абоймы бярэ.

Ноч за вакном шалясціць, шалясціць,
шастае вецер таксама ў трысці.

Узварухнуў ён у сэрцы ўспамін,
казкі, легенды мінулых часін.

Байка разгортваецца ў цягніку,
думы ідуць, набягаюць, бягуць...

.....

«...Ідуць яны у родны кут,
ізноў здарэнне за здарэннем.
Сядзіць той самы баламут,
пераграбае смецце жменяй.

Цікаўны кажа: час дарма
ты траціш, кожны пасмяецца.
У парахні няма добра:
заўсёды смецце будзе смеццем.

Ствараючы, дабро шукай,
задавальненне знойдзеш з працы.
Прыдбае рупная рука
сабе і нашчадкам багацце...

Ідуць далей — яшчэ дзіўней:
ў рацэ глыбокай дзве жанчыны
стаяць адна каля адной,
ваду ліюць, ліюць няспынна.

Пакіньце дзеньдзівірыць вы:
вада вадою застанецца.
Ніхто не звяжа галавы:
ваш клопат вас адных і бэсціць.

Ідуць далей і бачаць там
яшчэ дзіўнейшую падзею.

Усё сядзіць той важны пан,
усё не скончыць эпапею.

Люстэрак так жа ўсё стаіць
каля яго ў жалезнай раме.
Баран адзін у дол глядзіць,
другі ўсё дагары нагамі.

— На правялікі, браце, жаль
нямнога захавана ў ліку:
адзнакі велічы ляжаць
у змесце добрым і вялікім.

— Ад шкла жалеззе ты адкінь,
пастаў люстэрак ты звычайны:
ад вынікаў тваёй рукі
парвецца з энкам ён адчайным.

— На места гэтых бараноў
пастаў ты шчырае сумленне...
У час Цікаўны адышоў:
было б яму у лоб паленам.

Ідуць далей і бачаць зноў
яшчэ дзіўнейшую прыгоду:
стаіць, падпёршы тын плячом,
якісьці дзядзя ля гароду.

— Гнілое ты не падпірай,
яно заваліцца ўсё роўна.
Ідзі здаровае стварай,
дапамагай тварыць здаровым...

Ідуць, ідуць. З усіх старон
ім краскі сцелюцца пад ногі.
Аж чуюць нейкі дзікі стогн
за хвоямі каля дарогі.

Бліжэй падходзяць — чалавек
сядзіць на камені, галосіць:
— Няўжо сядзець мне цэлы век,
няўжо цяпер ужо не досыць...

— Сядзець табе да тых часоў,
пакуль другі сюды ўзаб'ецца.
Ў жыцці займае кожны гвозд
сваё акрэсленае месца...

Ідуць, ідуць. З усіх старон
пад ногі сцелюцца ім краскі.
І нават вецер уздагон —
з замілаванасцю і ласкай.

А вось і вёска. Ўвесь народ
вітае іх і дзень прыгожы.
— Што значыць студня? Дно і дно?
— Што скажаш нам пра падарожжа?
— Які парадак там ідзе?
— Не чуў, зямлі нам не прырэжучь?

Ён Мілавіцу ў круг вядзе
у светлай вопратцы кужэльнай.

— Жывуць у сонца, як і ў нас,
будынак вельмі стройны толькі.
Здаецца, ці не лепшы квас;
усе каровы перадойкі.

Гарэлкі там зусім няма,
вады — бадай, як і усюды.
Ў дарозе хлеб не пазычаў:
яшчэ тут хопіць на палудзень.

Пабачыў шмат дзівосных з'яў,
пра іх скажу, як будзе часу.
Даведацца вам абяцаў
пра князевы ўсе перагасы.

Дык вось скажу пра студню вам.
Князь, каб прыціснуць нас навекі,
ваду жывую захаваў,
замкнуў яе на многа векаў.

Калі праб'ем са спіжу дно,
вада жывая край напоіць.

Пазбудземся мы ад паноў,
прабіўшы срэбнае, другое.

Калі удасца збіць ушчэнт
дно залатое — згіне крыўда.
Увесь народ, увесь сусвет,
да панавання самі прыйдуць.

Папраўдзе будуць людзі ўсе
не панаваць, а гаспадарыць.
— Яно і праўда, мо, сусед,
але каб гэта не надарма...»

.....

За кіламетрам ідзе кіламетр,
грукат хвалюе, ў абоймы бярэ.

Думка імклівіць з мінулых надзей
да пераможных сучасных падзей.

Спіжу і срэбра у студні няма,
край акавіту са студні дастаў.

Дно залатое мы знішчым ушчэнт,
мы акавітай напоім сусвет.

Казкі ў мінулым — сапраўднасць цяпер;
грукат хвалюе, ў абоймы бярэ.

За кіламетрам ідзе кіламетр
дно залатое разбурыць сусвет!

.....

Струны! Рыдайце у ладзе мінорным,
памяць зайграйце далёкім, далёкім.
Вобмацкам сцежку шукалі учора,
сцежку шукалі да шчасця навокал...

Струны! Рыдайце, цымбальныя струны,
сэрца заходзіцца з цяжкага жалю.
Выпілі продкі свой воцатны трунак,
шчасця не бачылі, не дачакалі.

Струны! Рыдайце ў размахх магутных,
сэрца сціскайце і катуйце жорстка.
Выплакаць трэба аднойчы ўвесь смутак,
ветрам развеяць жалобы пялёсткі.

Струны! Ўзвівайце акорды шырока,
як навальніца над пушчаю, полем.
Каб у рыданнях паветрыўся рокат
непераможнае нашае волі.

Струны! Рыдайце у ладзе мінорным...
Струны! Рыдайце ў размахх магутных...
Струны! Нагадвайце нам пра учора...
Струны! Знішчайце бадзёрасцю смутак!

.....

Раніца. Цудоўныя прасторы...
Паабапал поле і лясы...
Павяваюць сілай супакойнай
успаветраныя галасы.

Хвоі ў цьмяных, незвычайных шатах,
у барвовасці бярозы ўсе.
Быццам сёння некае свята:
вечер прозалаць на гразь нясе.

Затуляе каляіны шчыльна,
як у мосце дзюркі гаспадар.
Пагніе гнілое неухільна,
гэта ветраў каляінам дар...

Новыя і новыя прасторы...
Паабапал поле і лясы...
Павяваюць сілай супакойнай
успаветраныя галасы.

Смялявічы вось прагрукаталі,
а Калодзішчы ўжо на чарзе.
Наш цягнік па пругкай, гонкай сталі
калыхаючыся, ўсё ідзе...

Зараз Менск з-за лесу прывітае,
горда ўстроіўшы свае муры...
А чаго ж ты, сэрца, заміраеш,
А чаго ж ты, сэрцайка, гарыш?

Калі ўзяць каханне з маіх вершаў
і кунегу з іх усю сабраць, —
гэта будзе толькі крок мой першы
пра цябе жаданае сказаць.

Летуценні многіх міліёнаў
і змаганне ўпартае вякоў —
Менск акрэсліў і краінай вольнай
Беларусь да росквіту павёў.

А жыццё, жыццё закрасавала,
закрасуе больш яшчэ вакол.
Здзейснена прадвесненне Купалы,
акавіта Коласавых слоў!

Рве паветра наш цягнік імпэтны,
заміраннем сэрца скалыхне:
за бясконцым гэтым кіламетрам —
Менск!

.....

Кінеш камень — знікне у вадзе,
а кругі ідуць: малы, найменшы...
Дзе —
горшы, лепшы?

Раніца прыйшла... Кругі... кругі...
Набягаюць, прабягаюць, нікнуць...
Першы... другі...
Ці малы ў вялікім, ці ў малым вялікі?

Раніца прыйшла... Кругі... кругі...
У жыцці, у думках, на вадзе...
Стромкія берагі...

.....

— Добры дзень!

.....
Вуліцы шумам спавіты,
нервовасцю й вецер затканы.
Пырснула сонца праменнем на пліты,
пырснула на брукаваны світак...
І на сонцы ёсць такжа плямы...

Родзіцца ў муках новы дзень.
Шчэрыцца хіжа мінулага сцень,
корчыцца ў муках таксама:
і на Нямізе,
і на Траецкай,
і каля кожнай брамы...

Імкненні, імкненні —
аўто —
і тое памалу.
Нямізе ж мала камення —
сцены патынкавала.

І памаленьку, паволі —
на концы.
Імкненне яе малое —
даляры,
чырвонцы...

Як пыл падкалёсны
у шчыліне кожнай,
з усмешкаю злоснай
нам зычыць варожасць:

— Вы пашырайце культуру,
стварайце паэмы,
пішыце карціны...
Мы вам з музыкай справім хаўтуры,
мы вам вянкi узложым на дамавіны...

Як пыл падкалёсны
у шчыліне кожнай,
з усмешкаю злоснай
нам зычыць варожасць:

— Вы разбівайце галовы
ў жалю і крыўдзе за мільёны.
Дурань заўсёды ходзіць голы,
а разумнага ногі кормяць...

Менск, Менск!
Твае заводы —
больш на карыкатуры падобны.
Але ты расцвіцеш,
але ты станеш сапраўдным горадам.

Менск, Менск!
Тады будуць заводы другія,
Не для сельтарскай вады ці піва.
Мы, можа, раней загінем,
але будзем імкнуцца да мэты
напорна,
цярпліва.

Вуліцы шумам спавіты,
нервовасцю й вецер затканы.
Дзень стары ляжа на пліты,
неба нам будзе палітрай,
стагоддзі цяпер экранам.

.....

Перагрупоўка настройў, стыляў:
самалёты... лапці... галіфэ...
Новае ўсё шырыцца няспынна,
ля касцёла ж — фэст...

Каля самага універсітэта
адцень:
прыпынілася кабета
і другой варожыць па руцэ...

Рытмы, вобразы: канец... пачатак...
Адышоў адзін, другі прыйшоў...
Песні класікаў прымалі так жа,
як нервовасць ломаных радкоў...

.....

Цераз даліны і палі ішоў
ад бору ў Менск паволі вечар.
І калыхаўся за плячыма шоўк,
ліловасцю аздобіў плечы.

Ў руках смала хваёвая і кмін,
і папараці ліст пажоўклы.
Узвёяў лісціной, і пацяклі
над вуліцамі кросы зёлак.

Няслі яны і супакой
для струджаных у шуме бруку.
Ў задуме вечар глянуў навакол,
над горадам узнёсшы рукі.

Расла напорнасць, павадка расла,
у хвалях разліваўся рокат.
Здавалася, ад рокату раса
ільсніцца й з-над званіц барока.

І самацветы — дыяменты слёз,
і сэрцаў радасць і трывогі, —
ляжалі скрозь, рассыпаліся скрозь:
над галавой і паўз дарогі.

Ў задуме вечар перайшоў далей:
на Замчышча цераз Нямігу.
Ў слядах яго ўсё водарыў алей
смалы хваёвае і кміну.

Над Менскам лёг на стрэхі камяніц,
успёршы галаву на локаць.
А Менск шуміць, а Менск шуміць,
пакуль не прыйдзе ноч здалёку...

.....

Ноч прыйшла. Змаўкаюць камяніцы.
Ноч прыйшла. Не моўкнуць думак плыні.
Будзе вечар да зямлі туліцца
ў сваёй вопратцы лілова-сіняй.

Менск, абуджаны нервовай хваляй,
зварухнецца раптам на хвіліну.

Зноў яго хвіліны ўкалыхалі,
ноч над горадам свой стан схіліла...

.....

Такая ноч... Прастор заціх...
Такая ноч...

А верасень —
лісцё тугой пазалаціў
і жменяю — па верасе...

Ды выйду ж я... Такая ноч...
Ды гляну ж я...

Жыццё маё!
Хвілін такіх не меў даўно...
Прадонне шыза-цёмнае...

Туга тузе... Ды выйду ж я...
Туга ў тузе...

Ды й лёгка так!
Маўчы, душа, засні, душа...
А восень ходзіць з лёскатам...

Ідзе яна... Туга тузе...
Ідзе яна...

Узрочыста...
А смутак з хмар на дол паўзе,
Ў ліловых сценах корчыцца.

Такая ноч... Ідзе яна...
Такая ноч...

А верасень —
лісцё тугой пазалаціў
і жменяю па верасе...

.....

Я партрэт Прушынскай бачыў сёння:
у музеі ён, яна ў спаміне...
Мне здаецца, гэта вечны помнік
хараству тутэйшае жанчыны.

Я не ведаю, з якога яна стану:
не чытаў засведчанай анкеты.

Але добра знаю: вось паўстала
хараство над хараством сусвету.

Я не ведаю, з якіх яна прастораў,
ці чакала любага ля весніц...
Але знаю: бачыў яе ўчора,
босая хадзіла у прадмесці.

Па ваду спяшалася да студні,
васільковасцю вачэй зарэла.
Дзень яе, заўсёды, мабыць, будні,
навучыў упэўненасці смелай...

Прыгадаў дзяўчыну я другую,
што мне ліст прыслала з запытаннем.
Зноў дзяўчыніну размову чую,
думкі зноў калішнія паўсталі.

«...Чаму у песнях вашых нестae
адной маленькай справы — чалавека?
Хіба пачуцці ўсе яго, мае
не закранаюць вашыя павекі?»

Запытанні, вобразы, трывогу
памяць замыкае ў сваё кола.
Я ў адказ скажу зусім нямнога
гэтай жорсткай, ласкавай і кволай...

.....

ЛІСТ

Таварыш Нарутавічанка!

Вам

*удзячны вельмі я за спогад мілы.
Прыйшоў ваш ліст тады, калі Масква
на адпачынак лета правадзіла.*

*Настрой, вы кажашце, у вас блaгі?
Прызнацца, мой мяняецца таксама.
Пішу паэму новую — «Кругі»,
ўзяў матэр'ял, дагэтуль нечapanы.*

*У звязку з тэмай казкі праглядаў
і, ведаеце, вельмі задаволен.*

Такія перлы ёсць між іх!

Бяда,
што новыя друкуюцца паволі...

Адну знайшоў, дык проста смех забраў.
Музыка ў ёй героем быў цэнтральным.
Прайграў жыццё, не бачыўшы добра,
пасля — сканаў акордам развітальным.

Па смерці пачапіў цымбалы ён
ды на той свет пайшоў сабе памалу.
(Адзін песняр, не так яшчэ даўно,
авансам пляцу там узяў кавалак.)

Прыйшоў. Іграў, іграў — пакуль
не уквяліў галоўнага там «чына».
І вось яго — за карак, за руку:
ідзі, адкуль прыйшоў, хлапчына!

Ляцеў з цымбаламі музыка ўніз,
пашэнціла за хмару зачачіцца.
З тае пары між неба і зямлі
вісіць і грае ў часе навальніцы...

Ды шмат яшчэ! Бяда вось толькі ў чым:
я не люблю «туманых алегорый».
За сымбаламі рознымі сачыць —
ды гэта, трэба ведаць, проста гора.

Вось так ідзе, як мокрае гарыць,
хвіліны, дні мільгаюць і знікаюць.
Жыццё свае адважвае дары:
ў іх часам добрае, а часам камень.

Жадаю добрых дзён вам і хвілін.
Заўвагі вашы ўсе, бадай, да толку.
Магчыма вінен толькі я адзін...
Ці ўсе?

З пашанаю да вас — Дубоўка.

Р. С. Адносна мовы, як бы вам сказаць,
не згодзен крыху...

.....
Дрэвы ў канфеці гуляюць з ветрам,
на Савецкай дзесь рыдае лера.
Надыходзіць восень непрыкметна,
з ёю верасень за кавалера.

Журавы на поўдзень мілі мераць,
ад прастуды кашляюць з адалі.
Ах вы, люмпен-крылыя стварэнні,
аспірыну мабыць і не ўзялі?

Вечар ціхі. Гусі у прасторы
развітальнае пяюць сталіцы.
З ліквідатарскім такім настроем
не магу ніяк я пагадзіцца...

Затрымаўся ля паштовай скрынкі:
нехта свой спяшаўся ліст укінуць.
Да паспешнасці мы нейк прывыклі:
ашчаджаем кожную хвіліну.

А няройдзем цераз гэта поле,
што жыццём усе мы з вамі клічам,
як паглянем стала, супакойна
ды нязробленае ўсё падлічым, —

дык і выйдзе: марная трывога,
ні да чога быў увесь наш клопат.
Існавацьме торная дарога,
слухаць будзе новы, новы рокат...

Нашы наішчадкі хай не асудзяць:
што маглі і як маглі рабілі.
Уздыхалі для сусвету грудзі
ці у песні, ці ў надрыўным сквіле.

Здзейсняцца ўсе нашы летуценні,
знішчыць чалавек прыгоны ў свеце.
Ідучы па шчасце пакаленням,
вы кажыце ўсім:

— Далей ідзеце!

Масква, 1927

І ПУРПУРОВЫХ ВЕТРАЗЯЎ УЗВІВЫ...

Ідзі часінай добраю у людзі
ты, вынік дум і творчага гарэння.
Адзін усцешыцца, другі асудзіць,
І той, і той з цікавасцю сустрэне.

Табе не даў я рыфмы мілагучнай, —
ідзі, мой твор, кунегай апавіты.
Цябе без рыфмы думка добра лучыць,
шукаючы для духу акавіты.

Клапоцяцца на свеце больш аб шлунку,
яго капрызы — дыктатура проста.
І стравы разнастайнага гатунку
мы на спатканне маем і на ростань.

А дух трымаем на галоднай норме,
а дух скарынкай эпігоннай сыты.
Яго суседзі, мабыць, не накормяць,
затым патрэбна духу акавіта.

Не знойдзе містыкі у гэтым крытык,
хоць дзе-які і будзе клапаціцца.
Калі чамусьці выйсце і закрыта, —
шукае выйсця творчая крыніца.

Будзі шуканні новага у стылі,
пакліч на спрэчкі думнае грамадства,
каб на здабытках даўніх не застылі,
каб не засцюжылі у іх мастацтва.

Занадта ціха стала на Парнасе
у сэнсе творчасці і дасягненняў.
Сядзяць у эпігоннай апранасе
прадстаўнікі абодвух пакаленняў.

Пакуль дайшлі — прытупаліся крышку,
няхай у добры час адпачываюць!
Не трэба нам спыняцца у зацішку,
бо ў далі думка нас вядзе жывая.

Мае сябры, супольнікі у працы,
штурмуўце будучыні аванпосты!
Мы звыклі перашкодаў не баяцца —
яны спрыяюць нашаму узросту.

У час нялёгкай выйшлі мы ў дарогу,
кагорту нашу ксцілі навальніцы.
Байкушы розныя ўздымалі скогат, —
імкнуліся прымусіць нас спыніцца.

А мы ішлі з імпэтам віратлівым,
а мы ішлі няспынна і упарта.
І пурпуровых ветразяў узвівы
трымалі курс на сонечнае заўтра.

З нас кожны рэвалюцыяй праняты,
кладзём шляхі да новых дасягненняў.
Узвышшы высім з пралетарыятам,
здзяйсняючы квяцістыя імкненні.

.....

Ідзі часінай добраю у людзі
ты, вынік дум і творчага гарэння.
Магчыма, хто цябе там і асудзіць
ці вывіх адшукае ў летуценнях...

Ад вывіхаў цябе я застрахую
замовай добрай, можа, дапаможа...
У інтрадукцыі замову надрукую,
каб беспячней было у падарожжы. —

ЗАМОВА АД СУСТАЎНЫХ ЗВІХАЎ І АД НЕСУСТАЎНЫХ ВЫВІХАЎ
(КАБ ПАМАГЛА НАПЭЎНА — ТРЭБА ПРАЧЫТАЦЬ АДНЫМ ДУХАМ)

На моры, на лука-моры,
на моры, на акіяне
ёсць выспа, на выспе горы,
на горах вялікі камень.

Каралі на бераг прыносілі хвалі,
 ў каралі і звіхі, і гора хавалі,
 каб гора ляжала,
 пятрэла на скалах,
 у свет не хадзіла,
 людзей не звадзіла,
 ляжала б высока,
 сохла.

На выспе стаіць святліца,
 у святліцы жыве Дзявіца.
 Хадзіла яна ў дубровы
 ірваці травы шаўковай.

На звiх прыкладала, памогі давала,
 каб звiх адкаснуўся на стромкія скалы,
 каб гора ляжала,
 пятрэла на скалах,
 у свет не хадзіла ,
 людзей не звадзіла,
 ляжала б высока,
 сохла.

Скаціўся той звiх на камень,
 няхай ён адтуль не ўстане,
 няхай ён далёка едзе,
 няхай ён загразне недзе.

Як вёз яго жук па калінавым мосце,
 той мост праламіўся, пад мост ягамосці.

І жук утапіўся,
 і звiх той заліўся,
 у свет больш не пойдзе
 ні ў якой прыгодзе,
 ляжыць дзесь глыбока,
 мокне.

Травіцаю звiх каралі,
 ўвагналі яго ў каралі.

На месца суставы сталі,
а звiх пакаціўся ў хвалі.

Каралі на бераг прыносілі хвалі,
ў каралі і звiх, і гора хавалі,
каб гора ляжала,
пятрэла на скалах,
у свет не хадзіла,
людзей не звадзіла,
ляжала б высока,
сохла.

.....

Цяпер ніякіх вывіхаў да скону.
Замоўкні, аўтар, хай ідуць героі.

.....

Ліловая ссуваецца заслона,
На сцэне нашых дзён гавораць двое.

Лірык

У нашы дні і радасці, і гора,
у нашы дні руін і будаўніцтва
часінай хочацца мне адпачынку
для сэрца струджанага і для нерваў.
На думку прыйдзе: кінучь хоць на тыдзень
і гарады, і ўвесь штодзённы клопат,
узяць пайсці вандроўным бесхацінцам
па тых шляхах і крыжавых дарогах.
Паслухаць гоманы людскога мора,
разгневанага мора-акіяну...
Пазнаць тугу бяскрайнюю ў дарозе,
пабачыць шчасце без парфумы хцівай...
У нашы дні...

Матэматык

Дзiвак ты ці рамантык,
мой дружа любы, гэта вельмі ясна.

У нашы дні руін і будаўніцтва
ты руйнаваць і будаваць павінен,
а не бадзяцца нейкім дзеньдзівірам.

Лірык

У нашы дні і радасці, і гора
патрэбны дойліды і дзеньдзівіры.
Аднолькава іх права на паветра
ды і на сонца такжа...

МАТЭМАТЫК

Ты разводзіш
крамолу нейкую і два ухілы!
Змагацца трэба з вамі... Ты не чуеш?!
Чаго глядзіш так пільна ты на Захад?
Ці сонца вокам думаеш спыніць?
Яно з-за лесу водбліскам крывавым
варожыць новы дзень, дзівосны дзень,
такі ж трывожны для цябе, як сёння.

Лірык

Угледзься, браце мой, у след яго,
навокал глянь... Што дзеецца навокал!
Здаецца мне — над лесам праплываюць
у край нязнаны ціха караблі.
І пурпуровых ветразяў узвівы —
то дух тужлівы ўкрыжаваны мой,
тужлівы дух і жальба...

МАТЭМАТЫК

Годзе, годзе!
Жані тугу на шчырыя бары,
а калі ў ветразі ўвайшла — дык добра:
не вернуцца ніколі караблі.
Ды гэта лірыка мне не да смаку:
у нашы дні руін і будаўніцтва,
і дыктатуры пралетарыяту
патрэбны нам паэты-змагары, —
не ліквідатары, не смутнагляды.

Лірык

...Я запалю агнём свае імкненні,
я запалю жаданні і надзеі,
і пурпуровых ветразяў узвівы
мяне над краем любым пранясуць.
Натхняючы прыдушаных пакутай,
бальзам на вусны смаглыя паклаўшы,
ад твараў струджаных тугу і смутак
я аджану і на палёх рассыплю,
пра радасць новыя навею песні,
а сам...

МАТЭМАТЫК

А сам?

Лірык

...з тугою і загіну,
бо мне прыемна з ёй, хоць дзіка-страшна...
І караблі праходзяць па-над лесам,
каб зноў вярнуцца заўтра раніцою,
каб зноў пабачыў я цяжар дзівосны
і пурпуровых ветразяў узвівы...

МАТЭМАТЫК

Дзівосна так... І ты дзівак, мой браце!
Якое ліха дзеецца з табою?
У сэрцы у тваім і непакою,
і панікёрства нейкага занадта...
Ты адыходзіш ад жыцця, змагання,
ты хутка станеш ворагам працоўных
і дыктатуры пралетарыяту.
Ты — шкодны тып! Наколькі я кахаю —
цябе настолькі сора зненавіжу!

Лірык

У кожным сэрцы рознае бывае,
бывае дрэннае у ім таксама.
Заўжды шукаем хібы мы ў суседзяў.

А як паглянем на свае учынкi,
 а як прагледзім зробленае намi,
 дык i не вельмі радасці багата...
 Затым мяне i не трывожаць дужа
 твае упiкi i твае асуды.
 Народ наш ведае даўно пра гэта
 i свайго сына ён не заняджае.
 Вось ты паслухай толькі, што гавораць
 дзяды сiвыя пра вянец прыроды.

НАРОДНАЕ АПАВЯДАННЕ ПРА ТОЕ, ЯК БОГ ТВАРЫЎ ЛЮДЗІНУ
 I ЯК ЧОРТ САПСАВАЎ УСЮ ГЭТУЮ РАБОТУ

Бог, калі тварыў Палесе,
 з гліны вылепіў людзіну
 i на сонейку павесіў,
 каб ямчэй падсохла гліна.

Не паспеў ён адысціся,
 адпачыць ці што якое,
 як аднекуль чорт-нячыскік
 тут з'явіўся ў непакоі.

Абышоў навокал твора,
 i памацаў, i панюхаў:
 не смяецца, не гаворыць,
 не шманае цаца вухам.
 Форма голая пятрэе,
 як мастацтва для мастацтва.
 — Бог, няйначай, тут дурэе —
 трэба з крытыкай узяцца.

Сапраўды, ядроны шышкі,
 а дзе змест у форме гэтай?
 Хіба мала мае жывкі
 наша любая планета?!

Мне не трэба — хай нікому
 гэта цаца не прыдасца! —
 Напляваў i так старому
 апаскудзіў тую працу.

Ён пасля пайшоў у пекла,
ганарар здзіраць за ўчынак.
Бог, тым часам меўшы пекны
і прыемны адпачынак,

з лесу сунецца памалу,
напявае «Баядэрку».
Каму што, а Богу хвала,
на яе ж не зробіць мерку...

Бачыць — чорт хвастом накрыўся
і падаўся у балота.
— От, сварыся, не сварыся —
не адвучыш шкодзіць чорта.

Пэўна, нешта зблочиў недзе,
вось праклятая байкуша!
Лепш глядзеў бы, як смоўж едзе,
Ці на вербе рваў ігрушы.

Падыходзіць да людзіны.
— А, каб ты затонуў лепей!
Памясіў бы, ўража, гліны,
паляпіў бы, як вась лепяць!

Але дзе ты зловіш чорта:
недзе ў Фрыца жлукціць піва...
Так не кінуў Бог работы:
пачынае зноў цярпліва.

Хоць вазьмі ляпі нанова:
дрэнь з усіх бакоў абліпла.
Шкода — зроблена аснова
і на сонцы сохне сціпла.

Не спыняцца ў полі Богу.
А было перад нядзеляй.
Каб не думаць вельмі доўга,
каб суседзі не гудзелі,—

ён узяў свой тонкі выраб
і, перавярнуўшы наніц,

захаваў у людскай глыбі
тую чортаву ўсю памяць.

Выгляд звонку стаў нядрэнны,
што ж ля сэрца — ліха знае...
У жыцці мы больш дарэмна
сэрца чыстага шукаем...

МАТЭМАТЫК

Не ведаю, ці больш цябе шкадную,
ці больш сярдзіты на цябе, мой дружа.
Ты не шукаеш вобразаў рэальных,
даступных і карысных у змаганні.
Замест таго забраўся ў чартаўшчыну
і выцягаеш барахло старое.
У нашы дні руін і будаўніцтва
паэт на фронце антырэлігійным
павінен быць, а не бадзяцца недзе
па балатах Палескіх і выгарах.

ЛІРЫК

Цудоўны скарб у творчасці народнай
для нас сабраны мудрымі дзядамі.
Яго адкінуць — значыць, без пашаны
паставіцца да продкаў працавітых.

МАТЭМАТЫК

Пара адмовіцца табе ад баек,
ад гэтай дробнабуржуазнай твані.
Павінны мы тварыць на грунце новым
сучаснае мастацтва для працоўных.

ЛІРЫК

Тварыць зусім нанова, ці узяўшы
што кольвек і ад даўніх дасягненняў?

МАТЭМАТЫК

Няма памылкі у маім сцвярджэнні!
Пра спадчыну культуры буржуазнай
даволі сказана і зразумела.

Але якое маюць дачыненне
да гэтай спадчыны твае ўсе казкі, —
не ведаю і, больш таго, не разумею...

ЛІРЫК

Усё, што створана вяльможным панствам,
што створана культурай буржуазнай,
ты дазваляеш карыстаць паэту?
А тое, што тварыў народ пакутны,
тварыў у полі пры цяжкой рабоце,
калі на гэтых творцаў буржуазных
ён ліў свой пот і сваю кроў, народ наш, —
ты адкідаеш словам рызыкаўным?!
Які страшэнны нонсэнс і абраза!

МАТЭМАТЫК

Дарэмна ты пакрыўдзіўся на праўду.
Табе даволі поркацца ў старызне!
У нашы дні руін і будаўніцтва,
і электрычнасці, і фізкультуры
ты мусіш ведаць гэтыя законы,
няўхільныя, як заўтра і сягоння.

ЛІРЫК

Ты можаш лаяцца усім, чым хочаш,
але майго не зменіш праканання.
Не веру я, што панская выгадка
перад сярмяжнай мае перавагу.
Пакуль не маем мы уласных скарбаў,
павінны выбраць вартае увагі.
Мая увага выбірае тое,
што створана працоўнаю сям'ёю.

МАТЭМАТЫК

З тваёй упартасці смяяцца трэба.
У гэтым бачу вынік шавінізму
і бачу тормаз развіцця культуры.

ЛІРЫК

Ты уважаеш, што культура ходзіць
у портках ката слаўнае Камуны
Парыжскае, у портках Галіфэ?
Або у марынарцы ходзіць Фрэнча,
другога ката, ката нашых дзен?
Не веру я у гэтка акрысы:
я ненавіжу іх, змагацца буду!
І у імя змагання з рознай тванню
вось гэтае шляхетнае культуры —
я лепш вазьму акрысы Беларусі...

МАТЭМАТЫК

Пакінем лепш! А то далёка вельмі
закоцімся мы з гутаркаю гэтай!
Не згодзен я з табой, а ты са мной,
заўсёды супраць буду я...

ЛІРЫК

А шкода!

Каб ты не пырсаў так на нашу творчасць,
сказаў бы шмат прыгожага табе.
На стромкую гару цябе узвёў бы,
адтуль ты ўбачыў бы зіхценне перлаў,
праменне самацвэтаў незлічоных
і глыбінню народнае душы.
Ты паглядзеў бы на хаценне гэта,
ты, як Тамаш няверны, дакрануўся б
да гэтых скарбаў — так яны рэальны.
Але дарэмна гавару з табою...
Пазнаў ты «двойчы два» і тым здаволен.
Вітаю вас!

МАТЭМАТЫК

Чаго ты расхадзіўся?

Хіба пазбаўлен я правоў звычайных
і выказаць не волен думкі смелай?

Як птушка вольная, я узлятаю
у будучыню крозаю сваёю!
Сядзі з сваім браснелым барахлом,
з сваімі скарбамі тых самацвetaў:
ад іх не горача, не зімна мне.
Ты разумееш? — Я без іх шчаслівы!
Карысці з іх не бачу. Вось як!

ЛІРЫК

Вось як?

Хацеў бы расказаць табе я казку,
але і сам не ведаю, як лепей...
Бо вельмі добрую згадаў я казку,
Яна якраз да гэтага выпадку.

МАТЭМАТЫК

Усё ў цябе будзеца з выпадкаў.
Выпадкі — проста нейкая хвароба.
Імкніся лепш канкрэтнае суладзіць,
бо на выпадках будучыня вяне...

ЛІРЫК

Ды ты паслухай лепш, пасля сварыся!
Магчыма так, але усё ж ваструса
я расказаць пра дзіўнае здарэнне.
Калі зусім недаспадобы будзе —
прашу спыніць тады сваёй развагай.

НАРОДНАЕ АПАВЯДАННЕ ПРА ТОЕ,
ЯК АДЗІН КРЫКСА СКАРДЗІЎСЯ НА КРЫЎДУ

Залатая апаяска,
ў апаясцы перлы, лалы...
У страёх прыгожых казка
ходзіць, грае у цымбалы.

Хто вясёлы — смуткам дорыць,
хто ў тузе — надорыць ласкай.
І смяецца, і гаворыць
у страёх прыгожых казка.

Самацветы ўночы свецяць,
сцежка выткана праменнем.
Нехта сочыць праўду ў свеце,
каб увіць у летуценні...

Ён прайшоў краін нямала,
ён, Цікаўны, к сонцу крочыць.
Казка грае у цымбалы,
Разганяе цемру ночы.

Вось ідзе праз лес Цікаўны,
чуе знекуль немы лямант.
Ці то злева, ці то справа
хата высіцца за брамай.

Падыходзіць. Тая хата,
як стадола ці казарма.
Нехта ў ёй крычыць заўзята,
па усім відаць, што дарма.

— Ой, ратуйце, людцы, цесна!
Ой, ратуйце, гвалт, загіну!
Узышоў Цікаўны з весніц,
глянуў скоса на хаціну.

Што за ліха! Гэткі скогат
адзін Крыкса толькі справіў.
Мабыць, вые з-за нічога.
Дай жа раду ў гэткай справе!

ЦІКАЎНЫ

Слухай, Крыкса! Хто парушыў
твой спакой і тваё права?
Ці якія, скажам, душы,
ці які прывід крываваы?

КРЫКСА

Ой, ратуйце, цесна вельмі!
Дайце ўзлёту і прасторы!

Цікаўны

Як язык твой толькі меле,
бедны Крыкса! Вось дык гора!

Ты братоў усіх распудзіў
гартаваным скавытаннем.
На цябе смяюцца людзі,
што рабіцьмеш, вось пытанне!

Зарасце травой дварышча
і дарога баравая.
Хочаш — плачаш, хочаш — свішчаш,
табе й хату даравалі.

.....

Неспыняная зявайла
усё скардзіцца, што цесна.
Плюнуў і пайшоў памалу
наш Цікаўны з гэных весніц.

— Ліха ведае, — гаворыць, —
свет такі шырокі, здэцца,
а вось на — няма прасторы,
і няма дзе Крыксам дзецца...

Зноў праз лес ідзе Цікаўны,
шчэ лунае невы лямант.
Ці то злева, ці то справа
замест гэнай хаты — пляма.

Наш Цікаўны к сонцу крочыць,
яшчэ трэ' ісці нямала...
Разганяе цемру ночы
казка, граючы ў цымбалы.

Самацветы ўночы свецяць,
сцежка выткана праменнем.
Ён шукае праўды ў свеце,
каб увіць у летуценні...

Хто шукае — той знаходзіць,
хто пытае — той не блудзіць, —
так суладжана ў народзе,
навучаюцца так людзі.

І пра гэта усё гаворыць
у страёх прыгожых казка.
Хто вясёлы — смуткам дорыць,
хто ў тузе — надорыць ласкай.

У страёх прыгожых казка
ходзіць, грае у цымбалы.
Залатая апаяска,
ў апаясцы перлы, лалы...

МАТЭМАТЫК

Каго і што ты маеш на увазе
у гэтай казцы? Можа, мне адкажаш?
Занадта рызыкаўна ты узяўся
каля мяне са скарбамі сваімі!
Ці не стварыў ты, часам, сам яе,
пасля каб спекульнуць «народнай» назвай?

ЛІРЫК

Вазьмі, на ласку, зборнік нашых казак,
сабраны слаўным дзедам Сержпудоўскім,
і ў гэтым зборніку адразу знойдзеш
ты гэту казку, ясную, як зоры.
Каго народ у казцы той выводзіць, —
не ведаю, бадай, усіх патроху.
Калі удасца быць мне на Палессі —
я запытаюся і напішу.

МАТЭМАТЫК

Якую цноту ты тут прадстаўляеш!
Знайшоў сабе і абарону нават:
«У Сержпудоўскага чытай!» І Шэйна
за хвост прыцягнеш... Кінь такія жаргты!
Яны, напэўна, шкодзіць неяк могуць.

ЛІРЫК

І сам не ўцяміў добра, а гаворыш.
«Яны нам шкодзіць могуць»! Чым жа шкодзіць?
Якая шкода можа з іх адбыцца?
Узяў ты моду гаварыць насупраць,
як той казаў: «Дуду ты як надзьмеш,
яна іграе гэтак»...

МАТЭМАТЫК

На табе!

Ужо дуда якаясь выплывае!
А зараз ракам пойдучь дударцы...
Няма чаго казаць — удаўся лірык!

ЛІРЫК

Табе бяда вялікая! Хай ходзяць!
А зрэшты, чым жа дрэнна, што ў народзе
ёсць прыказкі на розныя здарэнні?
Вазьмі дай запытанне мне на спробу,
і я знайду ў адказ апавяданне.

МАТЭМАТЫК

Ты хочаш ухіліцца ад адказу,
схаваўшыся за прыказкі і байкі?
Замест таго, каб высветліць пытанне,
ты нейкую заводзіш «віктарыну»?!
Ну што ж... Падобна гэта на задачу —
«плюс — мінус, ігрэк — ікс» і ўсё такое...
Магу табе прапанаваць пытанне:
Няхай сабе жыве і «віктарына»...

ЛІРЫК

Калі не «віктарына», дык «віктося».
У кожным разе — клічнік з запытаннем.

МАТЭМАТЫК

Скажы ты мне... Пра што б тут запытацца?
Пра смешнае не варта, мабыць, сёння.

Ізноў ты пусціш нешта з падкавыркай.
Скажы ты лепш пра слёзы. Плакаць можна
і смеючыся нават...

Лірык

Слёзы, слёзы...

Ліецца многа вас на свеце нашым,
і днём, і ўночы, і у шэрым змроку.
Ліецца з воч і чорных, і блакітных...
Вы глыбінёй мінулі акіяны,
вы палкасцю мінулі сонца косы,
цяжэй саміх сябе вы незраўнана...
Каб вас з'яднаць калі, сусвету слёзы,
дык на зямлі патоп другі пачаўся б.
У глыбіні і горкай, і празрыстай
вы утапілі б, слёзы, назаўсёды
усіх прахвостаў, здзірцаў, ашуканцаў,
накрыўшы іх і горам, і нядоляй...
Сваёю палкасцю, сваёй нялюдскай
вы растапілі б лёд на канцавоссях,
лядоўню гэту нашага сусвету...
Каменныя вы сэрцы растапілі б
у катаў прошлых, ёсцьных і наступных
сваёю палкасцю, сваёй нялюдскай...
Каб вас з'яднаць калі... О, слёзы, слёзы...
Ліецца многа вас на свеце нашым
і днём, і ўночы, і у шэрым змроку.
Сабраць у акіяны вас не ўдасца,
не ўдасца змыць усю брыду ад сэрцаў,
якая ў сэрцы пала на Палессі...
Дык ты прасіў сказаць табе пра слёзы?
Табе пра слёзы зараз раскажу я!

Народнае апавяданне пра слёзы

У адной на свеце маці
узяла дачка памерла.
Слёз у маці — не стрымаці,
слёзы буйныя, як перлы.

Гора матчына цяжкое,
не ўтаймуецца спагадай.
Не знаходзіць супакою,
пахавайшы сваю радасць.

Прабавалі ўсцішыць людзі:
хіба плачам вернеш страту?
Жаль вялікі сцісне грудзі,
сцісне сэрца ён, пракляты...

Несціхана плача маці
па сваёй дачцэ памерлай.
Слёз у маці — не стрымаці,
слёзы буйныя, як перлы.

Так было, пакуль аднойчы
сон не сніла маці тая.
...І у змроку, і уночы
сны ў павекі прылятаюць.

Нешта думаў, нешта сніцца, —
застецца праўды зерне.
Зашуміць крылом Дзянніца,
да сапраўднасці нас верне...

Сніцца сон старой, што быццам
у царкве на «Ўсе святыя»
давялося ёй маліцца
перад вобразам Марыі.

І маліла, і прасіла
маляванья фігуры,
каб жывым давалі сілы,
а хаўтуршчыкам — хаўтуры.

Покуль так складала хвалы,
ноч прасцерлася над светам.
У царкве заначавала
гарацешная кабета.

Апаўночы давялося
бачыць розныя дзівосы.
Стала б кратацца валоссе,
каб не скручаныя косы.

Здань ідзе, за ёй другая,
не злічыць і не агледзець...
Тут прыблудная, чужая,
тут і блізкія, суседзі.

Вось ідзе адкрыты чэрап,
ён мазгі нясе ў партфелі.
Свае іклы злосна шчэрыць,
каб яму «асанну» пелі...

Петушок бачком кульгае
на высокіх на абцасах.
Вельмі подленька спявае:
кішкі ззаду, быццам пасак...

У гарэсце з парцяляны,
праз якую каву гонім,
проста з долу адкапаны
з «вуткай» пхнецца штатс-псеўдонім...

Каранастая гарыла
у манішцы прасаванай
на хаду галіла рыла
і факстроцік танцавала...

Ліха матары! І то та
увіхаецца ля жмуры,
быццам п'яны каля плоту,
вычварае шуры-муры.

Едзе на байкушы ляпа,
штось раве у голас немы.
Вецер свішча цераз храпы,—
вывучай, лінгвіст, фанемы!..

Далей — п'яная капэла
едзе, смаліць нешта ў гуслі.
На сабе вязе, аж млее,
іх таркан, надзьмуўшы вусы.

Колькі ўсіх яшчэ было там,
дык дакладна і не ўспомніш:
зварушылася балота,
выплюнула твань сягоння.

Гарацешная старая
нат забылася на гора:
на пачвар тых пазірае,
каб не ўрок яе каторы.

Але вось пайшлі і душы
больш знаёмыя, суседзі...
Не відаць нідзе дачушкі,
затрымалі, мабыць, недзе...

А тым часам безупынна
праз царкву шнуруюць душы.
Ўрэшце — вось яна, дзяўчына,
белы кужаль апрануўшы.

Маці стала нерухома.
Вусны сцяты. Што ж не клічуць?
Вочы кволяць стан знаёмы
і знаёмае аблічча.

А дачка, маўляў, нямая,
і прымружаны павекі.
На спіне яна трымае
Велічэзны цэбар нейкі.

Маці

За чые грахі цяжкія
ты пакутуеш па смерці?
Ці знайшлі іх людзі злыя
ў тваім шчырым, чыстым сэрцы?

А ці ж я слязьмі не мыла
на зямлі твае слядочкі?
Ці ж я Бога не маліла,
цябе выправіўшы ўпрочкі?

Хто, не маючы сумлення,
даў табе цяжар вялікі,
аж дрыжаць твае калені...
Як яго, злачынца, клікаць?

ДАЧКА

Гэта, маці мая, маці, —
слёзы ўсе твае сабраны.
Іх вартую, як багацце.
Плач яшчэ... Бывай... Дабранач...

.....

Сон — як перуном спаліла,
толькі крылле завілося.
Па сваёй дачушцы мілай
маці болей не галосіць.

МАТЭМАТЫК

Дык вось табе і слёзы! Дружа любы!
Каб ты узяў другую форму толькі —
пацалаваў бы я цябе за тэму...
Якая думка, ах, якая думка!
І як жа сапсавана чартаўшчынай!
Вазьмі прыдумай ты для гэтай думкі
сучасную і блізкую нам форму...

ЛІРЫК

Прыдумаю, як буду мець магчымасць.
Цяпер мне сумна стала, вельмі сумна,
як быццам сам навекі нешта страціў.

МАТЭМАТЫК

Адкінь ты сум, якую маеш страту!
Глядзі, каб некаму, як слёзы ў сне,
твой сум не стаў прызначанай пакутай.

Падумай толькі добра... Ты не чуеш?
Чаго глядзіш так пільна ты на Захад?
Ці сонца вокам думаеш спыніць?
Яно з-за лесу водбліскам крывавым
варожыць новы дзень, дзівосны дзень,
такі ж трывожны для цябе, як сёння.

ЛІРЫК

Угледзься, браце мой, у след яго,
навокал глянь... Што дзеецца навокал!..
Здаецца мне — над лесам праплываюць
у край нязнаны ціха караблі.
І пурпуровых ветразяў узвівы —
то дух тужлівы ўкрыжаваны мой,
тужлівы дух і жальба...

МАТЭМАТЫК

Годзе, годзе!

Жані тугу на шчырыя бары,
а калі ў ветразі ўвайшла — дык добра:
не вернуцца ніколі караблі.
Бяры ты прыклад з аўтара, з Дубоўкі,
паслухай, што казаў ён перад намі:
які запал, які настрой бадзёры!
Адкуль ты толькі смутак свой збіраеш?

ЛІРЫК

Я слухаў аўтараву ўсю прадмову:
з табою разам выйшлі мы на сцэну.
Прадмовай гэнай аўтар даў настрой мне.
Чаго ж яшчэ ты хочаш?

МАТЭМАТЫК

Ты жартуеш?!
Узяў ты, кажаш, свой настрой з прадмовы?
Ну, гэта свінства, так хлусіць нахабна!

ЛІРЫК

Давай да аўтара мы пойдзем лепш
і спрэчку нашу вырашым супольна.

МАТЭМАТЫК

А пурпуровых ветразяў узвівы
ці прынясуць нас да яго ізноў?

.....

ДУБОУКА

Пайшлі шукаць мяне мае героі...
Хіба пра іх я дрэнна клапаціўся? —
Злажыў для іх ад вывіхаў замову,
за ўзор народную замову ўзяўшы...
Яны адзін другога вінавацяць,
прычыны нейкія з'явіліся адразу...
І кожны з іх сябе праўдзівым лічыць
у гэтай спрэчцы, можа, і цікавай!
Чакаць? Мірыць? Не буду лепш займацца,
а то мае уласныя героі
мяне самога ў нечым звінавацяць.
Няхай ідуць да чытачоў, гавораць,
супольна з імі вырашаюць крыўды...
Няхай нясе іх творчае гарэнне
і пурпуровых ветразяў узвівы...

Масква, 1929

БРАЊІСЛАВА

ПРАДМОВА

1

Мне прыйшлося даваць растлумачэнні пра сваю паэму «І пурпуровых ветразяў узвівы...» пасля надрукавання яе, каб зняпраўдзіць надзвычайна суб'ектыўныя выступленні некаторых крытыкаў (гл. мой арт. у «Звяздзе» за 4/IV-29 г.). Каб пазбыцца гэтага ў далейшым, я прымушаны даць адпаведнае тлумачэнне для гэтага твора.

2

Гэтая паэма напісана мною бадай цалкам у пачатку 1925 года. Тады ж яна пачата была друкаваннем у часопісе «Маладняк», пад назваю «Там, дзе вазёры». Калі была надрукавана першая частка, у мяне з'явілася жаданне ператварыць паэму ў драматычны твор, бо яна мае для гэтага ўсе падставы. Дзеля гэтага я і спыніў тады далейшае друкаванне. Прайшлі аж чатыры гады. Такія-сякія жыццёвыя прычыны не дазволілі мне да гэтага часу выканаць сваё жаданне, што я маю на мэце зрабіць у наступным. Уважаючы на цэльнасць і закончанасць паэмы, пры некаторай, зусім зразумелай, эскізнасці, я рашыў выдрукаваць яе ў такім выглядзе, дзе-што скараціўшы, дзе-што дадаўшы ды адначасна забараніўшы пераробку яе ў іншыя творы. З прычыны гэтага прашу чытачоў не вытлумачыць неспрыяюча для мяне паведамленне пра забарону пераробак.

3

Апісанья ў паэме падзеі цалкам адпавядаюць сапраўднасці і разгортваліся, як зазначана ў ёй, на Мядзельшчыне, ля Нарача. Адзіная паэтычная выгадка дапушчана аўтарам: возера Нарач набліжана да мястэчка Мядзела (якое стаіць на беразе в. Мясстры) у большай меры, чымся гэта ёсць сапраўды. Фамільнае прозвішча пана, які выведзены ў паэме, — Кошчыц. У далейшым на Мядзельшчыне іхняе пакаленне звялося. Труна самога фундатара ўмуравана ў касцёле з адпаведнай эпітафіяй.

«Святы Юстын» быў перанесены, пасля пераробкі Стара-Мядзельскага касцёла на царкву, у Мосар. Цяпер ён ізноў знаходзіцца ў Старым Мядзеле, каля якога адноўлена Кальварыя.

Каменны слуп, у які была замуравана вясковая дзяўчына Браніслава, знаходзіўся да 1916 г. у добра захаваным выглядзе між Мядзелам

і вёскай Сабалеўшчынай. Магчыма, што ён уцалеў да нашых дзён. У кожным разе, усё навакольнае насельніцтва добра ведае яго.

Кара смерцю, апісаная тут, таксама не з'яўляецца вымыслам аўтаравым або народным: яна часта практывалася за паншчынай. Больш таго, ёсць звесткі, што яна практыкавалася яшчэ егіпецкімі фараонамі, што чытач можа нярэдка спаткаць у мастацкай літаратуры. У кожным разе, аўтар трымаўся народных апавяданняў, даўшы ім мастацкае афармленне.

Такім чынам, калі аўтар і паграшыў чым у падачы матэрыялу, дык гэта ў вялікай датрыманасці і аб'ектыўнасці высвятлення самога гістарычнага факта.

4

Падобныя апісанай падзеі паступова рэвалюцыянізавалі працоўнае сялянства, паступова прыводзілі яго да пераканання, што, толькі знішчыўшы паноў, можна пабудаваць лепшую будучыню (гэтая тэза развіта ў маёй паэме «Кругі»). Зразумела, што такога вызвалення працоўнае сялянства магло дачакаць толькі ў саюзе з пралетарыятам. Ілюзіі народнікаў, якія спадзяваліся на сялянскую рэвалюцыю, разбіў яшчэ Г. В. Пляханаў у такіх словах: «Практыка давяла, што лёгка гаварыць пра сялянскую рэвалюцыю, але немагчыма яе зрабіць» (Творы, т. X, с. 38).

Паўстае пытанне, ці мог быць тыповым вобраз Браніславы, ці не было гэта рэдкім выключэннем? Ці не з'яўляецца гэты вобраз штучным, надуманым?

Для таго, чый погляд на беларусаў выхаваны расійскімі публіцыстамі 60-х гадоў, вобраз Браніславы будзе штучным. Як вядома, гэныя публіцысты «изо всех сил старались представить белорусов самым несчастным, самым угнетенным народом в мире» дзеля спецыфічных мэт расейскага царызму (гл.: т. IX «России», с. 157). Сапраўднасць гаворыць іншае. Я ўжо меў выпадак цытаваць словы нашага сучасніка Л. Н. Вайталоўскага («По следам войны»). Нагадаю іх яшчэ: «Помніцца, дзесьці ў якойсьці вельмі вучонай кніжцы чытаў я пра жыхароў Палесся (і, здаецца, гэта рэпутацыя стаіць вельмі цвёрда), быццам гэта дзікі, цёмны народ, з бясплоўнай пакорлівасцю ў душы і з калтуном у валасох. Уяўляю, што падумалі б палешукі пра гэнага вучонага брахуна. З сваіх дзікіх балот усмакталі яны нейкую воўчую гордасць, нястрымную напорнасць і найглыбшую пагарду да людзей звычайных», пад якімі разумеліся паны (пра гэта гл.: Шэйн, т. III, с. 98–99).

Такою воўчаю гордасцю, нестрыманаю напорнасцю і найглыбшаю пагардаю да паноў уладала Браніслава, уладалі сотні і тысячы пратэстантаў супраць прыгонаў, паншчыны, імёны якіх засталіся пад засцілаю небыцця.

Няхай гэты сціплы твор будзе помнікам для гэных невядомых.

19 красавіка 1929 г.

Масква

1

Я ведаю, што не ў краіне справа,
«без бацькаўшчыны пралетарыят».
Жыццё ад хаты адарвала,
не будзе ўласніцтву спрыяць.

Я ведаю, што комінам фабрычным
з'іначацца палі, лясы і свет.
Зубцы жняяркі электрычнай
заляскаюць і у аўсе.

Вітаю гэты час і заклікаю:
прыйдзі да нас,
парупся,
не марудзь!
Нясеш кашулі нам з паркалю,
каб пачаскаў змяніць кару.

І песні мілагучныя з сабою,
пабудаваныя на новы лад,
ты прынясі:
хай дух напояць,
каб воля моцнаю была.

Калі ж далёкае паўз нашы вочы
з экрана памяці праводзіць час,
душа успомніць тое хоча,
як шалясцелі клёны ў нас.

Таполі з клёнам, ля азёр далёкіх,
на Віленшчыне, дзе пачаў гарот-
нае жыццё. Ці ж песні змоўклі,
як пошчак часам за гарой?

Яны вучылі ненавідзець пана,
яшчэ — хахаць хаўрус сям'і працоў-
ных і працы. І ў абшарпана-
га пастушка будзілі кроў:

замацавацца і загартавацца
трэ, каб пайсці на новы шлях сталё-
ваю хадой...

Мой родны браце!
З табой мы чулі рытм палёў

і водгулле нялюдскага уціску.
Адно тады, калі жывеш, паку-
туеш без хлеба. Горш, як пырскі
здзеку зліюцца у раку,

і топяць у сабе жыцця праявы
і права чалавекам быць. Як во-
сенню алешнік кучаравы
матаў лісцём душу навой

пакуты. Смутак той вясковай песні
імкліваець гадаваў да лепшых дзён.
Яны з сабой цяпер прынеслі
прыгнётам трошчаным праклён.

2

Імкненні тчэш спрадвеку, памяць,
даеш жыццё, даеш імпэт.
Тады, як летуценні паляць
грудзі, як вобразы снуе паэт, —

даеш ты Слова. Раскажы мне,
мінулае узварухні:
азёрныя легенды ў гімне,
надземныя ў вадзе агні...

Азёры... Ці забыцца можна
на вашы спевы, прыгажосць?
Цяпер успамянаю кожны
дзень вас... На бацькаўшчыне скрозь

азёры... Толькі сонца нанач,
за Мядзела, за Гатавіцкі лес, —
шумлівазвонны волат Нарач
калышацца ў сівой імгле...

Не возера, а быццам мора...
А ў той, у навальнічны час,
калі вада да хмар гаворыць
і вагаркі пачне качаць

на жвір, на мяккі, залацісты,
да каранёў сасновых дрэў, —
прастор змаўкаў і калаціўся,
а волат пеніўся, дурэў...

А цёмна-сіняе прадонне
вучыла разумецць жыццё:
ўладарнікі яшчэ сягоння,
а заўтра — ніцае смяццё.

Нас вабіў і палохаў спеў
разлютаванага прастора.
Як быццам каля гэных дрэў
былі нядаўна мы,
учора...

3

Цяпер трымаемся мы стала,
цяпер хадой паважнай ходзім.
А памятаеш, як бывала,
ну, скажам, на дзявятым годзе
або дванаццатым, напрыклад?
Згадаць прыемна і не прыкра
той час, як кажуць, падрыхтоўчы
да гэтай сталасці паважнай,
калі мы так салідна крочым
у час наступны, праз сучасны...
Міналі дні, міналі ночы,
знікалі ў далі недасяжнай.

Усім цікавіліся вочы
маленькай грамады сярмяжнай.
Усё хацелася пабачыць,
пазнаць, чаму вось так, не гэтак.
І сёе-тое перайначыць,
і абысці увесь палетак,
у пушчу трапіць што б ні стала,
на возеры пабыць на кожным...
І дня на ўсё нам не хапала,
і спалі збольшага, трывожна:
каб не праспаць грыбы на ранку,
каб не праспаць у млын фурманку.
У тыя дні навукі ранняй
дзядуля быў аўтарытэтам.
На сотні нашых запытанняў
і нават пра стварэнне свету
даваў грунтоўныя адказы,
не супыніўшыся ні разу...
Ён ведаў, дзе зімуюць ракі,
птушыныя ён ведаў сховы
і кветкі кожнай знаў адзнакі,
да кожнай зоркі меў ён слова...
А больш за ўсё яго любілі
за байкі розныя і былі.
Слязой туманіла нам вочы,
калі ён баяў неаднойчы,
як за панамі людцаў білі,
як за панамі гора мелі,
як хлеб з кары сасновай елі...
Апавядаў ён, як дзяўчыну
замуравалі ў слуп каменны,
на нашу бедную айчыну
якія прыпадалі змены...
Хадзілі да слупа таго мы,
ў падножжа кветкі сціпла клалі.
А возера няспынны гоман
ішоў і рассыпаўся ў далях...

Над Нарачам, усім вядомым,
над самым берагам крутым,
стаяў палац на месцы добрым,
пабудаваны беднатою,
ды толькі не для беднаты.
Ён быў прыгожы, быў прасторны
не меў ніякіх ён заган.
Адзінай плямай, вельмі чорнай,
у тым палацы быў сам пан.
Вялікі, цёмны і маўклівы,
палац з пагардай паглядаў
на хаты бедныя, на нівы,
на той прыпынак нешчаслівы,
дзе гаспадарыла бяда...
Калі ж парою вечаровай
на захад сонца верне шлях,
калі ў праменні пурпуровым
ідзе за возера на сховы
і адлюструецца ў мурах, —
ён выглядаў тады, як дзіва,
палац вялікі і маўклівы...
Пярэстыя зіхцелі вокны,
адценні слаліся на мур.
Пасля — туману вэлюм вохкі
ўсё спавіваў. І аднаму
было б несамавіта пану:
маркотна, цяжка... Дываном
персідскім, мяккім, дабратканым
глушыўся крок... Мёд і віно
прыпонцістае ў срэбны келіх
ён наліваў. Да сына піў.
Сівыя вусы раскудзеліць,
рагоча сыта... Ночы, дні
праходзілі разоў нямала.
Шукаў вясёлага ўсё пан.
Ужо не цешылі цымбалы,
не цешыў і дзявочы стан.
Паехалі на паляванне.

Гасцінцам надараў хлапцоў.
Яны на дрэвах кукавалі.
Пасля — паны па іх стралялі,
хлапцы валіліся далоў.
Уцех было багата ў пана,
было панам усё паддана...
Ды толькі пан ніяк не здолеў
душу закуць у кайданы:
заўсёды марылі пра волю
загананай стараны сыны.
Хоць жыў мужык у бедным целе
і пад дзіравым армяком,
хоць ланцугі не раз звінелі
над абадраным мужыком, —
ён не скараўся тым уціскам:
у прыску тлеў заўсёды жар.
А з першым ветрам з таго прыску
пажар узносіўся да хмар.
І залівалі, і гасілі
пажар сялянскаю крывёй.
Свабоды дух лунаў на крыллі
над пад'ярэмнаю зямлёй.

5

Паны з'езджаюцца у госці,
агнямі мітусіцца парк.
І банкетуюць ягамосці,
красуе іхняя пара.
Празрыста звоняць вадамёты,
між елак высяць вохкі пыл.
З віном і старасвецкім мёдам
у пырсках панскі побыт плыў.
А вёска... Вёска сном замоўкла:
праца сённа, заўтра зноў.
Туману распаўзліся столкі
ад хат у поле, на загон.
Праходзіць час у хвалях плыні,
адзін радзіўся, той сканаў.
І, як заўсёды, безупынна
праз возера каціўся вал.

Даўно схавалі ў склепе пана,
паніч стаў за гаспадара.
Калейка ўся упланавана —
жаніўся, як прыйшла пара.
Пасада, гонар і жанчына
жыццё з'іначылі зусім.
Злічыць банкеты немагчыма —
адзін і ходзіць за другім...
Да смерці так прыйшлі б памалу,
але з'явіўся непакой —
дзіцёнка пані зажадала,
бацяў не йшоў з ім у пакой.
Пайшлі нарады, саймаванні,
кіпела, быццам у віры.
Пакуль шукала лекаў пані —
гешэфт рабілі дактары.
А ўсё няма й няма ратунку.
Ў палац з'явіліся ксяндзы.
Багата ў словах іхніх трунку,
па новых бегалі ганцы...
Пачуўшы добрую здабычу,
прыехаў біскуп сам у двор.

Б і с к у п

Мой сын! Дабра табе я зычу,
благаслаўлення ясных зор.
Будзь верным заўжды Пану Богу
і ўсім святым ягоным ты, —
пакажа ён табе дарогу
да хараства, да яснаты.
Мой сын! Вялікі грэх якісьці
ўвайшоў у гэтыя муры.
Не можа ён з палаца выйсці,
пакуль не прыме Бог дары.
Маліцца трэба ў кожнай хвілі,
надзею ў сэрцы мець сваім.
Анёлы прынясуць на крыллі
тады збавенне вам усім.

П а н

Малюся Вастрабрамскай Матцы,
даю ахвяры да малення.
Дакуль жа будзе грэх трымацца,
калі знайду сабе збавенне?

Б і с к у п

Каму вялікае цярпенне —
вялікі будзе і спакой.
Табе наканаваны цёрні
святарнай боскаю рукою.
Ідзі, мой сын, у Вечны горад,
там выканай святы абрад.
Тады тваё мінецца гора
і дачакаеш ты добра.

П а н

Каханы мой айцец духоўны,
благаславі на дальні шлях.
Жадання палкага я поўны,
ў збавенне просіцца душа...

6

У Рыме любяць грошы вельмі,
за іх і зрабяць вельмі шмат.
Грахі адпусцяць, а «патэльню»
паліжа хай бяднейшы брат.
І ўсё залежыць не ад Бога,
а ад дуката залатога.
Спаткалі вельмі ветла пана,
праслухаў кардынал яго.
Наладжана у Ватыкане
і кансультацыя грахоў.

К а р д ы н а л

Напэўна грэх вялікі нейкі
правіс над панскай галавой.
Яго адпусцім мы наvekі
добрачычлівасцю сваёй.
Але завезці толькі трэба

святога пана ў свой касцёл.
Злітуецца Найсвентшы з неба,
як на імшу яму дасцё...
У нас адзін святы ў запасе,
здаецца, ёсць?..

К а п у ц ы н

Святы Юстын!

К а р д ы н а л

Святы Юстын у добрым часе
з няплодзем справіцца адзін.
Святы Юстын паехаць можа
у ваш далёкі гэны край.
Няхай ён пані дапаможа,
паможа й пану ён няхай.
Ідзі, мой сын, благаслаўлены,
хай і яна благаславіцца...

.....
Дукаты падалі са звонам
у кардынальскую скарбніцу.
У Рыме добрая майстэрня!
Дасталі косці з сутарэння,
злажылі ў скрынку акуратна,
дабавілі дзе трэба ваты,
намалявалі і абраз:
плыві, Юстынка, ў добры час!
Узяўшы з Рыма тую скрынку,
накіраваўся пан дамоў.
Юстынка то ці не Юстынка —
паехаў апладжаць паноў.

7

У двор цяжэй заўсёды ехаць —
марудным выдаецца час.
Але з надзеяй і уцехай
апошні блізіцца папас.
Тым часам праляцела дзейка
на ўсю акругу: едзе пан,
вяза святога дабрадзейку,

які майструе дзеці сам.
 Ксяндзоў наехала, як ліха,
 прыехаў біскуп не адзін.
 Народу хоць ніхто не клікаў, —
 зышлося Богу дагадзіць.
 Прайшлі з пратэсамі настрэчу,
 у вочы дым кадзільны лез.
 А спеў дзявочы і кабечы
 аж разлягаўся ў шчыры лес.
 Якраз і пан з Юстынам едзе,
 народ абняў увесь прастор.
 Стаеннікі ступаюць ледзьве,
 здзіўлёна глядзячы з-за шор.
 У гэткім тлуме і спякоце
 цяжарных некалькі было.
 Ім пры спатканні дзесь пры плоце
 радзіць без часу надышло.
 — Жывое цуда! Бачце, людзі!
 Юстын работу распачаў.
 Касцёл ад гэтага набудзе,
 напэўна, добры капітал... —
 З такімі цудамі прывезлі
 Юстына ў мядзельскі касцёл.
 Набожныя гучалі песні
 каля Юстына навакол.
 Пасля — абед, пасля — вячэра,
 пасля — віно і моцны мёд.
 Святы дык толькі зубы шчэрыць, —
 за ўсё пакутуе народ.
 На адмысловым саймаванні
 быў распрацованы ўвесь план:
 Павінна у касцёле пані
 ўсю ноч маліцца, давідна.

Б і с к у п

Як толькі сёння скончым нешпар
 і пойдучь верныя да спраў, —
 адзін няхай для ўдачы лепшай
 там застанецца...

Станіслаў!

Ты застанешся, сын каханы:
маліцца нам не навіна...
Для славы боскае абраны,
і ты маліся давідна...

8

Арганы гралі урачыста,
віліся спевы ў вышыні.
Нарыхтавана справа чыста, —
заслону, біскуп, захіні.
Пайшлі усе. Замок на дзверы
павесіў сёння біскуп сам.
Каб узмацніць у косці веру,
узятая панская краса.
У белым, як да шлюбу, стала
красуня пані на дыван.
Яна не бачыць Станіслава,
над ёю з водараў туман.
Агні ледзь дыхаюць у высі,
кадзільны дым ласкочыць нос.
Кагал святы згары дзівіўся:
ў ахвяру пані хто прынёс?..
Сціскаўся пошчак у скляпенні,
муры маўкліваць абышла.
І толькі сцэні, летуценні
дзесь мітусіліся ля шкла.
Памалу мляваць агарнула,
звіваўся з грэшных дум вянок.
Малітваў сэрца больш не чула,
гарэла іншасцю яно.
Жанчыну захлынулі чары:
не ў храме, ў садзе адпачын.
І вось чакае: прыйдзе зараз
каханы радасны Юстын...
Ён малады, такі прыгожы...
Такая палкасць разам з ім...
Спатканне гэтае трывожыць
ніхто не смее на зямлі...

П а н і

Пакінь свае святыя рамы,
 прыйдзі ў зіхценні пекнаты,
 ў страі нябесных убраны, —
 ці ты святы, ці не святы...

9

Маўчыць народнае паданне
 аб тым, што там было далей.
 Малілася ж так моцна пані
 ля абразоў і ля касцей...
 Святы Юстын так і не ўстаў...
 А ці не ўстаў... ксёндз Станіслаў?

10

Над светам сонца узышло,
 праменне разліло наўкол.
 Затрапятала цераз шкло,
 як на працягу ўсіх вякоў.
 На ганку пані. Б'юць чалом,
 вітае пан і клер за ім.
 А што на думцы у каго, —
 ніхто не ведае аб тым...
 Павіншавалі, як адзін,
 і пажадалі аднаго.
 Маўчаў высокі капуцын,
 у вочах тоячы агонь...
 А возера кунегай б'е
 на жвірыстыя берагі...
 Няспынна й час ідзе сабе:
 мінае дзень адзін, другі...

11

Магчыма ў сне, а можа ў яве
 «Юстын» прыходзіў у палац.
 Ушанавана ў гэткай славе,
 цяжарнай пані ўжо была.
 У тэрмін нарадзіла сына,
 на тыдзень свята ў гэты раз.

І, пахваляючы Юстына,
ксяндзы хвалілі добры час.
У гонар новага патрона
Юстынам стаў хлапчук малы.
З банкетным гоманам і званам
аж угіналіся сталы...
Банкет цяпер той памінаюць —
прыкметны, даўся ў знакі ім.
Падпіўшы, быў у добрым раю
і біскуп: кланяўся усім.
Злавіўшы брата Станіслава,
сказаў на вуха: «Маладзец!»

С т а н і с л а ў

Усё зраблю для вышняй славы,
яна на подзвігі вядзе...
Я, сціплы боскі чалядзінец,
граў на арганах...

Мой айцец!

Калі я заслужыў гасцінец, —
хай будзе Богу на вянец...

Б і с к у п

Ну, ну! Не скрыўджаным застаўся
і ты, мой сын, здаецца мне.
За гэтыя б арганы ўзяўся
і я, каб скронь не ў сівізне...

12

Паны гуляюць, вёска стогне,
банкеты п'яўкай смокчуць кроў.
Глядзіш — ужо вядуць сягоння
ў разніцу панскую кароў.
Падвойны ціск сціскае горла,
хоць у зямельку ты палазь.
І крыўда цяжкая, і гора
на ногі чэпяцца, як грязь.
А тут яшчэ харчуй Юстына
і ўсіх ягоных слугачоў.
Хоць ты жывым у дамавіну:

з ярма не вылезе плячо.
 Гамоніць вёска глуха, грозна,
 збірае помсту ў адзін раз.
 Падаткаў вызначана розных
 ксяндзу і пану на папас.
 Праз вёскі вецер жалбы носіць:
 тых збіў, тых скрыўдзіў сёння пан.
 ...Шумела спелае калоссе,
 цяпер здратованы курган...
 Ідуць дзяўчаты адвячоркам,
 дажалі жыта ўсё, бадай.
 Ды нахапіліся і зоркі
 і месяц стаў на небакрай...
 Ідзе дахаты Браніслава,
 спявае разам працы спеў.
 У хвалях песня нарастала
 і разлівалася між дрэў.
 Забыта поле, серп гарбаты,
 бо праца ёй не навіна.
 Яна працуе дацямна,
 затое, мабыць, носіць латы.
 Зірні у вочы: цвёрда, смела
 адкажа зірк, крыштальны зірк.
 Што ёй паны, што ёй князі!
 Таемна жыта шалясцела
 ёй казку вечную жыцця.
 — Жывуць паны з сялянскай працы,
 жывуць паны з рабочай працы, —
 вось каласы як шалясцяць.

13

Знайшлі Бранісю ў беднай хаце:
 паклікаў лёкай у палац.
 Узнепакоілася маці,
 вучыць дачушку пачала.

М а ц і

Малога добра калышы ты,
 набожнае яму спявай.
 Бо панскасць ім у скуру ўшыта —

не угняві, а дагаджай.
Карыся, дочухна, карыся,
прызначана бо нам з вякоў:
сабе не дбаючы карысці,
яе збіраці для паноў...

Б р а н і с л а в а

Чаго ўстрывожана ты, маці, —
навуку чула я даўно.
Але дакуль мы будзем слацца,
качацца каля панскіх ног?
Няўжо на іх не будзе зводу?
Няўжо іх не паберыць смерць?
Дакуль жа нашаму народу
пакуту горкую цяпець?

М а ц і

У імя Ойца, Сына, Духа!..
Браніська, любая, маўчы!
Хто да акна прыставіць вуха,
не пабаяўшыся начы...
Баюся: ты занадта смелай
выгадавалася ў мяне.
Пільнуйся там, дачушка, дзела,
ніхто не пажалее, не...
Які там звод... у Сына, Духа!..
Ўсіх не паберыш, ды й народ...
Не ўмее ён сумлення слухаць,
гне ў балоце, як чарот.
Паслухай, скажучь: «Пса павесяць, —
хадзі і кланяйся яму
не менш, чымся якіх дзён дзесяць,
бо адарвецца на бяду»...
Адзін памрэ — другі на карак
садзіцца пан — дуга адна...
Паны з салодкіх локчуць чарак,
нам трэба гора піць да дна...
Карыся, дочухна, карыся,
адна ты, любая, ў мяне...

Б р а н і с л а в а

Не прыйдзе з ганьбаю Браніся,
твая трывога хай міне...

14

Расце малы, растуць выдаткі:
на кляштар фундуш, на ксяндзоў.
Сялянскія усе манаткі
ператрасаюць для паноў...
Галосіць вёска ў невы голас,
у бокі розныя ідзе.
А цераз вёскі, цераз сёлы
бяда ідзе, бяду вядзе...
Адны пайшлі на жабраніну,
дзе-хто сякеры навастрыў.
А вецер вее над краінай,
каб разгараліся кастры...
І маці перайшла ці мала,
але не шэнціла старой:
так у дарозе і сканала,
не развітаўшыся з дачкой.
З бярозы лісцінка зляцела
на ублаганне, на ўспамін.
Ніхто не плакаў каля цела, —
і так слязьмі прасяклі дні...
Суседзі ладзілі хаўтуры,
са столі злагалі труну...
Ці чуе дочухна за мурам,
што мацер небыт агарнуў?
Браніся слухае гамонку,
Браніся чуе пра бяду —
пустошаць бедную старонку,
усіх да торбы давядуць...

Б р а н і с л а в а

Матуля, родная матуля,
адна цяпер я, сіратой.
Мяне да сэрца не прытуліш

сваёй ласкаваю рукой.
Не выйдзеш спатыкаць ля весніц,
мінула радасці пара.
Жалобай поўняцца ўсе песні,
і нас ёй будуць надараць...

15

А надаралі вельмі проста:
панам багацце, весялосць,
а селяніну «Патар ностар»
і ўсё, што толькі ў небе ёсць...
Давалі радасць з карыфашкай
ва ўласнасць пану ад радзін,
а мужыку для працы цяжкай
як можна больш гадзін, гадзін...
І так жылі вякамі побач
тварэнні Бога аднаго.
Поп — у царкве, ў касцёле — пробашч
благаслаўлялі на прыгон...
Малілі Бога, каб не крыўдзіў
таго, хто змогся пад ярмом,
калі бядак на неба прыйдзе, —
хай будзе там гаспадаром...
Пасля — бязлітаснай рукою
піхалі ў «вечнасць» мужыка...
Але прыйшла чарга ў пакоі,
ніхто чаргі тут не чакаў.
Сама вяльможная васпані,
Бог знае, ці з пасцелі ўстане...
Хоць даглядалі і лячылі, —
заснула пані ўсё ж навек...
Не гляне больш на свет вачыма,
на свет не гляне з-пад павек...
І ўсе жаданні, ўсе імкненні,
якім і краю не было,
адным-адзіным вокамгненнем
разбіты, скрышаны на тло.
Да столі віўся дым кадзільны,
гарэлі свечы ля труны.

Ксяндзы вакол стаялі шчыльна,
 на фундуш прагнулі яны.
 Жыцця не вернуць і літанні,
 як ты органы ні надзьмі.
 І стала роўнай з тымі пані,
 якіх не звала і людзьмі.
 Палац убраны чорным крэпам,
 на люстрах вэлюмы з тугі.
 Засыпан хвойкай шлях да склепа,
 замок адомкнуты тугі.
 Прыйшлі з пратэсамі, з вянкамі,
 труну паставілі у склеп...
 Ізноў замкнулі склеп замкамі,
 пасля — з палаца знялі крэп...

16

Да ўсіх падзей на свеце звыклі,
 мінае самы цяжкі жаль.
 Пасля угодак — зноў музыка,
 ізноў у замку пышны баль.
 Прыйшла прыгонная капэла,
 на хорах грае для паноў.
 Ды вось жалобы чорны вэлюм
 не адышоў ад берагоў.
 Гамоніць Нарач несціхана,
 шпурляе пену ў камяні...
 Не закранае гоман пана:
 пакаштаваў пан розных він...
 На шпацыр вынесла малога
 Браніся: на руках дзіця...
 Ляціць над возерам трывога,
 аж чутна — крылы шалясяцяць...
 На скалы хваля гоніць хвалю,
 і плач, і смех у камянёх
 то завяецца у аддалі,
 то узляціць да самых ног.
 Малога вабяць плёскі, рокат,
 ён ручкай цягнецца — «ма-ма!» —
 да белапеннай і шырокай,

што не спыніць і не стрымаць...
Ды сунімае ўсё дзяўчына:
— Няможна... нельга... не сваволь... —
І возера не для Юстына?
І хвалі, што пяюць «буль-боль»?
Пачаў злаваць малы вяльможны
і няню — ручкай па руках.
Туды? — Туды ніяк няможна...
Туды? — А там вялікі жаж...
І вось малы маленькай сілай
рвануў хусцінку за ражок —
яна ім вочы і закрыла.
Браніся цягне хустку ўбок,
а ён к сабе... А бераг блізка,
а пад нагамі камень слізкі —
і ўсё... Нядоўга быць бядзе:
абое ў віравой вадзе...
На паратунак беглі людзі, —
ды паратунак бедны будзе:
Бранісю вір на жвір адкінуў,
забраў жа аднаго Юстына...
Браніся крыху ачуныла,
але карысці ў гэтым мала:
няма вяльможнага малога...
Расце на беразе трывога.

Б р а н і с л а в а

О Божа, што я натварыла?
Не бачыць мне самой жыцця...
Лепш пана прыняла б магіла,
чым гэта горкае дзіця...
А зараз прыйдуць каты, каты,
пакрышаць костачкі мае...
Ад гэтай нечуванай страты
ніхто ратунку не дае...

Л ю д з і

У імя Ойца! Хто адважны
пайсці да пана з навіной?..

У гэты час пан ксёндз паважны
з'явіўся перад грамадой.

С т а н і с л а ў

Благаслаўленне ўсяму сходу!
Якое ж дзіва вы знайшлі?

Л ю д з і

Такога дзіва, пане пробашч,
яшчэ не зналі на зямлі.
Тапіліся тут разам двое,
бо ў вір зваліліся яны.
Знайшлі Бранісю, ды затое
паніч маленькі...

С т а н і с л а ў

Што? Юстын?

Няпраўда!.. Не!!!

А дзе ж ён? Людзі!

Хто знойдзе — рай сабе здабудзе!..
Шукайце!

Ў імя Ойца, Сына...

Л ю д з і

Адкінуў Бог адну дзяўчыну,
а паніча забраў навек.
Шуканне тут не дапаможа:
што проці Бога чалавек?!

17

Святыя ціха спяць у нішах,
уся капліца ціха спіць.
Ніхто з іх і не сніць пра ліха,
што безупынна цягне ніць,
каб гэнай тонкай хіжай ніццю
звязаць, скруціць і заблытаць,
спыніць лёт думак, сэрца біцце,
як злы палуначнік, як таць...
Грыміць замок, бразгочуць штабы,

прыбеглі служкі, паляць knot:
усе запалены лампады
і ўсё чакае на прыход...
Ідзе сутанная калона:
манахі і манашкі ў рад.
Навіслі змрочна капюшоны,
каб быў страшней страшны пагляд.
Між імі ксёндз, за ім і дзева
адна... І на такой самоце,
як адарваны ліст ад дрэва,
што ўпэраць вецер гоніць, коціць...

С т а н і с л а ў

Табе як імя?

Б р а н і с л а в а

Браніслава...

С т а н і с л а ў

Была на споведзі?

Б р а н і с л а в а

Была.

С т а н і с л а ў

А ўсе касцельныя адправы
ці адбывала?

Б р а н і с л а в а

Адбыла.

С т а н і с л а ў

Цалуй святарны крыж, нябога,
(з Хрыстом распятым крыж дае)
і знай, што мы, абодва з Богам,
чакаем праўды аднае.
Скажы: дзе, хто, калі з табою
пра тую справу гаварыў,
каб знішчыць паніча вадою,
каб утапіць яго ў віры?

Б р а н і с л а в а

Ніхто, нідзе пра ўсё пра тое
ніколі мне не гаварыў.
Мы з ім тапіліся абое,
і я сама была ў віры.

С т а н і с л а ў

Адна была у вас дарога,
яго — няма, жывая ты.
Ды як жа так?

Б р а н і с л а в а

Я з ласкі Бога
жывой вярнулася з вады.

С т а н і с л а ў

Без боскай ласкі быў Юстын,
адзіны, гжэчны панскі сын?
Табе ж, якіх на свеце многа,
быў дадзены ратунак Богам?
Ты мысліш, што ў высокім небе
больш любяць гэткае атрэб'е,
як ты? Кажу апошні раз:
праўдзівы дай на ўсё адказ.

Б р а н і с л а в а

Адказ дала. Вам не хапае,
вам трэба праўда не такая.
Спытаць вам Пана Бога трэба,
пан ксёндз бліжэй, чым я, да неба...

18

Ці жоўць парвалася у ката,
ці праўда завяла ў адчай.
Схапіўшы крыж з Хрыстом распятым,
ён біў дзяўчыну з-за пляча.
Ён біў, той кат, ад злосці п'яны,
ён біў і косці ёй крышыў.
І крыж і ўсе Хрыстовы раны

ізноў крывёю нападзі.
Яна не плакала, цярпела,
у страшных хоць руках была.
Пакутавала цяжка цела, —
душа магутнасць набыла.
Наўкол стаялі ў рад сутаны,
над імі капюшонаў рад.
Пад імі — нелюдзь розных станаў,
якая ганьбіць слова «брат», —
як совы, жудасна са шчылін
маўкліва зіркалі вачыма.
І толькі пацеркі шурчэлі
у гэтай д'яблавай капэлі...

С т а н і с л а ў

Ты праўду скажаш мне, пракленства,
бо выдзьму я з касцей душу.

Б р а н і с л а в а

Праўдзівай я живу з маленства
і праўду ў сэрцы я нашу.
Благаслаўляе дзетак Езус
на пазлацонных абразох.
Стаіць Ён, з дрэва і з жалеза,
ля крыжавых усіх дарог.
Галодных корміць і благае
на абразох, каб знаў народ.
І быць братамі ўсіх наўчае,
не крыўдзіць бедных і сірот.
І ты, слуга такога Бога,
яго аберучкі ўздымаў
і разам з ім мяне, нябогу,
крывёй нявіннай абліваў?
Чаму ж не вырваў крыж у ката
ён, добры, літасцівы Бог?
Чаму не шыбануў, як гада,
цябе ў прадонне, праз парог?
Чаму ж ён не памог нябозе,

не знішчыў ката перуном,
на гэтай крыжавой дарозе
не спапяліў цябе агнём?
Ён не прыйшоў на дапамогу,
схаваўшыся за ўсіх святых.
Зракаюся такога Бога
і слугачоў яго такіх!

С т а н і с л а ў

Цябе зямля глыне!..

М а н а х і

Навекі...

С т а н і с л а ў

Твае я выдзеру павекі!
Па смерці воч ты не заплюшчыш!

Б р а н і с л а в а

Дарма! Я буду неўмірушчай!

19

П а н

(да Браніславы)

Дзе сын мой?!.

Б р а н і с л а в а

Запытайся ў Бога,
хоць ён з крыві нявіннай п'яны
Ён — пан. Я ж — сірата, нябога,
а пан — ён знаецца з панамі.

П а н

Ах, так!..

М а н а х і

(з кайданамі ў руках)

Паночку, з вашай ласкі
мы ёй пакажам шлях да раю...

П а н

Прэч, псы! І вашы ўсе жалязкі...
Ах, Божухна, душа згарае...

.....
На бераг пан ідзе з капліцы,
за ім і чорная ўся світа.
Вартуюць псы сваю здабычу,
крывёю вочы іх наліты...

20

П а н

(да людзей на беразе)

Знайшлі мне сына?

Л ю д з і

Ясны пане!

Такая ноч, такая ноч!
Каб пачакаць нам да світання,
напэўна, ён пайшоў у дно...

П а н

Шукайце, д'яблы вам у вочы, —
каб больш святла у іх было.
Не ведаю ніякай ночы:
загад мой — ваша ўсё святло!
Я сёння выпіў столькі гора,
што больш няма яго нідзе...
Яно маё сціскае горла,
яно ў труну мяне вядзе.
Я вас прымушу выпіць Нарач
і выпіць да самога дна.
Ці панясуць усіх на марах,
ці будзе сын тут да відна!

(Да Браніславы)

А! Гэта самая... апека...
Ідзі бліжэй ты, ведзьма з пекла!

Б р а н і с л а в а

Мяне вадзіў ваш клер да раю,
хоць, праўда, пан больш пекла знае...

М а н а х

Паночку! Вось вяроўка й камень,
дазволь — мы месца ёй дадзём...

П а н

Прэч, псы! Не крагайце рукамі
пачатак маіх чорных дзён...
Збірайце камень дзікі ў полі,
пасад каменны будзе ёй.
Ах, Божухна, — забраў патолю
і ўцеху старасці маёй...
Паклічце, ўсіх ксяндзоў паклічце,
няхай званы праз ноч гудзяць.
Не пісана у іх кантычцы,
як трэба дзеўчыну ўслаўляць...
Збірайце камень дзікі з поля,
пасад каменны будзе ёй.
Ах, Божухна! А дзе ж патоля
і ўцеха старасці маёй...
Паклічце муляраў з начыннем,
паходні запаліце ўсе.
Для гэтай проклятай дзяўчыны
падзяку не прыдумаў свет...
Цябе пастаўлю я на ўзгорку,
над самым берагам крутым.
Ты будзеш піць свой келіх горкі
ў праменні сонца залатым.
Ты будзеш помнікам навекі,
як бацька сына мілаваў...
З хаўтурным посвістам і дзвенькам
твая спятрэе галава.
Вятры табе хай песню зложаць,
па свеце разнясуць няхай.
Няхай... Ды як жа гэта можна...
Забойца... Помнік... Ха-ха-ха...
Збірайце камень дзікі з поля,
пасад каменны дайце ёй.
Ах, Божухна, а дзе ж патоля
і ўцеха старасці маёй...

Званы, як на пажар, званілі,
трывога агарнула ўсіх.
На многія ў акрузе мілі
каціўся водгук дзеяў злых.
Збіраліся навокал людзі,
пыталіся:
— А дзе ж той Бог?
Дакуль жа гэта поскудзь будзе
тыраніць нас і гнуць да ног?..
Навошта катуеце Броню?
Яна ж сіротка!
Эх, пань! —
А гайдукі на сытых конях
і ўзялі іх у бізуны...
Ізноў сабраліся сцяною,
ізноў пыталіся ў паноў:
Што творыце над сіратаю?
А дзе ж той Бог?
Куды сышоў? —
Каменне пападала катам.
Як вышчараліся яны!
Ды палятаў заслон пракляты,
ізноў світалі бізуны...
Паходні жудасна ўзляталі,
хадзілі, лынулі ў прастор.
На возеры стагналі хвалі,
калышучы адценні зор.
На ўзгорку муляры складалі
для Браніславы слуп-пасад.
Ксяндзы маўчалі у аддалі.
І Станіслаў стаў з імі ў рад.
Страшэнны час... Згадаў ён паню,
згадаў і ночы ўсе, і дні...
І вось дайшло да адпяванняў...
О памяць, дзеі захіні...
Дзяўчына вось. Стаіць у муры,
па грудзі мур ужо узрос.

Ці не пара пачаць хаўтуры?
Ах, ксёнжа, не пабачыў слёз?..

С т а н і с л а ў

Быў дадзены табе ў апеку
нявінны хлопец, панскі сын.
Ты ж прыстарала сабе пекла, —
туды цяпер твой шлях адзін.
Цябе й асудзяць вельмі строга,
твой нечуваны грэх цяжкі.
Скарыся, грэшніца, прад Богам,
прызнай злачын сваёй рукі!
Стаіш ты на парозе ў небыт,
узваж учынкi ўсе свае.
Пакайся тут людзям і небу,
апошні час твой настае...

Б р а н і с л а в а

Я ўсё сказала, панскі лёкай,
і ведаю, ты добра чуў.
Не псярня ваша, свет шырокі
стаіць прывабай уваччу.
Мне шкода сцежак і дарожак
на роднай, любай старане.
Мне шкода квет — нагой варожай
затопчуць іх, як і мяне.
На тых сцежкі, на дарожкі
я толькі, толькі узышла.
А з квет духмяных і прыгожых
сабе вяночак не звiла.
Вяночак мой з пакуты звiты
і перавязаны тугой.
І кветкі ў ім усе абліты
маёй нявіннаю крывёй.
Муруйце, муляры, найлепей —
гасцінцам вас надорыць пан.
Мой заклік вапнай не залепяць,
ён скалыхне яшчэ курган...

Вы нашу радасць адабралі,
замуравалі ў камяні,
вы шчасце наша ў гразь стапталі,
ператварылі ў ночы дні...
Замест вясёлае бяседы
у хатах бедных — слёзы, стогн,
сусед не ходзіць да суседа.
За ўсё за гэта вам праклён...
Муруйце вышай слуп каменны, —
не гэта будзе вам самім.
Яшчэ на свеце будуць змены,
сусвет з'іначыцца зусім...
На вашы могількі не глянэ
ніхто з спагадаю, ніхто.
Адпомсцяць вам за ўсё сяляне,
аж здрыганецца сам прастор...
За ўсе крываваыя банкеты,
за здзірствы з бедных і сірот —
цераз абшары ўсяго свету
вас праклінае мой народ!

Л ю д з і

На вас праклён!

На вашы дзеці!

На вас, праклятыя паны!

Хай вам і сонейка не свеціць!

Па смерці вам не знаць труны!

А гайдукі ляталі вокал,

тапталі, білі з-за пляча.

А пан здзічэла ўсё галёкаў,

манах напуджаны крычаў.

М а н а х

Паночку! Сціснуць яе ў камень,

няхай пазнае там праклён...

П а н

Прэч, псы! Не крагайце рукамі

пачатак маіх чорных дзён...

Муруйце вышай слуп каменны,
 каб ён і неба дасягнуў...
 Ах, Божухна, куды ж я дзену
 маю пякельную тугу...
 Спявайце ёй, ксяндзы, спявайце,
 хай загалосіць там яна...
 Не любя мне усё багацце —
 уцеху прынясе труна...

С т а н і с л а ў

Заслона ў небыццё раздэрта,
 пакайся, грэшніца, прад Богам...

Х о р

На веч-ны ад-па-чын...

П а н

Спявайце ёй: і цераз камень
 я супакою ёй не дам...
 Прэч, псы! Не крагайце рукамі...
 Яшчэ вышэй расце бяда...

Л ю д з і

На вас праклён...
 На вашы дзеці...
 На вас, праклятыя паны...
 Хай вам і сонейка не свеціць!
 Па смерці вам не знаць труны...

1929

Эплог

Казаў паэт вялікай славы:
 «Іх вораг знішчыў, ды не змог».
 Замардавалі Браніславу,
 замуравалі ў камянёх.
 А вобраз чысты і яскравы
 замураваць ніхто не змог.
 У нашы дні прыйшлі дзяўчаты,
 якіх не замуруе пан,

якія нішчылі гранатай
і не адзін варожы стан.
А дні мінуўшчыны праклятай
навекі пахаваў дзірван.
На вольных гонях, вольным роем
праходзіць моладзь наша ў свет
і, адмятаючы старое,
да шчасця пракладае след.
Адпомсцілі даўно героі
за гаркату адвечных бед...

1958

ШТУРМУЙЦЕ БУДУЧЫНІ АВАНПОСТЫ!

*Камбайн*¹

Прадмова

1

Яшчэ ў 1926 годзе я задумаў напісаць тры паэмы, у якіх, паводле магчымага, адлюстравалі пераход нашае, пераважна сялянскае краіны да вышэйшых форм жыцця — да калектывізацыі, да індустрыялізацыі. У паэме «Кругі» («Узвышша», 1927 г.) дадзена была

¹ Няспынна шуканне вяло мяне і вядзе ўсё няспынна.
Не лаўраў шукае чало,
бо больш палыну у краіне...
Не хцівы металевы звон
у далі празрыстыя кліча.
Не тхне фіміям уздагон,
і дым не хавае аблічча...
А вецер шалёна імкне
ка мне праз імжу, непагоду
і з сэрца і з думак жане
мяшчанскую слодыч — лагоду.
Дыктуе ў парывах сваіх,
натуе ў шляху дыспаноўку:
«Каб творчы імпэт не прыціх,
наперад, Ладзімер Дубоўка!
На поўныя грудзі ўдыхай
паветра і свежы мацунак,
кунежацца рытмы няхай,
вянкі завіваюцца з думак!»
Спрадвечную смагу і пал,
імкненне да творчае працы, —
ўсё гэта ў аснову паклаў
лірычных маіх інкрустацый.
Ці добра, ці дрэнна, але
прыйшла ўжо такая часіна,
што з формай старою далей
ісці мне ніяк немагчыма.
Як камень у ціхай вадзе, —
кругі час правёў на паверхні.
І сам ён у далі ідзе,
у ночах у цёмных не меркне...

агульная ўстаноўка на падставе народнае творчасці, што і з'яўляецца самым цікавым. «Знішчыўшы ўладу золата, зруйнаваўшы залатое дно ў студні з живою вадою, сусвет прыйдзе да шчаслівага жыцця».

Адзін не чакаў і маўчаў,
а той другараднае ўбачыў.
Наклянуўся нават скандал,
ды час той ізноў перайначыў.
А сонца ўсё вышай ішло,
над самым было небакраем.
І вось, як вясна цераз шкло,
зальснела паэма другая:
у подыху ветру жывым
узвіў ветразёў пурпуровых.
Пайшлі тут адзін за адным
упікі, прамовы і словы...
Чаго толькі ў гэтай слябе
кірунак зайздросны не шырыў!
Адзін сімпатычны суб'ект
і контррэвалюцыю вырыў.
Галоўнае ў ёй мала хто
да гэтага часу і ўбачыў.
Пайшоў я далей пехатой,
пакрыўджаны гэткай удачай...
У гэтай няспынай хадзе
гартуецца новая форма.
Не рэгістравана нідзе —
яна не пасуецца з нормай.
Паўстала пытанне цяпер
пра назву для новага жанру:
ці назвы старыя цярапець,
ці што-небудзь новае жарнуць?
Паэма, саната, санет —
асадкі мінулага часу!
У новыя ўправіць паэт
сучаснасці нашай акрасу.
У гэтым кірунку далей
пайду праз падзеі, прыгоды.
Не назвы ствараюць людзей,
а людзі іх твораць заўсёды.
«Combina» падыходзіць якраз,
«камбайн» у англійскай вымове.
Зацвердзіць ці выкіне час,
ці створыць яшчэ адмысловей, —
хай будзе, як будзе ямчэй,
раскрыта дакладная мапа.
І покуль мы жывы яшчэ,
наперад да новых этапаў!

У паэме «І пурпуровых ветразяў узвівы...» («Узвышша», 1929 г.) я даў працяг: як, паводле майго пераканання, павінен адбывацца працэс стварэння нацыянальнай формы да пралетарскага зместу: узяўшы лепшае з народнай творчасці, перапрацаваўшы яго, адкінуўшы непатрэбнае і шкоднае. Фактычна я ў гэтай паэме выступіў супраць сляпога захаплення старой спадчынай у імя спадчыны, супраць безрахаўнага скарыстання яе, запрапанававўшы замест гэтага крытычную пераацэнку каштоўнасцяў.

На вялікі жаль, усё гэта было вытлумачана крыва, вытлумачана так, як гэтага хацелася некаторым крытыкам, што і выклікала мой пратэст у друку.

Новы твор — «Штурмуец будучыні аванпосты!» — дае паасобныя моманты з нашага пераходнага кругабегу, пераходнага да гэтых вышэйшых форм — да калектывізацыі. І, як сказана вышэй, завяршае задуманы мною цыкл.

Жанравае азначэнне — «камбайн» — узята для гэтага твора таксама невыпадкова: старыя назвы для ягонае кампазіцыі не падыходзяць. «Не назвы ствараюць людзей, а людзі іх твораць заўсёды».

2

Некаторыя будуць шукаць: «А хто такі Пасажыр? А хто такі Чорт? А хто такі...». Будуць прышпіляць мне тое, пра што я не думаў, зробіць мяне вінаватым за Пасажыра, за Чорта, за д'ябла. Павінен папярэдзіць затым, што ў кожным творы можа быць не пара, а сотня і больш герояў. Паэт адказвае за тое, ці па-мастацку яны пададзены, і адказвае за агульную ўстаноўку, — ці ўвязана яна з задачамі нашага жыцця. Агульная ўстаноўка вельмі трапна пададзена вуснамі аўтара:

...Мае сябры! Вітайце гэту рату!
 Мінулае зайздросціць нам, сучасным.
 Узвышшы высім з пралетарыятам,
 і наша мэта ў даляглядзе ясным.
 Сячэце ў камені трывалыя усходы,
 да яснай мэты шлях кладзеце просты.
 Нягледзячы на хібы, перашкоды, —
 Штурмуец будучыні аванпосты!

Зусім зразумела, што аўтар не мог застацца нейтральным у такой адказнай частцы, як пытанне пра калектывізацыю. Было б страшна наіўна, каб я напісаў, што гэтае пытанне праходзіць без спрэчак, без

супрацьдзей. Яшчэ больш наіўна было б, каб хто вымагаў ад мяне такога «благадзенствія і благарастварэння ваздухаў».

Пасажыр і супярэчыць, Пасажыр падае розныя довады, а галоўныя з іх — што людзі не роўныя, будзе заўсёды калатніна. Кандуктар адказвае на гэта рэплікай, якая выразна і красамоўна гаворыць пра ўсю ўстаноўку («ты спутаны ў межах бясконца, і свет яны твой завязалі» і г. д.).

Іхняя гутарка пададзена не ў стэнаграфічным запісе: ёй нададзена пэўная стылізацыя, на што аўтар мае бяспрэчнае права. Зразумела, што з усёй многасці выказванняў за і супраць я выбраў толькі тое, што на мой погляд здавалася больш тыповым, у іншым разе трэ было б выдрукаваць цэлыя тэмы, бо жыццё надзвычайна разнастайнае. Нельга вінаваціць мяне, у звязку з гэтым, у пэўнай схематызаванасці рэплік Пасажыра і Кандуктара; гэтая схематызаванасць вынікае са сказанага мною вышэй.

3

Няможна абмінуць і скарыстаных мною народных казак, хоць яны займаюць зусім другараднае, так бы сказаць, петытнае значэнне.

Беларуская народная творчасць надзвычайна багатая. Гэта адзначылі галоўным чынам староннія даследчыкі. Як на прыклад, пакажу на Л. Н. Вайталоўскага. У сваёй кнізе «По следам войны» ён піша так пра нашы народныя казкі.

...«И я в смущении спасовал со всей нашей хваленой ученостью и большими познаниями. В самом деле, по сравнению с нами, усталыми интеллигентами, в хаосе ночных отступлений и галицийских побед растерявшими добрую половину своего культурного багажа, какой гармонией, какой неукротимой продуманностью дышала эта грубая, крепко сколоченная полесская правда. И кто назовет эту стройную цельную систему, обнимающую все царство человеческой мысли, суеверием или вздором. Разве не больше в ней и широты понимания, мудрости и ясности духа и чуткой восприимчивости к красоте, чем в натурфилософии Шеллинга или в мифологии греков».

Грэшна і смешна было б плюнуць на гэта ўсё багацце, пакінуць яго гібець дзе-небудзь у палескіх балотах ці ў архіўных сутарэннях. Тых людзей, якія б гэта рабілі самі і радзілі рабіць другім, трэ было б проста вывешваць на чорныя дошкі цалкам. Сапраўды, — якая глыбіня,

якая матэрыялістычная аснова закладзена ў большасці беларускіх народных казак. Наколькі, значыцца, грунтоўны светагляд у самога працоўнага народа. Узяць хоць бы казку пра Салімонаву дачку. Салімон, які, між іншым, мае вельмі мала агульнага з біблейным персанажам, а пераселены народнай фантазіяй на Палессе, — пажадаў знішчыць усё ліха адным махам. Народная мудрасць адказвае, што гэта немагчыма зрабіць, бо, як вядома, трэба раней знішчыць умовы, якімі ліха выклікаецца. Згадайце пры гэтым хоць бы словы Г. В. Пляханава пра знішчэнне кулакоў, скупшчыкаў і г. д., калі ён выступаў супраць народніцкіх разважанняў: «Если бы какой-нибудь общественный катаклизм удалил всех скупщиков, то они вновь народились бы в самое короткое время по той простой причине, что предполагаемый катаклизм не устранил бы экономической причины их появления» (Творы, т. X, с. 122).

Казка, як і прымаўка, рэч тыповая. Я не здзіўлюся, калі, следам за Пасажырам, яшчэ якія «музыканты» знойдуць у казцы элементы свайго «я». Ніякага дзіва няма: альбо грай, альбо каціся ў буржуазны «рай». Пакрыўдзіцца можа хіба адзін «музыка»: не ўсе так таленавіта гралі працоўнаму народу раней. Але няхай іх! Ёсць яшчэ казка «Музыка і чэрці» (зборнік А. К. Сержпутоўскага 1911 г., яна ж перадрукавана ў «Выпісах», ч. I), якая як быццам завяршае гэтую. У ёй апавядаецца, як чэрці (што сімвалізуюць буржуазію) завалаклі музыку ў пекла, каб ён там весяліў іх. Але музыка зайграў так, што ўсё пекла рассыпалася на кавалкі і чэрці паразляталіся куды каторы.

Казкі, бадай цалкам падобныя скарыстаным мною, выключаючы часткова казку пра музыку, знаходзяцца ў зборніку А. К. Сержпутоўскага, выдрукаваным Інстытутам беларускае культуры ў 1926 г.

Верш А. С. Пушкіна «Я пережил свои желанья» — у любым ягоным зборы твораў. Таксама і творы Байрана.

4

Форма гэтага твора, як ужо казаў і адзначаю ў адмысловай заўвазе, — не з'яўляецца якой-небудзь нечаканай ці асабліва складанай. Яна падначалена пэўнаму кампазіцыйнаму адзінству, яна суладжана ва ўсіх сваіх частках, але яна выбіваецца з вядомых жанравых рамак. З прычыны гэтага я ўзяў для яе і новую назву — «Камбайн». Гэта замежнае слова, узятае мною ў англійскай мове, азначае ў дакладным перакладзе «камбінаваць, суладжваць, спалучаць, змешваць».

Сапраўды, у творы ёсць і пераклады, і нататкі, дыялог, казкі, — прадумана суладжаныя. Дзеля гэтага ўзята адпаведная назва. Што ж такога, што яна скарыстана раней у тэхнічнай ці яшчэ якой галіне!

Бадай што ўсе словы, ужытыя ў камбайне, ёсць у слоўніках. Павінен толькі растлумачыць, што «квітушчы, відушчы» не з'яўляюцца русіфікаванымі паводле формы, а ўжываюцца ў гэтых выпадках скрозь на Беларусі ў жывой мове. Слова «жду» таксама законнае, у роўнай меры са словам «чакаю». Слова «закат» узята для каларыту.

5

У заключэнне пра змест і форму скажу вось што. На нашых вачах адбываюцца працэсы найвялікшага гістарычнага значэння. Паэты, пісьменнікі не могуць, не павінны заставацца пасіўнымі суглядаальнікамі, — яны павінны быць актыўнымі ўдзельнікамі нашага будаўніцтва. Не плакаць і рыдаць «на рэках Вавілонскіх» па нейкіх няздзейсненых ідэалах нашаніўскага кругабегу, а тварыць, дапамагаць тварыць здаровым.

Няхай у гэтай працы будуць памылкі, няхай у ёй будуць «зрывы», але няхай яна не будзе цалкам шкодная, варожая, няхай скрыпка не будзе прададзена чорту, як кажа народная казка.

Згадаю пры гэтым зусім выразныя і недвухсэнсавыя словы Г. В. Пляханава, сказаныя бадай пры такіх самых акалічнасцях.

«...Плохи люди, сидящие сложа руки и возлагающие все свое упование на естественный ход событий. Это трутни истории. От них никому ни жарко, ни холодно. Но немногим лучше их и те, которые упорно смотрят назад, не переставая говорить о поступательном движении народа. Эти люди осуждены на неудачи и разочарования, потому что они добровольно поворачиваются спиной к истории. Полезным деятелем может быть только тот, кто, не боясь борьбы, умеет направлять свои усилия сообразно с ходом общественного развития» (Творы, т. X, с. 109).

1929

Ідзі, мой твор, ідзі, камбайн, у людзі,
ізноў не здронцві розум крытыканам.
Яшчэ гаручку з іх які набудзе, —
а ты за гэта будзеш упіканы.
Даю табе і рыфмы для акрасы,
і думкі папулярныя ў аснове.
Пра казкі ці якія перагасы
не дазваляю жаднае размовы.
Не кліч на спрэчкі думнае грамадства,
бо спакайней ты пражываеш на свеце.
Для справаздач хапае ў нас мастацтва,
і вершы ў выпісах чытаюць дзеці.
І не шукай ты новага у стылі,
даволі ўсыпалі мне за шуканні.
Глядзі, каб вусны палкія не стылі,
як будзеш мець з паэзіяй спатканні.
І не кажы, што ціха на Парнасе,
«трашчыць і парашчыць, без скуры лезе»,
што быццам у нязнанай апранасе
сядзяць там гомо, быццам люпусы дзе
ў лесе...

А скажаш — прыбягуць галавацяпы,
спрасуюць жарт у чыстую манету,
і гэткі вэрхал справяць ультраляпы
што на свайго забудзешся паэта...

.....

Даволі, твор, даволі гэтых жартаў:
наіўны возьме і за праўду прыме.
На свеце жыць іначай і няварта,
як толькі ў творчым мклівячы уздыме.
Мае сябры! Вітайце гэту рату!
Мінулае зайздросціць нам, сучасным!
Узвышшы высім з пралетарыятам,
І наша мэта ў даляглядзе ясным.
Сячэце ў камені трывалыя усходы,
да яснай мэты шлях кладзеце просты.
Нягледзячы на хібы, перашкоды, —
штурмуйце будучыні аванпосты!

**Цягнік ідзе ад Оршы да Унечы,
вяза людскія клопаты і рэчы.
Грукочуць колы, лязгаюць рэсоры.
І так пераз даліны, пераз горы —**

цягнік даганяе ўсё дзень,
а ноч паабাপал дзяжурьць.
Здрыгаючыся, ён ідзе,
цыгару вялізную курьць.
І дым, і агонь, і туман,
і лёскаат, настырлівы лёскаат.
Жыцця тут, здаецца няма,
шарэюць маўклівыя вёскі.
Затое не моўкне вагон,
у розныя гукі убраны,
ўсю ноч пракалашацца ён,
не чуўшы, не даўшы «дабранач».
І дым, і туман, і агонь
пярэстую склалі заслону.
Кальшацца ў далі вагон,
гаворьць вагон да вагона.
У столь узнімаецца дым
ад моцнай сялянскай махоркі.
Як з морскім прыбоем, у ім
віюцца абрыўкі гаворкі.
Дарога яднае людзей,
хоць, праўда, на тэрмін кароткі.
Ў дарозе, як болей нідзе,
паўсюдзяцца былі і плёткі.
І важны укармлены твар,
і нэпман віхлявы, нервовы, —
пакінуўшы справы, тавар,
футболяць парожнія словы.
Кандуктар не ўцерпіць калі,
уставіць, як кажуць, тры грошы;
пачуе, дзе людзі былі,
пачуе, хто лепшы, хто горшы.
Рабочы з вяскоўцам сваім
пра новыя формы, пра хутар...

Суседзяць пад дахам адным
сярмяга, жакетка і футра.
А заўтра — як быццам не быў
ніколі ў дарозе, ў гаворках,
і дым, можа, віўся і плыў
у думках, маркотных і горкіх...
Імкнецца наперад цягнік,
у ноч і туманы убраны.
Наступныя й даўнія дні
разгортваюцца, як з экрана.
У шэрагу розных падзей,
прыгожых і непрыгожых,
на гэтым экране ідзе
сусвет у сваё падарожжа.
Пярэста паходні гараць,
вартуюць іх пільна, заўзята.
Шыкуецца кожная раць,
і зброя ў паветры узнята.
Мінаюць і зноў паўстаюць
падзеі павольнай хадою,
вярнуўшы паходню сваю,
трымаюць яе нада мною.
Святло рассявае з-за плеч
паходня на белым экране.
І змрок адсуваецца прэч,
звівае маўкліва убранне.
Ля рэчкі, з ліповых прысад,
лягуткі праносіцца вецер.
Прыгожы расейскі з а к а т
залоціць асенняе вецце.
На жвір аблятаюць лісты,
наземацца з ціхай малітвай.
Над рэчкаю Пушкін застыў,
лятункамі ўсімі спавіты.
Усмешка на вусны лягла,
на цьмянага лёсу разоры.
Ўсё больш насуваецца мгла.
З прасцягам паэта гаворыць.

Пушкін

*...Я перабыў свае жаданні,
Лятункі знелюбіў свае,
і плён сардэчнага згасання
Адны пакуты мне дае.*

*І лёс, у жорсткім сваім лёце,
Квяцісты зблоціў мне вянец.
Жыву ў самоце, у сумоце,
Чакаючы: калі канец...*

*Так, позняю прыбіты сюжсай,
Калі зімовы чуцен світ,
Адзін на галіне нядужай
Трапечацца спазнёны ліст...*

І не адгукнуўся прасцяг:
ці радасць, ці новая страта?
У змроку лясы шалясцяць, —
то шастае восені шата.
Паэта прайшоў у туман
у сіні, у цёмна-ліловы.
Нікога навокал няма,
рыдаюць у пошчаку словы...
Ніколі не прыйдзе назад:
аднойчы згараюць на свеце...
Ля рэчкі, з ліповых прысад
лягуткі праносіцца вецер.
Мінаюць і зноў паўстаюць
падзеі павольнай хадою,
вярнуўшы паходню сваю,
трымаюць яе нада мною.
Святло рассявае з-за плеч
паходня на белым экране.
І змрок адсуваецца прэч,
звівае маўкліва убранне.
Разгортваецца ў вышыні
фантазіі творчае крылле,
паўсталі і людзі, і дні
у небылі дзіўнай і былі.

Да скал распасцёрся туман,
 узвышшы ускрыў Альбіёна.
 Грыміць ужо сам акіян
 і пенай шпурляе салёнай.
 На ўсіх ветразях карабель
 імклівіць на поўдзень яскравы.
 Ці шчоглы віхор пераб'е,
 ці збольшыць паэтаву славу?
 Джордж Байран! Вы йшлі бараніць
 не грэкаў, а грэцкія міты.
 Вяла вас антычнасці ніць
 на поўдзень, у лаўры спавіты...
 Джордж Байран! Мінула даўно
 ўся гэна рамантыка ваша,
 а з грэкамі туркі ўадно
 для кухань лаўровы ліст важаць...
 Джордж Байран! Каб ведалі вы
 пра нашай краіны нядолю,
 здратованья паплавы
 і ў корань стаптанае поле.
 Нядоля і слёзы сабой
 краіны чало аквячалі...

.....

Развееў пытанне прыбой,
 павеяў кунегая ў далі.

БАЙРАН

*...Ты плакала... Буйной слязой
 Сінь воч ускрылася ў той час.
 Здалося мне, што пад расой
 З'явіліся фіялкі ўраз.*

*Ты усміхнулася... Сапфір
 Спыніў свой бляск перад табой.
 Твой прамяністы ясны зірк
 Згасіў яго сваёй красой.*

*Як сонца на брыжы аблок
 Адценні кволья нясе,*

*Якіх згасіць не можа змрок,
Пакуль не стаюць пакрысе, —*

*Таксама ўсмешкаю вачэй
Шлеш водзіркі ты ў сэрца мне.
І стане ў ім святлей, лягчэй,
А найгарчэйшы жаль міне...*

Да скал распасцёрся туман,
узвышшы ускрыў Альбіёна.
Няспынна грыміць акіян
і пенай шпурыяе салёнай.
Знікаюць павольна ў імгле
паэта, і хвалі, і неба.
На ўсіх ветразях карабель
пранёсся у далі, у небыт.
Пачуў я... Ды гэта ж ізноў
грукочуць настырліва колы.
Ці з дому, ці еду дамоў,
ці, можа, і ёсць ён наўкола?
Няўжо зіхацяць паўз акон
не хвалі, а ўзгоркі, даліны?
Няўжо наш зялёны вагон
вёз тья са мною карціны?
І страх агарнуў мяне ўсцяж:
ці можна вазіць іх з сабою?
Мо трэба здаваць у багаж,
заштэмпеляваўшы ад бою?
А што, калі прыйдзе цяпер
кандуктар,
спытае
«А гэта?!
Білецік адзін на цябе,
а дзе вось на гэтых білеты?»
Што я адкажу?
— Не чапай!
Адзін з іх пайшоў пехатою.
Другі,
свой пакінуўшы край, —
на ўсіх ветразях над вадою....

**Цягнік ідзе ад Оршы да Унечы,
в'язе людскія клопаты і рэчы.
Грукочуць колы, лязгаюць рэсоры,
і так цераз даліны, цераз горы —**

цягнік даганяе ўсё дзень,
а ноч паабাপал дзяжурыць.
Здрыгаючыся, ён ідзе,
цыгару вялізную курыць.
І дым, і туман, і агонь
пярэстую склалі заслону.
Кальшацца ў далі вагон,
гаворыць вагон да вагона.
І думкі за імі ўздагон
пра лёсы краіны, пра долю.
Не скоціць іх час пад адхон
ніколі, ніколі, ніколі...
У столь узнімаецца дым
ад моцнай сялянскай махоркі.
Як з морскім прыбоем, у ім
віюцца абрыўкі гаворкі.

КАНДУКТАР

Ізноў пад'язджаем паволі
да новае станцыі зараз.
Падмецена восенню поле,
ускоўдраны мглою абшары.
Люблю падарожжа такое:
наперад, наперад, у далі!
Ці звык за жыццё маладое,
ці колы прывабаю ўзялі...
Гляджу ўсё на новыя месцы,
людзей спатыкаю ўсё новых.
Жартуе адзін ці смяецца,
другі — дык з паважнай размовай.
За вокнамі восень скавыча,
і ветру шалёныя свісты.
Там золь і туман у абліччы,
пякельны канцэрт урачысты...

ПАСАЖЫР

Праз вокны ты пекла пабачыў
і свіст ад падвойнай нагрузкі?
Ты выпіў у Оршы, няйначай,
ды мала хапіла закускі.
То вецер — не вецер, сумленне,
то свісты — не свісты, пакута,
ідзе, высяваючы жменяй
насенне праклятай атруты.
І ў сэрцы яна угняздзіца,
і ў думкі нахрапна улезе.
Аб мур галавой будзеш біцца,
завыеш, як воўк дзе у лесе...
А можа, яна там галосіць
і рукі ламае ў праклёнах?
Машына ўсё далей адносіць
зялёныя нашы вагоны...

КАНДУКТАР

Мяне ты нястрымана лаеш,
а сам яшчэ больш наварочаў.
Прамова твая немалая,
паслухаць — не выстарчыць ночы.
Што б там ні было, пакідаем
гармідар увесь за сабою.
Мясцовасць надыдзе другая,
ў настроі ўнясе перабой.
Тут відна, тут весела, файна,
у буксах даволі мазуту,
і посвіст гудка трыумфальны
ую пераможа атруту.
Люблю падарожжа такое, —
мяняюцца думкі, настроі...

ПАСАЖЫР

Табе штó — як цюцька, ў дарозе,
не маеш ні блізкіх, ні хаты.
Не плача малы на парозе,
чакаючы з горада тату.

І ніва твая, і загоны,
і бацькаўшчына у дадатак
у шэра-зялёных вагонах,
у іх адначасна і хата...
Малы, адпаведна, і клопат:
хадзі і лаві безбілетных.
Прыемная, мабыць работа,
тым больш, што і выгляд адметны.

КАНДУКТАР

Ну, як не падняць мне пратэсту
супроць упрашчэнства такога?
Ты спечаны з дрэннага цеста,
што дыхае злосцю прамова.
Адзін ты — асэсар на свеце,
пільнуеш вялікую справу.
Скажу табе проста, суседзе, —
што й слухаць цябе нецікава.

ПАСАЖЫР

Не трэба пакуль што і слухаць,
бо я не кажу ні пра вошта.
А тое, што ўразіла вуха, —
трымаюся ўласным я коштам.
Сяджу на сваёй гаспадарцы,
працую ад цёмна да цёмна.
Не быў ні ў адседцы, ні ў сварцы,
і зараз, як бачыш прытомны.
Дык што табе недаспадобы?
Прынізіў твае клапатоны?
Магчыма, кандуктар ты добры
і тормазы круціш з адхону.
Але ж твая праца — не праца:
р а з г о н ад цябе не залежыць.
Табе каля плуга б узяцца,
пазнаў бы, дзе трунак, дзе ежа.

КАНДУКТАР

І тормаз пакруціць не ўсякі;
на ўсё, браце, трэба навука.

Каму — дык ніякага знаку,
каму — гарацешная мука.
Ад цёмна да цёмна мадзееш?
А я, калі бачыш, і ўночы.
Дык вось яно так, дабрадзею, —
не толькі адзін ты рабочы.

ПАСАЖЫР

За гэта і грошы вам плоцяць,
за гэта і ездзіш без грошай.
А мы — што крапіва пры плоце,
чакаем часіны шчэ горшай.
Пасееш у час, акуратна,
а жаць невядома, што будзеш.
Пакуль адпакутуеш рату, —
аж паліць збалелыя грудзі.
Аб'ездзіш, абходзіш шнуры ўсе, —
не прыйдзецца сноп мой да снопу.
У пекла б тады занурыўся,
як з'еўшы жалезнага бобу...
Ні выпіць па-людску, ні з'есці;
вось так і мінаюць часіны.
А ў сэрцы пытаецца дзесьці:
за што калаціўся і стынуў?

КАНДУКТАР

Адразу кажы, незадоволен
сваім гарапашным ты станам,
сваім ты няўродлівым полем,
дык будзе й другая пашана.
А нечага пырскаць на іншых
і крыўду складаць на чыгунцы.
Хто, можа, не еўшы, не піўшы, —
дык я прывязу ім у сумцы?!
Шукай, паляпшай сваю долю,
імкніся да лепшага ладу.
І будзе дагледжана поле,
і будзе буйнейшае стада.

ПАСАЖЫР

Адразу відаць, што разумны:
і завязкі к слову не трэба.
Вазі толькі збожжа на гумны,
шуфліной для бялейшага хлеба.
Каб так і было, як гаворыш,
дык я бараду пагаліў бы.

КАНДУКТАР

Ты йнакш і не выбудзеш гора
з свае гарацешнай сядзібы.
Ш у к а ю ч ы, людзі знаходзяць,
і р о б я ч ы, бачаць удачу.
Скажы, браце, годзе ды годзе
няўроду, бясхлебціцы, плачу.

ПАСАЖЫР

Дык хто гэта кажа, што мала,
дык хто не шукае ратунку?
Хвілінамі так назаляла,
што пальцамі б вымацаў думку.
А ўсё цераз пень ды калоду
ўсе збыткі і ўся насалода...

КАНДУКТАР

Ну, ведаеш, клопат дарэмны
ды толькі пашкодзіць і можа.

ПАСАЖЫР

Гаворыш ты, праўда, надрэнна,
дык толькі на стол не паложыш.

КАНДУКТАР

Здаецца, і ясна, і кемна
кажу, што не будзеш мець плёну
і збытак дастанеш ты дрэнны
з пашарпаных гэтых загонаў.
Не тое зусім з калектывам.
Ці чуў ты...

ПАСАЖЫР

Даволі, даволі!
Кандуктар ты, бачу, куслівы, —
якраз і патрапіў у поле.
Пра іх я ўжо чуў неаднойчы
і ведаю, што там за шчасце.
Не хочуць глядзець мае вочы,
і сэрца парвецца на часці...
Парадзіш ты добра з вагона,
ды як толькі ў справе агораць.
Цяпер — гаспадар я загона,
хоць іншае людзі гавораць.
А ў тым калектыве хвалёным
хто будзе за нас гаспадарыць?
Дажджэшся там, думаеш, плёну?
Падберыш кабылку да пары?
Даволі, даволі!

КАНДУКТАР

Ці чуў ты,
ці бачыў разумных падобных?
Хто ўліў табе ў ляпу агруты,
што столькі насыпаў слоў дробных?
Ты скардзіўся?!
Скардзіўся толькі:
«Пагана, пагана жывецца!»
Дык здольны ты плакаць і войкаць,
не ведаеш, дзе табе дзецца?
Не ведаеш, дзе ўсё карэнне
жыцця гарацешнага, нэндзы?
Ўсяго твайго хопіць імкнення
у дыме тут смутак свой вэндзіць?!
Даволі, даволі пакуты!
І нэндзы даволі урэшце!
Да меж вашы душы прыкуты, —
знішчайце памежкі і рэжце!

ПАСАЖЫР

Цябе салавей не здагоніць,
калі нават лапці уздзене.

Паслухаць — ідзі хоць сягоння,
 высейвай нанова насенне.
 А што загаворыш ты заўтра,
 калі асмакуеш грунтоўна?
 Адзін аднаго і не варты,
 адзін аднаму і не роўны.
 Працуеш ты «столькі і гэтак»,
 другі — дык вось «гэтак і столькі».
 Ты клічаш ісці на палетак,
 а ён будзе дзьмухаць на болькі...
 А бабы як возьмуцца ў косы!
 Ты ведаеш, што гэта значыць?!
 І чорт паскідае атосы,
 як вырвешся — будзеш гарачы...

КАНДУКТАР

Ўсё гэта — дзіцячыя казкі.
 У гэтым хіба і прычына?
 Не хочаш ісці — калі ласка,
 не цягне ніхто за чупрыну.
 А тое, што «ты на палетак»,
 а ён — дык «на чорта ў капэлю», —
 ўсё гэта для дзетак, для дзетак,
 вось так вечарком, у нядзелю...

ПАСАЖЫР

Яно б гэта ўсё і нічога,
 ды шчырасці ў працы не будзе.
 Адзін будзе тыкаць другога, —
 і выб'юцца з працы ўсе людзі.
 Гавораць і людзі старыя,
 а іх не паслухаць няёмка, —
 з пахібамі нас сатварылі:
 дуплястая, бачыш, саломка...

КАНДУКТАР

Іграеш ты добра на вуснах,
 табе непатрэбна і скрыпка...

ПАСАЖЫР

Гаворыш і ты, брат, спакусна,
 віешся, як слізкая рыбка.

Ды скрыпка да скрыпкі — не ў пару,
не вытанчыш — добра упару...

КАНДУКТАР

Пабачыў я скрыпак багата,
і чуў іх таксама даволі.
Пакуль не прыехаў дахаты,
табе раскажу я паволі.
І скрыпка ўжо не даспадобы?!
Усякі — як можа, суседзе.
Ёсць казка. Пачну я для спробы.
Калісьці чуў змалоду недзе.

НАРОДНАЕ АПАВЯДАННЕ ПРА МУЗЫКУ І ПРА ТОЕ,
ЯК ЁН ПРАДАВАЎ ЧОРТУ СВАЮ СКРЫПКУ

Жывучы, ўсяго пабачыш:
і даліны, і узвышшы.
Той жыве — як сын сабачы,
тым — і дзеці чорт калыша.
Неаднолькавыя дзеці —
неаднолькава і шчасце.
Так спрадвеку ўсё на свеце
падзяляецца на часці.
Людзі ведаюць нядрэнна
пра усе такія змены
і гавораць нібы жартам:
варты вартага і варты.
Вырас так і наш музыка,
калыханы роднай маткай.
Абуваўся ён у лыкі,
гора мераў поўнай шапкай.
Хоць і жыў, як сын сабачы,
талент песціў сакаліны.
Жывучы, ўсяго пабачыш:
і узвышшы, і даліны.
Казка хутка робіць справу,
пра музыку ходзіць слава.
Толькі смыкам струн даткнецца, —
прыціхае ўсё навокал.

Песня плача і смяецца,
аж, здаецца, бачыш вокам.
Тая скрыпка так іграе,
так выразна вымаўляе,
што аж чуецца вясковым,
як са струн злітаюць словы.
Дзе дастаў яе хлапчына, —
не хваліўся анікому.
Ці дала яму айчына
нерухомае ў рухомым?
Можа, дзед старой рукою
настругаў яловых планак,
клянiну па-над ракою
высек скрыпцы на рабраны?
І душу паставіў так жа,
зачасаўшы з дубу колік?
Струны хлопец сам навяжа,
каб не здрадзілі ніколі...
Можа, ветры наспявалі
песень глыбіні бясконцай?
Мілагучнасці крышталі
чаравалі ўсіх пад сонцам.
Весялосць была у смутку,
смутак быў у весялосці.
Хоць дзянёк іграй цалюткі, —
запрашаюць людзі ў госці.
І хадзіў у свет шырокі,
весяліў ён добрых людцаў.
Добра ведалі навокал,
як і плачуць, і смяюцца...
Можа б, сам калі заплакаў,
можа, ў сэрцы жаль вялікі,
але кажуць небараку:
«Весялей іграй, музыка!»
А вядома, што ў дарозе
не заснеш у каляіне:
«На чым ты едзеш возе,
дык таму і граць павiнен».
Граў за грошы, граў без грошай,
піў нарзан ён з агуркамі.

Талент з часам не пагоршаў,
паляпшаўся ўсё з часамі.
Без нажа ліхіх ён рэзаў,
ён ім сэрцы кроіў смыкам...
Вось такі ён быў гарэза,
чарадзейнік наш музыка.
І даваў, даваў патолі,
што не чуў і свет ніколі.
Тая скрыпка так іграе,
так выразна вымаўляе,
што аж чуецца вясковым,
як са струн злятаюць словы.
Уздыхалі лёгка грудзі,
супынялі працу людзі,
танцавалі, дзе прыйшлося:
на пакосе — на пакосе.
На аржышчы нават жнеі
босых ножак не жалелі.
Зайцы выбягалі з лесу
і такую куламесу
ушчыналі ў полі чыстым,
што дзівіўся дуб вячысты.
На бярозках нават веще
узнімалася да ладу.
Вось што робіцца на свеце:
не музыка, а прынада!
Але часам сумна стане
у яго вандроўным стане.
Сумна стане, як згадае:
дзе юнацкае каханне,
дзе дзяўчына маладая?
Злётаў бы на самалёце
цераз неба, над балотам,
ды разгон малы ў балоце,
ў ім загразнеш з самалётам...
Месца ўзяў бы ў аўтабусе
на сто дваццаць кіламетраў,
паказаў бы сцэжку бусел,
ператкаў бы сцэжку ветрам.

Ды далёка, ды калыша,
сэрца вытрасе ў пячонкі...
Ён шукае лепш зацішша,
дзе бярозы, дзе сасонкі
каля рэчкі, каля броду
нахілілі вецце ў воду.
Там пільнуе прахалоду
дуб разложысты, вячысты.
Там згадаецца ўсё чыста:
і спатканні, і разлукі,
галасоў любімых гукі...
Маці родная і вёска...
Бацяноў на хаце лёскаг...
І усё, што сэрцу міла,
што яно даўно згубіла...
Дуб галлём сваім калыша,
павяяе і зацішша
у спагадлівай лагодзе...
Ён па струнах смыкам водзіць.
Грае скрыпка ціха-ціха,
аж спалохалася ліха,
жабы крумкаць перасталі,
дрэвы шапаецць лістамі.
Струны плакалі і пелі...
Дзе вы, струны, радасць дзелі?
Ці яна ляжыць пад жвірам,
ці замыта цёмным вірам?
Надрываліся ад болю
ў цёмным лесе, ў чыстым полі,
дзе музыка сваю долю
супакойваў непакоем.
Засмуціўся свет шырокі,
і заплакалі на свеце.
Сум праняў людское вока,
сумна нават сонца свеціць.
Хмары ў небе узняліся,
неаглядныя аблогі,
і ліліся слёзы з высі
на прастор увесь шырокі.

Узнялося пекла роем,
пранялося непакоем:
непакоіць іх музыка
сваёй скрыпкай, сваім смыкам.
Ім музыка вельмі шкодзіць:
ад грахоў людзей адводзіць.
Доўга думалі ўсе чэрці,
як яму прыстроіць смерці.
І прыдумалі нядрэнна,
але ўсё, бадай, дарэмна.
На музыку ў цёмным лесе
нацкавалі зграю воўчу.
Ён, запрошаны на песні,
цераз лес ішоў аднойчы.
Супакойна лесам крочыць,
каб да вёскі як дастацца.
На дарозе ж зграя воўча,
а ваўкоў усіх — дванаццаць.
Заступілі ўсю дарогу,
абступілі, як на згубу.
І з зубоў злітае скогат,
вышчараюць хіжа зубы.
Набліжаюцца ўсё бліжэй,
уваччу палае жыжа.
Што рабіць? Няма нічога
ні ў руцэ, ні пад нагамі.
Застаецца жыць нядоўга,
бо заляскалі зубамі.
Раз канец такі прыходзіць,
развітацца трэ са скрыпкай.
У апошняй хоць прыгодзе,
ды палохацца нам брыдка!
Скрыпку з торбы ўзяў музыка,
смык дастаў і стаў ля дрэва.
А пасля правёў тым смыкам,
і са струн пабеглі спевы.
Скрыпка тая, як жывая,
як жывая вымаўляе.
Аж да неба высіць пошчак.

З неба ён, як ціхі дожджык,
высываецца па лесе,
па дуброве, па зямельцы.
Голас той дзівоснай песні
ў небе плача і смяецца...
Скамянелі ўсе дванаццаць,
слёзы з воўчых воч ліюцца.
Слёзы ў мох бягуць схавацца,
каб не бачылі іх людцы.
І хаваюцца пад мохам,
каб не бачылі іх вокам.
Мох зялёны, бурштыновы
слёзы тыя ўзяў на сховы...
Стаў пасля музыка моўчкі
і глядзіць на тое дзіва:
адышлі ваўкі упрочкі
засмучона і маўкліва.
На амшары ж, з гэнай ночы,
засталіся слёзы воўчы.
А калі вясна надыдзе
і павее вецер волкі,
на ваўчынай гэнай крыўдзе
парастуць у лесе зёлкі,
а на шэранькіх сцяблочках
быццам дробненькія вочкі.
Невялічкія, як голкі,
але ўсё ж ідзе адмалку.
Людзі кажуць нам пра зёлкі, —
гэта «воўчыя запалкі»...
Ад няўдачы той, няйначай,
чэрці ў пекле проста плачуць.
— Мабыць нельга ўзяць музыку,
покі ён кіруе смыкам?
І надумаліся —
трэба
ашукаць яго як-небудзь:
скрыпку ўзяць, купіць, укарасіць, —
як прыдасца ім на шчасце...

А музыка той часінай,
абмінўшы след ваўчыны,
сеў ля рэчкі, сеў ля броду,
сеў пад дуб, у прахалоду.
Раптам хвалі зашумелі,
чорт балотны ўзнепакоіў
і, падплыўшы да адмелі,
ўсчаў гамонку над ракою.

ЧОРТ

Добры вечар, ягамосцю!

МУЗЫКА

Не хапала толькі чорта!
Як здаецца мне, не ў гасці
вылез ты з свайго балота?

ЧОРТ (*ухіляючыся*)

І у гасці, і не ў гасці,
штосьці трэба, трэба штосьці...

МУЗЫКА (*перадражнівае*)

«Разумець — не разумею,
зразумеўшы — зразумею...»
Гаварыць так доўга можам,
але справе не паможам.
Чым удзячны, што спатканне
давялося мець з табою?

ЧОРТ

Я пачуў іскрыпкі гранне
ў сваім пекле, пад вадою.
Спадабаў яго я вельмі
ў гэтым зацішку пустэльным.
Не на скрыпцы, на патэльні
граю свой напеў пякельны.
Можа б, скрыпку ты прадаў мне? —
Будзеш мець тады дукаты...

Музыка

Падарунак гэта даўні,
з ім без грошы я багаты.
А дукаты, хай ім ліха,
зладзяёў яшчэ прывабяць.
Буду лепш сядзецц паціху,
казкі без дукатаў баяць.

.....

Чорт людскі характар знае:
паўлітроўку ўзяў, закусак.
Неўзабаве і другая, —
на гарэлку рот не вузак.
Выпівалі, гаварылі,
смакавалі кількі, шпроты.
У музыкі змокла крылле,
але досць хапіла й чорту.
Памаленьку, паступова
чорт свайго усё даходзіў.
Расцягнулася размова,
каб закончыцца на згодзе.
Перад тым, як чорту ў рукі
скрыпку даць, зайграў музыка.
Павадкай ліліся гукі,
нечуванай і нязвыклай.
Грае скрыпка ціха-ціха,
аж спалохалася ліха.
Жабы крумкаць перасталі,
дрэвы — шапаецць лістамі.
Струны плакалі і пелі
аж, здаецца, на адмелі
радасць яснала з-пад жвіру,
што намыты цёмным вірам.
Надрываліся ад болю
ў цёмным лесе, ў чыстым полі,
дзе музыка сваю долю
супакойваў непакоем.
Чорт пачаў збірацца ў пекла,
страціў часу й так багата.

ЧОРТ

Граеш надзвычайна пекна,
але мне пара дахаты.
Дай мне скрыпку, калі ласка!..

.....

Быццам зняў з вачэй павязку
у музыкі чорт рагаты.
Глянуў ён на тыя шпроты
і парожнія бутэлькі.
Не з вялікай піў ахвоты
з гэтым самым хтоцкім нейкім.
А цяпер аддай скрыпулю!
Ці вы бачылі, ці чулі?
Паказаў ён чорту фігу
за частунак і фатыгу.
Чорт за скрыпку — чорту поўху,
чорт за смык — яму па лапах.
Павалтузіліся доўга
абадвум хапіла страху.
Пры падобнай тузаніне
струны плакалі сапраўды.
Каб яшчэ са тры хвіліны, —
ўсё панодаў бы, парваў бы.
Але ўрэшце чорт наверсе:
ўзяў не сілай, дык на хітрасць,
не заўважыўшы, што ў лесе
ён душу са скрыпкі вытрас.
Невялічкая і штука,
дзед стругаў з дубовай планкі,
ды не будзе добрых гукаў,
грай хоць год бесперастанку.
Чорт, падціснуўшы падпахі
гэны свой цяжкі здабытак,
даў такога алалаху,
што аж дым пайшоў з-пад лытак.
А музыка — без музыкі,
а ў музыкі — жаль вялікі.

«Адабраў прахвост рагаты,
проста з ласкі на пацеху...»
Глянуў хлопец на дукаты:
колькі ў іх сабрана грэху!
І узяў дарунак чортаў,
размахнуўся з поўнай сілы,
ды як кінуў у балота,
аж яно загаласіла.
Ад тае пары ў балоце,
што дарунак чортаў зблоціў,
вырастаюць летам кветкі —
з іх ні паху, ні наедку.
Не з'ядае іх жывёла,
не чапае звер ніякі,
не крануць рукою голай,
назву ж далі ім — «чарцякі»...
Апусціўшы вочы долу,
кročыць хлопец невясёла.
Раптам бачыць: што за дзіва? —
Каля рэчкі, каля броду,
дзе пільнуе прахалоду
дуб разложысты, вячысты,
на пясочку жоўтым, чыстым,
прытуліўшыся да ліпкі,
і ляжыць душа са скрыпкі.
Чорт яе тады і вытрас,
як музыку браў на хітрасць...
І падняў д у ш у музыка,
той малюсенькі колік,
што рукой, да працы звывкай,
дзед зрабіў яму на долю.
І абліў д у ш у слязою,
прытуліў душу да сэрца.
«Не разлучышся са мною
ты, душа, да самай смерці!
Не аддам цябе нікому,
за ніякае багацце.

Ты ля сэрца будзь, як помнік,
больш не дай мне ашукацца...»
Скрыпка ж чорту не здабытак,
без душы — багата скрыпак.
Скрыпка тая — нежывая,
бо душы яна не мае...
Чорт у пекле гэным часам
задае канцэрт вялікі.
Замяніўшы порткі пасам,
удае з сябе музыку.
Для чарцей усіх пакута.
Трэба слухаць, бо няёмка.
І кульгавы вылез з кута,
з ім спірытусу даёнка.
Шчанючкі сядзелі блізу,
барановы быццам рожкі.
Утапырыўшы ўверх мызу,
тупацелі спрытна ножкі.
Два бамбесы, стаўшы ракам,
на спіне трымалі ноты.
Аж пішчалі, небаракі,
ад такога пераплёту.
Дам хапала там таксама —
ўсе пад масць, якраз да пары,
рознай шаці накідана,
быццам гною на папары.
Нейкі гадзіч хударлявы
поўзаў, віўся ля абцасаў,
ляскаў вухам па халявах,
языком брыду ўсё мацаў.
Бруха ён сваё адпоўзаў, —
падкавалі бруха цынам.
Стаў падлейшым ён ад поўзаў,
хоць хваліла афіцына.
Рознай іншай швэнды-брэнды,
як гразі ў балоце гразкім.
Дурням даўшыся ў арэнду,
добра выпасвілі маскі...

А Глухі прыйшоў сам-насам, —
не дабраў сабе да пары.
Палівае розум квасам
і падлічвае даляры.
Іншай не цаніў валюты,
бо ў Глухога курс узяты:
меркаваў, як будзе крута,
алалаху даць у Штаты.
Хоць не чуе, ўзносіць хвалу:
«Мілагучна! Пачуццёва!»
Але чорту мала ўцехі,
бо вушастыя — ні слова.
Грае, грае, смыкам водзіць,
вянуць вушы ад бязладдзя.
Трэба рэкнунць, мабыць: «Годзе!»,
покуль доўбняй не паглядзяць.
Так і вымавіў нячысты:
«Сам я чую, што пагана!»
Ухваліла пекла свістам
той канец, даўно чаканы.
Загадалі: «Што б ні стала,
зацягнуць сюды музыку».
Гэта скрыпка добра грала,
бо да людскіх рук прывыкла.
Як казалі, так зрабілі:
адшукалі і злавлі.
Прывалок музыку ў нетры
сам пякельны канцэртмейстэр.
Далі скрыпку ў рукі:
— Грай, на!
Грай і весела, і файна!
Усміхнуўся:
«Грай-на? Файна?!»
Скрыпку ўзяў рукою дбайнай.
Пераверыў струны спрытна,
каніфоляй смык напытраў,
і д у ш у у скрыпку ўставіў,
дзе ёй век і быць у славе.

І узнёс ён смык рукою,
і павёў яго па струнах...
І разліўся спеў ракою,
закіпеў, як на бурунах.
Скрыпка тая — як жывая,
бо душу ля сэрца мае.
І на свеце чулі людзі,
што музыка неба будзіць,
неба будзіць-абуджае
ён ад краю і да краю.
Скрыпка тая — як жывая,
ўсё гаворыць, размаўляе.
Чэрці просяць:
«Годзе, годзе!»
На карачках чэрці ходзяць.
А музыка грае, грае
перуны усе склікае.
І пярун ударыў першы,
а за ім другі і трэці.
Здох адразу чорт старэйшы,
залямантавалі чэрці.
А музыка грае, грае,
перуны усё склікае.
А яны — бесперастання
б'юць пякельнае шайтанне.
І грымелі так грымоты
і па пекле, і па чорту.
Пекла ўсё ушчэнт разбіта,
знікла чортава ўся світа.
І няма, і век не будзе
больш людзям яна паскудзіць.
Толькі куча — развал самы
застаецца гнуснай плямай...
І пайшоў музыка ў людзі,
і цяпер па свеце ходзіць.
Ён людзей да шчасця будзіць,
ён заўсёды у народзе.
Грае скрыпка ціха-ціха,
аж палюхаецца ліха.

Тая скрыпка так іграе,
так выразна вымаўляе,
што аж чуе люд вясковы,
як са струн злятаюць словы.
Калі хочаш ты паслухаць,
як іграе скрыпка тая,
калі хочаш знішчыць скруху,
што на сэрца набягае, —
падыдзі з душою шчырай,
дзе рака шуміць над жвірам.
Каля рэчкі, каля броду,
дзе пільнуе прахалоду
дуб разложысты, вячысты,
там пачуеш ты ўсё чыста:
гэта скрыпка там іграе,
скрыпка грае, як жывая...

ПАСАЖЫР

Пра казку нічога не скажаш,
бо ў ёй можна бачыць, што згодна:
благой не бывае паклажы,
бывае пакладчык нягодны.
Ды толькі навошта тут чэрці, —
Не ўцямлю да самае смерці.

КАНДУКТАР

Хоць я у чарцей і не веру,
але, мне здаецца, суседзе,
што з гэнаю самаю хеўрай
у пекла якраз ты заедзеш.
Пра казку падумаеш двору,
цяпер жа вярнуся да справы.
Чаму ж ты на нэндзу, на гора
не выйдзеш са зброяй яскравай?

ПАСАЖЫР

Нялёгка змагацца з нядоляй, —
мне цяжка глядзець гаспадаркі.

Пакуль акіраешся ў полі, —
аж соль выступае на карку.
Адзін я. Сыны падрастаюць.
Калі дачакаеш памогі?

КАНДУКТАР

І ўсё ж яна, гутарка тая,
бадай што устала на ногі.
Цяпер ты мадзееш з кабылкай
і ззаду яе падпіхаеш.
Ну што ж, падпіхай, дабрадзею,
калі асалоду ў тым маеш...
А бачыў ты, ведаеш тое,
як трактар дзірван падымае?
З кабылкай вас, гэтакіх, двое,
куды і заткнуць ён не мае...
А бачыў ты, ведаеш тое,
як дзівы ствараюць супольна?!
З кабылкай вас, гэтакіх, двое
і ў сне не пабачыце тое...

ПАСАЖЫР

Цябе салавей не дагоніць,
калі нават возьме лакотку.
І ночы не хоціць сягоння,
і ноч можа стацца кароткай.
Ды ўсё яно добра ў дарозе,
калі ты ляжыш на паліцы,
калі не падданы трывозе,
ніякай няма навальніцы.
А вось калі ўвойдзеш у хату,
як глянеш на шэрыя сцены, —
згадаеш і дзеда, і тату,
радню да дзясятых каленаў, —
дык надта і не паскачаш,
дык вельмі і не падскочыш,
і горка калі заплачаш,
хоць хочаш ты сам ці не хочаш.
Здалёку даваць парады,
бадай, і не дужа цяжка.

І праўда здаецца, як казка,
і казка здаецца, як праўда.
Бліжэй падыдзі, чалавеча,
да гэтай вясковай сядзібы,
калі насуваецца вечар
і кроіцца смутак на скібы...

КАНДУКТАР

Чаму гэта конча здалёку?
Скажу я такое і зблізку:
няўжо ў вас не выстарчыць клёку
разбурыць пакуты калыску?

ПАСАЖЫР

Знайшлі б усяго мы для справы,
ды неяк шукаем не вельмі.
Абы з кім шукаць не цікава, —
паліжаш гарачай патэльні.
Няроўныя людзі на свеце.
Чаму ж ты не возьмеш на гэта?
Пачну я што-небудзь з сялецця,
а ён сапсуе ўсё налета.
Каб гэта як знішчыць благое,
лягчэй бы тады ў будаванні.

КАНДУКТАР

Не тое, дык маеш другое,
хоць ты разбурай рыштаванне!
Не робіцца гэта адразу.
Я казку скажу табе такжа.
У памяці, здэцца, не спрахла;
магчыма, што добра адкажа
на ўсе запытанні і страхі.

НАРОДНАЕ АПАВЯДАННЕ ПРА ТОЕ,
ЯК САЛІМОНАВА ДАЧКА ПАМЕРЛА ДЫ ІЗНОЎ АДЖЫЛА

Жыў калісьці, кажуць людзі,
Салімон прамудры ў свеце.
Больш такіх, бадай, не будзе,
дачакаюць хіба дзеці.

Ён суды судзіў і радзіў,
ён даваў свае памогі;
калі хто ішоў у звадзе,
адыходзіў без трывогі.
Па навуку прыхадзілі
з вёсак, бліжніх і далёкіх.
Шырылася, як на крыллі,
слава пра яго навокал.
Разглядаючы ўсе справы,
дбаў ён пра такія рэчы,
што для нас і нецікава,
і без іх згінае плечы.
Думаў неяк, што няглядка
свет суладжаны наогул,
што ў ім досыць непарадку, —
разам з добрым шмат благога,
і зладзейства ў гэным ліку.
Колькі робіць яно шкоды!
Склаў ён запавет вялікі,
да ўсяго паслаў народа:
«Калі дзе каго хто зловіць
на зладзействе абы-якім, —
трэ, не кажучы ні слова,
вешаць спосабам аднакім».
Шыбельніц было даволі,
ды і шыбельнікаў такжа.
Толькі штó — гайда у поле,
там інакшы свет пакажуць.
Салімон сядзіць і лічыць,
звесткі адусюль прыходзяць.
Радасць на яго абліччы:
ліха сцішыцца ў народзе.
Можа б, так яно і стала,
пачакаўшы колькі часу, —
суцішацца пачынала
паступова, не адразу.
Але вось адно здарэнне
збунтавала ўсе загады.

Так, бывае, з рознай дрэні
пачынаюцца нялады.
Ці сляпы ты, ці відушчы, —
не прадбачыш свайго кону...
Нехта з Тураўскае пушчы
завядоміў Салімона,
што ў ёй ходзяць стадам сарны,
што дабро гібее марна.
Гэта значыць, паляванне
Салімону трэба справіць.
Без ніякіх мудраванняў
рыхтаваўся ён да справы.
У вялікую дарогу
трэ збірацца як належыць:
не настроены памогі
ні ў начлегах, ані ў ежы.
Тыя падшываюць зброю,
а другія харч складаюць.
Хлопцы стрэльбы ўсе шаруюць
ды набой набіваюць.
Зрэшты — ўсё сабрана гладка.
Узняліся цэлым родам,
нават з дочкамі і матка
едзе ў пушчу на прыгоды.
Паляваць было нядрэнна, —
сарны ў рулю самі лезлі.
Паляўнічым недарэмна
давялося быць у лесе.
Нацягнулі на паляну
настраляную здабычу.
І палуднаваць не рана:
шлунак час найлепей лічыць...
Напаклі, да сыці елі,
каля цёмнай сеўшы елі,
тых і сарнаў, і цяцерак
без ніякіх нормаў-мерак...
Прыляцела гора птушчай,
нечаканым нейкім чынам:

Салімонава дачушка
удавілася дзічынай.
Ад лясных усіх настраюў
узяла кавалак ладны.
Хто на добрае настроіў,
павярнулася ж няскладна:
той кавалак сеў у горле,
комам стаў, гавораць людзі.
Хоць у лесе, хоць у полі
а добра з таго не будзе.
Моцна стукалі у плечы,
даставаць хацелі з рота.
Мала сілы чалавечай
на падобную работу...¹.
Толькі рукі сашчапіла
і сканала на паляне.
Салімону ўсё не міла —
тэя сарны, паляванне...
Колькі слёз было праліта,
цяжка здумаць нам пра тое.
Найсумнейшаю малітвай
Салімон дачку пакоіў.
Адвязлі пасля у Тураў,
там труну зрабілі з дубу.
Галасілі на хаўтурах,
не вярнулі тую згубу...
Як да шлюбу выпраўлялі,
залатэя ўздзелі шаты.
З дыямантаў даў каралі
бацька, засмучоны стратай.
Да труны народ прыходзіў.
Гэта звычай старабытны.

¹ Гэта ўсё было калісьці,
у далейшыя часіны.
А цяпер, каб і давіўся,
сумаваць не так павінен:
трэба толькі зразу, з піру
клікаць доктара Шаніру.
Кажуць, добра намагае...
Сцеражы нас, Божа, раю!

Спрадвякоў ён у народзе
і дагэтуль не забыты.
Адвігаюць і даруюць
крыўду самую цяжкую
нават тым, хто сам ніколі
не даваў людзям патолі.
Пра бязлітаснага кáта,
што душыў людзей бязвінных,
скажуць:

«Лепш бы памагатых
палажыць у дамавіны...»
Салімонава ж дзяўчына —
чым яна каму павінна?!
Ля труны каціўся смутак
у апошнюю мінуту,
а народ ішоў няспынна
ля нябожчыцы — дзяўчыны...
Цяжкі ён, абрад хаўтурны!
І музыка грае сумна,
аж заходзіцца ад жалю
кожнай струначкай цымбальнай.
У такую вось хвіліну,
у такую вось часіну
падышоў і злодзей хіжы
да труны як можна бліжай.
Ён не спогад нёс для маці
або бацькаваму жалю, —
ён сачыў, ці шмат багацця
у труну дачцэ паклалі.
І надумаў дзею злую
злодзей у хвіліну тую:
абакрасці склеп магільны
ён наважыўся няўхільна...
Адбылося пахаванне,
разышліся ўсе дазвання,
засталіся вартавыя,
ды пагурачкі нямыя...
Моцным сном заснула варта,
хоць зусім ёй спаць не варта.

Месяц з хмары ў хмару ходзіць,
сабе месца не знаходзіць —
і не свеціць, і не гасне...
У такім у змрочным часе
злодзей выйшаў на рабунак,
захапіўшы свой рыштунак.
А рыштунак нецікавы —
нейкі кол, рыдлёўка, лейцы.
Для зладзейскай гэнай справы
ўсё было якраз на месцы.
Змокам могількі спавіты
і спавіты задуменнем.
Каравуляць добра пліты
ўсе трывогі, ўсе імкненні...
Злодзей зруйнаваў магілу,
ывалак і дамавіну.
Але века — як прыстыла
над нябожчыцай дзяўчынай!
Ён знайшоў, урэшце, рады:
прывалок вялікі камень
ад магільнае аграды,
намагаючы рукамі, —
ды як гакнуў з усёй сілы,
аж здрыгнуліся магілы.
На ўсе бокі толькі трэскі
паляцелі з енкам, з трэскам.
Ад уздрыгу дамавіны
аджыла зусім дзяўчына:
нечаканым гэным часам
перайшло у шлунак мяса.
Стала змерлая на ногі
і давай гукаць памогі.
Ўсё было падобна цуду.
Злодзей меў такога пуду,
што нібы прырос на месцы,
захапіўшыся за лейцы.
Каму слёзы, каму жарты...
Хутка збеглася ўся варта.

Абступілі дамавіну,
ўзялі злодзея, дзяўчыну
і да Салімона ў хату —
на спатканне, на расплату...

.....

Салімон ідзе ў пакоі,
прывітаўшыся з дачкою.
Нечуваным шчасцем поўны,
ён сумуе усё роўна:
злодзей вінен, ці не вінен?
Ці была б жывой дзяўчына?
Салімон усю падзею
разабраў па парашынцы.
Хоць зладзеі ёсць зладзеі, —
дараваў жыццё злачынцу.
«Часам зробіць і ліхое
справу добрую на свеце», —
казку з прыказкай такою
ад дзядоў мы чулі, дзеці...

ПАСАЖЫР

На свеце усё памагае...
Падторкнуў і казку такую.
Ты ездзіш, ты шмат дзе бываеш,
а я дык нічога не чую.
Магчыма, што ўсё справядліва,
што лепш яно будзе ад раю.
А можа, што ў свеце не дзіва,
мяне гэтым хто ачмурае?!

КАНДУКТАР

Каму ж гэта клопат вялікі,
хто іншай не мае работы?

ПАСАЖЫР

Абрыдлі і мне твая лыкі,
з ахвотай змяняў бы на боты.
Ды цяжка асмеліцца вельмі...

Жыву не ў якой я пустэльні:
бліжэй падыдзі, чалавеча,
пабачыш на ўласныя вочы,
што гэтай нядолі адвечнай
ніхто і не хваліць, не хоча...
Ды цяжка адкінуць, пакінуць
усё, што ў стагоддзях збірана.
Не выганіш гэтага кліна,
бо будуць няўгойныя раны.
Мне кожны памежак знаёмы,
смяецца мне кожны лісточак.
Дык што ты мне радзіш для злomu,
дык што ты мне радзіш, браточак?
Павінен я кінуць, зрачыся
ўсяго, што з маленства мне міла?

КАНДУКТАР

Паслухаць, дык проста нячысцік
цябе заганяе ў магілу.
Якую няпраўду гаворыш!
Як шкода цябе мне, як шкода!
І вас жа такіх —
яшчэ мора,
на вас жа падобных —
урода.
Ты спутаны ў межах бясконца,
і свет яны твой завязалі.
І свету,
што бачыш з аконца,
яны табе толькі і далі.
Ты рыеш,
як крот,
сваю норку,
яе называеш ты
с в е т а м.
Ідзі,
узыдзі
і з узгорку
пабачыш яснейшую мэту.

Ты звык,
 што памежкі навокал,
 ты лічыш за шчасце іх пумы.
 Стань вольны!
 Будзь вольны,
 як сокал,
 зрачыся спрадвечнай пакуты!
 Гавораць з табою лісточкі?
 З сусветам тады заговорыш!
 Тут сэрца тваё —
 на шматочкі,
 там —
 веліч,
 узвышшы,
 там зоры!
 Даволі,
 даволі пакуты!
 Пара схамянуцца урэшце!
 Да меж вашы душы прыкуты?
 Знішчайце памежкі
 і рэжце!

.....

У столь узнімаецца дым
 ад моцнай сялянскай махоркі.
 Як з морскім прыбоем, у ім
 знікаюць абрыўкі гаворкі.
 Праехалі і Цёмны Лес,
 не скончылі гутарку гэту.
 Адзін —
 дык на станцыі злез,
 другі —
 дык: «Білеты! Білеты!»

**Цягнік ідзе ад Оршы да Унечы,
 вязе людскія клопаты і рэчы.
 Грукочуць колы, лязгаюць рэсоры.
 І так — цераз даліны, цераз горы —**

цягнік даганяе ўсё дзень,
а ноч паабапал дзяжурыць.
Здрыгаючыся, ён ідзе,
цыгару вялізную курыць.
І дым, і туман, і агонь
пярэстую склалі заслону.
Калышацца ў далі вагон,
гаворыць вагон да вагона.
Дарога ўсё хіліць на сон,
бадай што, праз сон і даносіць:
прыходзіць пачвара ў вагон,
брыдка і звыклая досыць.
Няма галавы на плячах,
на сховах знаходзіцца ў пузе.
Пытаюся:
— Як жа не счах,
пракляты ты гордзіеў вузел?! —
Глядзіць адным вокам праз пуп,
праз пуп і гаворыць пачвара.
Здаецца, што некалькі труб
уладжана ў гэту бачару.
— А як цябе зваць? — гавару.
— Дон Пуза! — адказвае басам.
Я вочы узяў угару:
«Ды што ж гэта гэткае часам?!»
— Куды ты?
Чаго ты,
Кашчэй?
Чаму ты скампаціўся гэтак?
Ён кажа:
— Каб думкам мякчэй.
Бліжэй да мазгоў і наедак...
— А хіба не шкодзіць табе,
Дон Пуза,
суседства такое?
Ці страўнасць яно пераб'е,
ці будзе мазгі непакоіць?
— Бывае.

Тады я ляжу,
 каб лепш упраўлялася страва...
 — Хто выгнуў такую дзюжу
 На нашу агульную справу?
 У шлунак управіў мазгі!
 Няўжо яны з хлеба і сыты?
 — Хапае ўсялякай мязгі,
 і сала ад іх не закрыта...
 — Не з сала і будзеш ты жыў,
 Дон Пуза,
 праклятае пуза!
 — Варэння я шмат наварыў,
 ды сёлета вадкае дужа...
 — Ды чым ты ў змаганні памог,
 для гэтай што ўнёс асалоды?
 — Я больш на суніцы налёг,
 яны ж гаркаваты заўсёды...
 — Ты ўсё на прысмакі павёў.
 Галоўнага бачу я мала!
 — У-га!
 Насаліў і грыбоў,
 а рыжыкі —
 проста мігдалы...
 — Ты здзеквацца хочаш, Кашчэй!
 Ты думаеш ехаць на шлунку?
 — Ды не!
 Ёсць наліўкі яшчэ:
 дванаццаць усякіх гатункаў...
 Глядзіць адным вокам праз пуп,
 праз пуп і гаворыць пачвара.
 Здаецца, што некалькі труб
 усаджана ў гэту бачару.
 Ды хваліцца:
 — Добра якраз,
 не трэба капелюш ці шапка... —
 Падаўся я долу
 і ўраз
 хапіў тое Пуза ў ахাপку,

шпульнуў на ўсю моц пад адхон,
не даўшы прахвосту ні слова.
У наспу урэзаўся ён
на поўнай хадзе цягніковай.
Чутно было:
ўслед галасіў
і лямантаваў пад адхонам,
аж ліст пассапаўся з асін,
аж ліст узвіхрыўся над клёнам...
А я схамянуўся тады:
ці сплю я,
ці так прыдалося?
А што,
калі з гэтай хады
на суд крымінальны папрасяць?
Не меў на увазе закон,
што ў Пузе —
мазгі з галавою!
Ці ява,
ці спраўджаны сон —
няхай больш не ходзіць за мною...
Імкнецца наперад цягнік,
у ноч і туманы убраны.
Наступныя й даўнія дні
разгортваюцца, як з экрана.
Мінаюць, ізноў паўстаюць
падзеі павольнай хадою.
Вярнуўшы паходню сваю,
трымаюць яе нада мною.
Святло рассявае з-за плеч
паходня на белым экране.
І змрок адхінаецца прэч,
звівае маўкліва убранне.
Да скал распасцерася туман,
узвышшы укрыў Альбіёна.
Няспынна грыміць акіян
і пенай шпуляе салёнай.

На ўсіх ветразях карабель
 імклівіць на поўдзень яскравы.
 Ці шчоґлы віхор пераб'е,
 ці збольшыць паэтаву славу!
 Паэта пакінуў свой край —
 у свет, хоць да чорта на рогі!
 Грыміць навальніца няхай,
 Не верне паэта з дарогі.
 У вецер, залеву, туман
 праносіцца песня з узвышша.
 На хвалях сваіх акіян
 яе праз стагоддзі калыша.

БАЙРАН

*Бывай, бывай! Мой родны край,
 Знікай за небасхіл.
 Свіргочуць чайкі, вадаграй,
 І ветры — сумны сквіл.
 Садзіцца сонца ў сіні вод,
 Плывём за ім услед.
 Дабранач, сонечны заход
 І ўвесь бязмежны свет!*

*З сабою сонца прынясе
 У золку новы дзень.
 Вітацьму неба, воды ўсе,
 Айчыну толькі не.
 Ачаг мой счах, а замак мой
 Зазнаў самоты лёс.
 Зрастае вал дзікой травой,
 Ля брамы вые пёс.*

*Малютка паж, сюды, сюды!
 Галосіш ты пра што?
 Жуду калыша шал вады
 І ўспенены прастор?!
 Жані ты слёзы ад вачэй!*

*Наш карабель між хваль
Над лёты сокала шпарчэй
Праносіцца удаль.*

*Не страшны бура ці туман,
Хай вецер высіць вал!
Сэр Чайльд! І дзіва ў тым няма,
Што я засумаваў.
Пакінуў я маіх бацькоў,
Застаўся без сяброў.
Я аднаго ў табе знайшоў,
Другога — ў небе схоў.
Мой бацька блаславіў мяне,
Не ўдаў журбы пагляд.
Ды маці горкіх слёз глыне,
Пакуль прыйду назад ...
— Даволі, годзе, хлопча мой!
Твой варт пашаны плач.
Калі б і я быў чыст душой, —
Заплакаў бы, няйнач.*

*Ка мне, гайдук адданы мой!
Чаго ж ты спалатнеў?
З варожай сілай страшыць бой
Ці навальнічны спеў?
— Не за сваё жыццё дрыжу,
Сэр Чайльд! Любімых лёс
Журбой спавіў маю душу,
Усхваляваў да слёз.*

*Яны вась там, дзе ля далін
Стаіць твой гарадзец.
Што скажа жонка, калі сын
Спытае: «Дзе айцец?»
— Даволі, до, гайдуча мой!
Твой сум — цяжкая рэч.
Інакшы мой зусім настрой —
Са смехам еду прэч.*

*Паверыць хто ў хлуслівы ўздых
 Любоўніцы, жаны?
 Абсушаць сінь вачэй сваіх
 З каханкамі яны.
 Мінулых мне не шкода ўцех,
 Не страшна бед і згроз.
 Мой найгарчэйшы плач і смех —
 Няма, хто б варт быў слёз.*

*Самотны я на свеце ўсім,
 На морскі гон і даль.
 Чаго ж мне сумаваць на кім, —
 Па мне хто ўдасца ў жаль?
 І пёс, павыўшы ля вуглоў,
 Чужым служыць пачне.
 Калі ж вярнуўся б я дамоў —
 Парве ў шматкі мяне.*

*Мой карабель, імкні мяне
 Праз пенны перакат.
 Абы ў якой быць старане,
 Каб толькі не назад.
 Вітаю ўспенены прастор,
 А змоўкне вадаграй,
 Вітацьму пусткі, змрок пячор, —
 Дабранач, родны край!*

.....

Джордж Байран! Вы йшлі бараніць
 не грэкаў, а грэцкія міты.
 Вяла вас антычнасці ніць
 на поўдзень, у лаўры спавіты...
 Джордж Байран! Мінула даўно
 ўся гэна рамантыка ваша,
 а з грэкамі туркі ўадно
 для кухань лаўровы ліст важаць...
 Джордж Байран! Каб ведалі вы
 пра нашай краіны нядолю,

здатованыя паплавы
і ў корань стаптанае поле...
Нядоля і слёзы сабой
краіны чало аквячалі,
пакуль рэвалюцый прыбой
развеяў жалобу ўсю ў далі.
Цяпер мы імкнемся далей,
руйнаючы, новае творым.
А з сініх і чорных вачэй
зганяем і слёзы, і гора.
Вітаючы радасна гон
і творчыя ўзлёты айчыны,
мы знішчым усякі прыгон —
над духам,
над сэрцам,
над чынам.
Хай думкі імкнуцца ўздагон
пра лёсы краіны, пра долю, —
не скоціць іх час пад адхон
ніколі,
ніколі,
ніколі!
Шумеце, грымеце няспынна
ў шляхах,
рэвалюцый колы!
Уквечана ў дзейнасць айчына,
і праца пануе наўкола.
Праходзім этап за этапам
да яснае,
пэўнае мэты.
Часіна разгортвае мапу
і ўсю разнастайнасць сусвету.
Там крыўда,
там вызыск,
там здрада,
уціскі раз'юшанай сілы.
Не вабіць працоўных прынада,
хлуслівая тая паліва.

Мы знаём,
мы ведаем добра
магчымасці і перспектывы.
Там —
куля й жабрацая торба,
тут —
творчага духу узвівы.
Будуем жыццё на руінах
старога, апрыкрага свету.
Уквечана ў дзейнасць айчына,
бліжэе,
бліжэе ўсё
мэта.

**Сячэце ў камені трывалыя усходы,
да яснай мэты шлях кладзеце просты.
Нягледзячы на хібы, перашкоды, —
Штурмуйце будучыні аванпосты!**

1929

СВІНЦОВЫ ВЕК

Спачнем чыгач! — Калі да першай часткі мо другую дам.

Байран. «Бронзавы век»

1

Вы абяцалі, Байран, даць працяг
аб тых падзеях, часе і людзях,
якія навальніцаю ішлі
па вечна юнай і старой зямлі.

Ды не судзіў вам, як гавораць, Бог
прайсці цяжэйшую з усіх дарог,
якую выбіраў сабе паэт,
любіўшы свет і знелюбіўшы свет.

За ўсіх сваіх сучаснікаў найлепш —
і перш за ўсіх — далі вы тое ў верш,
што і дагэтуль местачковы сноб
у гнеўным абурэнні моршчыць лоб,
і пырскае, і сыкае, як гад:
«Ат! Байран слова добрага не варт!»
Для вас было паўстанне, не мяцеж,
яно ішло, не ведаючы меж,
праз акіяны, горы і лясы
ў зіхценні неўміручае красы:

*...«За справу ўсеагульнаю на бой
Злучаюцца мільёны грамадой —
Рабы Усходу, Захаду рабы.
Адзіны сцяг адзінай барацьбы
ўзнімаюць Анды і узняў Афон.
Так светы два ў адзін яднае ён...»*

Для вас былі цары і каралі
не гонарам, а ганьбаю зямлі.
І, безумоўна, ў полі хлебны знак
Вы не назвалі б «каралём» ніяк,
бо збожжа, хлеб вышэй за ўсіх цароў,
яно завецца ЖЫТАМ з прадвякоў.

Не шкадавалі сакавітых слоў
вы для «каранаваных парсюкоў»,

не прыпадалі вы ніколі ніц
да аксамітных падалоў царыц...
Расыпаўся «свяшчэнны» іх хаўрус,
які зганяў народы пад прымус.

Але, на жаль, прыйшла за тымі ўслед
яшчэ гнуснейшая капэля ў свет.
Той ваш кумір, «свабодны каганец»,
каму звiлі найлепшы вы вянец,
народ Франкліна, Вашынгтонаў край —
цяпер такі стварае ў свеце «рай»;
перад якім каранаваны зброд
раскрыў бы ад здзіўлення рот.
Святым не зробіць чорта арэол,
Драпежнікам, як быў, і ёсць арол.

2

Існуе ўсё на свеце для людзей,
задум вялікіх і вялікіх дзей:
пяць сухазем'яў, безліч розных высп
і акіянаў шырыня і глыб.
Чакае рук зямлі бязмежны гмах,
ім забяспечаны такі размах,
які не сніўся нашым прадзядам,
які пад сілу здзейсніць толькі нам.
Над акіянскай морскай глыбiнёй
паўстане гарадоў плывучы строй.

І пад вадой паўстануць гарады,
каб здабываць падводныя плады
з дасюль нябачаных людзьмі раслін,
з дасюль нябачаных людзьмі глыбiнь...
Не будзе шкодзіць нівам над вадой
ні дождж, ні снег, ні вецер-градабой.
А на зямлі суцэльны будзе сад.
Дзівос у гэтым садзе будзе шмат.

Дзясяткі, сотні, тысячы раслін
з лясоў, з лугоў, з узвышшаў і далін,
цяпер што нават невядомы нам,
дадуць найлепшае сваё людзям,

ва ўсёй красе устануць каля нас,
аздобяць хараством наступны час.

Пра што Мічурын або Бэрбанк сніў,
мы будзем мець з садоў сваіх і ніў.
Увойдуць новыя дзівосы ў строй
ад нашай творчай змены маладой,
бо колькі здольных дочак і сыноў
ва ўсіх на свеце матак і бацькоў!

Працуй, стварай сабе сапраўдны рай,
жыццё шчаслівае для ўсіх стварай!
А як не стане месца на зямлі, —
у космас пройдуць нашы караблі,
каб заснаваць другі, не горшы свет
на першай-лепшай у сям'і планет...

Калі ж ён прыйдзе, гэты рай, да нас?
Калі ж наблізіцца ён, светлы час?
Ніяк не знойдзе шчасця чалавек,
хоць да канца ідзе дваццаты век.

Не баючыся смертнага граха,
пачаўся ён ад кулі і штыха.
Крываваю ахоплены сяўбой,
адну вайну вядзе ён за другой.

Што б ні стварылі людзі на зямлі,
злачынцы фюрэры ў агонь мялі.
Мільёны сэрцаў юных і старых
прабіў свінец або халодны штых.

Каго ж яны мінулі, дапамог
скрышыць жыццё канцлагер ці астрог.

Жуда ідзе з пачатку у канец.
Праз цэлы век —
свінец,
свінец,
свінец...

ПЕРАКЛАДЫ

ПРА ТЫГРА

Жуду слабеішым тыгр прыносіць люты,
але і ён трапляе ўсё ж ткі ў клямар:

закручаны ўжо лапы ў моцных путах —
ён марна ушчынае грозны лямант.

Пад ногі ляжа шкура нежывая,
шклянныя вочы не пабачаць свету.

З людзьмі, дарэчы, горшае бывае:
няхай тыраны ведаюць пра гэта!

ЦВЫРКУН

Такі маленькі цвыркунок,
Што ледзьве бачыць яго зрок,
Але кранае сэрца ўсім
Журботным голасам сваім.
Ён у траве звініць удзень,
А ноччу ў хату забрыдзе,
Засядзе дзе пад ложкам там,
Пачне тайком спяваць людзям.
І я, без роднае зямлі,
Тут захлынаюся слязьмі:
Згадаў я жонку і дзяцей,
Зноў не самкне яна вачэй.
Рыданне струн і флейты стогн
Нас не расчуляць так, як ён,
Як галасочак, што для нас
Цвырчыць і ў самы позні час.

ВЕРШ ПРА ТОЕ, ЯК АСЕННІ ВЕЦЕР РАЗБУРЫЎ ТРЫСНІКОВУЮ СТРАХУ МАЁЙ ХАЦІНЫ

Асенні вецер дзьме усё мацней,
не пакідаючы сваіх разбойных дзей.

Ён са страхі маёй хацінкі змеў
чатыры рэдзі трысніку далоў.

Адну, узяўшы сілаю сваёй,
параскідаў ён недзе за ракой.

Шпурнуў другую, колькі змогі меў.
Яна засела ў верхавінах дрэў.

А рэшткі ў сажалку пагнаў праз тын.
І знікла ўся страху мая, як дым.

Прыбеглі з вёсак бліжніх хлапчукі.
Ім, як для кпін, увесь разбур такі.

Яны сабралі рэшткі па зямлі
і, як зладзюжкі, ў лес павалаклі,

чым і дакончылі ўвесь гэты глум.
А мне пакінулі тугу адну.

Засмаглі вусны, і запёкся рот.
Я перастаў крычаць, смяшыць народ.

На кій старэцкі я успёрся свой
і праз акно гляджу перад сабой.

А хмары сталі чорныя, як туш,
сабой закрылі неба пекнату.

І самі утапіліся у змрок.
Кладуся я пад коўдру ў свой куток.

Хоць вецер змоўк і стала зацішней,
не грэе коўдра мне старых касцей.

Зусім страпаў яе сыночак мой,
калі варочаўся, сплючы, пад ёй.

А дождж не тое каб шумеў здаля,
ён мне пачаў на ложку назаліць.

Цурочки цягне, як з кудзелі ніць,
ніяк не хоча гэты здзек спыніць.

Я без таго знясілены вайной,
а тут і дождж ліе на ложак мой.

Ён сон у хворага мяне адняў.
Як перабуду гэту ноч да дня?

О, каб такі пабудаваў хто гмах,
на ім каб быў адзін вялізны дах,

каб міліён пакояў ён узнёс
для беднякоў, якіх пакрыўдзіў лёс.

Каб не баяўся ліўняў і вятроў,
трывалы, як гара, у вышыню ішоў.

І калі б дзе на свеце ўбачыць мог
у яве, у жыцці сваім яго —

тады дом мой хай скрышыцца на тло,
замерзну я, абы вось так было.

ГАЗЕЛІ

I

Дзе тыя ласкі з каханаю зоркай у гэтыя ночы,
нашы спатканні, хмялёвасць гаворак у гэтыя ночы?

Чорныя косы, як святасць Каабы, свае рассыпала,
сон навяваючы засцілай чорнай у гэтыя ночы.

Келіху хвалу аддаўшы з сваёй улюбёнай,
разам пілі з ёй, фіялкава кволай, у гэтыя ночы.

Полымем сэрца й душу агартае, калі я згадаю
палкасць кахання, якім я быў повен у гэтыя ночы.

Быццам залева, дайшоўшы да мора, ўшчуваецца ў хвалях,
каля каханай сябе супакойваў я ў гэтыя ночы.

Ператвараўся у слых, о Саід, я усёю істотай,
голас пачуўшы салодкагаворнай у гэтыя ночы.

II

Што ты заўсёды сядзіш на цыноўках нязрушна, ваіз!¹
Богам тваім прысягаю, што гэта двудушнасць, ваіз!

Вельмі прыемны твой заклік да чцівага здзейснення спраў,
сам жа не маеш ніводнае, гэта няслушнасць, ваіз.

Плачаш ты ў кожнай хвіліне, пра пекла гаворачы нам,
гэта ўдаванне навошта, навошта ты хлусіш, ваіз?

Погляд вачэй сваіх ты прышываеш да скарбаў сірот,
праўдай прыдбаць свой пражытак сябе не прымусіш, ваіз?

Звестак не маеш адносна Каабы, о, яраў² ты твар,
словы без смаку твае не ўваходзяць у вушы, ваіз.

¹ Ваіз — прапаведнік.

² Яр — каханая.

Ты спадзяешся на справы свае, што зрабіў мо калі, —
«боскую літасць» чакаем на нашыя душы, ваіз.

А, каб Саід стаў хаваць ад цябе, што ён любіць віно,
быў бы, напэўна, тады ён такім жа двудушным, ваіз!

III

Сэрца, ты шлях у карчму, а не да малельні — трымай,
сэрца, не пацеркі чорных загідаў, а келіх трымай.

Сэрца, не мкніся ў мячэць да загіда¹, па ўсім не шкадуй,
хіжым загідам з мячэццю — «руіна» — найменне трымай.

Сэрца, мо надзвыш аддана ты косам красунь, —
вінна ў вар'яцтве, ланцуг да стамлення трымай.

Можа, зыскоўная зорка расчэсваць захоча касу, —
сонца, трымай ты люстэрка, а мясячык грэбень — трымай.

Я зганьбаваўся — глядзі як! — каханнем сваім да красунь,
слова пра Мэджнун і Фэрхад ты казкай няпэўнай трымай.

Сэрца, шляхоў дасканалых шукаеш — адзін табе дам:
шлях матылька на агонь — ты узорам сумленна трымай.

Сэрца, аддаўшы душу улюбёнай, імкніся згарэць:
палкасць каханай агорне, атуліць праменнем — трымай.

Хай у мячэць палахлівы з загідам на модлы ідзе,
ты, о Саід, лепш сядзі у карчме і свой келіх трымай.

¹ Загід — манах-пустэльнік.

Ёган Вольфганг Гётэ

* * *

Калі сажалку закаваў лёд,
жабы схаваліся ў твань балот.

Крумкаць, скакаць больш не жадалі,
а, засынаючы, дакляравалі,

што як узнімуцца зноў напрудвесні,
будуць спяваць салаўіныя песні.

Вясна прыйшла. Стаяў той лёд.
Жабы ўзняліся з твані балот.

Селі яны ля тых берагоў
і закрумкалі...
як жабы ізноў...

САНЕТЫ

1

Краса ніколі не памрэ на свеце, —
Тварэнні дзіўныя прыносяць плён.
Пялёсткі вянуць на ружовым цвеце,
Ды аднаўляе памяць іх бутон.

Зіхценнем воч сваіх зачараваны,
Ты паліш сам сябе сваім агнём.
Ты катуеш сябе не горш тырана,
Набыткі ўсе развееўшы суздром.

Для свету лепшая акраса сёння,
Вястун вясенняй зыркай пекнаты,
Сок жыватворчы тоячы ў бутоне, —
І марнатраўца ты, і скнара ты.

Шкадуй наш свет, не кінь таго ў магілу,
Што новае жыццё ускаласіла б.

2

Як пройдзе сорака зім па-над табой,
Чало збароздзяць, быццам поле плугам,
Згадае хто убор квяцісты твой,
Пабачыўшы старэцкую дзяругу?

На запытанне: «Дзе ўся прыгажосць,
Дзе скарбы дзён юнацтва залатога?» —
Пакажаш, што ў запаўшых вочах ёсць?
Красы ў іх мала, але здзеку многа!

Наколькі прыгажэй сказаць бы так:
«Усё найлепшае маё у сыне!
Яго прыняў, як спадчыну, юнак,
Мяне яна таксама не пакіне».

Калі пачне у жылах стынуць кроў,
Яна праз сына запалае зноў.

3

У люстра глянь на вобраз дзіўны свой,
Скажы яму стварыць такі ж, як гэты.
Абразіш свет, спазніўшыся сяўбой,
Благаславіць не здолеўшы кабеты.

Якой красуні любя не было б,
Каб ты ўзараў няворанья гоні?
Які б дзівак на звод павёў свой род,
Любоў ва ўласным пахаваўшы лоне?

Ты адлюстравак матчыным вачам,
Яе прадвесні успамін дзівосны.
Ты ўцеху знойдзеш некалі і сам,
Праз вокны старасці пабачыш вёсны.

Як не пакінеш памяці такой,
Ты сам памрэш і вобраз твой з табой.

4

О марнатраўца! Спадчыну, багацце,
Якія нам прырода ў доўг дае,
Ты безраhubна толькі можаш траціць
На асалоды ўласныя свае.

Цудоўны скнара! Для цябе пазыкі,
Дабро чужое — як уласны дар.
Калі ліхвяр хавае скарб вялікі,
Які прыбытак будзе мець ліхвяр?

Гандлюючы цяпер з самім сабою,
Сябе самога ашукаць ты рад.
А што ж, як лёс прызначанай парою
Запатрабуе справяздачу страт?!

З табою ляжа і краса таксама,
Якая б накш твой здзейсніла тастамант.

5

Мастак цудоўны, незраўнаны час,
Нам творыць дзівы дзіўныя няспынна.
І ён жа ўсё, што захапляла нас,
Нібы тыран, знішчае ў міг адзіны.

Пазбыўшы лета, ён зіму вядзе
Ў наш засмучоны свет, такі знямелы,
Дзе ані кветкі, ні лістка нідзе,
Адзін прасцяг сцюдзёны, снежна-белы.

І каб не кветак хараство за шклом,
Зачыненых у ільдзяной вязніцы,
На цуды, створаныя мастаком,
Маглі б напэўна мы ураз забыцца.

Зіхценне кветкі страцілі зімой,
Але душа іх з той жа пекнатой.

6

Пільнуй, каб лета і твайго прыход
Бязлітасна зіма не зруйнавала,
Пакуль дасі красе ў скарбніцу плод
І не напоўніш слодыччу фіяла.

Ты не ліхвар, калі за ўласны дар
Бярэш аддзяку шчыра, без умовы.
Ты, сам свайму багаццю гаспадар,
Сябе паўторыш дзесяцірадова.

Калі ўсе новыя ўдзесяцярых
Разоў па дзесяць вобраз твой адновяць, —
І смерць не страшна ў твой апошні міг,
Тваё патомства — вось твая адповедзь!

Занадта ты прыгожы, дасканалы,
Каб гэта ўсё здабыткам смерці стала.

7

Калі ў агні ўрачыстых, ясных шат
Ідзе з начы магутнае свяціла,
Ўзнямае ўсё жывое свой пагляд,
Вітае прамяністасць дзіўнай сілы.

Калі яно у залатых агнях
Ідзе па небе да свайго узвышша,
Тады ўсе з захапленнем у вачах
Глядзяць, нібы юнак чароўны выйшаў.

Калі ж яно на небакрай зірне,
Стамлёна ў дол пакоціць калясніцу,
Тады ўсе вочы недзе ў старане,
Пакуль яму да захаду хіліцца.

І ты без следу ў свеце знікнеш так,
Калі не застанецца сын-юнак.

8

У музыцы твая ўся асалода.
Чаму ж яе ты слухаеш з тугой?
Калі яна табе не даспадобы,
Чаму не развітаешся ты з ёй?

І хоць акорды жалем горкім поўны,
У іх сугучнасці табе дакор:
Хто без гармоніі жыве чароўнай,
Самотны той на ўвесь зямны прастор.

Ты чуў калі, як струны ў дружным ладзе
У перазвон гудзяць адна другой?
Так бацька з сынам, разам з імі маці
Шчаслівы спеў пяюць адной сям'ёй.

І сведчаць гукі шчырыя усім:
Самотны — як і не жыве зусім.

9

Каб не пакінуць люблюю ўдавой,
Дагэтуль ты ні з кім не заручоны.
Калі ж бы смерць устала над табой,
Апанаваў бы светам смутак чорны.

Свет плакаў бы, як удава, па тым,
Што вобраз твой загінуў беззваротна.
Сын адлюстроўкам мог бы быць тваім,
Праз сына ты і быў бы бессмяротным.

Калі растраціць скарбы хто усе, —
Другія спажывуцца іхнім коштам,
А калі знікнуць суджана красе,
Яна ў нябыт адыдзе занівашта.

Хто сам сабе гатоў прынесці шкоду,
Таму нікога на зямлі не шкода.

10

Якая ганьба! Жыць і не любіць
Людзей спагадных і сябе самога,
Любоў да свету цэлага згубіць,
Набыўшы ў сэрца пачуццё благога!..

Уласным ворагам сваім ты стаў,
Супроць сябе самога паўстаеш ты,
І дом цудоўны, ў спадчыну што ўзяў,
Не аднаўляеш, бурыш ты дарэшты.

Змяніся ты, і я змяню настрой,
Краса каханню быць павінна домам.
Як з выгляду, будзь ветлы і душой,
Не будзь ты ворагам сабе самому.

Краса твая зусім са свету згіне,
Як не пакінеш нам яе ты ў сыне.

11

Не звянеш ты, бо закрасуеш зноў
Цераз дзяцей сваіх і з іх красою.
Сваёй ты назавеш нашчадкаў кроў,
Якую даў часінай маладою.

Ёсць мудрасць, прыгажосць у думцы той.
Без іх жа радасці і шчасця мала:
Калі б згадзіўся свет увесь з табой,
Дык праз капу гадоў жыцця б не стала.

Няхай пачвары, вырадкі усе
На свеце нашым згінуць без расплodu.
А ты, за ўсе дары тваёй красе,
Павінен шчыра дзякаваць прыроду.

Ты, як пячаць, што выразаў разбяр,
Павінен шмат разоў вярнуць свой дар.

12

Калі гадзіннік адбівае час нам,
А дзень вясёлы нікне ў шэры змрок,
Ці сівізну на чорных бачу пасмах,
Фіялкі кволае паніклы зрок,

Калі пабачу дрэвы пры дарозе —
Ўсе без лістоў, без засені густой,
Або пласты сухой травы на возе,
Нядаўна што была жывой травой, —

Тады цябе міжвольна я згадаю:
Тваёй красы не вечны так жа цвет.
Адно жыве, другое памірае,
А трэцяе ў жыццё цярэбіць след.

Як стане смерць па-над табой з касой, —
Змагацца з ёй пачне нашчадак твой.

13

Каб мог ты вечна быць самім сабою!
Але жывеш на свеце да пары.
Пакуль не стане смерць перад табою,
Сабе падобны вобраз ты ствары.

Краса табе аддадзена на раты,
Але і вечнай можа стаць, калі
Твой вобраз будзе новым пераняты
І будзе красаваць з ім на зямлі.

Хто дасць, каб дом цудоўны быў зруйнован
Ці сцюжай смерці, ці ліхой зімой?
Гаспадаром руплівым апільнован,
Устоіць ён перад навалай злой.

Ты бацьку меў. Дазволь другому, мілы,
Сказаць такое ж ля тваёй магілы.

14

Ніколі я не варажыў па зорках,
Хоць разумею іх спрадвечны шлях.
Не папярэджу аб часінах горкіх,
Што нам прыносяць голад, войны, жах;

Не ведаю, ці навальніца будзе,
Ці будзе неба яснае без хмар,
Ці будуць жыць шчасліва ў свеце людзі,
Ці шчаслівейшым будзе уладар, —

Але ў тваіх вачах чытаю ясна,
У гэтых зорках вечнай чысціні, —
Што праўда з хараством тады не згасне,
Калі патомкі ўдоўжаць твае дні.

Калі ж стварыць ты гэтага не ў сіле,
Краса і праўда згінуць у магіле.

15

Калі падумаю, што ўсё жывое
Красуе на зямлі кароткі міг,
Што свет — тэатр, а мы яго героі,
Ад зор залежым на шляхах сваіх.

Калі падумаю, што людзі, як расліны,
Жывуць і гінуць з ласкі неба ўсе,
Што поўны сіл юнацкія часіны,
А сталасць адцвітанне нам нясе, —

Тады згадаю я аб тым міжвольна,
Як бродзіць нашай маладосці сок
І як знішчальны час ідзе павольна,
Каб дзень змяніць на шэры, хмуры змрок.

Я за цябе іду на час вайною,
Каб аднавіць прышчэпкаю сваёю.

16

Чаму ж на час вайною сам не йдзеш ты
І не змагаешся з тыранам сам?
Мой верш — слабая абарона, зрэшты,
А што ж мацнейшае ад рыфмы дам?

Ты дасягнуў цяпер свайго узвышша,
І колькі з радасцю далі б табе,
Каб ты сады іх апрацоўваць выйшаў,
Прыняў удзел у веснавой сяўбе.

Закрасавалі б там жывыя кветы
І да цябе былі б падобны лепш,
Чым самых лепшых мастакоў партрэты,
Чым выдатнейшага паэта верш.

Сваім мастацтвам створыш ты такое,
Што будзе жыць і без цябе — табою.

17

Паверыць хто ў наступным часе мне,
Калі цябе ў сваім праслаўлю вершы?
Само жыццё схавана у труне,
А верш ці можа за жыццё быць лепшым?

Каб я спрамог малюнак даць красы,
Даць вобраз твой з усёю пекнатаю,
Наступны век сказаў бы: «Во хлусы!
На небе толькі можа быць такое!»

І як смяяліся б тады яны
З мяне і з аркуша рудой паперы.
Для іх старыя ўсе — балбагуны,
Якія хлусяць без ніякай меры.

Але каб сын твой быў дасюль жывым,
Ты б двойчы жыў: у вершы раз і ў ім.

18

Я з летнім днём цябе не параўнаю,
Мілей, вышэй ты характвом сваім.
Суровы вецер крышыць кветкі мая
І лета борзда коціцца за ім.

То з неба Вока паліць нас зацята,
То знікне так, што не відаць нідзе.
Прыгожага бывае малавата,
Дзе выпадковасць нашы дні вядзе.

Тваё ж не зменіцца ніколі лета,
І смерць не зможа пахваліцца тым,
Што ты забраны назусім са свету:
Знайшоў бяссмерце ў вершы ты маім.

Ты будзеш жыць, аж покуль будуць людзі
І будуць вочы бачыць, дыхаць грудзі.

19

О час! Льву — прытупі ты кіпцюры,
У тыгра злога — з пашчы іклы рві,
Прымусь зямлю глытаць свае дары
І фенікса спалі ў яго крыві;

Тасуй наш год, рабі што хочаш з ім,
Круці наш свет, як здумаеш калі, —
Адзін злачын забараню пры тым,
Злачын страшнейшы самы на зямлі.

Ты не чапай любімага чала,
Яго пяром старэцкім не крані,
Каб, як узор, краса яго жыла
На ўсе наступныя часы і дні.

Але калі ты ўсё ж ткі закранеш,
Яго красу мой абароніць верш!

20

Жаночы твар дала табе прырода,
З больш дасканалай нават пекнатой.
Мяне прывабіла твая урода, —
Ты пан і пані для душы маёй.

Пяшчотны погляд, шчыры і прыгожы,
У пазлацістасць апранае след.
Мужчын ён вабіць сілаю вяльможнай,
Сардэчнасцю чаруе ён кабет.

Цябе прырода ладзіла жанчынай,
Пасля адну драбнічку дадала,
Што не патрэбна мне ніякім чынам,
А для жанчын прывабаю была.

Калі такая справа — мне любоў,
А ім — як можна больш яе пладоў.

21

Натхненне я не маю ад красы,
Якая звонку ўся нафарбавана,
Хоць многія раўнуюць галасы
Яе да неба, сонца, акіяна.

Успомніць можна перлы ўсёй зямлі
Ці параўнаць да месяца, да зорак,
І кветкі, што з-пад снегу расцвілі,
Да вершаваных прыплясці гаворак.

Але не ў гэтым праўда прадвякоў,
І хараство не толькі ў зорнай шаце, —
Мая каханая, мая любоў
Прыгожа так, як роджаны ад маці.

Лепш пра любоў сказаць бы я не мог,
Мая любоў — для сэрца, не на торг.

22

Не давядзе мне люстра, што стары я,
Пакуль тваё юнацтва не міне.
Калі цябе час зморшчкамі укрые,
Тады скажу: «Пара памерці мне!»

Краса твая мне апранае сэрца,
Яно жыве ў тваіх грудзях даўно.
І кожнае з падвойнай сілай б'ецца,
Яны хоць паасобна — як адно.

Мая любоў! Так многа ў свеце злога,
Высцерагайся ж пільна ты бяды!
Як маці сына пестуе малога,
Цябе я буду даглядаць заўжды.

Два сэрцы нашы маюць лёс адзіны:
Жыццё і смерць іх да адной хвіліны.

23

Як той актор, збянтэжыўшыся, стане,
Згубіўшы ролі вызубранай ніць,
Ці безразважны, ў раззлаваным стане,
Знямее, сіл не меўшы гаварыць, —

Так я замоўк, бо словаў больш не маю,
Якімі надарае нас любоў.
Але ж яна, магутная такая,
Мяне навучыць гаварыць без слоў.

Няхай тлумачыць кніга мову сэрца,
Як абаронца красамоўны мой.
Хай у радочку кожным адгукнецца,
Што варты ўзнагароды я тваёй!

Пачуем пра любоў з нямых радкоў?
Вачыма слухаць вучыць нас любоў!

24

Твой вобраз, на здзіўленне мастакам,
У сэрцы вока мне маё стварыла.
Жывая рама для яго — я сам,
У ім — выдатная мастацтва сіла.

Каб аслоду мець ад пекнаты,
Спыніцца трэба позіркам на раме.
А вокны ўсе ў маёй майстэрні ты
Зашкліла чараўнічымі вачамі.

Сябруюць нашы вочы між сабой:
Мае цябе нарысавалі ў сэрцы,
А сонца ходзіць праз твае за мной,
Каб на красу тваю лепш наглядзецца.

На жаль, мае рысуюць толькі тое,
Што бачаць, сэрца ж ім пакуль чужое.

25

Хто з-пад шчаслівай зоркі мае лёс,
Той ганарыцца тытуламі можа.
А мне любоў для шчасця ён прынёс,
З ёй самы большы ў свеце я вяльможа.

Нібыта кветкі ў сонечным святле,
Ля ўладара красуюць фаварыты.
А згасне сонца ў вечаровай мгле,
Нахмурыцца ўладар — і ўсе забыты.

Меў ваявода мноства перамог,
Яго імя гучала, як малітва.
Калі ж апошняй дасягнуць не мог —
Забыты ён са славаю ўсіх бітваў.

Маіх заслуг ніхто ніяк не здыме:
Любіў, люблю і буду век любімы.

26

Майго кахання пан! Як твой васал,
Бязмежна вартасцям тваім адданы,
Пісьмовае пасольства я паслаў,
Хоць без дасціпнасці, але з пашанай.

На жаль, прыдатных слоў я не знайшоў,
Каб выказаць пачуцці-летуценні.
Прымі ж маіх гаротнікаў паслоў
І апрані душы сваёй адзеннем.

Магчыма, зоркі, што кіруюць мной,
Вядуць мяне у край нязнаны свету,
Сваёю прамяністаю красой
Маю адзначаць і аздобяць мэту.

Тады і я прызнаюся у тым,
Як шчыра мной ты заўсягды любім.

27

У цяжкай стоме я шукаю ложка,
Каб супачыць і целам, і душой.
Ды і адтуль імкнуцца ў падарожжа,
Як пілігрымы, думкі за табой.

У дальні край, пад засцілаю ночы,
Цябе шукаючы, лятуць яны.
Хоць бачу тое, што сляпога вочы,
Але мяне мае мінаюць сны.

Да дарагога ўсюды ёсць дарога,
Рысуе мне замілавання зрок
Твой дзіўны вобраз характа такога,
Перад якім зіхціць вясёлкай змрок.

Не маю я спакою праз каханне,
Хоць прыйдзе ноч, хоць раніца устане.

28

Ды як жа мне сваёй пазбыцца стомы,
Калі няма патолі мне нідзе?
За мною скруха сцежкаю знаёмай
Праз ноч у дзень, праз дзень у ноч ідзе.

Між днём і ноччу непрыязні многа,
Але і дружбы ў іх бывае шмат,
Калі нясуць мне смутак, і трывогу,
І успаміны незваротных страт.

Каб ублагаць і улагодзіць золак,
Кажу, што ты зіхціш яго красой.
Калі няма у ночы ясных зорак,
Кажу, што ты святліш яе сабой.

Але штодня цяжэй мая пакута,
Але штоночна мой гарчэе смутак.

29

Зняслаўлены людской няпраўдай, лёсам,
У неба шлю я смутак горкі мой.
Але мой лямант не скране нябёсы
З іх абыякасцю, да слёз глухой.

Бывае зайздрасць горш самога ката,
На ўласны скарб забыцца з ёй гатоў.
Зайдрошчу ўсім, надзеямі багатым,
На таленты шчаслівым, на сяброў.

Калі ж цябе, у той хвіліне самай,
Згадаю я, дык стану ўраз другім.
Нібы жаўрук перад нябеснай брамай,
Мая душа табе спявае гімн.

За успаміны пра тваю любоў
Не ўзяў бы я багацці каралёў.

30

Калі на суд маўклівых, горных дум
Я выклікаю дзён мінулых дзеі,
Мяне пякельны агартае сум
Па ўсім, што страцілі мае надзеі.

З маіх вачэй бягуць патокі слёз
За ўсіх, аддадзеных сырой магіле.
Шукаю тых, што ўзяў дачасна лёс,
Што я любіў і што мяне любілі.

Рахунак праглядаючы даўгі,
Жахаюся над ім ад кожнай страты.
І зноў плачу, нібыта за даўгі,
За тое ўсё, за што даваў я плату.

Цябе ж згадаўшы, думаю: «Ізноў
Утраты ўсе ў табе адной знайшоў!»

31

А сэрцы тых, забраны што нябытам,
Я чую ў сэрцы і ў грудзях тваіх.
Тваё аблічча дзіўнае спавіта
Святлом вачэй і водзіркамі іх.

Я горка плакаў на магільных плітах
Па тых усіх, чый дзень дачасна згас.
Цяпер яны прыйшлі ізноў, нібыта
На час кароткі пакідалі нас.

Як бы на схоў яны табою ўзяты,
Для сэрца мілыя, любімыя усе.
І кожны з іх, замілавання варты,
Майго кахання частачку нясе.

Як адлюстравак мною ўсіх любімых,
Ты нада мной пануеш разам з імі.

32

Калі навекі лягу я ў труне,
А смерць мае засыпле прахам косці,
Згадаеш ты як-небудзь пра мяне
І пачытаеш з кнігі гэтай штосьці.

Паэтаў новых, здольных прыйдзе шмат,
Званчэй іх рыфмы будуць незраўнана.
А ўсё ж тваёй я буду ўвагі варт, —
Цябе любіў сардэчна і аддана.

Скажы ўсім ім: «Калі б мой друг не згас
І за жыццём пазнаў бы ліха меней,
Не горш бы ён тварыў за многіх вас,
Не горшым быў бы ў вашым пакаленні.

Шаную вас за гучнасць ваших слоў,
Яго люблю за шчырую любоў».

33

Я неаднойчы бачыў, як світанне,
Пацалаваўшы верхавіны гор,
Шле пазлацістае сваё вітанне
Лугам зялёным, на блакіт азёр.

Я і такое бачыў, як раптоўна,
Аддаўшыся самохаць волі хмар,
Ішоў на захад уладар чароўны,
Схаваўшы сплямлены, як катам, твар.

Так і маё ўзыходзіла свяціла,
Пазалаціўшы мой шчаслівы час.
Так і маё нядоўга мне свяціла,
З ім час шчаслівага кахання згас.

Калі на небе сонца мае плямы,
Чаму ж не быць ім у зямных таксама?

34

Ты мне цудоўны дзень дакляравала,
Каб без плашча ў дарогу я пайшоў.
І ты ж дазволіла, каб хмар навала
Мяне дагнала, твой зацьміўшы схоў.

І што з таго, што дождж утаймаваны,
Табой абсушан збіты бурай твар?
Ці ж то бальзам, што звонку гоіць раны,
А ў асяродку не спыняе жар?

Твая спагада не ўтаймуе сэрца,
Ад смутку зеля мне не прынясе.
Ўсё той жа крыж пакуты застанецца,
А ў сэрцы крыўды застануцца ўсе.

Але ты плачаш. Перлы шчырых слёз
На выкуп крыўд усіх мне лёс прынёс.

35

Ты не сумуй! Усюды хібы ёсць:
На ружах дзіды, твань на дне крыніцы,
Чарвяк нікчэмны блоціць прыгажосць,
А сонца ценом месяца зацьміцца.

Ўсе памыляюцца. І я не менш,
Даруючы табе грахі цяжкія.
Я грэшны сам, і грэшны гэты верш,
Калі не бачыць хібы ён такія.

Цябе я вінавачу на судзе
І на судзе ж цябе абараняю.
Куды любоў і ненавісць вядзе:
Я сам з сабой вайну распачынаю!

Ты абакраў мяне, цудоўны злодзей,
А я цяпер прашу цябе аб згодзе!

36

Хоць мы ўдваіх з табой дасюль былі,
Адна істота мы ў сваім каханні.
Калі дакор нам выслізне калі, —
Няхай да аднаго мяне прыстане.

Такая доля суджана для нас:
Бягуць асобна нашы каляіны.
Нас пазбаўляе асалоды час,
Крадзе ў кахання светлыя хвіліны.

Не разумею, ў чым мая віна,
Чаму любоў хаваць я мушу ў сэрцы?
І ты, каб ганьбу не пазнаць да дна,
Са мной не можаш пры людзях сустрэцца.

Хай так і будзе! Гонар чысты твой,
Як і любоў, — ён разам з тым і мой!

37

Старым бацькам уцеху сын дае,
Упэўненасць дае ў юнацкай сіле.
Так і мяне ўсе вартасці твае
На схіле дзён нібы уваскрасілі.

Твой розум ясны, слава, прыгажосць,
Здароўе, род славы стародаўні —
Усё найлепшае, ў табе што ёсць,
Перадаецца мне з замілаваннем.

Больш не кульгавы, не самотны я,
З тваіх дарункаў моц ізноў я чую,
А прамяністасць чыстая твая
Маленькай частачкай мяне сілкуе.

Чаго б табе ні пажадаў цяпер, —
Усё найлепшае ёсць у цябе!

38

Што можа быць для музы цікавейшым,
Калі натхнення столькі ты даеш?
Твой вобраз варты, каб пяром найлепшым
Яму у гонар быў напісан верш.

Калі сустрэнеш добрае што ў творы,
Сабе самому і падзякуй ты,
Бо толькі той, хто змалку не гаворыць,
Тваёй не будзе славіць пекнаты.

Дзясятай музай будзь, разоў у дзесяць
За тья лепш, што любяць рыфмачы,
Каб твой паклоннік мог такое здзейсніць,
Што памагло б нябыт перамагчы.

Наступны час па праву дасць нам славу:
За працу мне, табе за ўзлёт яскравы.

39

Як я праслаўлю вартасці твае,
Калі адна істота мы з табою,
І пахвала для часткі аднае
Прыдацца можа самапахвальбою?

Нам паасобна трэба жыць затым,
Не называць адзінствам дружбу нашу.
Тады, ў разлуцы, будзе ўсё тваім,
Што пра цябе мая любоў ні скажа.

Гарчэй за ўсё, разлука, ты ў жыцці!
Але даюць лятункі нам збавенне,
Каб асалоду мы маглі знайсці
І ашукаць самотныя імгненні.

Разлука надвая нам дзеліць сэрца,
Каб лепш хваліць таго, хто застанецца.

40

Вазьмі любоў, любімы мой, вазьмі!
Ці будзеш толькі, ўзяўшы, багацей?
Любоў, мой любы, знаная людзьмі,
Твая і так уся была раней.

Калі любоў, любімы, ўся твая,
Ці вінавачу я цябе на тым?
Дакор адзін, мой любы, маю я,
Што пагардзіў каханнем ты маім.

Цудоўны злодзей! Грэх дарую твой,
І нават той, што скрыўдзіў жабрака.
Але любові крыўды, любы мой,
Для нас цяжэй, чым ворага рука.

Любоў маю прашу я аб адным:
— Забі, ды ворагам не будзь маім!

41

Калі мне ў сэрцы месца нестасе,
А захапленне змусту прынясе, —
І маладосць, і прыгажосць твае
Даруюць дробныя пахібы ўсе.

Спакуса ходзіць за табою ўслед,
За пекнатой прываблівай тваёй.
А перад ласкай змуслівых кабет
Устоіць сын кабеціны якой?

Але, на жаль, юнацкі твой запал,
Але, на жаль, юнацкі твой імпэт
Прыязні нашай літасці не даў,
А двойчы пакрышыў яе ушчэнт.

Запляміў здрадаю душу сваю
І спадабанку спакусіў маю.

42

Мой жаль не ў тым, што ты ўладаеш ёй, —
Хоць я, прызнацца, сам люблю яе, —
А што яна ўладарыць над табой,
Разбіўшы нас, вось гэта жаль дае!

Я ўсё ж, гарэзнікі, прабачу вас:
Яе ты любіш, бо любіў мяне,
Яна ж, праводзячы з табою час,
Выказвае замілаванне мне.

Яе губляю — ты знаходцы рад,
Цябе — дарунак для яе такі ж.
А сам, пасля маіх падвойных страт,
Я змушаны падняць нялёгка крыж.

Ёсць тут і радасць: ты — адно са мной,
Дык толькі я любімы ёй самой.

43

Прыемна мне, калі заплюшчу вочы,
Бо што б удзень пабачылі яны?
Цудоўны вобраз твой скрозь цемру ночы
Мне зіхатлівыя прыносяць сны.

Калі твой сцень і ноч перамагае,
Святлом барвовым разганяе змрок, —
Дык як жа ўдзень краса свяціла б тая,
Твой яснавейны, прамяністы зрок?

Якім бы дзень прыгожым стаў раптоўна,
Каб ты з'явілася ў сваёй красе,
Калі адзін твой толькі сцень цудоўны
Такую слодыч для мяне нясе!

Мне без цябе і дзень — як ноч глухая,
З табою ж ноч — як ясны дзень бывае.

44

Каб думкай стала плоць мая калі,
Яе тады б адлегласць не спыніла
І да цябе, ў далёкі край зямлі,
Яна б мяне сваёй аднесла сілай.

Мне абыякава было б зусім,
Дзе я стаю і дзе ты ў гэтым часе.
У небе ясным, над усім зямным
Я думкай борздай да цябе б імчаўся.

Ды не пазбыцца мне сваёй журбы,
Ніяк мне думка не раскрые крылляў.
Пакуль, як створаны з зямлі й вады,
Я не магу сягнуць праз безліч міляў.

Зямля дае павольнасць у хадзе,
Вада слязамі горкімі ідзе.

45

Агонь з паветрам — розныя стыхіі:
У першай — палкасць, думка у другой.
Яны лятуць, нястрымныя такія,
У непарушнай еднасці сваёй.

Калі яны, як пасланцы кахання,
К табе кіруюць вольны свой палёт,
Зямлі й вады наступіць панаванне,
А ў ім так многа смутку і турбот.

Сумую я аж да тае часіны,
Пакуль пасольства прыляціць назад
І скажа мне, што любовы мой адзіны
Жывы, здаровы, прывітаннем рад.

Якое шчасце! Але без адкладу
Зноў мкнуць яны табе маю спагаду.

46

У воч і сэрца вечная вайна:
Не падзялілі ўлады над табой.
І тая і другая старана
Тваёю захапляюцца красой.

Гаворыць сэрца, што жывеш ты ў ім
І ў тайніку схаваны там на дно.
А вочы кажуць, што ў святле сваім
Адлюстравалі вобраз твой даўно.

Каб скончыць спрэчку, скліканы на суд.
Паселі судзі — думкі — ля стала.
Каму належыць што — сказаў прысуд,
А ў ім развага мудрая была:

— Над сэрцам — сэрца будзе уладар,
Знадворнасць — вочам дастанецца ў дар.

47

У сэрца і вачэй умова ёсць
Дапамагаць заўжды адно другому,
Калі твая прывабіць прыгажосць,
А ў сэрца млявая праходзіць стома.

Як вочы намілююцца красой,
Яны даюць і сэрцу наглядзецца.
А вочам асалодаю сваёй
Дае усмак нацешыцца і сэрца.

Ці так, ці накш — а ўсё ж ткі ты пры мне
І летуценнямі, і сам сабою.
Далей маіх ты думак не сягнеш,
Я з імі заўсягды, яны — з табою.

Заснеш — твой вобраз з'явіцца у сне,
Абудзіць думкі, сэрца схаяне.

48

Як пільна я, выходзячы ў дарогу,
Паабмыкаў драбніцы ўсе свае,
Каб захаваць ад злосніка ліхога
І скарыстаць пасля да аднае.

Цябе ж, мой скарб найдаражэйшы самы,
Што за усе багаці мне мілей,
Мая ты радасць і журба таксама,
Украсці можа першы ліхадзей.

Ні ў якіх сховах не замкнуў цябе я,
Апроч таго, ў якім цябе няма.
Схоў — сэрца шчырае, куды з надзеяй
Прыйсці і выйсці можаш ты сама.

Але, баюся, быўшы нават праўдай,
Табой спакушаны, цябе украў бы.

49

У часе тым, — каб лепш ён не прыйшоў! —
Калі асудзіш ты мае заганы
І, спранявераны ў сваю любоў,
Мяне пазбавіш жаднае пашаны;

Калі мінеш, нібы чужы, мяне,
Ледзь кінуўшы сваім паглядам светлым,
І след кахання больш не мільгане
Ў тваім абліччы зімным, хоць і ветлым, —

Няхай мне горна будзе аднаму
Ў свядомасці, што я цябе не варты.
Супроць сябе руку я падніму
За праўду тую, што табою ўзнята.

Калі я права на каханне страціў,
Павінен з тым пазбыцца ўсіх багаццяў.

50

Як цяжка падарожнічаць, калі
Не даклярае радасці мне гэта.
І колькі б так я ні праехаў міль, —
Мяне ад шчасця аддаляе мэта.

Мой конь, стаміўшыся маёй бядой,
Ідзе павольна, ледзьве суне ногі,
Нібыта чуе, што перада мной
Няма нічога, апрача трывогі.

На шпоры нават не зважае ён,
А часам толькі уздыхне ад гора.
Мне больш балюча слухаць конскі стогн,
Чымся яму прымаць удары шпораў.

Далей яшчэ цяжэй ад горкіх дум:
Пакінуў радасць, а шукаю сум.

51

Прабачыў я маркотнага каня.
Каню павольнасць дараваў яго.
Бо, сапраўды, навошта мне гання,
Калі ад друга еду я свайго?

Але які пачуе ён дакор,
Калі вяртацца будзе так у двор?!
Хоць засядланым быў бы сам віхор,
І той пазнаў бы смак сталёвых шпор.

Найлепшы конь жаданню не раўня.
Яно з любові выткана самой.
Ляціць жаданне з лёгкасцю агня
І скажа клячы памаўзлівай той:

— Не можаш ты, каб і хацеў, хутчэй,
А я — на крыллі паляту далей!

52

Як багатыр з ключом сваім цудоўным,
Я хоць калі магу дастаць свой скарб.
Але ў каханні сквапнасць рызыкаўна,
Бо асалоду прытупіць магла б.

Не кожны дзень у нас бывае свята,
Таму яно і дорага для нас.
Між самацветаў на святочных шатах
Найпрыгажэй нам зіхаціць алмаз.

Няхай і час цябе ў сваёй скарбніцы,
Як самацвет, пільнуе ад вачэй.
На нашым свеце будзе прамяніцца
Твая краса мілей і яскравей.

Якую слодыч прынясе спатканне
За хваляваннем палкага чакання!

53

Скажы, якой стыхіі ты стварэнне?
Адзін жа цень у кожнага з людзей,
А за табою адлюстроўкаў-ценяў,
Дзівосных вобразоў мільён ідзе.

Адоніс быў для хараства узорам.
Перад тваім — адбітак ён слабы.
З красой Гелены параўнаць не сорам
Красу тваю у нашыя гады.

Вясенні дзень і восені ўсе плёны
Адлюстраваны ў вобразе тваім:
Як дзень жніва, ты шчодрасцямі поўны
І хараством убраны веснавым.

Твая ёсць частачка ва ўсім прыгожым,
Але з чым сэрца параўнаць мы можам?

54

Аздобленая праўдай прыгажосць
Нічога роўнага не мае ў свеце.
Ў цудоўных ружах водар дзіўны ёсць,
Які жыве у пурпуровым цвеце.

У квет атрутных захацання шмат
І водар да ружовага падобны.
Яны прывабіць могуць наш пагляд,
Калі вясной раскрыюцца бутоны.

Няма з іх цвету радасці для нас,
Атрутай адцвітанне іх спавіта.
А калі ружам вянуць прыйдзе час, —
Іх душы ў водар будуць пераліты.

Калі ж, юнацтва, вянуць ты пачнеш,
Пералію тваю ўсю праўду ў верш!

55

Ніякі мармур царскіх пахаванняў
Не будзе трывалей, чым гэты верш.
Калі ўсе пліты скрышацца дазвання,
Ў ім будзеш жыць, як і цяпер жывеш.

Калі знішчальныя паваліцы войны
Ўсе статуі, разбураць камяні, —
Жывое слова пройдзе супакойна
У час наступны праз усе агні.

Ты не паддана ні уладзе смерці,
Ні забыццю, што йдзе за ёй услед.
Не здолеюць ні выкрасліць, ні сцерці
Твайго імя, пакуль існуе свет.

І так жыві ў людскіх прыхільных сэрцах,
Пакуль на свеце судны дзень пачнецца.

56

Устань, любоў мая! Устань, любоў!
Ці ж ты слабей, тупей сваіх жаданняў?
Навек не наясіся. Заўтра зноў
Для нас усіх патрэбна сілканне.

Цяпер ты задаволена. Твае
Заплюшчваюцца вочы з асалоды.
А новы дзень спакою не дае:
Агонь не згас, палае, як заўсёды.

Каб гэты міг для нас быў даражэй,
Няхай разлука стане акіянам,
І дасць хоць прамяністасцю вачэй
Цераз яго спаткацца закаханым.

Калі разлука як зіма на сэрцы,
Дык утрая мілей з вясной сустрэцца.

57

Твой верны раб, аж покуль дзень міне,
Вартую пільна ўсе твае жаданні.
Як да сябе паклічаш ты мяне,
Тады мой час шчаслівы і настане.

Марудны час не праклінаю я,
Ягоную хаду сачу упарта.
Гарчэй тады бывае мне ўдвая,
Калі тваё пачую я: «Да заўтра!»

Ні словам я, ні думкаю сваёй
Не запытаюся, ўладарка, дзе ты.
Зайздросчу тым, хто дзеліць час з табой,
Яны — шчаслівыя абранцы свету.

Любоў бязглузда і ў жыцці тваім
Не можа бачыць дрэннага зусім.

58

Хай крые бог, што рабства мне паслаў,
Каб я хоць думкай запытаўся нават,
Як час праводзіш ты. Я — твой васал.
Чакаць загадаў — вось мая ўся справа.

Нібы табой зняволены ў турму,
З табой разлучаны, з'яднаны з горам,
Пакорны знаку кожнаму твайму, —
Не папракну цябе сваім дакорам.

Жыві, як схочаш, пані над сабой,
Твая свабода жадных меж не мае.
Сама суддзя ты над сваёй віной,
Калі натрапіцца віна такая.

Чакаю я. Хоць пекла ў тым чаканні,
Цябе ніяк і ні за што не ганю.

59

Калі навін на свеце не бывае
І ўсё, што ёсць, існуе з прадвякоў,
Дык сам сябе, напэўна, ашукае
Той, хто народжанае родзіць зноў.

Хацеў бы я зірнуць у дні былыя,
За кругабегаў сонечных пяцьсот,
Каб там казалі кнігі мне старыя,
Каго любіў і пеставаў народ.

Тады пазнаў бы, ад якіх дзівосаў
З'явілася ты ў свеце праз вякі
І хто быў лепш благаславёны лёсам:
Той даўні час ці нашы мастакі.

Адно скажу: які б ні быў чый лёс,
Той час цябе узнёс бы да нябёс.

60

Як хвалі мкнуцца ў камяністы бераг,
Знікаючы адна каля адной,
Так і ў жыцці хвілін бясконцы шэраг
Ідзе ў нябыт няспыннаю хадой.

Юнацтва ўсё аздоблена праменнем.
Мінае сталасць. Ад тае пары
Змагаемся супроць ліхіх зацьменняў,
Пакуль час возьме ў нас свае дары.

Час губіць цвет цудоўнай маладосці,
Кладзе разоры на чале красы.
Узоры незраўнанай прыгажосці
Сцінае сквапнасцю сваёй касы.

А ўсё ж мой верш з красой тваёю пройдзе,
Насуперак яму, ў наступныя стагоддзі!

61

Ці праз цябе я вочы не самкну,
Калі ўначы прыходзіш летуценнем?
Ці вобраз твой мяне пазбавіў сну,
Ці карагод табе падобных сценяў?

Хіба твая з'яўляецца душа,
Каб зварушыць усё перабытое,
У памяці зайздросна ўваскрашаць
Мае памылкі, ўсё маё благое?

О, не! Хоць моцная твая любоў,
Ды не такая, каб у сне з'явіцца.
Мая любоў, пазбыўшыся ўсіх сноў,
Каля цябе стаіць, як вартаўніца!

Яна вартуе, не самкне вачэй,
Пакуль ты да другіх сяброў бліжэй.

62

Я самалюбствам так апанаваны,
Яно прасякла так мяне наскрозь,
Што, мне здаецца, ад яго заганы
Наўрад ці дзе на свеце лекі ёсць.

Здаецца мне, што роўнага красою,
Абліччам, станам, розумам — няма.
Здаецца мне, што вартасці такое
І дасканаласць не знайшла б сама.

Але калі перад люстэркам стану,
Пералічу ўсе зморшчкі на чале,
Тады прызнаю не адну загану,
А ўсе, адлюстраваныя на шкле.

Я падмяняў сваю — тваёй красою,
А век стары — юнацкаю парою.

63

Надыдзе час, калі мая любоў,
Падобна мне, сагнецца пад гадамі,
Калі пачне у жылах стынуць кроў
А зморшчкі лягуць на чале радамі;

Калі ад золку маладосці шлях
На захад прыйдзе, стане там ля схілу,
І зіхаценне згасне у вачах,
І веснавая ўся пагасне сіла.

Той дзень чакаючы, цяпер ужо
Я супраць смерці падрыхтую зброю,
Каб часу ўсёзнішчальны сквапны нож
Не сцяў любоў ад памяці людское.

А зброя гэта — кніг маіх радкі,
Якія будуць жыць ва ўсе вякі.

64

Калі пабачу, як красу вякоў
Знішчае час бязлітаснай рукою,
Як вежы гордыя звяргаюцца далоў
І бронзу крышыць ён сваёй хадою;

Як акіян галодны — берагі
За цялай цалю вынішчае, рэжа,
А сухазем'е, каб спагнаць даўгі,
У воды сінія адносіць межы;

Як у дзяржавах, цераз сотні змен,
За росквітам прыходзіць угасанне, —
Дык і руіны, і стагоддзяў тлен
Мне сведчаць, што не вечна ўсё ж каханне.

Нашто ж мне лёс такое даў багацце,
Каб вечна думаць аб яго утраце?

65

Калі ў змаганні з часам не трывае
Зямля ці мора, камень або медзь,
Дык чым краса, нядужая такая,
Як кветка, здолела б адолець смерць?

Што зробіць лета, хараством убрана,
Супроць асады ваяўнічых дзён,
Калі муры нязломныя і брамы
Ад часу рушацца з усіх старон?

Жахлівы час! Як ад яго самога
Уратаваць, што ён жа сам стварыў?
Як захаваць ад вынішчэння злога
Дзівосныя, бясцэнныя дары?

Атрамант паратунак дасць ад згубы,
Каб вечна зіхацеў твой вобраз любы!

66

Стамлёны ўсім, я лепш сустрэў бы смерць,
Чым занядбаных бачыць жабраванне,
І здзек пустапарожнасці цярпець,
І найчысцейшай праўды зневажанне,

І бачыць пыху ў залатых страях,
І цноту, згвалчаную хіжай сілай,
І для бязглуздасці пачэсны шлях,
І моц, якую немач паланіла,

І мастакоў нізкапаклонны зброд,
І недарэк мастацтвазнаўцаў з імі,
І ісціну, якой затулен рот,
І зло, што верхаводзіць над усімі.

Стамлёны ўсім, сумую па труне.
Ды як жа друг мой будзе без мяне?

67

Нашто жыве ён між такіх заган?
Каб даць ганебным справам апраўданне?
Каб прыкрываць хлуслівасцю румян
Самотную часіну адцвітання?

Нашто шукаць патрэбна пекнаце
Да руж падобнасць шляхам нейкім кружным?
Яна ніколі больш не расцвіце,
Хоць сапраўды была жывою ружай.

Навошта жыць, калі згасае плоць,
Калі прырода ў ёй збанкрутавала,
Былых багаццяў толькі рэшткі ёсць
І кроў у жылах ходзіць так памалу?

Каб дням наступным паказаць магла б,
Які яна цудоўны мела скарб.

68

Ён сам увесць — як часу адлюстравак,
Калі краса была яшчэ красой,
Не ведала ніякіх падфарбовак,
А зіхацела кветкай веснавой.

Тады яшчэ па смерці не зразалі
Ў нябожчыц косы залатыя іх,
Каб, як цяпер, спадалі пышна хвалі
Красы чужое на плячах чужых.

Краса яго ў свае страі адзета,
Няма на ёй напазычаных фарб,
З чужой вясны сабе не творыць лета
І не рабуе дзён мінулых скарб.

Нашто яго вартуе так прырода?
Красу без фальшу паказаць народу!

69

Найлепшы друг або найгоршы вораг
Дадаць не могуць, каб хацелі нат,
Хоць рыску да праслаўленага ўзору,
Што бачыць свету цэлага пагляд.

Праслаўлена твая знадворнасць звонку,
Але калі ўсё тыя ж языкі
Пра якасць сэрца распачнуць гамонку,
Тады і водгук будзе не такі.

Тваёй душой цікавячыся вельмі,
Глядзіць на справы здзейсненыя свет.
І тут, бывае, водар пустазелля
Зглушае водар самых лепшых квет.

А ліху гэтаму адна прычына,
Што кветнік твой бадай для ўсіх адчынен.

70

Не ў тым загана, што цябе хто ганіць:
Краса спрадвеку мэта для хлусні.
Брыда ніяк да неба не прыстане,
Хоць лётае варона ў вышыні.

Калі ты цнотай будзеш, як заўсёды,
Дык ганьба вартасці падкрэсліць лепш.
Смаўжы шукаюць чысціню і слодыч,
Таму і да цябе паўзуць найперш.

Свайго юнацтва ты мінула змусты
Або ў змаганні іх перамагла.
Не знойдзеш хусты на чужыя вусты,
Хлусню не знішчыць праўды пахвала.

Калі б табе і з хмаркай не сустрэцца,
Адна б ва ўсіх ты панавала сэрцах.

71

Не плач па мне ты больш хвіліны той,
Калі абвесціць сумны звон званоў,
Што я злучаюся навек з зямлёй
І ў свет ніжэйшы да чарвей пайшоў.

Не ўспамінай, чытаючы мой верш,
Руку, напісаны ён быў якой.
Любоў мая! Забытым быць мне лепш,
Чым згадкай твоей нарушыць супакой.

Не хочу я, каб водгулле радкоў,
Калі з зямлёй знітуецца зямля,
Мяне нагадвала. Твая любоў
Няхай памрэ, калі пагасну я.

Не хочу я, каб да самотных слёз
Людскі прысуд і горкі здзек прынёс.

72

Каб свет цябе не прымушаў сказаць,
За што мяне любіла так сардэчна,
Няхай твая не заблішчыць сляза,
Калі знайду я адпачынак вечны.

Не шмат чаго для памяці людскай
Магла б знайсці ў мяне пры ўсім жаданні,
І мімаволі дапаўняць маной
Табе прыйшлося бы апавяданне.

Любоў тваю каб не запляміць той
Няпраўдай самых шчырых успамінаў,
Імя маё няхай памрэ са мной,
Няхай са мною ляжа ў дамавіну.

Каб не ўпікнуў ніхто цябе затым,
Што з памаўзой кахалася такім.

73

Мяне раўняць ты можаш да часіны,
Калі пажоўклы ліст адзін за 'дным,
З галля таго, дзе хор звінеў птушыны,
Нясе свой жаль над полем нежывым.

Падобны я таксама да змяркання,
Калі шарэе ў заходзе заход,
Калі, як вобраз смерці, ноч устане,
А з ёю змрочных сценаў карагод.

Ва мне ты бачыш полымя згасанне
Пад прыскам юных, перабытых дзён.
І там, дзе меў нядаўна сілканне,
У шэры попел пераходзіць ён.

Зважай на ўсё, каб узмацніць любоў,
Пакуль апошні час твой не прыйшоў.

74

Калі абвесцяць мне прысуд такі,
Які за ўсе на свеце найцяжэйшы,
Хай будуць помнікам маім радкі
Апошняга напісанага верша.

Калі пачнеш ты іх чытаць калі,
Ў іх знойдзеш тое, што тваё па праву,
А рэшта дастанецца хай зямлі,
Бо для цябе яна і нецікава.

Табе у вершах прысвячаю я
Усё найлепшае, што мае сэрца.
А абалонка грэшная мая,
Зямля, няхай зямлі і дастанецца.

Ёй — прах і тлен, сядзіба чарвякова,
Табе — любоў майго жывога слова.

75

Ты для мяне мацунак лепшы мой,
Як дождж, што ніве смаглай дасць напіцца.
Шчаслівы я каля цябе, з табой,
Як сквапны скнара ля сваёй скарбніцы.

Яму уцеха, што багацця шмат,
Але і страх зладзейскае напасці.
А я не толькі быць з табою рад, —
Хачу, каб свет увесь глядзеў на шчасце.

Тады я задаволены зусім,
Калі са мной ты дзеліш асалоду.
Сустрэць я прагну твой пагляд сваім,
Хоць не заўсёды ён дае лагоду.

Так і вядзе няспынна час мяне:
То маю ўсё, то анічога не.

76

Чаму я не пішу на новы лад,
Не маю ў вершы модных завіхрэнняў?
Чаму мой верш ідзе за радам рад
Без хітрамудрых словаспалучэнняў?

Пішу аднолькава заўсёды я,
Ў старым адзенні ўсе мае лятункі.
У вершах словы — як пячаць мая:
Без подпісу мае пазнаюць думкі.

А ўсё таму, што я пішу ізноў,
Мая любоў, з твайго усё натхнення.
Якіх бы слоў сардэчных ні знайшоў, —
Не зменіць думкі новае адзенне.

Нам так і сонца: штодня маладое,
Хоць з прадвякоў яно адно і тое.

77

Пакажа люстра, як краса знікае,
Гадзіннік — плынь імкліваю хвілін.
А гэта белая старонка мае,
Як скарб, усё, што ў першым і другім.

Нам наглядаюць зморшчкі ў шкле люстраным
Дарогу, што на могілкі вядзе.
А стрэлкі часу — як бесперастанна
Ён па-зладзейску у нябыт ідзе.

Каб думак шчырых не згубіла памяць,
Ты запішы і я іх запішу.
Як дзеці родныя, яны устануць,
Нам дапамогуць лепш пазнаць душу.

З старонкі кожнай скарб нам праяніцца,
А ў кнізе добрай — цэлая скарбніца.

78

Цябе так часта я у вершах клікаў,
Твой вобраз так мне добра дапамог,
Што спевакоў другіх кагал вялікі
Пачаў цябе ўслаўляць, як толькі мог.

І вочы, што наўчылі пець нямога,
А невукаў — узняцца у прастор,
Мастацтва здольных збольшылі намнога,
У крылле ім далі багата пёр.

А ўсё ж ты мусіш мною ганарыцца:
Мае ўсе творы створаны з табой.
Калі ў другіх твой вобраз праяніцца,
Дык у маіх — жыве з усёй красой.

І тое, што несамавітасць піша,
Тваёй рукой узведзена на ўзвышша.

79

Пакуль адзін я піў з твае крыніцы, —
Зіхцелі вершы дзіўнай пекнатой.
Але цяпер ім суджана зацьміцца,
А музе — месца саступіць другой.

Я згодзен: варты вартага і варты,
Але што б іншы ні стварыў пясняр,
Ён толькі аддае, што вінаваты,
Ён доўг дае, а не прыносіць дар.

Калі пачне тваю ён славіць цноту,
Дык, значыцца, крадзе ў тваіх жа дзей.
Красу ён славіць — зноў маленькі клопат:
Прыносіць дар, які ў цябе ж крадзе.

Не думай дзякаваць за «пахвалёны»,
Бо сам сабе заплаціш доўг ягоны.

80

Я спраняверыўся ў сабе зусім,
Калі падумаю, які мастак
Складае творы з іменем тваім,
Бо не магу зраўняцца з ім ніяк.

Твая душа — як мора шырынёй,
На ім прастор для ўсякіх ветразей:
І карабель ідзе сваёй хадой,
І човен мой не менш рызыкаўней.

Ты толькі можаш зратаваць мяне,
Бо човен мой — нядужы і стары.
А той плыве бяспечна праз віры,
Таго ніяк пагібель не кране.

Калі я згіну ўсё ж ткі ў акіяне, —
Мая пагібель праз каханне стане.

81

Хоць да мяне памрэш ты, хоць пазней,
Калі ў зямлі мае сатлеюць косці,
Ніяк не згасне бляск тваіх вачэй,
Твой вобраз чараўнічай прыгажосці.

Бясмертным зробіцца тваё імя,
Калі навекі згіну я аднойчы.
Звычайнай будзе могілка мая,
Красе тваёй — усе людскія вочы.

Твой вечны помнік — мой сардэчны верш,
Для нашых дзён, для часу, што настане,
Для тых людзей, з якімі ты жывеш,
Для тых, што прыйдуць пасля іх згасання.

Так, як дыханне з роду ў род ідзе,
Ты будзеш жыць на вуснах у людзей.

82

Не заручоны з музаю маёй,
Ты можаш быць паблажлівым для тых,
Што кожны твор табе прысвяцяць свой,
Благаславення просячы для кніг.

Каб славіць розум, прыгажосць тваю,
Мой талент вельмі сціплы і малы.
А новы час, на сілу ўсю сваю,
Нясе табе багата пахвалы.

Але калі ад новыхпевакоў
Пачуеш красамоўны іх тандэт,
Тады ацэніш праўду шчырых слоў,
Якія даў ад сэрца друг-паэт.

Малюнкi іх — як нежывыя ўсе,
А вобраз твой — радня самой красе.

83

Я думаў, што красе тваёй цудоўнай
Ніякіх штучных не патрэбна фарб
І што паэт наўдачу мерай роўнай
Аддасць табе пазычаны ім скарб.

Таму і размаўляў я цераз зубы,
Чакаючы, каб пекната сама,
Устаўшы, свету давяла ўсяму бы,
Што лепшай, чым твая, нідзе няма.

Але за грэх маё маўчанне ўзята.
Тым часам модныя ўсе песняры,
Намераў добрых маючы багата,
Цудоўны скарб хаваюць без пары.

Жыцця ў вачах ты маеш больш, чым гэта
Маглі бы выказаць і ўдвух паэты.

84

І хто больш красамоўны? Той, які,
Абмежаваўшыся найбольшай хвалай,
Сказаў, што ты — якраз, як сам, такі,
Бо скарбу большага на свеце не бывала.

Той бедны верш, які не дадае
Пры апісанні слова ці другога.
Затое збольшыць вартасці свае,
Хто скажа: «Ты падобны на самога!»

Калі праўдзіва апісаць, як ёсць,
Усё, што створана самой прыродай, —
Дзівіцца будзе свет на прыгажосць,
Здзіўленнем дасць паэту ўзнагароду.

Але і небяспека ёсць ва ўсім:
Каб не перахвалілі разам з тым.

85

Прыціхлі з музаю мы, як нямыя,
Тым часам плойма модных песняроў,
Пабраўшы ў рукі пёры залатыя,
Да кучаравых прылягла радкоў.

Пакуль яны гримзояць спрытна словы,
Я думы думаю свае адзін
І, як дзячок да псалмаў адмысловых,
Да гладкапісаў дадаю: «Амін!»

Пачуўшы хвалу, пасылаю кожнай:
«Але!», «Папраўдзе, так!», «Во гэта — верш!» —
Хоць так пачуцці выказаць няможна,
Любоў к табе я выкажу найлепш!

Цані за пуставейнасць спевакоў,
Мяне — за думкі ціхія, без слоў.

86

Цікава б знаць, паэзіяй сваёй,
Што на ўсіх ветразях нясе імкненні,
Спыніў ён лёт фантазіі маёй
І пахаваў у месцы нараджэння?

Ці самы ён, каго якісьці дух
Вучыў ствараць пачварныя стварэнні,
Ці, аб'яднаныя, яны удвух
Мае пазабівалі летуценні?

О, не! Ні ён, ні ўсе дарадцы з ім
Маёй паэзіі забіць не могуць!
Ён са сваім дарадчыкам начным
Мяне жудой сваёй не перамогуць!

Але, як ты яго ўзнёс да нябёс,
Я страціў тое, што у сэрцы нёс.

87

Бывай! Цябе ніяк я не стрымаю,
Занадта ты, любоў, любіма мной.
Цябе з сваёй вязніцы вызваляю,
Сам развітаўшыся з тваёй турмой.

Як я ўладаў дарункамі тваімі
І дзе заслугі для такіх дароў?
Калі любоў назад усё адніме,
Якое б права, каб не даць, знайшоў?

Дарыла ты мне безраhubна скарбы,
За што — не ўцямлю да сясё пары.
Вялікі грэх я на душу узяў бы,
Каб не вярнуў табе твае дары.

Я над табой нібыта ў сне ўладарыў.
Калі прачнуўся — знік і след ад мараў.

88

Калі мяне знялюбіш ты зусім,
На ўсё маё нядобрым вокам глянеш,
Я пагаджуся з выракам тваім,
Сам на сябе я выйду на змаганне.

Свае пахібы ведаючы ўсе,
Супроць сябе магу сказаць такое,
Што мне бяды багата прынясе,
Яшчэ вастрэй тваю наточыць зброю.

І, зрэшты, буду ў выйгранцы і я:
Хоць у змаганні пацярплю я страту,
Памогшы перамозе, удвая
За ўсе выпадкі атрымаю плату.

Я так люблю цябе, што без дакора
Гатоў прыняць якое згодна гора.

89

Скажы, што ты знайшла ў мяне загану,
Прыйсці з якой і здрадзе балазе.
Скажы: кульгавы я. Адразу стану
Кульгаць сумысля на адной назе.

Не знойдзеш слоў ты, каб мяне пакрыўдзіць,
Такіх, як сам я на сябе знайду.
Як ты жадала, перамена прыйдзе
Табе на радасць, на маю бяду.

А знаючы, табе што даспадобы,
Парэжу дружбы нашай ніці ўсе.
І што калі між намі ні было бы,
Няхай няпамяць пылам разнясе.

Супроць сябе я на змаганне стану:
Мне вораг той, табе хто не жаданы.

90

Калі знялюбіш — знелюбі хутчэй,
Пакуль мне свет рыхтуе ўкрыжаванне.
Ліеш мне горыч — налівай паўней.
Страшней за ўсё чаканне пакарання.

Цяжкое гора пасылае лёс, —
Не трэба і табе з сваім пазніцца.
Навошта б золак мне імжу прынёс,
Калі ўсю ноч грымела навальніца?

Пакінь мяне, ды не ў апошні час,
Калі ушчэнт закатуюць нягоды.
Раптоўна кінь, каб праглынуў я ўраз
Свой горкі жаль ад найвялікшай шкоды.

І што нягоды дробныя тады,
Калі цябе губляю наўсягды?

91

Той ганарыцца талентам, багаццем,
Паходжаннем, той знатным сваяком,
Той модна скроеным, дзівосным плаццем,
Той сокалам, стаеннікам ці псом.

І кожны так: шукаючы, знаходзіць
Усё, што радасць для яго нясе.
Маё ўсё шчасце ў гэткай асалодзе,
Ў якой сабраны іншыя усе.

Твая любоў мне даражэй багацця
І гонару вяльможнага мілей.
З ёй не зраўняцца самай пышнай шаце,
Яна за слодыч нават прыямней.

Ты, адабраўшы гэты скарб зняцак,
Мяне заручыш з доляю жабрацкай.

92

Ніяк не здзейсняцца твае жаданні:
Маёй ты будзеш да апошніх дзён.
Жыццё маё залежыць ад кахання:
Канец кахання дасць мне вечны сон.

Чаго баяцца горшае напасці,
Калі найменшая прыводзіць смерць?
Маё няшчасце — можа, ў ім і шчасце —
Твайго гумору змены ўсе цяпець.

Калі жыццё залежнае такое,
Чаго ж мне добрага чакаць ад здрад?
З каханнем я і з вечным супакоем
Цяпер аднолькава спаткацца рад.

Але з добра бывае нам і ліха:
Ты можаш здрадзіць. Здрада ходзіць ціха.

93

Я жыў бы так, як ашуканы муж,
Які цябе любіць не перастане.
Кахання цень здаваўся бы яму ж,
Нібыта як сапраўднае каханне.

Не бачу змен у позірку тваім,
У ім няма варожасці нікай.
Не так, як на абліччы дзе-якім
Накрэслены усіх злачынстваў знакі.

Ты, з ласкі неба, што ад нас вышэй,
На твары маеш пекнаты зіхценне.
Што б ні было на сэрцы, а з вачэй
Заўжды свіціцца яснае праменне.

Красой ты яблык Евы нагадала б,
Каб цнота выгляду адпавядала.

94

Хто не пакрыўдзіў слабага нічым,
Не назаляў уладаю нікому,
Ўзрушаў хто іншых, сам жа разам з тым
Халодны быў, як камень нерухомы, —

Той ад жыцця найлепшы мае дар,
Узбагаціць яго сваёй ашчадай,
Той над сабою поўны гаспадар,
Для ўсіх другіх — узор ён і парада.

Належыць лету водар летніх квет,
Хоць кветка тая пацвіце і звяне.
Калі ж загана ў ёй праложыць след,
Нат пустазелле прямнейшым стане.

Дзядоўнік сэрцу нашаму мілей,
Чым водар цвілых і гнілых лілей.

95

Якой красой, прывабнасцю якой
Ад воч людскіх грахі твае схаваны!
Ды, як на ружы плямачкі пад тлэй,
І на табе застаўся след заганы.

Маўчаць не змусіш ты людскі язык,
Ён так змяшае праўду і няпраўду,
Што, як, здаецца б, грэх ні быў вялік,
Хвалай табе адразу загучаў бы.

Які даеш палац дзівосны ты
Для той спакуснай і распуснай змусты!
Пад засенню цудоўнай пекнаты
Становіцца прывабнаю распуста.

Ды не забудзься, што іржа, на жаль,
З людской нядбайнасці, знішчае сталь.

96

Адны — віну кладуць на маладосць.
Не хочуць бачыць той віны другія.
А ўсе твае грахі і прыгажосць
Кахаюць маладыя і старыя.

Падобна, як тандэтны самацвет
Зіхціць зырчэй на пальцы у царыцы,
За дабрадзейнасць грэх прымае свет,
На ўсё благое можа ён забыцца.

Як спрытна статак воўк бы ператрос,
Каб мог з'явіцца ў выглядзе ягняці.
Як пакараў бы закаханых лёс,
Каб ты надумала зачараваць іх!

Так не рабі! Ты так любіма мной,
Што й гонар твой я падзялю з табой.

97

Якой зімой здаваўся мне той час,
Пакуль цябе не бачыў я, мой дружа:
І Дзед Мароз хадзіў навокал нас,
І дні і ночы ускрывала сцюжа.

А сапраўды, было каля жніва,
Калі свой плён ледзь восень паднімае,
Нібыта тая сумная ўдава,
Што ад вясны цяжар вялікі мае.

Ды для мяне патомства ўсё яе
Здавалася сям'ёй асірацэлай,
Дзе ты — мне там і лета настае,
Цябе няма — і птушка б не запела.

Калі ж пачне — то цыркне, то замоўкне,
Ад песень тых і ліст на дрэвах жоўкне.

98

Вясной мы разышліся, ў той пары,
Калі з'явіўся красавік вясёлы,
Калі і ён, і бог Сатурн стары
З вясной спявалі і вадзілі кола.

Ні птушак спеў, ні водар веснавой,
Найлепшай самай, зіхатлівай краскі
Не ўзялі ўсё ж ткі ўлады нада мной,
Не памаглі ствараць і баяць казкі.

Не захапляў мяне ружовы цвет,
Не мілаваўся я лілейным цветам, —
Усё найлепшае, што мае свет,
На ўзор цябе і створана сусветам.

Хоць пачуваўся я, нібы зімой,
Я ў кветках бачыў вобраз ясны твой.

99

Фіялцы раннай кінуў я дакор,
Што водар свой яна ў цябе украла,
Што сінь вачэй ўзяла ў цябе на ўзор
Для ўсіх валошак і для ўсіх фіялак.

Лілеі ўзялі белізну сваю
Ад рук тваіх, вынежных, незраўнаных.
Я сорам руж ніяк не утаю:
Ў цябе ўсе барвы іхнія забраны.

Адна ў дадатак да ўсяго ўзяла
І водар дзіўны ад твайго дыхання.
Затое кару жорсткую знайшла:
Ад слімака яна напэўна зьяне.

І колькі б кветак я ні бачыў дзе, —
Што-небудзь кожная ў цябе крадзе.

100

Дзе муза? І чаму маўчыць яна
Аб тым, хто даў усю магутнасць ёй?
Ці, можа, ля чужога дзе акна
Складае спеў нікчэмнасці якой?

Вярніся! Стань і спевам адплаці
Таму, хто даў натхненне ў лепшы верш,
Мастацтва даў, што нас вядзе ў жыцці,
Дзеля якога ў свеце ты жывеш.

Уважна ўгледзься ты ў яго чало.
Калі заўважыш зморшчкі дзе на ім,
Паўстань на час, на ўсю няпраўду, зло,
А за разбой — кляймо пяром сваім.

Праслаў хутчэй адвечную красу,
Пакуль не ўзняў час серп свой і касу.

101

Гарэзніца! Нашто марудзіш ты,
Не нарысуеш любага майго
З усім дабром, з зіхценнем пекнаты,
Чыё святло і на цябе лягло?

Ты адкажы: няўжо, на твой пагляд,
Не трэба цноце аніякіх фарб,
А алавок няўжо зусім не варт
Увекавечыць гэты дзіўны скарб?

Няўжо краса тады і прыгажэй,
Калі яе красой не назавеш?
Хоць залаты ёй створаць маўзалеі,
А вечнасць дасць ёй твой цудоўны верш.

Каб час наступны бачыў прыгажосць,
Ягоны вобраз дай такім, як ёсць.

102

Люблю, але бадай маўчу пра тое,
Люблю мацней, а скажа хто — слабей.
Той прадае пачуцце залатое,
Хто пра любоў крычыць ля ўсіх дзвярэй.

Пачатак быў і ў нашага кахання,
Цябе вітаў я песняю сваёй,
Як Філамель, ад змроку да світання,
Пакуль не прыйдзе лета за вясной.

І не таму, што лета горш прадвесні,
Калі ноч моўкла, слухаючы спеў.
Увосень лес увесь спявае песні,
Акорды дзікія злятаюць з дрэў.

Замоўк і я, падобны Філамелі,
Каб песні ціхія прывабу мелі.

103

Якая муза бедная мая,
Калі ёй трэба праспяваць аб тым,
Хто лепш хваленняў нашых удвая
У натуральным выглядзе сваім.

Не дакарай, калі замоўкнем з ёй.
У люстра глянь. Аблічча ўбачыш там,
Якое надзвычайнай пекнатой
Вышэй таго, што я даваў ці дам.

Вялікі грэх прыняў бы на душу,
Сваёй хвалою заблоціўшы красу.
Я вобраз твой не ў вершы запішу,
Я лепш яго у сэрцы пранясу.

Папраўдзе, люстра больш табе дае,
Чым творы могуць перадаць мае.

104

Ты для мяне старэйшаю не станеш,
І ў першы дзень, і сёння — ты адна,
Хоць тры зімы зрывалі з дрэў убранні,
Якія ім прыносіла вясна.

Хоць тры вясны змяняліся на леты,
За летам восень жоўтая ішла,
Быў тройчы красавік вясной сагрэты, —
А ты — ўсё, як і ў першы дзень, была.

На жаль, краса знікае пакрыёма,
Як нікне цень ад сонечных гадзін.
Прывабнасць, што здаецца нерухомай,
Нябачным вокам мае рух адзін.

Пакуль яшчэ ты не была на свеце,
Быў росквіт і захад у кожным леце.

105

Любоў мая не ідалапаклонства,
А мой каханы ідалам не ёсць,
Хоць пра яго, яму пяю бясконца,
Ягоную ўслаўляю прыгажосць.

Сягоння, заўтра, ён усё прыгожы,
Ён будзе вечна ў харастве такім.
Таму і верш мой без яго не можа,
Пяе пра аднаго, жыве адным.

Краса, Прыязнасць, Цнота мне так любы,
Красу, Прыязнасць, Цноту слаўлю я.
Яны — як кола, у якім я ўсюды
І у якім уся любоў мая.

Красу, Прыязнасць, Цноту — ўсе тры сілы
Жыццё шчасліва ў ім адным злучыла.

106

Калі у хроніках старых часоў
Чытаю я пра рыцараў і лэдзі,
Якія зналі хараство, любоў,
Жылі, змагаліся, ўміралі недзе, —

Тады здаецца, што у спробах тых
Сказаць пра рукі, ўсмешкі вуснаў, вочы
Найлепшы кожны з песняроў старых
Намаляваць твой дзіўны вобраз хоча.

Ты — надзвычайны хараства узор.
У творах іх — твой цень адлюстраваны:
Цябе не бачыўшы, хто даў бы ў твор
Твой чараўнічы вобраз незраўнаны?

А мы, сучаснікі, хоць бачыць можам,
Сказаць не можам добра аб прыгожым.

107

Ні прадчуванні, ні прарочы дух,
Што адкрывае дзень наступны свету,
Не ведаюць, не скажуць, ці дайду
З табой, любоў, да вызначанай мэты.

Як месяц пройдзе праз зацьменні ўсе,
З сваіх прароцтваў Аўгур сам смяецца.
Наступны дзень зямлі ўсёй мір нясе
Пад засенню алівавага вецця.

Так і любоў мая: ў вянку надзей
У вечнасць пройдзе цераз верш сардэчны.
Смерць страшнай можа быць для тых людзей,
Якія з цемры не выходзяць вечна.

Мой горды, непакорны, шчыры верш, —
Ты дэспатаў усіх перажывеш!

108

Што б я у памяці людской знайшоў,
Не скарыстанае табе на хвалу?
Што новае сказаў бы пра любоў,
Каб і цябе найлепей праслаўляла?

Нічога, пэўна! Як у днях былых,
Калі мы толькі стрэліся з табою,
«Любімая» — гучыць з радкоў маіх,
На новы лад малітваю старою.

Любоў адвечную і новую прытым
Не скрыўдзіць час і не закрые пылам, —
Лістом паперы стане ён рудым,
Каб запісы на ім свае рабіла.

Што нам любоў дала у першы раз,
Жыць будзе вечна, нават і без нас.

109

Ты не кажы, што сэрца ў паняверцы,
Хоць зменшыўся агонь, напэўна, ў ім.
Мая душа ў тваім бытце сэрцы,
З ім разлучыцца — як з сабой самім.

Каханьня дом! Пасля ўсіх вандраванняў
Такім, як быў, страчаюся з табой,
Каб ганьбы след пры першым жа спатканні
Адмыць сваёй гарачаю слязой.

Хоць, як усе, і я з крыві і плоці,
Але не вер ніколі тым усім,
Што мог бы я сваё сумленне зблોціць
І не вярнуцца да цябе зусім.

На свеце радасць мне адна ты, цвече!
Што без цябе мне ў тым прасторным свеце?

110

На жаль вялікі, гэта не мана!
Блукаў я скрозь, дзе варта і не варта.
І стала мне, як блазнюку, цана,
Сама любоў мне стала нібы жартам.

Папраўдзе, так: я крыва, ўперакос
Глядзеў на ўсё, што добрага бывае.
Ды лёс мяне праз хібы ўсе пранёс,
Ты зноў мне любай стала, дарагая.

Я ні грахоў, ні праўды не таю,
Няхай спакуса сэрца не трывожыць.
Сябе навек табе я аддаю,
А бог каханьня хай мне дапаможа.

Каб прытуліла да сваіх грудзей,
Каб неба стала для мяне бліжэй.

111

Я згодзен з тым, што доля мне не маці.
Яна на мне паставіла пячаць:
Прымусіла цяжкой штодзённай працай
Для існавання сродкі зарабляць.

Як фарбавальшчык сам афарбаваны,
Таксама я адзначан рамяством.
Каму пашана, а каму загана
Адным і тым жа выбіта кляймо.

Ты памажы пазбыцца мне хваробы.
Я воцат вып'ю, ўсё, што скажаш ты.
Я не адмоўлюся, абы дапамагло бы,
Ад самай найгарчэйшай гаркаты.

Мая любімая! Найлепшай рады
Я дачакаўся б ад тваёй спагады!

112

Твая спагада і замілаванне
Прыкрыюць след ганебнага кляйма.
Мне абыякавым цкаванне стане,
Пакуль са мною будзеш ты сама.

Твае пахвалы ці твае дакоры
Мне прынясуць патоллю або жаль.
Ты для мяне адна ва ўсім прасторы,
Я пры табе, як закаваны ў сталь.

Я ад сябе адкінуў так далёка
Ўсё, што ліслінасць ці хлусня вядзе,
Каб іх і следу не было навокал,
Каб іх не бачыць, не пачуць нідзе.

Пануеш ты адна ў мяне на сэрцы,
Мне без цябе ўсё нежывым здаецца.

113

Пасля разлукі — зрок мой стаў у сэрцы,
А вочы быццам як чужыя мне.
І ўсё, што можа мне цяпер сустрэцца,
Мяне нераспазнаным абміне.

Нібы відушчы і сляпы нібыта,
Глядзіць на свет збянтэжаны пагляд,
Забыты кветкі, птушкі ўсе забыты,
А ува ўсім твой вобраз вінават.

Якія б дзе я рэчы ні пабачыў, —
Усё з тваёй нітуецца красой.
Варона крача, галубок заплача,
Застогне мора — ўсюды вобраз твой!

Табою поўны, я не здольны цяміць
Таго, што звыш мая прыносіць памяць.

114

Няўжо, хвалай тваёю увянчаны,
Атруты царскай — лёстак — выпіў я?
Ці чараўніцтва талент надзвычайны
Дала на долю мне любоў мая?

Дакуль сягнуць яго праменне можа,
Стварае ён узоры пекнаты.
З істот пачварных ангелаў прыгожых
Стварыць ён можа — гэтакіх, як ты.

Праўдзіва першая прычына — лёсткі,
І розум прагна трунак гэты п'е.
А вочы келіх наліваюць порстка —
Яму да смаку і самім сабе.

Калі атрута — лёс даруе грэх ім,
Пакаштаваць — ім давалося першым.

115

Хлусіў я у сваіх ранейшых песнях,
Што нельга мне цябе любіць мацней.
Не ведаў я, што полымя прадвесні
Магло пасля гарэць яшчэ зырчэй.

Калі гляджу я на падзеі часу,
Дык бачу, што выпадкаў міліён
Разлучыць тых, хто б век не разлучаўся,
Нязломны самы выкрасліць закон.

На жаль, спалохаўшыся тых здарэнняў,
Я не сказаў тады як мае быць:
Сумненне мне не прынясе збавення,
А я люблю, як нельга больш любіць.

Любоў — дзіця. Дадаць бы варта тое:
Яна расце, як і усё жывое.

116

Не будзем шкодзіць злуцы сэрцаў двух;
Любоў любоўю звацца не павінна,
Калі яна мяняецца ад скрух
Або ў якую чорную гадзіну.

Любоў — маяк у часе навальніц,
Яна, як зорка, з цёмнай хмары гляне
І караблю з грывот і блікавіц
Пакажа шлях надзейны ў акіяне.

Любоў не мерыцца на тыдні, дні,
Яна бясконца, як жыццё на свеце,
Хоць можа час ружовыя агні
Згасіць на ёй, як на ружовым цвечце.

Як хто б няпраўду слоў маіх давёў,
Дык не існуе, значыцца, й любоў.

117

Абвінаваць мяне ва ўсіх грахах,
Калі такое маеш ты жаданне, —
Што станавіўся на ганебны шлях,
Не праслаўляў я нашага каханья;

Што далучаўся да такіх сяброў,
Якія з добрым словам незнаёмы,
І што па волі чатырох вятроў
На ветразях усіх ішоў ад дому.

Каб грэх мой цяжкі стаў яшчэ цяжэй,
Маю сваволлю кінь на тья шалі.
Глянь строгім позіркам тваіх вачэй,
Абы насмерць мяне не пакаралі.

Пераканацца толькі меў на мэце,
Якую моц каханне мае ў свеце.

118

Мы ужываем вострыя прысмакі,
Каб апетыт узняўся да яды.
Мы зелле п'ём ад ліхаты ўсялякай,
Каб асяродак чыстым быў заўжды.

Вось так і я, з твайго замілавання
На сэрцы меў лагоду і спакой.
Калі хварэў, дык праз сваё жаданне
Змагацца з выдуманай ліхатой.

І захварэў урэшце не на жарты,
Лякарствы горкія адважна п'ю.
А што было ва мне пашаны варта,
Пакіне з лекамі душу маю.

Уцяміў я: атрутай стануць лекі,
Калі любоў пакіне чалавека.

119

Пітвом з сірэніных пякельных слёз
Я упіваўся, мабыць, неаднойчы.
На страты мне журбу прыносіў лёс,
Над выйгрышам з арбіты лезлі вочы.

Якіх памылак не было ў той час,
Калі я чуў сябе ў вяршыні шчасця:
То, як у трасцы, жар апошні гас,
То зноў палаў агнём шалёнай страсці.

Добра ў благім тады я не знайшоў:
Нядоля робіць добрае найлепшым.
Калі з разлукі вернецца любоў,
Яна намнога стане трывалейшай.

Так пасля страты зноў знаходзіў я
Сваё багацце большым утрая.

120

Твае пакуты нас ізноў з'ядналі,
Ад гора сам ягнуўся у дугу,
Бо нерваў мне са сталі не кавалі,
Іх раўнаваць да медзі не магу.

Калі твой смутак, што дала разлука,
Падобны быў ці быў такі, як мой,
Дык ведаю, з якой пякельнай мукай
Хадзіла ты сцяжынкаю сваёй.

А я, тыран твой, не знайшоў і часу,
Каб хоць узважыць зла твайго цяжар.
Нашто ж адчай над намі разаслаўся,
Закрыў журбой сваёй увесь абшар?

Я адпусціўся на усё благое.
Павінны ж адпушчэнне даць абое.

121

Лепш быць благім, чым, не бываўшы ім,
Цярпець бязвінна ўсякія напасці.
Няма ніякай радасці і ў тым,
Калі нам нехта вызначае шчасце.

Як можа чый разбэшчаны пагляд
Мной кіраваць, маёй крывёй імпэтнай?
Я грэшны? — Так! Але грашней наўрад,
Чым вы, шпікі, з сваёю апраметнай!

Я — гэта я. А вы учынак мой
Сваёю мерай мерыце старанна.
Калі суддзя — гарбун, дык за суддзёй,
З свайго жадання, я гарбатым стану?!.

І не кажыце, што на свеце ўсім
Нікога добрага няма зусім!

122

Навошта мне дарунак твой — табліцы?
Нататкі ўсе у памяці маёй.
І так запісаны, што ім скрышыцца
Прыйшлося б толькі разам з галавой.

Ты будзеш жыць аж да тае часіны,
Пакуль дарэшты знішчыцца, на гло
Усё, што для цудоўных успамінаў
Скарбніцаю надзейнаю было.

Калі нататкам шчырага кахання
Такія сховы давялося мець,
Няхай лепш некаму дарункам стане
Табліц халодных мрамур або медзь.

Хто ж хоча мець для памяці дарункі,
Не верыць той у моц уласнай думкі.

123

Не спадзявайся, час, што я інакшы!
Ўсе піраміды — цуд малы зусім.
На новы лад стар'ё паніцаваўшы,
Як дасягненнем, хвалішся ты ім.

Наш век кароткі. Дзіва ў тым якое,
Калі стар'ё за навіну даеш.
Здаецца нам, і мы ствараем тое,
Што створана ў мінулым часе лепш.

Навошта мне усе твае табліцы?
Мінулыя і сённяшнія дні
Ты апрануў такою небыліцай,
Што не адрозніш праўду ад хлусні.

Я кляўся ў тым, што быў і буду верным,
А на цябе увагі мы не звернем.

124

З адной калыскі шчасце і няшчасце,
Ды ў іх няма аднолькавых дарог:
Ці можна кветкай у вянок папасці,
Ці пустазельнай былаю ў был'нэг...

Любоў мая няпэўнасці не знае,
Багацце ёй не прынясе бяды.
Яна палітыканаў абмінае
І пагарджае імі заўсягды.

Навошта ёй такія мудрагерцы,
Якія твораць на кароткі час?
Любоў жыла і будзе жыць у сэрцы,
Ў якім агонь сумлення не пагас.

А тыя ўсе бязглуздыя стварэнні
Сваёю смерцю нам дадуць збавенне.

125

Навошта мне дурацкая пашана
Цягнуць над некім нейкі балдахін?
Нашто для вечнасці старацца стану,
Калі яна не йдзе далей руін?

Не бачым мы, як падхалімаў зграя
У панскі кут паўзе на жываце?
І хлеб здаровы на прысмак мяняе,
Як быццам шчасце з гаркаты расце?

О, не! Дазволь твайму аддацца сэрцу,
Прымі мой бедны, але вольны дар,
Які не быў у рабскай паняверцы,
І стань яму, як я табе, ўладар.

Прэч стукачоў! Для чыстага сумлення
Не страшны ні паклёпы, ні ганенні.

126

Мой любы хлопчык! Ты адзін-адзіны
Кіруеш часам, лічыш нам хвіліны.

Пакуль расцеш і прыгажэш, вяне
Тваіх прыхільнікаў замілаванне.

Калі табе ўладарніца-прырода
Не хоча даць у час наступны ходу,

Дык для таго, каб хітрасцю такою
Спыніць яго уладу над табою.

Высцерагайся ты яе усё ж ткі,
Пашкадаваўшы, пакарае жорстка:

Аддасць цябе, як толькі прыйдзе рата,
Яна без жаднай літасці ў адплату.

127

Красунямі не зваў ніхто чарнявых,
Хоць сапраўды яны красуні ёсць.
Каму і хто даваў на свеце права,
Каб занядбаць такую прыгажосць?

Ад тых часін, калі красу прыроды
Нам падмяняюць фальшам штучных фарб, —
Як безназоўная, жыве урода,
Як занядбаны і забыты скарб.

Дык вось чаму і зрок маёй каханай
Пад колер гругановага крыла,
Нібы жалобаю па тых убраны,
Над кім падробка ўладу узяла.

Любоў мая ў жалобе так прыгожа,
Што не адна захоча быць такой жа.

128

Калі ты, музыка душы маёй,
Абудзіш струны музыкай дзівоснай,
І ўсе лады пакорна пад рукой
Пачнуць схіляцца, — як жа мне зайздросна!

Зайдрошчу я і струнам, і ладам,
Што ў пераборы ходзяць, як у танцы.
І ад спакусы чырванею сам,
Калі яны твае цалуюць пальцы.

Каб гэта доля дасталася мне —
Адчуць рукі пшчотнай ласкатанне,
Калі яна струну узварухне
З пачуццем ласкі, шчырага кахання!

Калі ім так пашэнціла — няхай!
Аддай ім рукі, вусны — мне аддай!

129

Распушта не прыносіць духу гонар.
Пакуль не задаволена яна, —
Парушыць клятву, пазнаёміць з горам,
Абразіць, схлусіць, высмакча да дна.

Сваё спагоніць — як яе адверне.
Ізноў мы гонімся, калі міне.
Апошні розум страціць, хто хоць зерне
Спакуслівай прынады той глыне.

Як утрапёная да мэты мкнецца
І мэтай служыць для людзей сама.
У пошуках прываблівай здаецца,
У адшуканні — радасці няма.

Ніхто ж не адмаўляецца ад раю,
Цераз які у пекла ён трапляе!

130

Да зорак не падобны любай вочы,
Каралі — шмат за вусны чырваней,
Не златакосая — пад колер ночы,
А снег — бялей смугі яе грудзей.

Не параўнаць яе да руж дамаскіх, —
Бяднейшы колер твару, на руках,
І больш прыемны водар маюць краскі,
Чым ад яе духмяных вуснаў пах.

Люблю я вельмі слухаць голас мілай,
Ды ўцехі больш мне музыка нясе.
Не знаю, як багіня дзе хадзіла,
Яна ж звычайна ходзіць, як усе.

І ўсё ж, клянуся, над яе на свеце
Не адшукаеце нідзе кабецін!

131

Ты, як красуні ў нашым свеце ўсе,
Ўладарнасцю сваёй тырану роўна.
Ты ведаеш, што я ў тваёй красе
Найдаражэйшы бачу скарб цудоўны.

Няхай гавораць, што смуглявасць шчок
Не створана для палкага кахання.
Глынуўшы моўчкі пры людзях папрок,
Я з ім адзін спрачаюся дазвання.

Клянуся я з адданасцю усёй
І уздыханнем клятву падмацую,
Што са сваёй смуглявай пекнатой
Ты прыгажэй за ўсякую другую.

Ты не смуглявасцю чарней за ўсіх —
Чарней душою і у дзях злых.

132

Люблю я вочы чорныя твае,
У іх, спачуццем да мяне, жалоба.
І хоць спакою ў сэрцы нестае,
Яно развеець смутак мой магло бы.

Ні сонца яснае на ўсходзе дня,
Ні на заходзе зорка Мілавіца —
Табе і напалову не раўня,
Калі жалоба ў вочах прамяніцца.

О, каб ты сэрца апрануць магла
Такім пакровам смутку і самоты
І каб спагаднай да мяне была
Уся твая цудоўная істота!

Папляўся б я, што хараство ўсё — чорна,
Няма нідзе красы з тваёю роўнай!

133

Я праклінаю сэрца, што нясе
Для нашых сэрцаў смутак нечуваны.
Ці ж не здаволілі цябе усе
Мае пакуты і цяжкія раны?

Мяне забраўшы ў самага сябе,
Твае бязлітасна караюць вочы.
Калі ж і друга страціў, і цябе, —
Дык, значыцца, я пакараны тройчы.

З якім я горам толькі не знаём!
Тваё імя мне стала як вязніца.
Дазволь для друга быць вартаўніком,
Калі пры мне стаіш ты вартаўніцай.

Не згодзіся ты з думкаю такой!
І так я твой, а ўсё маё — са мной!

134

Згаджаюся, што друг мой стаў тваім,
А я цяпер — як твой падданы быццам.
Яго жаданне — я ж існую ў ім! —
Каб ад цябе як-небудзь адлучыцца.

Не згодна ты, і ён, прызнацца, не:
Ты сквапная, а ён сумленны надта.
Ён — падпісаўшы вэксаль за мяне,
А ты — ліхвярскай прагнасцю абнята.

Цяпер цябе цікавіць не заклад,
Сама не ведаеш, чаго б там болей!
Я перад другам вельмі вінават, —
Цераз мяне ён трапіў у няволю.

Над намі ўлада поўная твая:
Ў няволі ён, без волі з ім і я.

135

Імя маё ў сабе нясе «жаданне».
Ў ім прага палкая, спакуса ў ім.
Прымі ў сваё салодкае ўладанне
Яго, каб аб'ядналася з тваім.

Няўжо ў такой раскошнай і цудоўнай
Не знойдзецца куточка для мяне?
Хоць мора цераз край вадою поўна,
Прыняць паток дажджовы не міне.

І ты, жаданняў маючы не мала,
Маё ў сваю скарбніцу прытулі,
Каб у цябе яшчэ іх болей стала,
А мы самотнікамі не былі.

Сваіх прыхільнікаў ніяк не крыўдзі,
Ў адзін струмень няхай з іх кожны прыйдзе.

136

Калі душа твая сварыцца стане,
Што набліжаеш да сябе мяне,
Скажы ты ёй, што я тваім жаданнем
Павінен быць, бо ім бываў раней.

Жаданні маюць права нарадзіцца,
Любімая, не згасла каб любоў.
Няхай кахання нашага скарбніцу
Яны ізноў напоўняць да краёў.

Я непрыкметны ў ліку іншых, можа,
Але адмойвай сэрца не трывож.
Яно жаданнем палкім дапаможа
Пабольшыць слодыч і тваю усё ж.

Няхай ад імені любоў пачнецца:
Яго палюбіш, любым стане й сэрца.

137

Што натварыла ты са мной, любоў:
Мяне ты слепіш і сама сляпая,
Хоць вочы знаюць, дзе б красу знайшоў,
Замест дабра якраз благое маю.

Калі збянтэжаны, ў затоцы я
Свой якар кінуў на такой мясціне,
Дзе карабель ідзе ля карабля,
Дык хто ж за гэта адказаць павінен?

Чаму для сэрца выбіты папар
Мог выдацца сядзібай самай вартай
І вочы мкнуцца пад няпраўдай мар
Схаваць ману ганебную упарта?

Відаць, што сэрца пры сляпых вачах
З хлуснёй згубіла свой праўдзівы шлях.

138

Мая любімая клянецца мне,
Што ўся яна з адной саткана праўды,
Каб, як юнак, паддаўся я мане,
Згадзіўся з тым, што так і ёсць сапраўды.

І мне паверыць хочацца тады,
Што маладым названы ёй не з жарту.
Хоць самыя найлепшыя гады
Мае цяпер і памінаць не варта.

Выходзіць так, што праўды ў нас няма.
Чаму ж не скажам, што яна — схлусіла,
А я — стары? Але ж любоў сама
У летуценнях толькі мае сілу.

Не любіць старасць пералічваць дні,
А недахопы топіць у хлусні.

139

Не растлумачвай гора ты майго,
Твая няласка смутку ўся прычына.
Калі ты хочаш пакараць каго,
Дык языком карай, а не вачыма.

Скажы, што любым стаў табе другі,
Ды не глядзі так нежна на другога.
Нашто да гора дадаваць тугі,
Калі ў мяне і так яе замнога?

Табе вядома моц тваіх вачэй
І што ў тваіх вачах адлюстравана.
Затым адводзіш ад мяне хутчэй
Ты гэту зброю, што наскла раны.

Так не рабі! Ахвяра я амаль.
Дабі мяне, каб разам скончыць жаль.

140

Разумнай будзь у жорсткасці самой,
Мяне сваёй пагардай не карай,
Каб не прымусіў смутак горкі мой
Сказаць пра найгарчэйшы мой адчай.

Скажы, што любіш, хоць не любіш больш,
Скажы, як доктар хвораму, калі,
Каб супакоіць прадсмяротны боль,
Сто год жыцця прарочыць на зямлі.

Баюся я, каб на твае сляды
Не кінуў з распачы ганебных слоў,
Бо ліхамысны свет, як заўсягды,
Прыняць за праўду трызненне гатоў.

Каб не крануў нас здрадніцкі паклёп,
Мне ў вочы глянь, што ў сэрцы ні было б!

141

Вачыма я ў цябе не закаханы,
Ў табе яны знаходзяць шмат пахіб.
А сэрцу даспадобы ўсе заганы,
Ўтрапёнымі якімі ні былі б.

Твой голас не прыносіць асалоды,
Мае пачуцці — дотык, слых ці смак —
Не мкнуцца, хоць жадаеш іх прыходу,
На твой банкет юрлівы аніак.

І ўсё ж, — ні ўсім пяці ім не ўдаецца,
Ні паасобна — сэрца ўгаварыць,
Каб назусім адмовілася сэрца
Табе служыць, тваім падданым быць.

Пакута мне прыносіць і уцеху:
Караеш ты і ты ж наўчыла грэху!

142

Любоў — мой грэх, народжаны красою,
Ў абузу нас і завяла яна.
Ты параўнай маю віну з тваёю:
І у мяне, і у цябе — адна.

З тваіх бы вуснаў чуць дакор не варта,
Бо цноту ганьбілі яны ўвесь час.
Я сам у рабаўніцтве вінаваты:
Чужыя ложка правяраў не раз.

Ніхто майго кахання не асудзіць,
Як і тваіх, што ёсць і што былі.
Спагаду ў сэрцы ты пасей, каб людзі
Маглі з яе расчуліцца калі.

Здараецца і так на нашым свеце:
Як ты свяціла, так табе пасвецяць.

143

Ты толькі глянь, як гаспадыня-маці,
Дзіця ссадзіўшы, ловіць певунка.
Уся яе увага на курчаці,
Паветра мацае ўвесь час рука.

Зірні, як плача беднае дзіцятка
Па той, што занята зусім другім.
Увесь свой спрыт і сілу без астатку
Яна кладзе у паляванні тым.

І ты за тым імкнешся, што ўцякае,
А я, малое, следам па зямлі.
Вярніся ж да таго, хто так чакае,
І пацалуй, як маці, прытулі.

Як толькі здзейсніш ты свае жаданні,
Тады і мне лягчэй на сэрцы стане.

144

На радасць мне і на пакуту мне
Ва мне жывуць адразу два каханні.
Адно — кабеціна, за ноч цямней,
Другое — друг у ангельскім убранні.

Каб месца даць у пекле мне хутчэй,
Дык ангела ўсё спакушае д'ябал:
Імкнецца аддаліць з маіх вачэй,
Змусціць яго агнём сваіх паглядаў.

Не знаю, хто каго адолеў там,
Але не ангел, мабыць, як здаецца.
Пайшлі, пасябраваўшы, бачыў сам,
Дык ангел трапіў пэўна ў тое месца.

Ці так, ці не — дазнаемся ў той час,
Калі ён з пекла вернецца да нас.

145

Я ненавіджу! — з вуснаў тых,
Якія створаны каханнем,
Пачуў збянтэжаны мой слых,
Калі знябыўся я дазвання.

Мая каханая тады
Язык адразу прыкусіла,
Бо ён дагэтуль заўсягды
Насіў прыемнасці ад мілай.

Як светлы дзень зганяе змрок,
Нібы якога злога духа,
Маёй каханай язычок
Маю скрышыў адразу скруху.

«Я ненавіджу» — чую. Ёраз
За тым шчаслівае: «Не вас!»

146

Душа мая, зямлі ўсёй асяродак,
Чаму прыгон ты церпіш над сабой?
На афарбоўку сцен не шкода сродак,
А што за той фарбованай сцяной?

Чаму на свой прытулак тымчасовы
І нетрывалы траціш многа так?
Збіраеш спадчыну ты адмыслова,
Каб больш здабычы меў сляпы чарвяк?!

Узбагачай, душа, сваю скарбніцу, —
Для дзён наступных застанеца скарб,
Хоць зпанадворку будзе менш ільсніцца
Нікому не патрэбных, таных фарб.

Тады над смерцю станеш гаспадыняй,
Яе ўся ўлада над жыццём загіне.

147

Хварэю я. Хвароба ўся — любоў.
Неўтаймаванай смагай паліць сэрца.
Атруты раз пакаштаваўшы, зноў
Яе шукае, п'е і не нап'ецца.

Лячыў хваробу доктар — розум мой, —
Цяпер адмовіўся, бо так і варта:
Якія б лекі ён ні радзіў ёй,
Прымаць іх не згаджаецца упарта.

Як непрытомны я ў такой бядзе;
Без розуму, нібыта утрапёны.
Бадзяюцца і словы абы-дзе,
Ад іх і думкі — ў розныя староны.

Кажу, напрыклад, ты — святло для воч,
А сапраўды — пякельніца, як ноч.

148

Якія вочы мне дало каханне,
Як праўду блытае з хлуснёй пагляд!
Ці, можа, розуму прыйшло згасанне
І ён у блытаніне вінават?

Калі ўсё добра, што ім даспадобы,
Чаму ж не згодны свет і людзі з тым?
А калі не, дык ці не лепш было бы
Прызнаць, што праўды ў іх няма зусім?

І што б казалі вочы аб прыгожым,
Калі сляза бяссоння крые зрок?
Нам сонца нават пасвяціць не можа,
Калі на небе покрыва з аблок.

Любоў сумысля слёзы шле на вочы:
Схаваць за імі ўсе заганы хоча.

149

Як можаш ты, гарэзніца, сказаць,
Што я цябе нібыта не люблю,
Калі з табой выходжу ваяваць
Я на істоту ўласную сваю?

Ці сябраваў я з ворагам тваім?
Ці заляцаўся да тваіх ліхіх?
Калі ж глядзела поглядам благім,
Ці не сустрэў яго мой сціплы ўздых?

Ці ёсць што-небудзь вартае ў мяне,
Чаго б да ног тваіх я не схіліў?
Як твой загад з-пад веек мільгане,
Хіба яго не выканаў калі?

Твая варожасць сведчыць аб адным:
Відушчых любіш ты, я ж стаў сляпым.

150

Дзе ты такую ўладу набыла,
Каб панавать — бяссільная — над сілай,
Хлусіць, што дзень прыгож не ад святла,
Хлусіць на ісціну мяне схіліла?

Якім прымусам ты ўтлуміла мне
Дабром лічыць зло ўсё тваёй істоты,
І так, што грэх цяпер мне прыямней,
Чым самая прываблівая цнота?

Цяпер за тое ўсё цябе люблю,
За што б напэўна мусіў ненавідзець.
Калі зняважыць хто любоў маю,
Дык з ім мяне ты не павінна крыўдзіць.

Калі магу нявартую любіць,
Дык варты больш я сам любімым быць.

151

Любоў не ведае згрызот сумлення,
Тым часам маці іх — сама любоў.
Каб не шукаць пасля табе збавення, —
Лепш не нагадвай мне сваіх грахоў.

Каб грэшных думак ты сама не мела,
Адкуль бы іх дазналася душа?
Пакуль не спакушае змуста цела,
Ніхто не мог бы плоці спакушаць.

Яна ўстае, як раб перад царыцай,
Тваё імя пачуўшы і загад,
Каб, мэту ўцэліўшы, да ног схіліцца,
Пачуццем гордасці напоўніўшы пагляд.

Без жадных каянняў табе той рады,
Хто ўздымы ведае і заняпады.

152

Цябе пазнаўшы, клятву я нарушыў,
Ты ж прывяла дзве здрады за сабой:
Заганьбіўшы спачатку ложак мужаў,
Пасля зграшыўшы зноў перада мной.

Але якой жа я шукаю праўды,
Калі я сам далей цябе пайшоў:
Я кляўся выкрываць твае завады
І зрокся — праз цябе — сваіх жа слоў.

Я кляўся шчырасці тваёй і ласцы,
Казаў, што любіш і аддана мне,
Змушаў свае я вочы закрывацца
На праўду ўсю, каб верыць той мане.

Але не ў тым найбольш я вінаваты:
Паключаў я, што ты пашаны варта!

153

Бог Купідон, заснуўшы у гайку,
Паклаў паходню ля сябе пры боку,
А німфа, ўзяўшы галаўню ў руку,
Яе згасіла ў ручаі глыбокім.

Вада, нагрэўшыся агнём святым,
Хваробы лечыць ад тае часіны.
А Купідон не гараваў па тым:
Агонь здабыў з вачэй маёй дзяўчыны.

Каб той агонь пазнаць як мае быць,
Ён закрунуў мне сэрца нечакана.
І вось яно ад той пары баліць,
Ручай гаючы не ўгаіў мне раны.

Пазнаў я ўсё ж: з любімых мне вачэй
Дастану лекі я за ўсё хутчэй.

154

Знянацку задрамаў кахання бог.
Паходня ля яго з агнём юрлівым.
Прыбеглі німфы. Сон ім дапамог:
Адна ўхапіла той агонь імкліва.

Застаўся абяззброены ўладар,
Які спаліў багата палкіх сэрцаў.
А скрадніца такі нябесны дар
Вадою заліла ў крынічнай рэчцы.

Агнём нагрэтая, з часіны той
Гаючай стала для мужчын крыніца.
І я хадзіў, каб лекавай вадой
Мне ад сваёй хваробы як пазбыцца.

Нагрэць ваду любоў дапамагла,
Згасіць любоў крыніца не змагла.

*Джордж Гордан Байран***РАЗВІТАЛЬНАЯ ПЕСНЯ
ЧАЙЛЬД ГАРОЛЬДА**

Бывай, бывай! Мой родны край,
Знікай за небасхіл.
Свіргочуць чайкі, вадаграй,
А ў ветры — сумны сквіл.
Садзіцца сонца ў сіні вод,
Плывём за ім услед.
Дабранач, сонечны заход
І ўвесь бязмежны свет!

З сабою сонца прынясе
У золку новы дзень.
Вітацьму неба, воды ўсе,
Айчыну толькі — не.
Ачаг мой счах, а замак мой
Ззнаў самотны лёс.
Зрастае вал дзікой травой,
Ля брамы вые пёс.

Малютка паж, сюды, сюды!
Галосіш ты пра што?
Жуду калыша шал вады
І ўспенены прастор?!
Гані ты слёзы ад вачэй!
Наш карабель між хваль
Над лёты сокала шпарчэй
Праносіцца удаль.

Не страшны бура ці туман,
Хай вецер высіць вал!
Сэр Чайльд! І дзіва ў тым няма,
Што я засумаваў.
Пакінуў я маіх бацькоў,
Застаўся без сяброў.
Я аднаго ў табе знайшоў,
Другога — ў небе схоў.

Мой бацька блаславіў мяне,
Не ўдаў журбы пагляд.
Ды маці горкіх слёз глыне,
Пакуль прыйду назад...
— Даволі, годзе, хлопча мой!
Твой варт пашаны плач.
Калі б і я быў чыст душой, —
Заплакаў бы, ныйнач.

Ка мне, гайдук адданы мой!
Чаго ты спалатнеў?
З варожай сілай страшыць бой
Ці навальнічны спеў?
— Не за сваё жыццё дрыжу,
Сэр Чайльд! Любімых лёс
Журбой спавіў маю душу,
Усхваляваў да слёз.

Яны вось там, дзе ля далін
Стаіць твой гарадзец.
Што скажа жонка, калі сын
Спытае: «Дзе айцец?»
— Даволі, до, гайдуча мой!
Твой сум — цяжкая рэч.
Інакшы мой зусім настрой —
Са смехам еду прэч.

Паверыць хто ў хлуслівы ўздых
Любоўніцы, жаны?
Абсушаць сінь вачэй сваіх
З каханкамі яны.
Мінулых мне не шкода ўцех,
Не страшна бед і згроз.
Мой найгарчэйшы плач і смех —
Няма, хто б варт быў слёз.

Самотны я на свеце ўсім,
На морскі гон і даль.
Чаго ж мне сумаваць па кім, —
Па мне хто ўдасца ў жаль?

І пёс, павыўшы ля вуглоў,
 Чужым служыць пачне.
 Калі ж вярнуўся б я дамоў —
 Парве ў шматкі мяне.

Мой карабель, імкні мяне
 Праз пенны перакат.
 Абы ў якой быць старане,
 Каб толькі не назад.
 Вітаю ўспенены прастор,
 А змоўкне вадаграй,
 Вітацьму пусткі, змрок пячор, —
 Дабранач, родны край!

* * *

Ты плакала... Буйной слязой
 Сінь воч ўскрывалася ў той час.
 Здалося мне, што пад расой
 З'явіліся фіялкі ўраз.

Ты ўсміхнулася... Сапфір
 Спыніў свой бляск перад табой.
 Твой прамяністы ясны зірк
 Згасіў яго сваёй красой.

Як сонца на брыжжы аблок
 Адценні кволья нясе,
 Якіх згасіць не можа змрок,
 Пакуль не стаюць пакрысе, —

Таксама ўсмешкаю вачэй
 Шлеш водзіркі ты ў сэрца мне.
 І стане ў ім святлей, лягчэй,
 А найгарчэйшы жаль міне.

1815

СХМУРНЕЎ МОЙ ДУХ

Схмурнеў мой дух... Зайграй, пясняр, зайграй,
Каб струны пелі і рыдалі,
Каб смутак мой, душы маёй адчай
На хвалях песень калыхалі.

Калі ў грудзях надзеі жар не счах,
Яе ізноў абудзяць гукі.
Калі хаваецца сляза ў вачах,
З ёй прыназемяцца і мукі.

Навошта сэрцу весялосць твая?
Няхай туга са струн ліецца!
Кажу табе, павінен плакаць я,
Інакш — і сэрца разарвецца.

Яно ў пакуце ўсё жыццё было,
Смылела ў цішыні бяссоння.
Цяпер — альбо пакрышыцца на тло,
Альбо тугу слязою згоніць.

СТАНСЫ ДА АЎГУСТЫ

1

Калі згасіў праменне змрок,
А розум цемра спавіла,
Надзея мой самотны крок
Па сцежцы блытанай вяла;

Калі ў пакутным часе тым
Стаяла распач над душой;
Сябры ўсе нашы па адным
Нас выракаліся з табой;

Калі, сустрэўшыся з бядой,
Агонь кахання нік і гас, —
Адзінай зоркай нада мной
Ты зіхацела ў цьмяны час.

Благаслаўляю прамяні,
Што, быццам з неба серафім,

У тья жудасных дні
Святлілі шлях святлом сваім.

Хоць хмара на цябе ішла,
Каб зрокам твой згасіць прамень, —
З твайго празрыстага святла
З'яўляўся зноў праз хмару дзень.

Няхай лунае над маім
І сілу дасць няхай твой дух.
Са словам ласкавым тваім
На цэлы свет адзін пайду!

Як дрэва любае шуміць
Ля надмагільнае пліты,
Лісты свае схіліўшы ніц, —
Так нада мной стаяла ты.

І вецер выў, і гром грымеў —
Мяне ж не пакідала ты,
А свой журботны, ціхі спеў
Складалі ніцця лісты.

Каб ні табе, ні ўсім тваім
Не ведаць ганьбы горкай той,
Якая мне ў жыцці цяжкім
На долю выпала з ліхвой.

За дабрату ў падзяку лёс
Людзям ад сонца дар нясе.
О, каб найлепшае прынёс
Табе за спачуванні ўсе!

Міне няпэўная любоў,
Твая ж ніколі не міне.
Пакуль хвалюе сэрца кроў,
Тваё не здрадзіць сэрца мне.

Хай згіне ўсё ў жыцці маім,
Каб толькі ты была са мной!
Хоць шляхам я прайшоў цяжкім,
Свет — не пустыня мне з табой!

12 красавіка 1816 г.

2

Закацілася сонейка лёсу,
Зорка шчасця прымеркла зусім.
За людскою хлуснёй стогалосай
Сэрцам шчырым не йдзеш ты сваім.
Знала ты маё гора ліхое,
Падзяліла яго ты са мной.
Дарагая! Каханне такое,
Мабыць, толькі на свеце ў адной!

Калі дзень усміхнецца мне ветла,
На маё прывітанне ў адказ, —
Веру я прамяністасці светлай,
Бо цябе ўспамінаю ў той час.
Калі з морам змагаецца вецер,
Як са мною былыя сябры, —
Аднаго толькі шкода мне ў свеце, —
Што з табой разлучаюць вятры...

Хоць надзей маіх рухнулі скалы,
Пахаваны абломкі на дне, —
Не паддамся ніякім навалам,
Хоць пакутаваць суджана мне.
Гора ходзіць за мною па пятах,
Можа, нават прыцісне калі, —
Панаваць не дазволю я катам
Над сабой, над табой, на зямлі!

Верыў я табе — спраўджана тое!
Я любіў — не пакрыўджаны я!
Ад няпраўды хлуслівай людское
Не змянілася шчырасць твая.
Хоць пайшлі мы па розныя бокі,
Не зраклася мяне ў тых дні,
А сачыла спагадлівым вокам,
Бараніла мяне ад хлусні.

Што ж скажу я пра тых у наўколлі,
Што цкавалі хаўрусам мяне?
Калі не паважаў іх ніколі, —
Трэба збегчы было мне раней!

Праз памылку я страціў багацця
 Нават больш, чым падумаць бы мог.
 Але што б я і як бы ні страціў —
 Лёс цябе, дарагая, ўсцярог!

Я ў руінах мінуўшчыны гэтай
 На ўсе страты параду знайшоў:
 Даць не шкода багацце ўсё света
 За найлепшую ў свеце любоў!
 У пустыні самотнае дрэва,
 Каля дрэва крыніца адна.
 Птушка ў вецці спявае мне спевы,
 Пра цябе мне спявае яна.

24 ліпеня 1816 г.

ШЫЛЬЁНСКІ ВЯЗЕНЬ

САНЕТ ДА ШЫЛЬЁНА

Спадвечны дух! Не знаючы акоў,
 Зіхціш ты, Воля, найясней з-за крат.
 У сэрцах там пачэсны твой пасад,
 Там незгасальная к табе любоў.
 І хоць тваіх зняволілі сыноў,
 Забралі ў змрочны, падзямельны лёх, —
 З іх мук Айчына йдзе да перамог,
 Ты ўзнімеш крылы ў першым ветры зноў.
 Шыльён! Святое месца твой астрог,
 Твая падлога сумная — алтар.
 Каменне пратаптаў тут, як мурог,
 Сваёй хадой бясконцай Банівар.
 Не выкрасліць ніхто слядоў тых дзён,
 Яны тыранству вечны шлюць праклён.

I

Ссівеў я ўвесь не праз гады,
 Не ў ноч адну
 Ўзяў сівізну,
 Як хто з раптоўнае жуды.

Не з працы выгнула мяне —
Ў бяздзейнасці ганебнай быў,
Бяздзейнасцю сябе скрышыў.
Здабычай дадзены турме,
Пакуту цяжкую пранёс.
Я лёсам меў тых людцаў лёс,
Забраны ад якіх былі
Акрасы неба і зямлі.
За праўду бацькаву цярпець
Мне кайданы і клікаць смерць...
Загінуў бацька на кастры,
Не зрокся праўды ён, стары.
І ўсе ягонья сыны
Звяліся з свету на адным.
Шэсць юнакоў і сам айцец
(Адзін астаўся я з сямёх)
Спаткалі горда свой канец:
Іх вораг знішчыў, ды не змог!
За шчасце роднае зямлі
Яны на смерць усе пайшлі.
Засеклі двух братаў мячом,
Спалілі трэцяга агнём.
У вежу кінулі траіх,
І я — астатні зломак з іх.

II

Ёсць там гатычных сем слупоў,
Дзе мур Шыльёнскі ўглыб прайшоў.
Ёсць там пахмурых сем калон,
Дзе апавіўся змокам ён,
Куды не дасягае дзень,
Хіба заблудзіцца прамень,
Прабіўшыся нясмела ў гмах
Праз шчыліны ў таўстых мурах,
Каб асвятліць пануры змок,
Як ноччу багну — аганёк.
Пры кожным слупе колца ёсць,
Пры кожным колцы ёсць кайдан.

Жалеза — люты ягамосць,
 Яно нагрызла цяжкіх ран.
 Ягоны след — няўгойны след —
 Аж покуль кіну гэты свет
 І гэту яснавейнасць дзён,
 На целе застанецца ён.
 Ад сонца ў цемры я адвык,
 Гадоў цяжкіх я страціў лік,
 Калі сканаў апошні брат,
 А я, жывы, лёг з ім у рад...

III

Прыкулі нас траіх яны,
 Былі мы разам і — адны:
 Не адысціся ні на крок,
 Не бачыць брата — змрок і змрок,
 Бо пры святле астрожных крат
 Чужым здаваўся нават брат.
 Нас разлучыў, скаваў ланцуг,
 Але злучала сэрца, дух.
 Нам забаронены былі
 Акрасы неба і зямлі,
 Ды вораг мову ўзяць не мог,
 Яна лунала праз астрог,
 Уцеху несла, песню, сказ,
 Надзеі песціла для нас.
 Але правяў сцюжай час,
 І сум асеў у галасах,
 Як рэха ў клятых тых мурах,
 І вольнасці не стала ў іх,
 І самы гук прыглух, прыціх,
 Аж нат здавалася калі —
 Не нашы галасы былі...

IV

Я быў старэйшы ад усіх,
 Суцешваць іх павінен быў.

І што мага — я ўсё рабіў,
І кожны так рабіў з траіх.
Больш суму з меншага было:
Ён пестуном у бацькі рос,
Бо, як у маці, меў чало
І вочы, што сіней нябёс.
Такому птушаню сядзець
У гэткім выклятым гняздзе!
Прыгожы, як палярны дзень
(А дзень нам прыгажэй з-за крат,
Чым вольны лёт для арлянят),
Ён жоўк без сонца, нібы сад,
Калі у прочкі лета йдзе.
На ім, здавалася, святло,
Знутры прабіўшыся, жыло.
Юнак — яшчэ дзіця душой —
Заўсёды добры меў настрой.
Ён плакаць мог, ды па другіх,
Калі не мог суцешыць іх.
І слёзы, як з вышынь ручай,
Спагаду неслі праз адчай...

V

Другі быў так жа чыст душой,
З маленства ён імкнуўся ў бой,
На цэлы свет ісці быў рад
І згінуць, стаўшы ў першы рад,
Каб не пятрэць у кайданах!
Душу вымае іхні сквіл!
Цярпеў ён можна, хоць і чах.
І вось зусім не стала сіл.
Я суцішаў на вуснах стогн,
Уцеху нёс дваім з сямі, —
Той рэштцы любася сям'і...
Ён змалку быў паляўніком,
Аленяў біў, страляў ваўкоў,
Цяпер жа — кайданы ля ног,
І чорны вір над ім — астрог...

VI

Вакол Шыльёна з году ў год
 Леман калыша бездань вод —
 Прастор стыхій і царства рыб
 На футаў тысячу углыб.
 (Акрэсліў так глыбіні вод
 Са снежна-белай вежы лот.)
 Там за каменнем і вадой
 Былі ў магіле мы жывой,
 Бо цёмны лёх, што нас сцярог,
 Ніжэй вады скляпеннем лёг.
 Мы чулі, як гудзе прыбой
 І дзень і ноч над галавой.
 Калі ж вихор гудзеў зімой,
 Да нас за краты пену нёс,
 Паветрыў пырскі ў бляск нябёс —
 Муры ўздрыгаліся тады.
 Я ўздрыгі слухаў без жуды.
 З усмешкай мог я смерць сустрэць:
 Была б вызвольніцай мне смерць.

VII

Сярэдні здаўся брат спярша,
 Згубіла гарт яго душа.
 Непераборлівы ў ядзе,
 Ён на яду не мог глядзець,
 Хоць мы, альпійскія стралкі,
 Да ежы ўсякай мастакі.
 Заместа млека горных коз
 Астрожны роў ваду нам нёс.
 І хлеб наш, на пакутны смак,
 Слязьмі нявольнікаў набрак
 З тых пор праз незлічоны век,
 Як чалавека чалавек,
 Нібы якую зверыну,
 Ў жалезе лютае замкнуў.
 Але не ў тым няволі жах,
 Што точыць сэрца, як іржа.

Натуру меў такую брат,
Што, і ў палацы жыўшы нат,
Яго спаліў бы сум, як пал,
Без родных гор і стромкіх скал,
Дзе вольным ветрам дыхаў ён...
Ды што таіцца? Ён сканаў.
Я відзеў брата свайго скон
І падтрымаць яго не мог,
Не мог крануць ні рук, ні ног.
Імкнуўся я (дарма, дарма!)
На момант вырвацца з ярма,
Скрышыць жалеззе гэта ўшчэнт,
Каб аж заенчыла ля сцен...
Сканаў...
Прыйшлі тады яны
І знялі з брата кайданы...
Капалі дол у прорве той —
І пад зямлёй, і пад вадой...
Прасіў іх напамілы бог
(Хоць мала б мёртваму памог),
Каб пахавалі ў месцы тым,
Куды б дасяг святлом сваім
Далёкі дзень. Здалося мне,
Што нат па смерці не спачне
Ён, вальналюб, у прорве той —
І пад вадой, і пад зямлёй...
Я іх прасіў... Дарма, дарма!
У катаў літасці няма:
Схаваны брат мой быў у цьме,
А мне ў адказ — халодны смех...
Зямлёй засыпалі сырой,
Ані быліначкі на ёй...
А зверху помнік — кайданы,
Забойству памятка яны...

VIII

Другі быў кветкаю самой,
Каханы змалку ўсёй сям'ёй.

На ім, як вобраз хараства,
Адлюстраваўся матчын твар.
Для бацькі быў ён мо затым
Лятункам самым дарагім.
І я жыццё сваё бярог
Дзеля яго, як толькі мог, —
Каб рады даць ад злых гадзін
І вольнасць, хоць на дзень адзін.
Бадзёры меўшы ўсё настрой,
Ці то сапраўдны, ці не свой,
І ён, урэшце, на вачах,
Як тая кветка, вяў і чах.
І божа! Жудасная рэч
Глядзец, як адлятае прэч
Душа ў пустыню небыцця
З грудзей, дзе згас агонь жыцця.
Я ў ратным полі назіраў,
Як мужны воін паміраў.
Я відзеў, як шалёны шквал
Клаў каравелы напавал,
І хто ў чым быў — усё адно —
Ішлі, знясілеўшы, на дно,
І відзеў хворых цяжкі скон —
З жудой пачварнаю быў ён...
Але тут быў інакшы жах —
Стаяла смерць у галавах.
Ён сустракаў свой цяжкі лёс
Пакорна, ціха і без слёз.
Ён сумаваў па тых, мой брат,
Хто аставаўся тут, ля крат,
І кпіў са смерці ён самой
Тады ружовасцю сваёй.
Ружовасць ад ягоных шчок
Знікала паступова ў змрок,
Нібы ў вясёлцы прамяні
На недасяжнай вышыні.
З святла празрыстага вачэй
Было ў турме, бадай, святлей.

Ні слова скаргі або стогн
Не ўдаў ён на дачасны скон.
Ён гаварыў пра лепшы час,
Надзею ўсё шукаў для нас,
Бо я замоўк, быў сам не свой
З утраты самай дарагой.
І ўздыхі, што таіў раней
Ён ад мяне, — штораз цішэй
Мне сталі чутны ў хвілі тэй.
Я прыслухоўваўся — не чуў,
Я клікаў — жах быў уваччу.
Я знаў, што ўжо надзей няма
І што стараюся дарма,
А клікаў, — і здалося мне,
Што гук пачуўся пры сцяне.
Я раптам крутануў кайдан,
Скрышыў жалеззе напалам,
Да брата рушыў — не застаў...
Я толькі ў гэтай цьме блукаў,
Я толькі жыў і дыхаў там
Паветрам клятае турмы.
У ёй скрышылася, у ёй
Тады апошняе звяно,
Найдаражэйшае...

Яно,

Адзінае, было між мной,
Маёй загінуўшай сям'ёй
І краем вечнасці самой...
Ляглі браты, навек ляглі,
Той зверху шчэ, той у зямлі...
Парушыў мёртвага спакой —
Крануў я мёртвага рукой —
І не зжахнуўся сцюжы я:
Была, як лёд, рука мая...
Знябыўся я тады зусім
І толькі думаў аб адным —
Што я жыву яшчэ.

А час
Даводзіць да вар'яцтва нас,
Калі мы знаем, што навек
Нас кінуў любви чалавек.
Чаму я не памёр?

Чаму
Мне кінуў лёс маю турму?
Надзея кажа нам царпець,
Не дазваляе клікнуць смерць...

IX

У часе распачнай жуды
Не знаю, што было са мной.
Згубіў пачуцце я тады
Святла, затым — і цьмы самой.
Стаяў, — ні думак, ані слёз, —
Як камень у каменне ўрос,
Спавіты горам, з гора п'ян,
А ў галаве — туман, туман.
Скрозь цьмяна, просвіту нідзе:
То ноч — не ноч, і дзень —
не дзень,
І не астрожны кляты змок,
Што муціць аслабелы зрок, —
Пустапарожні скрозь прастор
Без руху, часу і без зор,
Прымацаванасць без акрэс,
Сляпой маўклівасці навес
Без перамен добра і зла:
Адна застыласць тут была,
Замёршы акіян быцця,
І ў ім — ні смерці, ні жыцця...

X

Святло ў душу маю прыйшло:
Птушыны спеў прынёс святло.
Ён змоўк. І зноў дасяг вухэй.

Ці ёсць на свеце што мілей?
Удзячна здзіўлены я быў,
Вачыма навакол сачыў.
І на кароткі гэты міг
Мой неадлучнік — сум — прыціх,
Ды хутка зноў прыйшоў назад
Да рэчаіснасці пагляд.
І столь сышлася са сцяной
Каля мяне і нада мной.
І там, праз шчыліну ў сцяне,
Адкуль і сонечны прамень
Ледзь пранікаў на вохкі глей,
Я ўбачыў птушку. Весялей,
Бесклапатнай, чым паміж дрэў,
Яна выводзіла свой спеў.
Прыгожая, з блакітам крылц,
А спеў пра тысячу драбніц
І быццам для мяне ідзе.
Над гэту птушку прыгажэй
Нідзе не бачыў я даўней
І не пабачу мо нідзе...
Падобна мне — была яна
Без друга мілага, адна,
Хоць напалову менш, бадай,
Ёй быў знаёмы мой адчай.
Прынесла ласку мне ў той час,
Калі апошні брат мой згас,
Ніхто на свеце больш не жыў,
Які б так мною даражыў.
Спяваючы на той сцяне,
Вярнула і прытомнасць мне;
Не знаю, ці была ўжо шмат
Пясняркай вольнаю яна,
Ці толькі вырвалася з крат,
Каб сесці тут, на край акна...
І шчабятлівая! Цяпер,
Як давлялося мне цярапець,
Пазнаць няволі горкі смак, —

Табе не зычу аніяк
 Падобнай долі, мук цяжкіх,
 Як і наогул для жывых...
 А можа, гэта прыгажосць —
 Небеснакрылы, райскі госць?
 Даруй мне, божухна, мой грэх —
 З той думкі брала ў слёзы, ў смех:
 Мне ўсё здавалася спярша,
 Што гэта братава душа...
 Урэшце, спеў яе заціх,
 Зляцела птушка з воч маіх
 І гэтым самым знак дала,
 Што несмяротнай не была.
 Хіба ж пакінуць бы пасмеў
 Брат брата роднага ў турме
 Жывым, забытым мерцвяком
 У склепе пад дваіным замком?
 Застаўся я адзін-адным,
 Як хмарка ў небе веснавым,
 Адна на ўвесь шырокі свет,
 Як буры ледзь прыкметны след.

XI

Хоць кат — турэмны вартаўнік,
 Да слёз нявольнікаў прывык,
 Бо не турэмшчык і не кат
 Пакуту церпяць каля крат,
 Аднак і іхніх душ скала
 Якуюсь трэшчыну дала:
 Мяне не прыкавалі зноў
 Да заімшэлых камянёў.
 У перарваных ланцугах
 Цяпер хадзіў я ў тых мурах,
 Удоўж і ўперак, з краю ў край
 Усё вадзіў мяне адчай.
 Пасля прыводзіў зноў туды,
 Адкуль пачатак быў хады...

Я так абходзіў пакрысе
Усе слупы, куточки ўсе...
Сцярогся я, калі ішоў,
Каб не трывожыць братні схоў.
Калі ж неасцярожны рух
Іх закранаў — сцінаўся дух,
І сэрца у грудзях маіх
Крышылася ад думак тых...

XII

Зрабіў прыступку я ў сцяне.
Не для таго, каб збегчы мне,
Бо ўсіх навечна пахаваў,
Каго любіў і шанаваў,
І свет шырокі за сцяной
Мне быў бы большаю турмой.
Застаўся хоць бы брат, ці сын,
Ці сябра ў горы тым — адзін...
І я шчаслівы быў амаль:
Мяне па іх спаліў бы жаль...
Але цікавіўся з-за крат
Павольны кінучь свой пагляд
На чараўнічы ўвесь прастор,
На хараство высокіх гор.

XIII

Як і ў даўнейшыя часы,
Былі яны ў вянку красы.
Не ведалі раптоўных змен,
Падобна мне, ў задусе сцен.
Тысячагоднія снягі
Пабачыў на хрыбтах вышынь,
І возера, як пас даўгі,
І Роны паўнаводнай сіль —
Ляглі ніжэй, былі бліжэй
Уцехаў для маіх вачэй...
У скалах выкрышыўшы роў,

Струмень па ім звяргаўся, роў.
Каля далёкае гары
Бялелі горада муры.
Былі над імі, як снягі,
Узвівы ветразяў тугіх,
Яны ляцелі ўдалачынь
Па сіні вод у неба сінь...
Была там выпачка адна,
Нібы ўсміхалася яна
Мне ў самы твар тады.
Не большай выдалася мне,
Чым наша шыбіна ў акне.
Было там дрэў высокіх тры,
Паўз іх шумелі з гор вятры,
І кветкі слалі далавах
Пялёсткі нежныя і пах —
Тады каля вады...
Глядзеў уніз — адна вада,
Снавала рыбак чарада,
Арол лунаў па-над зямлёй,
Па-над вадой, перада мной.
Праз крат іржавых пераплёт
Я марыў — мне б ягоны лёт!
І вочы ела горыч слёз,
Іх нечуваны сум прынёс...
Я шкадаваў, пракляўшы страх,
Аб перарваных ланцугах.
Калі вярнуўся я назад,
Спакусны кінуў далягляд —
Глынула цьма мяне ізноў,
Цяжарам стала нада мной,
Як блізкага апошні схоў,
Як века над яго труной,
Якога ад бясконцай цьмы
Жадалі выратаваць мы.
Так воля вочы раніць нам,
Што змрок турмы для іх — бальзам...

XIV

Міналі дні, ішлі гады,
Не заўважаў я іх тады,
Не меў надзеі для вачэй,
З якой бы стала мне лягчэй.
Прыйшоў народ нарэшце ў лёх,
Мне волю даць прыйшлі яны.
А я здзіўляцца ўжо не мог
І не пытаў: «Нашто? Чаму?»
Былі уцехі мне адны —
Ці з кайданоў, ці ў кайданы, —
Я звык любіць сваю турму.
І покуль гэты дзень прыйшоў
Аковы паскідаць далоў, —
Прытулкам стаў мне мур цяжкі,
Дзе я ўладар быў, ды які!
Яны, здавалася мне, тут,
Каб адабраць мой дом, мой кут,
Дзе з павукамі дружбу меў,
На іхні змрочны лоў глядзеў,
Сачыў за шмыганнем мышэй
У бляску месячных начэй.
А хто б сябе трымаў інакш?
Для нас наш лёс быў замак наш,
І я меў сілу, як манарх,
Слабейшым несці смерць і жах.
Але, мо здзівіць гэта вас,
Быў супакой заўжды у нас.
Я нават к ланцугу прывык —
Настолькі часу ўплыў вялік!
Таму ўздыхнуў я па турме,
Калі вярнулі волю мне...

Ліпень 1816 г.

МОЙ ТАСТАМАНТ

Жыў я тут з вамі, пакутаваў з вамі і плакаў,
Сёння ад вас адыходжу навекі ў нябыт я.
Варты пашаны не быў для мяне абьякім,
Ваша нядоля тугою маёй апавіта.

Не пакідаю ніякага спадчынаёмца,
Ані для лютні маёй ні наймення.
Імя маё праляціць, як маланка, пад сонцам,
Будзе, як пошчак, ісці праз усе пакаленні.

Тыя, што зналі мяне, у паданнях адзначце,
Што маладосць сваю ўсю я аддаў для народа.
На баявым караблі быў заўсёды на мачце,
Гінуць пачаў карабель — з ім пайшоў і пад воду.

Хто будзе думаць аб лёсах айчыны каханай,
Калі ў ім знойдзецца кропля святога сумлення,
Скажа, што дух мой быў славаю продкаў убранны
І не бывала на ім жабраваных адзенняў.

Прыйдучь няхай дружбакі мае ўночы, пры зорах,
Возьмуць з грудзей маё сэрца і спяляць з альвасам.
Той, што дала гэта сэрца, хай вернецца порых:
Доўг свой адбуду і свету, і матцы тым часам.

Хай дружбакі мае сядучь ля поўнае чары,
Сховы мае хай зап'юць хоць уласнай нядоляй.
Духам я стану — з'яўлюся да іх, як прымара,
Дасць Бог пакуту — не ўбачымся больш мы ніколі.

Я заклінаю: жывыя, надзею не трацьце!
Перад народам трымайце асветы паходню.
Трэба памерці — адзін па адным памірайце,
Але руйнуйце варожую сілу вы штодня.

Што да мяне — вам маленькую дружбу пакіну,
Тых, што маглі пакахаць маё гордае сэрца.
Згодзен пайсці ў неаплаканую дамавіну,
Доўг свой увесь я адбыў напярэдадні смерці.

Здолее хто цераз свет, абьякасці поўны,
Так перайсці, як вось я перайшоў, без авацый?
Быць рулявым на напоўненым духамі чоўне,
Так, як яны, непрыкметна з жыццём развітацца?

Ўсё ж застанецца мая вам фатальная сіла,
Што пры жыцці магла толькі... чало мне аздобіць.
Будзе нябачна гнясці вас яна да магілы,
Можа калі хлебажорцаў анёламі зробіць.

ДА А. П.

«Пан вялікі, — пішучь у газеце, —
З сваім грэшным целам развітаўся».
Далібог, не чуў я, што на свеце
Жыў той пан і ў нашым нават часе.
Шмат паноў і ясных, і вяльможных
Адыходзіць у нябыт навекі.
Мне ж здаецца, хоць я немажоны, —
Можна жыць па смерці чалавеку.
Хоць нядоўга — перабуду згубу
І уладзе часу не паддамся:
Або ў сэрцы друга жыць я буду,
Або ў песні у сваёй, прынамсі,
Не надхмарныя ж мае надзеі!
Мы аднолькавымі станем потым:
І вяльможныя ўсе дабрадзеі,
І хто ніў аблівае потам,
І хто дні марнуе ў весялосці,
Пехатою хто, а хто ў карэце —
На адным сустрэнуцца пагосце,
На адной з'яднаюцца ўсе мэце.
Трывалейшы — знойдзе узгалоўе
Спаміж чатырох дасок яловых,
А каму пад карак квола-нежны
Прывязучь здаля эбен замежны.
Мармур пышны над аднымі стане,
А другім паложачь просты камень.
Каля хвоі ляжа камень просты,
Мармур кіпарысамі аточачь.
Покуль мохам парасце убоства,
Мармур пышны час на жвір здрузгоча.

ЖАВАРАНКУ

Што тваё сэрца трывожыць,
Што у галоўцы сабрана,
Выпеваць, птушачка, можаш
Без выдавецкага плана.

Бог твой спеў ласкай сустрэне,
Кіне зярнятак на поле,
А на закуску, па зерні,
Мушку злавіць ён дазволіць.

З добрай такой дапамогай
Песні прыносіць натхненне.
Ўвесь ганарар твой у Бога,
А не ў ліхвярскай кішэні.

ТЫ ПАМЕРЦІ НЕ ПАВІННА

Мкнуць хвіліны, мкнуць гадзіны,
А за імі зімы, леты.
Трапіш так у дамавіну
Ты, залётны госць сусвету.

Павандруе дух сірочы
У нябесных вышыні.
А труну павук паточыць,
Парахно касцей раскіне.

Перад тым жа труп застылы
Урачыста несці мусяць.
І прамоўца любаміла
Пра цябе народу схлусіць.

З плачам пекным апранецца
У жалобу, як да балю,
І яна... Друг адгукнецца
Вершам сумным, поўным жалю.

Вось і ўсё, бадай, для цела,
 Ды зямлі вільготнай грудзе...
 Дзе ж усё, што летуцела,
 Што агнём паліла грудзі?

Ўсё пагасла, ўсё патухла —
 Думкі, сэрца, шчасце, слёзы.
 Рэшткі ўсе, як пацяруху,
 Вецер звее ў ніцы лозы.

Песня! Я ў табе пакіну
 Варгы неба дар нябесны!
 Ты памерці не павінна,
 А з табой і я ўваскрэсну!

Нелюдзь, пэўна, мкнуцца будзе
 Здратаваць цябе і сцерці.
 Але знойдуцца і людзі
 Паратунак даць ад смерці!

ГЕТМАН ПОЛЬНЫ

Старажаўнерская гутарка

Бо калі дома львамі бязлітаснымі будзеце,
 у часе грозным станеце, як авечкі ў рэзніцы.

Пётр Скарга

1

Пад узгоркам, дзе стала вёска,
 Татар чакае панскае войска,
 Дабеглі чуткі, што познім часам
 Арда тут будзе сёння з папасам.
 «Як толькі ткнецца арда з даліны,
 З усіх бакоў вы абняць павінны.
 Для абароны хацін вясковых
 Не пашкадуйце мячоў сталёвых!» —
 Так план накрэсліў для гэтай справы
 Вяльможны гетман польнай булавы.

2

Хто закаваны ў сталёвы панцыр,
І Бога можа не пабаяцца.
У вёсцы шляхта з абозным збродам
Глуміцца стала па-над народам.
Ламаюць свірны, рабуюць хаты,
Галосцяць, енчаць ад іх дзяўчаты.
Валам рабочым сякуць галовы,
А хто заплача — б'юць дадаткова.
І хто ж смяецца з тае расправы? —
Вяльможны гетман польнай булавы!

3

Да гэтай вёскі на шэрым змроку
Прыйшлі татары, пачулі ёкат.
«Не будзе бога вышэй Алаха!
Наш Сулейман тут дае ім жаху!
Дзе Сулеймана нага ступала,
Там застаецца спажывы мала.
Мы лепш на замак хадзем паходам,
Каб скончыць справу адным заходам.
У замку вораг жыве крывавы —
Вяльможны гетман польнай булавы».

4

Рабуе шляхта не горш татараў,
А ў небе водбліск другіх пажараў.
Як глянуў гетман — закалыхаўся:
«На конь, панове! Мой двор заняўся!..»
Пакуль на коні, пакуль пагоня,
Там засталіся адны галоўні:
Што пагарэла, што паламана,
А гетманова ў палон забрана...
Заплакаў горка слязьмі няславы
Вяльможны гетман польнай булавы.

Максім Рыльскі

МОВА

...Трэба даглядаць наш сад.

Вальтэр

Як пораст вінаграднае лазы,
Мілуйце мову. Пільна й неадкладна
Бур'ян паліце. Каб чысцей слязы
Яна была. Надзейна і дакладна
Яна заўжды хай служыць вам усім,
Хоць і жыве жыццём сваім жывым.

Паслухайце, як акіян спявае —
Народ гаворыць. З шумам морскіх вод
Любоў і гнеў. На свеце не бывае
Настаўнікаў мудрэйшых, чым народ.
Тут што ні слова — перлаў зіхаценне,
І чалавек, і праца, і натхненне.

Збірайце плён, як рупны гаспадар
Плады збірае ў дагляданым садзе.
Народны слоўнік — гэта пышны яр,
Цудоўны скарб ён дасць вам пры даглядзе.
Не майце гневу да маіх парад
І не лянуйцеся вы свой дагледзець сад.

* * *

Дыханне восені ужо на кветкі пала.
У зеляніне дрэў сумуе дзе-нідзе
пажоўклы ліст. Празрыста, ціха стала,
блакітны халадок прысадамі брыдзе.

Так і ў крыві маёй я чую ціхі голас,
што восень і праз дні мае ідзе-брыдзе...
І хоць яшчэ густы і чорны маю волас,
яго кранула восень срэбрам дзе-нідзе.

Дакуль хаджу зямлёю мілай гэтай,
дыханнем дум маіх і песень веснавых
ад ветру затулю душы маёй я кветкі,
каб сцюжа восені не загубіла іх.

Ім старасці няма. Любоў іх да радзімы
ім маладосць дае пад поглядам тваім.
Затым і восень радасна сустрэну з імі
і да канца жыцця ўсё буду маладым.

Кароткі жыццяпіс Уладзіміра Дубоўкі

1900, 2 (15) ліпеня — нарадзіўся ў вёсцы Агароднікі Манькавіцкай воласці Вілейскага павета Віленскай губерні (цяпер — Пастаўскі раён).

1906–1912 — вучоба ў Манькавіцкай сярэдняй школе.

1912–1914 — вучоба ў Мядзельскай двухкласнай вучэльні.

1914–1918 — вучоба ў Нова-Вілейскай настаўніцкай семінарыі.

1918 — вучоба на гісторыка-філалагічным факультэце Маскоўскага дзяржаўнага ўніверсітэта.

1918–1919 — праца настаўнікам пачатковых класаў у Навасільскім павеце Тульскай губерні.

1919–1921 — служба ў Чырвонай арміі.

1921–1925 — вучоба ў маскоўскім Літаратурна-мастацкім інстытуце імя В. Брусава.

1921 — у газеце «Савецкая Беларусь» за 28 мая надрукаваны першы верш «Сонца Беларусі» (пад псеўданімам Бладзь Дубоўка).

1922 — у альманаху «Маладая Беларусь» апублікаваныя пераклады з Дж. Г. Байрана «Габрэйскія матывы». У газеце «Наша будучыня» з’явіліся нізкі вершаў «На чужыне», «Адраджэнцам» і легенда «Дзяўчына».

1922–1923 — праца школьным інспектарам пры Наркамасветы РСФСР, рэдактарам беларускага тэксту «Весніка СНК, ЦВК, СПА СССР».

1923 — заснаванне літаратурнага згуртавання «Маладняк».

1923 — выходзіць першы зборнік вершаў «Строма» (Вільня, выдавецтва газеты «Наша будучыня»).

1924–1924 — праца ў Беларускам прадстаўніцтве пры ўрадзе СССР.

1925 — у часопісе «Маладняк» (№ 7) надрукаваная паэма «Там, дзе вазёры». У бібліятэцы «Маладняка» выйшлі асобным выданнем паэма «Там, дзе кіпарысы» і зборнік вершаў «Трысцё».

1926, 26 траўня — заснаванне літаратурна-мастацкага згуртавання «Узвышша». Выйшаў у свет зборнік вершаў «Credo». 29 верасня напісаны верш «На ўшанаванне новага падзелу беларускай зямлі». У лістападзе — удзел у працы Акадэмічнай канферэнцыі па змене беларускага правапісу і азбукі.

1926–1930 — рэдактар «Збору законаў і загадаў рабоча-сялянскага ўрада СССР», першы рэдактар часопіса «Беларускі піянер».

1927 — у часопісе «Узвышша» апублікаваная паэма «Кругі». У Маскве выходзіць зборнік вершаў «Наля». У часопісе «Беларуская культура» (№ 1) ананімна надрукаваны верш «За ўсе краі, за ўсе народы свету...» («На ўшанаванне новага падзелу беларускай зямлі»).

1928 — у часопісе «Узвышша» надрукаваная паэма «Урачыстая дата».

1928 — нараджэнне сына Альгерда.

1929 — выходзяць у свет паэмы «І пурпуровых ветразяў узвівы» і «Браніслава». Падрыхтаваны да друку паэма «Штурмуеце будучыні аванпосты» і зборнік вершаў «Дэпешы без адрасу», якія апублікаваныя не былі. Макет «Дэпешаў без адраса» адшукаў у архіве Л. Бэндэ Р. Барадулін, а паэма «Штурмуеце будучыні аванпосты» была надрукаваная ў «Выбраных творах» (1965).

1930, 20 ліпеня — арышт.

1930, 30 ліпеня — этапаванне ў мінскую турму ДПУ.

1931 — пераклад у турме паэмаў Дж. Г. Байрана «Шыльёнскі вязень» і «Паломніцтва Чайльд Гарольда»; тамсама напісаныя вершы «Забывься ты...», «З-за кратаў» і «Зраднікам».

1931, 10 красавіка — высылка на 5 гадоў у Яранск Вяцкай губерні.

1932 — жыццё ў Яранску.

1933 — прымусовы пераезд у вёску Шышурга, пазней — у горад Чэбаксары.

1935, ліпень — чарговы прысуд да пазбаўлення волі на 5 гадоў.

1937 — новы арышт у Чэбаксарах і чарговы прысуд (10 гадоў зняволення).

1939 — у часопісе «Калоссе» (Вільня) надрукаваная паэма «І пурпуровых ветразяў узвівы».

1939 — праца на будоўлі ў Новым Бірабіджане.

1947 — пасля заканчэння 10-гадовага тэрміну зняволення пераезд у горад Зугдзідзі (Грузія); праца рахункаводам у канторы чайнага саўгаса Наразені. Туды ж прыязджае і жонка паэта Марыя Пятроўна.

1949 — арышт і апошні прысуд да 25 гадоў зняволення.

1957, лістапад — рэабілітацыя.

1958 — прыём у Саюз пісьменнікаў.

1958 — пераезд на сталае жыхарства ў Маскву.

1959 — у Дзяржаўным выдавецтве Беларусі выходзяць «Выбраныя творы» з прадмоваю П. Глебкі.

1959 — наведванне Кіева, падарожжа па Палессі.

1960 — у Дзяржвыдзе БССР выходзіць кніжка казак «Цудоўная знаходка».

1961 — выходзяць з друку кнігі «Як сінячок да сонца лётаў» і «Палеская рапсодыя». У ленінградскім аддзяленні выдавецтва «Советский писатель» выходзіць зборнік «Золотая раница» (у перакладзе Г. Ахматавай, Ус. Раждзественскага, М. Браўна).

1962 — у Дзяржвыдзе БССР выходзіць зборнік казак «Мілавіца». За зборнік «Палеская рапсодыя» паэт уганараваны Літаратурнай прэміяй імя Янкі Купалы.

1963 — выходзяць асобным выданнем казка «Дзівосныя прыгоды» і зборнік казак «Кветкі — сонцавы дзеткі»; у часопісе «Полюмя» (№ 1) друкуецца аўтабіяграфічны нарыс «Сярод людзей добрых».

1964 — у выдавецтве «Беларусь» выходзяць «Санеты» У. Шэкспіра ў перакладзе на беларускую мову У. Дубоўкі.

1965 — у выдавецтве «Беларусь» выходзяць з друку «Выбраныя творы» ў 2 тамах і перакладзеныя на рускую мову казкі «Кто сильнее», «Чудесное приключение».

1966 — у зборніку аўтабіяграфій «Советские писатели» (выдавецтва «Художественная литература», Масква) друкуецца жыццяпіс паэта «Среди людей добрых».

1967 — у Ленінградзе выходзіць паэтычны зборнік «Полесская рапсодыя», у выдавецтве «Беларусь» — аповесць «Жоўтая акацыя».

1968 — у выдавецтве «Народная асвета» выходзіць зборнік «Казкі».

1969 — у выдавецтве «Беларусь» выходзіць аповесць «Ганна Алелька».

1970 — у серыі «Бібліятэка беларускай паэзіі» выходзіць зборнік выбраных вершаў; у Маскве — аповесць «Желтая акация».

1973 — у выдавецтве «Мастацкая літаратура» выходзіць зборнік аповяданняў «Пялёсткі».

1974 — у выдавецтве «Мастацкая літаратура» выходзіць дзіцячая аповесць «Як Алік у тайзе заблудзіўся».

1975 — у альманаху «Дзень паэзіі» друкуецца паэма «Усходняя казка і сібірская быль»; у выдавецтве «Мастацкая літаратура» выходзіць апошняя прыжыццёвая кніга «Залатыя зярняты».

1976, 20 сакавіка — смерць паэта; прах яго пахаваны ў калумбары Нікольскага манастыра ў Маскве.

*Ігар ПРАКАПОВІЧ,
Дзмітрый ДАВІДОЎСКИ*

Каментарыі

Творы друкуюцца паводле зборнікаў «Строма» (Вільня, 1923), «Трысцё» (1925), «Средо» (1926), «Наля» (Масква, 1927), Збору твораў у 2 тамах (1965) і аднатомніка «О Беларусь, мая шыпшына» (2002). Іншыя крыніцы агаворваюцца асобна.

ВЕРШЫ

На чужыне (с. 50); *Летуценні* (с. 54); *Адраджэнцам* (с. 59). Упершыню гэтыя нізкі вершаў былі надрукаваныя ў газ. «Наша будучыня» за 16 (2) снежня 1922 г. Пазней яны склалі першы зб. У. Дубоўкі «Строма» (Вільня, 1923).

Вясна на чужыне (с. 50). Упершыню — час. «Маладое жыццё», 1922, № 2. *Гарэцкая Ганна* (1902–1922) — сястра Максіма і Гаўрылы Гарэцкіх. Вучылася ў Маскве, уваходзіла ў грамадскую арганізацыю Беларускага студэнцтва; трагічна загінула ў 1922.

Адраджэнцам (с. 59). *Лойка Міхаіл* (1892–1937) — беларускі вучоны-эканаміст, географ, матэматык. З 1921 г. у Маскве: загадчык Бюро беларускіх секцый Наркамасветы РСФСР, прадстаўнік Наркамасветы БССР пры Наркамасветы РСФСР. У 1924 г. выкладчык географіі ў Камуністычным універсітэце нацыянальных меншасцяў Захаду. У 1920-я актыўны ўдзельнік культурнага жыцця беларускіх студэнтаў у Маскве. У 1931–1933 гг. навуковы сакратар, намеснік дырэктара Інстытута эканомікі АН БССР. Расстраляны ў 1937 г.

Спагадае хто? (с. 59). *Гарэцкі Гаўрыла* (1900–1988) — геолаг, географ, эканаміст, статыстык, дэмограф, публіцыст, грамадскі дзеяч. Акадэмік Беларускай акадэміі навук. Брат М. Гарэцкага.

«Ад крывіцкіх балотаў да тундраў Сібіру...» (с. 64). *Алесь Гарун* (сапр. Прушынскі; 1887–1920) — беларускі паэт, публіцыст і палітычны дзеяч.

Дзяўчына (с. 65). Упершыню — газ. «Наша будучыня» за 14 траўня 1922 г., у «Выбраных творах» — пад назвай «Камсамолка Ганна».

Я шкадую усё ж ткі сябе (с. 72). Упершыню — у зб. «Средо».

Ты руку сваю забінтавала (с. 73). Упершыню — у зб. «Трысцё».

Пачынаецца з-пад хмар вандроўных (с. 74). Упершыню — у зб. «Трысцё».

Нават мора змяніла свой колер (с. 75). Упершыню — у зб. «Трысцё» 19 жніўня 1924 г. У. Дубоўка, А. Александровіч і А. Вольны адшукалі ў Ялце магілу М. Багдановіча і ўсталявалі на ёй крыж з таблічкай.

Змрок імклівіў (с. 76). Упершыню — у зб. «Трысцё».

Нафарбавала навошта вусны (с. 76). Упершыню — у зб. «Трысцё».

Абяруч прыціснула скроні (с. 77). Упершыню — у зб. «Трысцё».

«Бра...гінь» (с. 79). Упершыню — у час. «Полымя» (1924, № 4); друкуецца па гэтым выданні.

Сцежка (с. 82). Упершыню — у зб. «Credo».

Пакуль (с. 83). Упершыню — у зб. «Credo».

Кляновыя лісты (с. 84). Упершыню — у зб. «Трысцё».

Грахі чубатыя (с. 92). Упершыню — у зб. «Трысцё». У паслялагерны час твор быў перапрацаваны ў паэму «Крычаўская спакуса» (дагуецца паэтам 1925–1958 гг.).

Вашчыла Васіль (1690–1744) — кіраўнік Крычаўскага антыфеадальнага паўстання 1743–1744 гг., вайт в. Селішчы Крычаўскага староства.

Селінская зборня — сялянскі рух у Беларусі ў XVIII–XIX стст.

Пярвушка Шэршань — адзін з кіраўнікоў Крычаўскага паўстання.

Князь Трубяцкі Аляксей (1700 ці 1704 — 1776) — капітан Ізмайлаўскага палка, які ўдзельнічаў у задушэнні паўстання.

Нікне ўсё ў нейкай шэрай мгле (с. 99). Упершыню — у зб. «Credo».

Часіна ды з сокам рабіны (с. 100). Упершыню — у зб. «Credo».

Паляжам мы (с. 101). Упершыню — у зб. «Credo».

Вы мелодый не слухаеце (с. 101). Упершыню — у зб. «Credo».

Выйду, выйду, дзе гораду грукат (с. 102). Упершыню — у зб. «Credo».

Дзіваваўся і так кахаў (с. 103). Упершыню — у зб. «Credo».

Вохкія сцежкі (с. 104). Упершыню — у зб. «Credo».

І гінуплі яны (с. 104). Упершыню — у зб. «Credo».

Клеапатра VII Філапатар (69–30 да н.э.) — апошняя царыца эліністычнага Егіпта з македонскай дынастыі Пталемеяў (Лагідаў), славатая прыгажуня. Каханка Цэзара і Антонія.

Пампеі — старажытнарымскі горад, пахаваны пад пластом вулканічнага попелу ў выніку вывяржэння Везувія 24 жніўня 79 г.

Кармазынам асмужаны (с. 105). Упершыню — у зб. «Credo».

Рафаэль Санці (1483–1520) — італьянскі жывапісец, графік і архітэктар, адзін з найвялікшых майстроў эпохі Адраджэння. Магчыма, У. Дубоўка мае на ўвазе скульптуру «Хлопчык на дэльфіне», створаную вучнем Рафаэля Ларэнцэта (1490–1541).

Песня, ўшчунь! (с. 105). Упершыню — у зб. «Credo».

Далёкае мы любім надта (с. 106). Упершыню — у газ. «Савецкая Беларусь» за 30 ліпеня 1925 г. з наступным каментарам: «“Акружны пінскі суд на вызной сесіі ў Лунінцы 20 ліпеня г. г. вынес смяротны прыгавор беларускаму паўстанцу Янку Глушку. Пасля абвяшчэння прыгавору Глушка заявіў, што не хоча карыстацца з права звярнуцца да прэзідэнта Польшчы аб памілаванні. Прыгавор выкананы 21 ліпеня” (“Kurjer Poglany”, № 202)».

А ты, сіраціна, жыві (с. 107). Упершыню — у зб. «Credo».

Сінявокая мая (с. 107). Упершыню — у час. «Малады араты» (1925, № 5).

Навала мінула (с. 108). Упершыню — у зб. «Credo».

Машына напорна (с. 109). Упершыню — у зб. «Credo».

Апошняя песня (с. 109). Упершыню — у газ. «Савецкая Беларусь» за 7 кастрычніка 1925 г.

Калініншчына (с. 110). Упершыню — у газ. «Савецкая Беларусь» за 8 верасня 1925 г. пад назвай «Падарожнае». Назва «Калініншчына» з’явілася ў зб. «Credo».

Калініншчына — былая Калінінская акруга (сёння Клімавіцкі раён), дзе сакратаром акружнага камітэта камуністычнай партыі працаваў Алесь Адамовіч, які быў арыштаваны ў 1930 г. На допытах паказаў, што Калініншчына «праз беларусізацыю зрабілася чымсьці кшталту белага крумкача». У 1925 г. А. Адамовіч быў змушаны пакінуць Калінінскую акругу, таму прысвячэнне яму У. Дубоўкам паэмы выглядае як развітанне з сябрам.

Адамовіч Аляс (1900–1937) — партыйны і дзяржаўны дзеяч БССР. Арыштаваны ў 1930 г. па справе «Саюза вызвалення Беларусі». Пакаранне адбываў спачатку ў Салавецкім, затым у Беларуска-Балтыйскім канцлагерах НКУС. У 1937 г. расстраляны.

Мураўёў Міхаіл (1796–1866) — генерал-аншэф, генерал-губернатар віленскі, кіраўнік імперскай карніцкай экспедыцыі ў Літве і Беларусі падчас паўстання 1863–1864 гг.

Каяловіч Міхаіл (1828–1891) — гісторык, публіцыст, вядучы ідэолаг «заходнерусізму».

«...А разам і не аднаго фон Карла, да якога часова надстаўлена кароткае Ё» — у прыведзенай цытаце Цішка Гартны такім чынам здзекваецца над вялікай колькасцю этнічных немцаў сярод вайскоўцаў і чынавенства Расійскай імперыі.

Цішка Гартны (сапр. Жылуновіч Зміцер; 1887–1937) — беларускі дзяржаўны дзеяч і пісьменнік, загінуў падчас сталінскага тэрору.

Не кажы — запявайце цымбалы (с. 116). Упершыню — у час. «Малады араты» (1925, № 17–18) разам з вершамі «О Беларусь, мая шыпына» (першы варыянт) і «Палыны пасівелі на ўзгорку». Пазней — у зб. «Наля».

Думкі лятуць (с. 119). Упершыню — у зб. «Наля».

Часам успомнішся нечакана (с. 121). Упершыню — у зб. «Наля».

Ой! Ды як жа загарэлася неба (с. 122). Упершыню — у зб. «Наля».

Дарагая... каханая... (с. 122). Упершыню — у зб. «Наля».

О Беларусь, мая шыпына (с. 123). Упершыню — у час. «Аршанскі маладняк» (1926, № 2). Верш існуе ў некалькіх варыянтах. Пакладзены на музыку М. Куліковічам (гл.: Куліковіч М. Беларускі песенны зборнік. Кліўленд [Канада], 1960).

Цяля за цяляй (с. 124). Упершыню — у зб. «Наля». Прывесчаны Гаўрылу Гарэцкаму.

Наля (с. 124). Часткова — у час. «Чырвоны сейбіт» (1926, № 2), цалкам — у зб. «Наля».

Трыціх (с. 136). Упершыню — у зб. «Наля».

Завіліся струны (с. 137). Упершыню — у зб. «Наля».

Калі вусны шапталі (с. 138). Упершыню — у зб. «Наля».

Акорды, акорды (с. 138). Упершыню — у зб. «Наля».

Зубцамі чорных, стрыжаных валос (с. 139). Упершыню — у зб. «Наля».

Цягнік спяшаўся (с. 140). Упершыню — у зб. «Наля».

За шумела лебяды надрыўна (с. 140). Упершыню — у зб. «Наля».

Загадаю крозам, каб заціхлі (с. 141). Упершыню — у зб. «Наля».

Плач навальніцы (с. 142). Упершыню — у зб. «Наля».

Тычына Паўло (1891–1967) — украінскі паэт, дзяржаўны і грамадскі дзеяч, акадэмік АН Украіны (1929).

«Ведаю, што і я памру, як і ўсе...» (с. 150). Упершыню — у зб. «Наля».

Ці снег, ці завея (с. 151). Упершыню — у зб. «Наля».

«У Смаленску, над Дняпром шырокім...» (с. 152). Упершыню — у час. «Аршанскі маладняк» (1926, № 2).

«Я на ўзгорак выходжу круты...» (с. 153). Упершыню — у час. «Аршанскі маладняк» (1926, № 2).

Ніколі не кленчы надолі (с. 154). Упершыню — у зб. «Наля».

На ўшанаванне новага падзелу беларускай зямлі (с. 154). Верш напісаны 29 верасня 1926 г., стаў нагодай для арышту У. Дубоўкі 20 ліпеня 1930 г.

Гісторык А. Пашкевіч у артыкуле «Дзе наша Віленшчына, Нёмну хвалі...» («Наша Ніва», 5 кастрычніка 2016 г.) надрукаваў знойдзеную ім у фондах былога ЦК КПБ у Нацыянальным архіве Рэспублікі Беларусь версію дадзенага верша, у якой пасля восьмага чатырохрадкоўя ідуць радкі:

Дзе наша Віленшчына, Нёмну хвалі?
З іх лупіць скуру, ўзяўшы ў Рызе, пан.
І сёння вась Літве замацавалі
Наш гэты край, стаптаны на дзірван.

Верагодна, гэтыя радкі сапраўды належаць Дубоўку, але ж нельга выключыць і адваротнага: вядома, што папулярныя непадцензурныя вершы жылі ўласным жыццём і дапісваліся іншымі аўтарамі. На жаль, нашае выданне не прадугледжвае раздзелу «Dubia», таму мы друкуем знаходку А. Пашкевіча ў каментарыях.

«Гомельскі ганебны калідор» — у снежні 1926 г. адбылося так званая другое ўзбуйненне БССР, у выніку якога Беларусь атрымала Гомельскі і Рэчыцкі раёны, якія дагэтуль уваходзілі ў склад УССР.

«**Залатымі лёткамі...**» (с. 156). Упершыню — у час. «Узвышша» (1927, № 3).

Вядзі мяне (с. 157). Упершыню — у час. «Узвышша» (1927, № 3).

Прымружыла бровы (с. 161). Упершыню — у зб. «Зорка Венера» (1972).

Шуміць шыгаллём і лістамі (с. 162). Упершыню — у час. «Узвышша» (1927, № 3).

Прамерыць гоні шмат разоў араты (с. 162). Упершыню — у час. «Узвышша» (1927, № 4).

Крыху восені і жменька кляновых лістоў (с. 168). Упершыню — у час. «Узвышша» (1929, № 7).

3-за кратаў (с. 173). Напісаны ў 1931 г. у турме; перапраўлены на волю праз Антона Адамовіча. Упершыню — у час. «Сакавік» (Германія, г. Остэргофен, 1947, № 1). Верш быў пакладзены на музыку М. Куліковічам (гл.: Куліковіч М. Беларускі песенны зборнік. Кліўленд [Канада], 1960).

«**Забывіся ты. Схіліўся на далоні...**» (с. 174). Упершыню — у час. «Сакавік» (1948, № 1).

Здраднікам (с. 174). Упершыню — у час. «Сакавік» (1948, № 1).

Пра дзеда і ўнука (с. 174), **Як лісіца збанок тапіла** (с. 176), **Як сінячок да сонца лётаяў** (с. 176). Друкуюцца па «Залатыя зярняты» (1975)

Многа казак розных (с. 183). Друкуецца па зб.: «Залатыя зярняты» (1975).

«**Родная мова, цудоўная мова...**» (с. 188). Упершыню — у зб. «Вершы» (1970).

«**Падобны з твару да машчэй...**» (с. 189). Упершыню — у газ. «ЛіМ» за 28 студзеня 1994 г. у тэксце Б. Сачанкі «Учарашняе і сённяшняе».

Пшыркоў Юльян (1912–1980) — беларускі літаратуразнавец і крытык. Доктар філалагічных навук (1962), прафесар (1964). Лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР (1980).

Казека Янка (1915–2000) — беларускі літаратуразнавец і крытык. Лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР (1976).

Скрыган Ян (1905–1992) — беларускі празаік, публіцыст і крытык. Арыштоўваўся ў 1936 і 1949 гг.

Барысенка Васіль (1904–1984) — беларускі літаратуразнавец. Акадэмік АН БССР (1969).

Баранавых Сьмон (1900–1942) — беларускі празаік.

Шалай Макар (1906–1937) — літаратурны крытык. Сябра Беларускай літаратурна-мастацкай камуны (1927–1928). Рэпрэсаваны, расстраляны.

Куніцкі Сьмон (1902–1940) — беларускі літаратуразнавец; арыштаваны ў 1936 г., далейшы лёс невядомы.

ПАЭМЫ

Там, дзе кіпарысы (с. 192). Упершыню — у зб. «Там, дзе кіпарысы» (1925). Аўтар пазней значна перапрацаваў тэкст. Друкуецца па названым выданні.

Станкевіч Кастусь (1893–?) — настаўнік, калега У. Дубоўкі па працы ў Прадстаўніцтве БССР у Маскве.

Пеяна (дыял.) — падол; прырэдні ніжні край кашулі; палатно, якім кума накрывала дзіця пры абрадзе. Гл.: Этымалагічны слоўнік беларускай мовы. Т. 9. Мінск, 2004. С. 19.

Ай-Петры — адна з найбольш вядомых вяршынаў Крымскіх гор, вышыня — 1234,2 м.

Скутары — горад у Турцыі на Басфоры, насупраць Канстанцінопаля, прадмесцем якога ён лічыцца.

Манах — гара насупраць Ай-Петры, якая абрысамі нагадвае постаць манаха.

Інося — не так; іначай; няхай; іншая справа. Гл.: Этымалагічны слоўнік беларускай мовы. Т. 3. С. 390.

Кругі (с. 207). Упершыню — у час. «Узвышша» (1927, № 5). У «Выбраных творах» (1965) без прысвячэння Адаму Бабарэку. Друкуецца па першапублікацыі.

Бабарэка Адам (1899–1938) — беларускі пісьменнік і літаратуразнавец. Адзін з найбліжэйшых сяброў У. Дубоўкі, вядучы тэарэтык «Узвышша». Арыштаваны ў 1930 г., памёр у лагерным шпіталі.

«И рыдала молчанием глаз далеко залетевшая птица» — змененыя радкі з верша расстралянага ў 1921 г. расійскага паэта М. Гумілёва «Воспоминания» (1907).

Уладзімір Дубоўка (стаіць на заднім
плане) з роднымі. 1910-я гг.

Уладзімір Дубоўка на службе
ў войску. 1920–1921 гг.

Сустрэча
пісьменнікаў-
маладнякоўцаў
з народнымі
музыкамі
з Барысаўшчыны:
рэдактар часопіса
«Малады араты»
Ілары Барашка,
дудар Нічыпар
Шыхавец, адказны
сакратар ЦК
«Маладняка»
Уладзімір
Дубоўка, дудар
Сымон Шыхавец,
літаратурны
сакратар
«Маладняка» Язэп
Пушча. Менск,
1925 г.

Вокладка кнігі
У. Дубоўкі
«Credo». Мастак
Анатоль Тычына.
1925 г.

Язэп Пушча, Уладзімір Дубоўка, Андрэй Александровіч. 1925 г.

Уладзімір Дубоўка на I Усебеларускім з'ездзе «Маладняка». 25–29 лістапада 1925 г.

Вокладка кнiги У. Дубоўка
«Трысцё». Мастак невядомы.
1925 г.

Мiхась Чарот i Уладзiмiр Дубоўка
з украiнскiм пiсьменнiкам Васiлём
Варускiм. На адвароце надпiс:
*«Будiвнiчому Бiлоруськоi культуры
дарогому Дубовцi. В. Воруський.
Киiв. 30. VI-1926 г.»*

Уладзiмiр Дубоўка i Юрка Гаўрук. Масква, люты 1926 г.

У. Дубоўка з інжынерам-электрыкам
Б. Бурштэйнам. 1926 г.

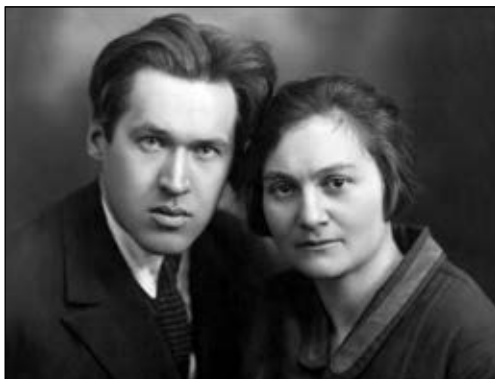
Уладзімір Дубоўка.
1925–1926 гг.

Рэдкалегія часопіса «Узвышша». Сядзяць: Кузьма Чорны, Уладзімір Дубоўка, Кандрат
Крапіва. Стаяць: Адам Бабарэка, Язэп Пушча. Менск, 1927 г.

Уладзімір Дубоўка
са старэйшым братам
Вячаславам.
Масква, 1926 г.

Уладзімір Дубоўка і Марыя Кляўс
незадоўга да вяселля. 1927 г.

З Максімам Гарэцкім.
Масква, лета 1928 г.

Літаратурнае згуртаванне «Узвышша». У першым шэрагу: Васіль Шашалевіч, Пятро Глебка, Уладзімір Дубоўка, Максім Лужанін, Кузьма Чорны, Кандрат Крапіва; у другім шэрагу: Антон Адамовіч, Уладзімір Жылка, Змітрок Бядуля, Адам Бабарэка, Язэп Пушча, Сяргей Дарожны, Тодар Кляшгорны. Менск, 1929 г.

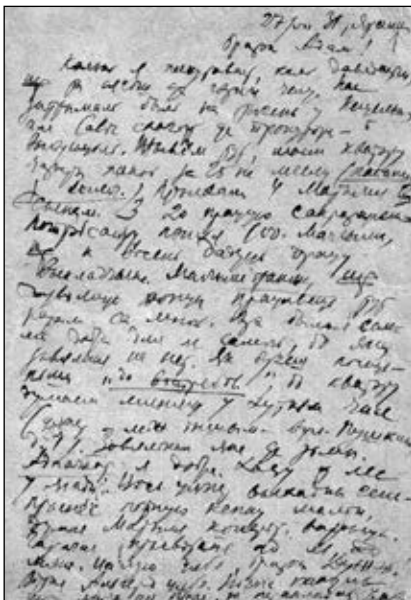
На адпачынку ў Крыме: Уладзіслава Луцэвіч, Цішка Гартны,
Анатоль Вольны, Міхась Мялешка, Уладзімір Дубоўка, Янка Купала.
Стаіць Андрэй Александровіч. Ялта, 24 жніўня 1929 г.

Вокладка часопіса
«Узвышша».
Мастак Меер Аксельрод.
1929 г.

Горад Яранск Кіраўскай вобласці, Расія.
Сюды ў 1931 г. быў высланы Уладзімір Дубоўка.
Здымак 1950-х гг.

Паштоўка Уладзіміра Дубоўкі
Адаму Бабарэку. Яранск, 27 ліпеня 1931 г.

Марыя Дубоўка з сынам Альгердам.
1931 г.

Уладзімір Дубоўка з жонкай Марыяй і сынам Альгердам. Яранск, 7 верасня 1933 г.

Адвєдаць высланага паэта прыехала маці Настасся Дубоўка.
Чэбаксары, чэрвень — ліпень 1935 г.

Альгерд Дубоўка (1928–1943), сын паэта.
Трагічна загінуў

Вайсковец і паэт
Язэп Вазёрны (1910–1938),
малодшы брат. 1933 г.

Марыя Пятроўна Дубоўка.
1930-я гг.

Вячаслаў Дубоўка, брат

Павел Дубоўка, брат

Уладзімір Дубоўка.
Пасёлак Почат Абанскага раёна
Краснаярскага краю. 1940-я гг.

Дом Дубоўкаў у пасёлку Почат. 1960-я гг.

Уладзімір Дубоўка з жонкай Марыяй каля сваёй хаты.
Почат. 1958 г.

Уладзімір Дубоўка неўзабаве
пасля вызвалення. Нарач, 1958 г.

Уладзімір Дубоўка
з Максімам
Лужаніным (справа)
і невядомым.
1959–1960 гг.

Уладзімір Дубоўка
і Канстанцыя Буйло.
1960-я гг.

1960 г.

Уладзімір Дубоўка
з літаратуразнаўцамі Людвігам
Ванковічам і Антонам
Семяновічам. 1960 г.

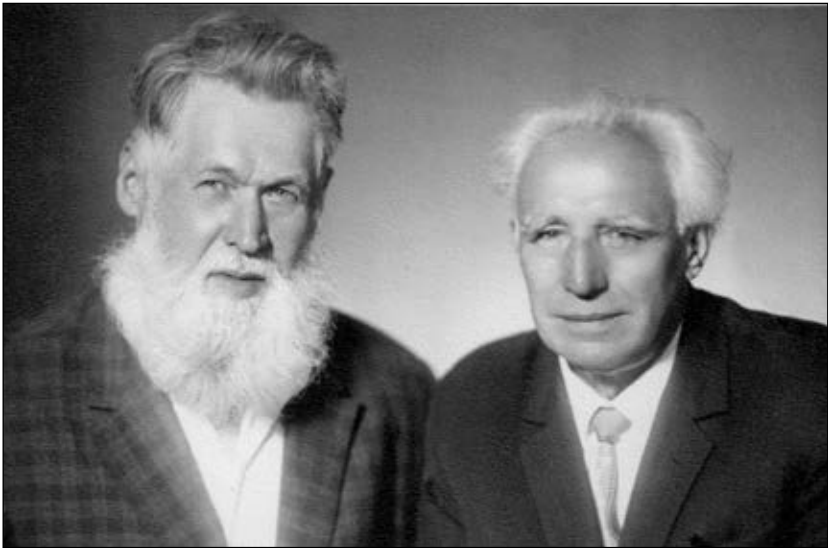

Уладзімір Дубоўка
з расійскім пісьменнікам Сяргеем
Баруздыным у ДOME творчасці
пісьменнікаў «Малееўка».
Маскоўская вобласць, 1967 г.

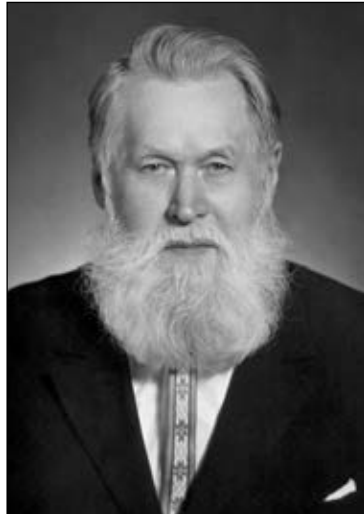

1960-я гг.

З українським письменником Пятром Панчам. Масква, 1967 г.

1970-я гг.

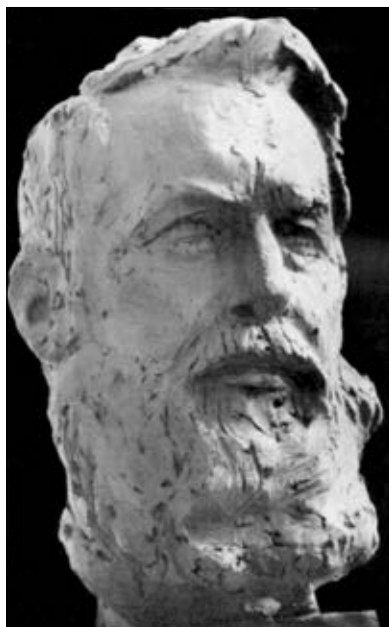
З жонкай на лецішчы
ў вёсцы Жукаўка.
1970 г.

Усталяванне ўрны з прахам Уладзіміра Дубоўкі ў калумбарыі на маскоўскіх Мікола-Архангельскіх могілках. 1976 г.

Мікола-Архангельскія могілкі — месца апошняга спачыну...

Уладзімір Дубоўка. Скульптар Міхаіл Анікушын. 1966 г.

Жылка Уладзімір (1900–1933) — беларускі паэт, перакладчык, крытык. Арыштаваны ў 1930 г., памёр у ссылцы.

«*Ад Грузін праходжу на Цвярскую*» — маюцца на ўвазе маскоўскія вуліцы. На вул. Малая Грузінская жыў У. Дубоўка.

«*Я партрэт Прушынскай бачыў сёння...*». Партрэт жонкі Станіслава Ксаверыя Прушынскага Ганны з Камароўскіх. Невядомы мастак, XVIII ст. Знаходзіцца ў касцёле Нараджэння Дзевы Марыі ў вёсцы Кямелішкі Астравецкага раёна.

І пурпуровых ветразяў узвівы... (с. 245). Упершыню — у час. «Узвышша» (1929, № 2). Другая частка паэмы пры паўторным арышце У. Дубоўкі згіннула ў архівах НКУС. Друкуецца па часопіснай публікацыі.

«*Напевае “Бяадэрку”*» — верагодна, маецца на ўвазе аперэта І. Кальмана «Бяадэра».

Галіфэ Гастон Аляксандр Агюст дэ (1830–1909) — маркіз, французскі генерал, які камандаваў версальскімі войскамі падчас задушэння Парыжскай Камуны ў 1871 г. Загадаў адзец кавалерыстаў у рэйтузы спецыяльнага пакою, якія сёння носяць яго імя — галіфэ.

Фрэнч Джон Дэнтан (1852–1925) — англійскі фельдмаршал. Падчас выканання абавязкаў лорда-намесніка Паўночнай Ірландыі вызначыўся жорсткімі дзеяннямі, якія справакавалі паўстанне ірландцаў супраць Лондана. Застаўся ў гісторыі сваёй ваеннай марынаркай, якая ўвайшла ў моду пасля таго, як Фрэнч камандаваў брытанскімі войскамі на апошнім этапе Першай сусветнай вайны.

Тамаш (Фама) — адзін з дванаццаці апосталаў, згодна з Евангеллем, не паверыў ва ўзваскрэшэнне Збавіцеля, пакуль Ісус не прапанаваў яму ўкласці пальцы ў свае раны.

Шэйн Павел (1826–1900) — педагог, этнограф, фалькларыст.

Браніслава (с. 268). У. Дубоўка пачаў пісаць паэму яшчэ ў 1925 г. Тады ж яна пачала друкавацца ў час. «Маладняк» (1925, № 7) пад назвай «Там, дзе вазёры». Але друкаванне было спыненае, і толькі ў 1929 г. з’явілася паэма «Браніслава» — у час. «Узвышша» (1929, № 4); адмыслова для гэтай публікацыі аўтар напісаў прадмову. Кампазітар М. Равенскі стварыў аднайменную оперу (лібрэта напісаў сам У. Дубоўка), але сцэнічнага жыцця яна так і не атрымала. Тэкст паэмы друкуецца па «Выбраных творах» (1965). Тэкст прадмовы ўзноўлены па часопіснай публікацыі.

«“Святы Юстын” быў перанесены, пасля пераробкі Стара-Мядзельскага касцёла на царкву, у Мосар» — гаворка пра касцёл Святой Ганны ў вёсцы Мосар Глыбоцкага раёна, пабудаваны ў 1792 г.

Вагаркі — хвалі.

Прыпонцістае — ад старой назвы Чорнага мора — Понт Эўксінскі; «прыпонцісты» — у сэнсе «прычарнаморскі».

«*Патар ностар*» — лацінская назва малітвы «Ойча наш».

Te deum vite (лац.) — як само жыццё.

Штурмуйце будучыні аванпосты! (с. 301). Паэма напісаная ў 1929 г. і падавалася аўтарам да друку ў час. «Узвышша», але не была прапушчана Галоўлітам. Друкуецца па «Выбраных творах» (1965).

Вайталоўскі Леў (1875–1941) — расійскі публіцыст і літаратурны крытык. У 1925 г. выдаў кнігу «По следам войны. Путевые записки 1914–1917 гг.».

Шэлінг Фрыдрых Вільгельм Ёзаф фон (1775–1854) — нямецкі філосаф-ідэаліст, прадстаўнік класічнай нямецкай філасофіі.

Пляханаў Георгі (1856–1918) — дзеяч расейскага і міжнароднага сацыял-дэмакратычнага руху, філосаф, прапагандыст марксізму.

Сержпутоўскі Аляксандр (1864–1940) — беларускі этнограф, фалькларыст і мовазнавец.

«*Выпісы*» — маюцца на ўвазе «Выпісы з беларускае літаратуры XIX–XX ст. Ч. 1» У. Дзяржынскага.

«*На рэках Вавілонскіх...*» — пачатак 136-га псалма.

Свінцовы век (с. 352). Друкуецца паводле аўтографа, які захоўваецца ў аддзеле рэдкіх кніг і рукапісаў Цэнтральнай навуковай бібліятэкі НАН Беларусі (ф. 14, воп. 1, адз. зах. 10). Паэт лічыў паэму нескончанай. Маецца і англійскамоўны варыянт твора. Урывак з паэмы друкаваўся ў зб. «Дзень паэзіі – 69», цалкам — у час. «Маладосць» (2013, № 8). Назва паэмы павінна была выклікаць у чытача асацыяцыі з паэмай Байрана «Бронзавы век», якую У. Дубоўка перакладаў.

«*Адзіны сцяг адзінай барацьбы ўзнімаюць Анды і узняў Афон...*» — маюцца на ўвазе народныя паўстанні ў Лацінскай Амерыцы і Грэцыі.

Франклін Бенджамін (1706–1790) — амерыканскі вучоны, філосаф, дыпламат; адзін з заснавальнікаў Злучаных Штатаў Амерыкі.

Вашынгтон Джордж (1732–1799) — амерыканскі вайсковец; першы прэзідэнт Злучаных Штатаў Амерыкі.

Мічурын Іван (1855–1935) — расійскі селекцыянер і саавад. Ганаровы чалец АН СССР (1935), акадэмік УАСГНІЛ (1935). Адзін з заснавальнікаў навукавай селекцыі сельскагаспадарчых культур.

Бербанк Лютэр (1849–1926) — вядомы амерыканскі селекцыянер і саавад.

ПЕРАКЛАДЫ

Пераклады друкуюцца па наступных выданнях: з Ду Фу, з Гэтэ — У. Дубоўка. Выбраныя творы ў 2 т. (1965); з Шырвані — Скобла М. Галасы з-за небакараю: анталогія паэзіі свету ў беларускіх перакладах XX ст. (2008); з Дж. Г. Байрана — Байран Дж. Г. Лірыка (1989); з Ю. Славацкага — Славацкі Ю. Выбранае (1959); з У. Сыракомлі — Сыракомля У. Выбраныя творы (2011); з М. Рыльскага — «Літаратура і мастацтва» (29 студзеня 1965 г.); з У. Сасюры — Сасюра У. Выбранае (1960); з У. Шэкспіра — Шэкспір У. Санеты (1964).

Уільям Шэкспір В. Санеты (с. 362). *Санет 68.* У часы Шэкспіра ў чарнявых жанчын з’явілася была мода на валасы залацістага колеру. Фарбаваць тады, як цяпер, не ўмелі. З гэтае прычыны праўдамі і няпраўдамі пачалі абстрыгаць косы ў нябожчыц, а пасля — гандляваць імі. Гэта і выклікала абурэнне паэта. *Санет 102. Філамель* — у грэцкай міфалогіі дачка афінскага цара Пандыёна, якая была збэшчаная сваім зяцем Тэрэем і пазбаўлена мовы, каб не магла расказаць пра ягоны злачын. Разам са сваёй сястрой Прокнай Філамель адпомсціла Тэрэю. Уцякаючы ад ягонай пагоні, Філамель перакінулася ў салаўя, а Прокна — у ластаўку. *Санет 107. Аўгур* — рымскі жрэц, які варажыў людзям па лёце і голасе птушак. *Санет 132. Мілавіца* — беларуская народная назва зоркі Венеры. *Санет 135.* У англійскім напісанні Шэкспірава імя — *William*. Першы склад *Will* у англійскай мове мае некалькі значэнняў, у тым ліку і *жаданне, воля*. Менавіта ў гэтым значэнні Шэкспір выкарыстоўвае частку свайго імя ў некалькіх санетах.

Дж. Г. Байран. Шыльёнскі вязень (с. 445). *Франсуа Банівар* (1493–1570) — швейцарскі гісторык і палітычны дзеяч. Гісторыя яго барацьбы супраць герцага Карла III Савойскага натхніла Байрана напісаць паэму.

ЗМЕСТ

<i>Ірына Багдановіч. «На дзіды сэрца накалю...»</i>	7
<i>Дзмітрый Давідоўскі. Узвышшы і прорвы: шлях Уладзіміра Дубоўкі</i>	37

ВЕРШЫ (1922–1975)

На чужыне	
Вясна на чужыне	50
«Ты дакляруеш мне долю і волю...»	50
Ты мне гаворыш	51
«Не трэба мне пяць на Беларусі...»	52
Жыццё нас вабіць	52
«Захапіла навальніцаю...»	53
Летуценні	
Здані	54
Пацеркі	54
«Ноч наплакалі бярозы...»	55
Не жальбую пра мінулы час я	56
«Над ставам дым, бы дым з балеі...»	56
«Не жальбую, тых дзянькоў я не шкадую...»	57
Над ставам ходзіць	57
«Імжа і склізота, і прыкрая золь...»	58
Адраджэнцам	
«Прыпыніла свой голас жалейка...»	59
Спагадае хто?	59
Спагадае хто бяздольнай?	60
«Мітусіцца лістота мяцеліцай...»	61
Залатая, асенняя раніца	62
«Балаты разлягліся абапал ракі...»	63
Балаты разлягліся абапал ракі	63
«Ад крывіцкіх балотаў да тундраў Сібіру...»	64
Дзяўчына	65
Трыпціх («Журавінамі плача восень...»)	71
Я шкадую усё ж ткі сябе	72
Ты руку сваю забінтавала	73
Пачынаецца з-пад хмар вандроўных	74
Нават мора змяніла свой колер	75
Змрок імклівіў	76

Нафарбавала навошта вусны	76
Абяруч прыціснуў скроні	77
«Бра. . . гінь»	79
Сцежка	82
Пакуль	83
Кляновыя лісты	84
Грахі чубатыя	92
Нікне ўсё у нейкай шэрай мгле	99
Часіна ды з сокам рабіны	100
Паляжам мы	100
Вы мелодый не слухаеце	101
Выйду, выйду, дзе гораду грукат	102
Дзіваваўся і так кахаў	103
Вохкія сцежкі	104
І гінулі яны	104
Кармазынам асмужаны	105
Песня, ўшчунь!	105
Далёкае мы любім надта	106
А ты, сіраціна, жыві	107
Сінявокая мая.	107
Навала мінула	108
Машына напорна	109
Апошняя песня	109
Калініншчына	110
Не кажу — запявайце, цымбалы	116
Пальцы пасівелі на ўзгорку	117
Пальцы жоўтых кляновых лістоў	118
Думкі лятуць	119
Хай звонаць шклянкамі	120
Часам успомнішся нечакана	121
Ой! Ды як жа загарэлася неба	122
Дарагая. . . каханая.	122
О Беларусь, мая шывшына	123
Цаля за цаляй	124
Наля	124
Трыпціх («Жыццё маё — ці васілёк, ці ружа...»)	136
Завіліся струны	137
Калі вусны шапталі	138
Акорды, акорды	138
Зубцамі чорных, стрыжаных валос	139
Цягнік спяшаўся	140

Зашумела лебядя надрыўна	140
Загадаю крозам, каб заціхлі	141
Плач навальніцы	142
«Ведаю, што і я памру, як і ўсе...»	150
Ці снег, ці завяя	151
«У Смаленску, над Дняпром шырокім...»	152
«Я на ўзгорак выходжу круты...»	153
Ніколі не кленчы нядолі	154
На ўшанаванне новага падзелу беларускай зямлі	154
«Залатымі лёсткамі...»	156
Вядзі мяне	157
І чаму глядзіш так	158
«Васількі збіралі, васількі...»	159
«Мінае дзень...»	160
Прымружыла бровы	161
Шуміць шыгаллём і лістамі	162
Прамерыць гоні шмат разоў араты	162
На родных прасторах	163
«Увосень, кажучь, сумныя ўсе дні...»	165
Твае вочы...	166
«У зімовы заснежаны дзень...»	167
Кожны колас мне кранае сэрца	167
Крыху восені і жменька кляновых лістоў	168
З-за кратаў	173
«Забыўся ты. Схіліўся на далоні...»	174
Зраднікам	174
Пра дзёда і ўнука	174
Як лісіца збанок тапіла	176
Як сінячок да сонца лётаў	176
Верас	181
Восень	182
Пялёсткі	183
Многа казак розных	183
«Чаму вы сумная бываеце такая...»	184
«Сітнік стаў сцяной зялёнай...»	184
Дарога	185
Дождж у Мазыры	186
«Сэрца маё гаравала нямала...»	187
«Я не быў дармажэрцам ніколі...»	188
«Родная мова, цудоўная мова...»	188
«Падобны з твару да машчэй...»	189

ПАЭМЫ
(1925–1964)

Там, дзе кіпарысы	192
Кругі	207
І пурпуровых ветразяў узвівы.....	245
Браніслава	268
Штурмуіце будучыні аванпосты!	301
Свінцовы век	352

ПЕРАКЛАДЫ

<i>Ду Фу</i>	
Пра тыгра	356
Цвыркун	356
Верш пра тое, як асенні вецер разбурыў трысніковую страху маёй хаціны ..	357
<i>Саід Шырвані</i>	
Газелі	359
<i>Ёган Вольфганг Гётэ</i>	
«Калі сажалку закаваў лёд...»	361
<i>Уільям Шэкспір</i>	
Санеты	362
<i>Джордж Гордан Байран</i>	
Развітальная песня Чайльд Гарольда	439
«Ты плакала...»	441
Схмурнеў мой дух	442
Стансы да Аўгусты	442
Шыльёнскі вязень	445
<i>Юльёш Славацкі</i>	
Мой тастамант	459
<i>Уладзіслаў Сыракомля</i>	
Да А. П.	461
Жаваранку	462
Ты памерці не павінна	462
Гетман Польны	463
<i>Максім Рэльскі</i>	
Мова	465
<i>Уладзімір Сасюра</i>	
«Дыханне восені ужо на кветкі пала...»	466
<i>Ігар Пракаповіч, Дзмітрый Давідоўскі</i>	
Кароткі жыццяпіс Уладзіміра Дубоўкі	467
Каментарыі	470

Дубоўка , Уладзімір

Д79 Збор твораў у 2 тамах : Том 1. Вершы. Паэмы. Пераклады / Уладзімір Дубоўка; уклад., прадм. і камент. Д. Давідоўскі; прадм. І. Багдановіч. — Мінск : Лімарыус, 2017. — 484 с. : іл. — (Галасы Айчыны).

ISBN 978-985-6968-58-0.

ISBN 978-985-6968-59-7.

У першы том двухтомнага Збору твораў Уладзіміра Дубоўкі (1900–1976) увайшлі вершы, паэмы і пераклады.

УДК 821.161.3

ББК 84(4Бел)

Літаратурна-мастацкае выданне

Дубоўка Уладзімір

ЗБОР ТВОРАЎ У 2 ТАМАХ

Том 1

Вершы. Паэмы. Пераклады

Укладальнік *Д. Давідоўскі*

Рэдактар *М. Уладамірскі*

Адказны за выпуск *М. Шыбка*

Мастак вокладкі *Г. Мацур*

FM-апрацоўка ілюстрацый *А. Жынін*

Вёрстка *В. Нога*

Карэктары *В. Аверкіна, М. Шавыркiна*

Падпісана ў друк 23.05.2017. Фармац 60×84 1/16. Папера афсетная. Афсетны друк.
Ум. друк. арк. 29,06. Ул.-выд. арк. 28,6. Наклад 200 асоб. Заказ 2672.

Выдавецтва ТАА «Лімарыус».

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца, вытворцы і распаўсюджвальніка друкаваных выданняў 20.03.2014 за № 1/226.

Вул. Геалагічная, 59, к. 4, п. 29, 220138, г. Мінск.

Таварыства з дадатковай адказнасцю «Новапрынт».

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца, вытворцы і распаўсюджвальніка друкаваных выданняў № 2/54 ад 25.02.2014.

Вул. Геалагічная, 59, к. 4, п. 10, 220138, г. Мінск.